

УДИРДАГЫН
АКАДЕМИ

**МОНГОЛ УЛСЫН
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН
АГЕНТЛАГ**

Д.ЦЭДЭВ
Д.БАЙГАЛ
Я.БЯМБАЯР

Улаанбаатар хот
2017 он

ННА* 67

ДАА* 340

М-692

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН АГЕНТЛАГ

Энэхүү бүтээлийн зохиогчийн эрхийг хуулийн дагуу хамгаалсан болно. Бүтээлийг бүтнээр буюу хэсэгчлэн хувилах, нийтлэх, электрон системд оруулах болон бусад ямар нэг хэлбэрээр олшруулахыг хориглоно.

Эрхлэн хэвлүүлсэн:

Д.Цэдэв

Д.Байгал

Я.Бямбаяр

"Мөнхийн Үсэг" ХХК-д эхийг бэлтгэж хэвлэв.

ISBN 978-99978-881-4-3

АГУУЛГА

Өмнөх үг	VII
Нэг. Агентлагийн онол, үзэл баримтлал, орчин үеийн агентлаг	1
1.1 “Агентлагжуулах” үзэгдэл	1
1.2 Агентлагийн тухай ойлголт, үзэл баримтлал	3
1.3 Орчин үеийн агентлагийн үзэл баримтлал	7
Эх сурвалжийн жагсаалт	13
Хоёр. Монгол Улсын Засгийн газрын агентлагийн улс төр, соёлын орчин.....	16
2.1 Монгол Улсын төрийн тогтолцооны онцлог, Засгийн газрын агентлагийн төлөвшилд түүний үзүүлэх нөлөө.....	16
2.2 Монгол Улсын улс төр-захиргааны соёл, Засгийн газрын агентлагийн төлөвшилд түүний үзүүлэх нөлөө.....	18
Эх сурвалжийн жагсаалт	24
Гурав. Монгол Улсын төрийн захиргааны төв байгууллагын тогтолцоо, уламжлал (1924-1996).....	25
3.1 Анхдугаар Үндсэн хуулийн үеийн төрийн захиргааны төв байгууллага (1924–1940).....	25
3.2 1940-1960 оны үеийн төрийн захиргааны төв байгууллага	28
3.3 Социалист байгуулалтын үеийн төрийн захиргааны төв байгууллага (1960–1990)	31
3.4 Ардчилсан шилжилтийн эхэн үеийн төрийн захиргааны төв байгууллага (1990–1996).....	33
Эх сурвалжийн жагсаалт	37
Дөрөв. Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд агентлаг бий болгосон шалтгаан нөхцөл, үндэслэл, үзэл баримтлал	38
4.1 Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцоог өөрчлөн шинэчлэх бодлогын үндэслэл.....	38
4.2 Монгол Улсын төрийн захиргааны бүтцийн ерөнхий тогтолцоог өөрчлөн шинэчлэх бодлогын үзэл баримтлал.....	41
4.3 Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоонд агентлаг бий болгосон шалтгаан, үндэслэл	42
4.4 Засгийн газрын агентлагийн төлөвшилд төрийн захиргааны шинэчлэлийн бодлогын нөлөө	47
Эх сурвалжийн жагсаалт	53

Тав. Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг (1996 оноос хойш).....	55
5.1 Засгийн газрын агентлаг анх байгуулсан нь (1996-2000)	55
5.1.1 Засгийн газрын үндсэн ба дэд бүтцийн газруудыг өөрчлөн зохион байгуулсан нь	56
5.1.2 Яамдын харьяа төсөвт болон улсын үйлдвэрийн газруудыг өөрчлөн зохион байгуулсан нь	59
5.1.3 Засгийн газрын агентлагийг анх байгуулсан үеийн онцлог	76
5.2 Засгийн газрын агентлагийг шинэчлэн зохион байгуулсан нь (2000-2004).....	77
5.2.1 Шинээр зохион байгуулсан агентлагууд.....	78
5.2.2 Агентлагийг шинэчлэн зохион байгуулсан үеийн онцлог	81
5.3 Засгийн газрын агентлагийн тоог цөөрүүлсэн нь (2004-2008).....	82
5.3.1 Шинээр байгуулсан агентлагууд	82
5.3.2 Засгийн газрын агентлагийн тоог цөөрүүлсэн үеийн онцлог	84
5.4 “Хамтарсан” Засгийн газрын үеийн агентлаг (2008-2012).....	84
5.4.1 Шинээр байгуулсан агентлагууд	84
5.4.2 “Хамтарсан” Засгийн газрын үеийн онцлог.....	86
5.5 Засгийн газрын агентлагаас аж ахуйн тооцоот үйлдвэрийн газар луу (2012-2016).....	87
5.5.1 Шинээр байгуулсан агентлагууд	87
5.5.2 Энэ үеийн онцлог	88
5.6 Өнөөгийн Засгийн газрын агентлаг (2016 оноос хойш)	89
5.6.1 Засгийн газрын агентлагт хамаарах өөрчлөлт	89
5.6.2 Өнөөгийн Засгийн газрын агентлагийн онцлог.....	90
Эх сурвалжийн жагсаалт	95
Зургаа. Засгийн газрын агентлагийн өнөөгийн байдал.....	101
6.1 Агентлагийн бие даасан байдал	102
6.2 Агентлагийн эрх мэдэл олгогдсон байдал	111
6.3 Агентлаг дахь гэрээний удирдлага	118
Эх сурвалжийн жагсаалт	141
Дүгнэлт.....	142
Хавсралт 1. Засгийн газрын агентлагуудын өөрчлөлт	148
Хавсралт 2. Засгийн газрын агентлагуудын орон тооны өөрчлөлт	152
Хавсралт 3. Засгийн газрын агентлагуудын өөрчлөлт (2015-2017)	153
Хавсралт 4. Засгийн газрын агентлагтай холбогдох эрх зүйн зохицуулалт.....	154

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1. Засгийн газрын агентлагийн тоо	94
Зураг 2. Агентлагийн статус тогтвортой байна гэдэгт итгэлтэй эсэх	103
Зураг 3. Агентлагийн харьяалал цаашид тогтвортой байна гэдэгт итгэлтэй эсэх	104
Зураг 4. Танай агентлаг цаашид тогтвортой байх эсэх	104
Зураг 5. Агентлагийн үйл ажиллагаанд улс төрийн нөлөөлөл байдаг эсэх	106
Зураг 6. Агентлагийн үйл ажиллагаанд дээд шатны захиргааны байгууллагаас нөлөөлдөг эсэх	107
Зураг 7. Дээд шатны байгууллагуудын ямар албан тушаалтан танай агентлагийн үйл ажиллагаанд нөлөөлж оролцдог вэ?	108
Зураг 8. Танай агентлаг хэрхэн ажилладаг вэ?	110
Зураг 9. Агентлагийн үйл ажиллагаа эрхлэх байдал	112
Зураг 10. Агентлагийн зохион байгуулалтын бүтэц, орон тооны дээд хязгаарыг тогтоодог байдал	113
Зураг 11. Агентлагийн зохион байгуулалтын бүтэц, орон тооны дээд хязгаарыг тогтоохдоо харгалздаг зүйл	114
Зураг 12. Эрхэлсэн сайд, эрх бүхий байгууллагаас танай агентлагийн үйл ажиллагааг хянах байдал	115
Зураг 13. Танай агентлагийн эрхлэх асуудлын хүрээний бодлогыг хэн боловсруулдаг вэ?	116
Зураг 14. Агентлагт ажилд авах, албан тушаалд томилох болон хүний нөөцийн бусад шийдвэрийг гаргах эрх мэдэл	116
Зураг 15. Агентлагт өөрийн орлого, хэмнэсэн төсвөө зарцуулах эрх мэдэл олгогдсон байдал	117
Зураг 16. Үр дүнгийн гэрээг боловсруулахдаа үндэслэл болгодог зүйл ...	122
Зураг 17. Агентлагийн үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөөнд хийх ажлаа тусгадаг байдал	124
Зураг 18. Агентлагийн хувьд үр дүнгийн гэрээнд тусгагдсан ажлыг гүйцэтгэх нь хэр чухал эсэх	126
Зураг 19. Агентлагийн Ерөнхий менежерийн үр дүнгийн гэрээнд тусгагдсан гүйцэтгэлийн шалгуур, түүнийг хэмжих үзүүлэлтийг хэн тогтоож байна вэ?	127

Зураг 20. Танай агентлагийн Ерөнхий менежерийн үр дүнгийн гэрээн дэх гүйцэтгэлийн шалгуур болон хэмжих үзүүлэлтэд өөрчлөлт ордог эсэх	129
Зураг 21. Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн байвал Агентлагийн хувьд	129
Зураг 22. Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт муу байвал Агентлагийн хувьд	130
Зураг 23. Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтээс шалтгаалж агентлагийн санхүүжилтэд өөрчлөлт ордог эсэх ...	130
Зураг 24. Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн байвал Агентлагийн даргын хувьд	131
Зураг 25. Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт муу байвал Агентлагийн даргын хувьд	132
Зураг 26. Танай агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн үнэлгээний дүнг Байгууллага дотроо хэнд мэдээлдэг вэ?	134
Зураг 27. Танай агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн үнэлгээний дүнг Байгууллагын гадна хэнд мэдээлдэг вэ?	135
Зураг 28. Танай агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний үнэлгээний мэдээг Байгууллагад хэн хамгийн их ашигладаг вэ?	136
Зураг 29. Танай агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний үнэлгээний мэдээг Байгууллагын гадна хэн хамгийн их ашигладаг вэ?	136
Зураг 30. Агентлагийн дарга үр дүнгийн гэрээ байгуулж ажилласнаар үзүүлэх нөлөөлөл	138

ӨМНӨХ ҮГ

Монгол Улсын шинэ Үндсэн хуулийн дагуу 1992 оноос төр, захиргааны шинэ тогтолцоо бүрдэж төлөвшин хөгжиж ирсэн. Энэ тогтолцооны нэг бүрэлдэхүүн хэсэг нь Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг юм. Засгийн газрын агентлагийг “Монгол Улсын төрөөс Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаар баримтлах бодлогын тухай” УИХ-ын 1996 оны 38 дугаар тогтоолын үзэл баримтлалын дагуу байгуулж ажиллуулсан. Уг бодлогын баримт бичгийн дагуу Засгийн газар нь бодлогын яам, тохируулагч болон хэрэгжүүлэгч агентлагтай байхаар зохицуулсан билээ. Үүнд, тохируулагч агентлаг нь хууль тогтоомж, стандартыг албадан сахиулах чиг үүрэгтэй бол хэрэгжүүлэгч агентлаг нь бодлого, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй байхаар тус тус зохицуулсан.

1996 оны Засгийн газар төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн талаасаа 23 тохируулагч, 35 хэрэгжүүлэгч, нийт 58 агентлагтай (Улсын Их Хурлын тогтоол. №40. 1996.08.30) үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн байдаг. Энэ үеэс хойш үе үеийн Засгийн газрын агентлагийн чиг үүрэг, бүтэц, зохион байгуулалт, харьяалал, тоо өөрчлөгдсөөр ирсэн бөгөөд өнөөгийн Засгийн газар 10 тохируулагч, 18 хэрэгжүүлэгч, нийт 28 агентлагтай үйл ажиллагаа явуулж байна.

Ийнхүү Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд агентлаг бий болоод 20 жил болсон хэдий ч манайд Засгийн газрын агентлагийн талаар ямар нэг судалгаа хийгээгүй өнөөг хүрсэн байна.

Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд агентлагийг бий болгосон үндэслэл, шалтгаан, үзэл баримтлал, түүхэн уламжлал, төлөвшил, хөгжлийн үйл явц, өнөөгийн бодит байдлыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй судалж дүгнэх шаардлагатай юм.

Олон улсад агентлагжуулах бодлого хэрэгжиж түүний үзэл баримтлал, үйл явц, туршлага, сургамжийг олон улсын байгууллагууд, эрдэмтэд судлаачид судлан гаргасныг манай судлаачид, бодлого боловсруулагчид, төрийн албан хаагчид, бусад сонирхогч талуудын хүртээл болгох бодит шаардлага хэдийн үүсээд байгаа юм. Тэрчлэн манай агентлагийн өнөөгийн бодит байдлыг орчин үеийн агентлагийн үзэл баримтлал, шинж төрхтэй харьцуулан судалж ойлгох хэрэгцээ ч байна.

Эдгээр хэрэгцээ шаардлагын үүднээс Удирдлагын академи 2017 онд “Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг” сэдэвт судалгаа хийсэн. Монгол Улсын Засгийн газрын агентлагийн үүсэл хөгжил, өнөөгийн байдлыг судалж, анх байгуулсан бодлого болон агентлагийн орчин үеийн үзэл баримтлалтай харьцуулан дүгнэхдээ дискрептив, түүхэн, тоон болон чанарын аргыг ашиглан дараах судалгааг гүйцэтгэсэн юм.

Дискрептив судалгаа:

- К.Поллитт нарын судлаачдын арга зүйд үндэслэн орчин үеийн агентлагийн онол, үзэл баримтлал, нийтлэг шинж, олон улсын туршлага, сургамжийг судалж тодорхойлсон;
- Монгол Улсын төрийн тогтолцооны онцлог, түүний Засгийн газрын агентлагийн төлөвшилд үзүүлэх нөлөөг тодорхойлсон;
- Монгол Улсын улс төр, захиргааны соёл, түүний Засгийн газрын агентлагийн төлөвшилд үзүүлэх нөлөөг тодорхойлсон;
- Монгол Улсын төр, захиргааны тогтолцоонд агентлагийг бий болгосон үзэл баримтлал, Засгийн газрын агентлагийн төлөвшилд захиргааны шинэчлэлийн бодлогын нөлөөг судалж тодорхойлов.

Түүхэн судалгаа:

- Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг байгуулахаас өмнөх үеийн төрийн захиргааны төв байгууллагын тогтолцоог түүхчлэн судалсан;
- Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг байгуулсан, чиг үүрэг хуваарилсан, өөрчилж ирсэн түүхийг судалсан;

Тоон болон чанарын судалгаа:

- Монгол Улсын төрийн захиргааны байгууллага, түүний дотор Засгийн газрын агентлагийн чиг үүрэг, бүтэц, зохион байгуулалт, эрх зүйн байдлын талаарх хууль тогтоомж, холбогдох байгууллагын шийдвэр, бодлогын болон бусад баримт бичигт агуулгын шинжилгээ хийсэн;
- Агентлагийн дарга, орлогч/дэд дарга, яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга, газрын дарга, Засаг даргын дэргэдэх агентлагийн дарга нарыг хамруулан анкетийн асуулга авч, яам, агентлаг, төрийн захиргааны холбогдох байгууллагын удирдах ажилтнуудыг оролцуулан ярилцлага хийж Засгийн газрын агентлагийн өнөөгийн байдлыг тодорхойлсон.

Уг судалгааны үр дүн нь энэхүү нэг сэдэвт бүтээл юм. Энэ бүтээлд агентлагжуулах бодлого, түүний үзэл баримтлал, олон улсын туршлага, сургамж; Монгол Улсын төрийн тогтолцооны онцлог, төр, захиргааны соёлын орчин, түүний Засгийн газрын агентлагийн төлөвшилд үзүүлэх нөлөө; Монгол Улсын Засгийн газрын агентлагийн үүсэл, хөгжил, төлөвшлийн түүхэн замнал, агентлагийн өөрчлөгдөж ирсэн шалтгаан нөхцөл, өнөөгийн байдлыг тодорхойлон тусгасан болно.

“Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг” сэдэвт бүтээлийг эрдэмтэн судлаачид, бодлого боловсруулагчид, төрийн албан хаагчид, оюутан, суралцагчид, олон улсын байгууллагууд болон төрийн захиргааны тогтолцоо, үйл ажиллагаа, түүний өнөөгийн байдлыг мэдэхийг хүссэн хүмүүсийн хүртээл болгон толилуулж байна.

Д.Цэдэв

1. АГЕНТЛАГИЙН ОНОЛ, ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ, ОРЧИН ҮЕИЙН АГЕНТЛАГ

1.1 “Агентлагжуулах” үзэгдэл

Хорьдугаар зууны эхний хагаст төрийн зүгээс иргэдэд үзүүлдэг үйлчилгээний тоо хэмжээ өсөхийн хэрээр уг үйлчилгээг зориулалтын дагуу, зохих эзэнд нь, цаг хугацаанд нь, чанартай хүргэхийн тулд төрийн захиргааны байгууллагын чиг үүрэг, эрх мэдэл, төсөв, орцыг төвлөрүүлэн, үйл ажиллагааны алхам бүрийг нь нарийн заасан дүрэм журмаар удирдан, хянан зохицуулах болсон билээ. Энэ нь шинэ зорилт, чиг үүрэг, үйлчилгээ нь ямар зорилготой, хэнд чиглэсэн, хэрхэн яаж үзүүлэх нь иргэдэд төдийгүй төрийн байгууллага, албан хаагчдад ч тэр бүр тодорхой бус, шинэлэг зүйл байсан учир нарийн зохицуулж, зааварлан чиглүүлэх шаардлага үүсдэг байсантай холбоотой юм. Нөгөө талаас төрөөс үзүүлэх үйлчилгээ нь харьцангуй цөөхөн байгаа тохиолдолд тэдгээрийн удирдлага, хяналтыг төвлөрүүлэн зохион байгуулах боломжтой байв. Мөн ийм төвлөрсөн зохион байгуулалт нь улс төрчдийн зүгээс төрийн захиргааны үйлчилгээг цаг тухайд нь хянаж зохицуулах боломж олгодог давуу талтай байлаа.

Харин эдгээр чиг үүрэг, үйлчилгээ нь цаашдаа хэвшиж тогтоод иргэд ч хаанаас ямар чанарын шаардлага хангах ямар үйлчилгээ авахаа мэддэг, төрийн байгууллага, албан хаагчид ч хэнд, хэзээ, ямар үйлчилгээ үзүүлэхээ мэддэг түвшинд мэргэшээд ирэхээр нэг бүрчилсэн дүрэм, журмын зохицуулалт шаардлагагүй болохоор үл барам урьд нь бий болгосон тиймэрхүү зохицуулалт нь төрийн албан хаагчдын бүтээлч үйл ажиллагааг хязгаарлаж эхэлдэг байна. Үүний зэрэгцээ төрөөс үзүүлэх бүтээгдэхүүн үйлчилгээ өсөхийн хэрээр тэдгээрийг төвлөрүүлэн зохицуулах нь олон төрлийн үйлчилгээ нэг газар төвлөрснөөр тодорхой ажил үйлчилгээг яг хэн, хэрхэн хариуцаж байгаа нь тодорхойгүй болж, боломжтой ажил үйлчилгээ нь хариуцах эзэн олонтой байхад боломжоор хомс үйлчилгээ хийдэгдэн үлдэх, нүсэр бүтэц, шат дамжлага нэмэгдэж, захиргааны байгууллага үйлчлүүлэгчдээсээ хөндийрч, үйлчилгээний хүртээмж, чанар сулрахад хүрдэг. Мөн төрийн төвлөрсөн үйлчилгээн дэх улс төрчдийн оролцоо нь ажил үйлчилгээг улс төржүүлэх, мэргэшсэн албан хаагчдын бүтээлч санаачлагыг хааж, хариуцлагаас хөндийрүүлдэг байна.

Өнгөрсөн зууны 80-90-ээд онд дэлхий нийтээрээ л төрийн захиргаа, үйлчилгээний иймэрхүү төвлөрлөөс ангижирч, төрийн үйлчилгээг иргэдэд ойртуулж, тодорхой хариуцах эзэнтэй болгон зохион байгуулах оролдлого хийж эхэлсэн байна.

ЗХУ тэргүүтэй социалист орнуудын өөрчлөлт шинэчлэлийн иймэрхүү

санаачлага нь ардчилал, зах зээлд шилжихэд хүргэсэн юм. Харин өндөр хөгжилтэй ардчилсан орнуудын хувьд бодлого боловсруулах, бодлогын хэрэгжилт болон улс төр, мэргэшлийн захиргааг салган зааглаж, захиргааны төвлөрсөн том байгууллагуудаа задалж үйлчлүүлэгчдээ ойр, цомхон, тодорхой чиг үүрэгтэй мэргэшлийн агентлаг байгуулан төрийн албан хаагчдыг улс төрийн болон дүрэм, журмын хүлээснээс ангижруулан бүтээлч үйл ажиллагааг нь дэмжиж, орц, өдөр тутмын даалгавар, заавраар биш, үр дүнгээр нь хянаж удирдах замаар төрийн үйлчилгээний үр ашиг, үр нөлөөг дээшлүүлэх чиглэлд өөрчлөлт хийсний нэг хэлбэр нь агентлагжуулах үйл явц байсан юм.

Өнөөдөр улс орон болгонд л төрийн зорилт, чиг үүрэг хэрэгжүүлж, иргэдэд шаардлагатай үйлчилгээ үзүүлдэг “агентлаг” гэсэн статус, нэршилтэй төрийн байгууллагууд байдаг бөгөөд тоо нь сүүлийн жилүүдэд өссөөр ирлээ. Их Британи, Япон, Голланд, Ямаик, Танзани зэрэг орнууд төрийн олон чиг үүргийг агентлагуудад шилжүүлэн агентлагжуулах хөтөлбөр хэрэгжүүлсэн байдаг бол Швед, Португал зэрэг бусад орнууд тийм тусгайлсан хөтөлбөр хэрэгжүүлээгүй ч чамгүй олон агентлаг байгуулсан байх жишээтэй [Pollitt et al., 2005: 3]. Мэдээж эдгээр болон бусад улс орнууд төрийн үйлчилгээг сайжруулах, үр ашиг, үр нөлөөг нь дээшлүүлэх гэж л агентлагжуулж, агентлаг байгуулсан. Гэхдээ агентлагжуулахын хэрээр төрийн үйлчилгээ сайжраад, үр ашиг, үр нөлөө нь байнга дээшлээд байсан гэсэн нотолгоо хараахан алга байна.

Нөгөө талаар төрийн захиргааны бусад зохион байгуулалтын нэгэн адил агентлагийн зохион байгуулалтыг ч буруугаар ашиглах боломж байж л байдаг. Түүнээс гадна хэдийгээр зөв зохион байгууллаа ч гэсэн бие даасан төрийн захиргааны байгууллагууд хэт олшроод ирэхээр төрийн үйлчилгээний уялдаа зохицуулалт, нэгдмэл чанар алдагдаж, ажил тарамдах, давхардах, хийдэгдэх, “нүднээс далд” анхаарлын гадна өөрөө өөртөө үйлчилсэн төрийн захиргааны байгууллагууд ч үүсэх, тогтнох боломж бүрддэг байна.

Иймээс нэг талаас агентлаг нь төрийн захиргааны бусад байгууллагаас юугаараа ялгаатай, чухам ямар зорилгоор агентлагжуулаад байсан, агентлагжуулалтын эерэг ба сөрөг үр дагавар нь юу байсан, агентлагжуулсан улс орнууд ямар үр дүнд хүрсэн, одоо цаашдаа үргэлжлүүлээд агентлагжуулаад байх уу, эсвэл эргүүлээд төвлөрүүлэн зохион байгуулах уу гэх мэт олон асуулт хариу нэхэх болсон учир энэ талаар судалгаа хийж дүгнэж, цэгнэх шаардлага үүсчээ. Ийм судалгаа, дүгнэлтийг олон улсын байгууллагын зүгээс ч (OECD, 2002; 2003), эрдэмтдийн зүгээс ч (Wilson, 1989; Kickert, 2001; Pollitt et al., 2001; 2005; Molander et al., 2002; James, 2003; Laegreid P. and Verhoest K. Eds., 2010) хийж гаргасан байдгийг манай судлаачид, бодлого боловсруулагчид, төрийн албан хаагчид, бусад сонирхогч талуудын хүртээл болгох бодит шаардлага хэдийн үүсээд байгаа юм.

Нөгөө талаас Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд агентлагийн зохион байгуулалтыг нэвтрүүлээд даруй 20 гаруй жил болж байгаа учир энэ

өөрчлөлтийн түүхэн туршлага, ололт, дутагдлыг судлан таньж мэдэх, улмаар төрийн захиргааны тогтолцооны цаашдын зохион байгуулалтад тусгах шаардлага байгаа билээ.

Иймээс бид эхлээд төрийн захиргааны агентлагийн олон улсын туршлага, тэр талаар эрдэмтдийн хийсэн судалгаа дүгнэлтийг товчлон илэрхийлнэ. Дараагаар нь эдгээр онол, арга зүйд үндэслэн Монгол Улсын Засгийн газрын агентлагийн сүүлийн 20 жилийн туршлагыг судалж, үнэлэлт дүгнэлт өгөх юм.

1.2 Агентлагийн тухай ойлголт, үзэл баримтлал

Ойлголт, тодорхойлолт: Агентлагийг нэгдсэн нэг утгаар тодорхойлоход төвөгтэй байдаг. Агентлагууд зорилт, чиг үүрэг, үйл ажиллагааны хүрээ, орчин нөхцөл, эрх зүйн зохицуулалт, санхүүжилт гээд олон талаараа ялгаатай. Улс орон болгон өөр өөрийн орчин нөхцөлд зохицуулан агентлагийг өөр өөрөөр төлөвшүүлдэг. Түүхэн нөхцөл байдал, тулгарч буй зорилт, чиг үүргээс хамаараад агентлагийн шинж чанарт ч байнга л өөрчлөлт орж байдаг. Гэхдээ судлаачид агентлагийн нийтлэг шинжийг илэрхийлэх, түүний тодорхойлолт гаргах талаар чамгүй оролдлого хийсэн байдаг (Greve et al., 1999; Peters and Bouckeart, 2004; Pollitt et al., 2001 and 2005).

Эрх, үүрэг нь хууль журмаар тодорхойлогдсон, яамнаасаа бүтцийн хувьд тусдаа оршиж, бие даасан үйл ажиллагаа явуулах боловч төсөв санхүү, зорилго, зорилтын талаасаа эрхэлсэн сайдаасаа тодорхой хамааралтай байдаг ашгийн бус, төрийн байгууллага гэсэн ерөнхий шинжийг агентлаг агуулж байна гэж зарим судлаачид илэрхийлсэн байна (Pollitt et al., 2005, p. 10).

Кристофер Поллитт нар орчин үеийн агентлагийн онолын хандлагыг эдийн засгийн, нийгмийн шинжлэх ухааны уламжлалт болон бүтээлч хандлагын онол гэж гурав ангилжээ (Pollitt et al., 2005, p. 13).

Эдийн засгийн хандлагаар бол эзэн, агентын харилцааны зарчим нь хамгийн үр ашигтай байдаг учир төрийн үйлчилгээг иргэдэд хүргэхэд агентлагийн зохион байгуулалтыг сонгож байгаа гэж үздэг (Boston et al., 1996; Taliercio, 2004; Dunleavy, 1991; James, 2003; Van Thiel, 2001; Boyne et al., 2003; Lane, 2000, Molander et al., 2002). Эдийн засгийн хандлагаар агентлагийг эзэн, агентын зарчим, рациональ сонголтын онолоор тайлбарладаг. Төсвийн хомсдолоос үүдэн үр ашгаа нэмэгдүүлэхийн тулд агентлагийн зохион байгуулалтыг илүү сонирхох болсон бөгөөд эзэн агентын зарчмаар удирдаж гэрээлэн ажиллуулснаар агентлаг илүү сайн гүйцэтгэлтэй байх болно гэж эдийн засгийн хандлагынхан үздэг.

Нийгмийн бүх үйл явц, үзэгдэл бодитойгоор оршиж байдаг учир бид анхааралтайгаар судалж, түүнийг танин мэдэж ангилан илэрхийлэх нь чухал гэсэн ерөнхий зарчмаар шинжлэх ухааны уламжлалт хандлага

нь агентлагийг авч үздэг. Нийгэмд байгаа бодит агентлагуудыг судалж, тэдгээрийн байгуулагдсан шалтгаан нөхцөл, оршин ахуй, үйл ажиллагааны зарчим, үр ашиг, үр нөлөө, нийтлэг болон онцлог шинжийг нь олж гаргах замаар орчин үеийн агентлагийг танин мэдэж ангилан илэрхийлнэ гэж уламжлалт хандлага үзэж байгаа хэрэг юм (Hogwood et al. 2000; Wilson, 1989; Kickert, 2001; Pierre, 2004; Boston et al. 1996; Pollitt et al., 2001; Prince, 2000; Bromwich and Lapsley, 1997). Уламжлалт хандлагаар агентлагийг аль нэг онол, арга зүйгээр зөвтгөн ойлгож тайлбарлах биш, байгаа байдлаар нь судлаж илэрхийлэх шаардлагатай байна гэж үздэг. Тухайн орны улс төр, захиргааны түүхэн тодорхой нөхцөл байдал нь агентлагийн зохион байгуулалтыг сонирхох шалтгаан болж байгаа бөгөөд яаж удирдах нь тухайн агентлаг ямар ажил, үйлчилгээ эрхэлж байгаагаас шалтгаалах ба хэр үр ашигтай ажиллах нь удирдлагын чадавхаас хамаарна гэж уламжлалт хандлагынхан үзэж байгаа юм.

Бүтээлч хандлагынхны үзэж байгаагаар агентлаг гэж үүнийг хэлнэ гээд цаанаас ямар нэг загвараар тогтоогоод бодит байдалд хэрэгжүүлчихсэн, бид түүнийг олж мэдэж судлах ёстой юм байхгүй, харин нийгмийн аливаа үйл явц, тэр тусмаа байгууллагууд нь хүний бүтээлч сэтгэлгээний үр дүнд үүсгэн бий болгосон зүйл юм. Иймээс бид өөрсдөө бүтээлчээр сэтгэж тухайн нөхцөл байдалд нийцсэн агентлаг бий болгож байх шаардлагатай байна. Ерөнхийдөө агентлаг гэж юу болох, ямар байдалтай байх зэрэг нь биднээс л хамаарах болж байна (Hood, 1998; Hofstede, 2004; Smullen, 2001; Pollitt, 2002; Powel and DiMaggio, 1991; Sahlin-Anderssen, 2001). Тиймээс яагаад агентлагийн зохион байгуулалтыг сонирхох, түүнийг яаж удирдах, яавал агентлаг үр ашигтай ажиллах нь мөн бидний бүтээлч сэтгэлгээнээс хамаарах юм.

Поллитт нар нийгмийн шинжлэх ухааны уламжлалт хандлага болон бүтээлч хандлагыг хослуулан түүхэн уламжлал, чиг үүргээс хамааралт хандлага (ТУЧҮХ) гэдгийг үндэслэх оролдлого хийсэн (Pollitt et al., 2005, p. 18). Агентлаг ямар байх нь тухайн орны улс төр, захиргааны соёл, тус агентлагийн түүхэн уламжлал, гүйцэтгэх чиг үүргийн онцлог зэргээс шалтгаалах бөгөөд яагаад агентлагийн зохион байгуулалтыг сонгох, яаж түүнийг жолоодох, яавал үр ашигтай ажиллах зэрэг нь мөн л эдгээр хүчин зүйлтэй холбоотой байна.

Эерэг, сөрөг тал: Дан ганц үр ашгийг бодож агентлаг байгуулдаг гэвэл эндүүрэл болно. Төрийн үйлчилгээг улс төрийн шууд нөлөөллөөс тусгаарлаж, менежерүүдэд үйл ажиллагааны эрх чөлөө олгож, гүйцэтгэлийн хариуцлагыг дээшлүүлэх замаар ажлын үр дүнг дээшлүүлнэ гэдэгт агентлаг байгуулах гол санаа оршиж байсан.

Агентлаг бий болгох шалтгааныг тодорхойлсон олон арван бүтээлд дараах эерэг үндэслэлийг гаргасан байна (James, 2003, pp. 17-26; Lane, 2000, Chapter 8; OECD, 2002, pp. 6-7; Osborne and Gaebler, 1992; Van Thiel, 2001, Table 1.2).
Үүнд:

- Улс төрийн нөлөөллийг багасгаж, менежерүүдэд үйл ажиллагаагаа чөлөөтэй эрхэлж, илүү үр ашигтай ажиллах боломж олгох;
- Нийтийн чанартай дүрэм журам, зохицуулах шийдвэрийг улс төрийн нөлөөллөөс ангижруулах;
- Тодорхой зорилготой, ил тод, бие даасан байгууллага байгуулснаараа улс төрийн хяналтыг сайжруулах;
- Төрийн үйлчилгээг иргэдэд ойртуулах;
- Дагнан төрөлжүүлэх замаар үйлчилгээний экспертиз болон мэргэжлийн чанарыг дээшлүүлэх;
- Үйлчилгээний уян хатан байдлыг хангах;
- Төрийн болон бизнесийн байгууллагатай хамтран ажиллах боломжийг нэмэгдүүлэх;
- Тэргүүн туршлага, үлгэр жишээ байгууллага бий болгох.

Мэдээж бүх зүйл зөвхөн сайн тал, эерэг нөлөөтэй байдаггүй, сайн зүйлийг тааруу зорилгоор ашиглах явдал хаа сайгүй байдаг болохоор агентлагийг ч сөргөөр ашиглаж байгаа талаар судлаачид тогтоосон байдаг (Dunleavy, 1991; James, 2003; OECD, 2002. p. 7; Pierre, 1995, 2004; Vos, 2003; Yamamoto, 2004). Үүнд:

- Улс төрийн холбоотнууддаа хариу барьж, тэдгээрт зориулан албан тушаал бий болгох;
- Зарим нам, бүлэг бие даасан зохион байгуулалт, эрх мэдэлтэй өөрийн бааз суурь бий болгодог;
- Улс төрчдийг зарим тааламжтай бус, төвөгтэй үйл ажиллагаанаас холдуулж, хариуцлагаас хөндийрүүлдэг;
- Дээд түвшний төрийн албан хаагчид нэгэн хэвийн, уйтгартай, үйлчилгээний ажлаас салж бодлого, стратегид чиглэсэн өндөр түвшний ажил эрхэлнэ;
- Төрийн албыг цомхотгож, үр ашигтай болгож байгаа юм шиг сэтгэгдэл төрүүлнэ;
- Төрийн албыг өөрчлөн шинэчилж орчин үеийн болгож байгаа сэтгэгдэл төрүүлж, байгууллагаа хууль ёсны болгоно;
- Янз бүрийн зорилгоор төсвийн мөнгө гулсуулж, орлого олох боломжуудыг бий болгоно.

Яам, агентлаг хоорондын харилцаа: Судалгаанаас үзэхэд яам, агентлагийн харилцаа янз бүр байдаг (Hogwood et al., 2000). Зарим оронд, зарим агентлагууд яамнаасаа бүрэн хөндийрч тасарсан байхад (Pollitt et al., 2005; Office of Public Service Reform, 2002, p.6) өөр оронд агентлагууд нь яамны хатуу чанга хяналтад оршдог байна (Yamamoto, 2004; Aucoin, 1996; Talbot and Caulfield, 2002). Яам,

агентлагийн хооронд зохистой харилцаа тогтоож байж л агентлаг үр дүнтэй ажиллах боломжтой. Гэхдээ энэ зохистой харилцаа гэдэг нь юу болох нь нилээд төвөгтэй асуудал юм. Яамны зүгээс нилээд хүч сорьсон, гэхдээ хүрэх боломжтой зорилт тогтоож өгөөд хариуцлага тооцож, шаардлагад нийцүүлэн ажиллуулбал агентлагийг үр дүнтэй ажиллуулж чадна гэсэн нийтлэг хандлага байдаг (Chancellor of the Duchy of Lancaster, 1997). Гэхдээ яам, агентлагийн харилцааг тийм ч амархан тодорхойлоод нэг хэв загварт оруулах боломжгүй. Агентлагийг хэр бие даалгах, үйл ажиллагааны үр дүнг нь яаж хэмжих, ямар байдлаар удирдаж зохицуулж байхаас авахуулаад нэг хэлбэр загварт оруулах төдийгүй нэг бүрчлэн зохицуулахад ч төвөгтэй асуудал цөөнгүй байгаа юм. Ер нь эрхэлсэн сайдын зүгээс агентлагийг удирдах цорын ганц, хамгийн шилдэг арга зам гэж байхгүй гэдэг нь ойлгомжтой (Pollitt et al., 2005, p. 25). Дэлхийн улс орнууд, түүхэн тодорхой нөхцөл бүхэн, соёл ахуйн орчин бүхэн, тодорхой сайд болон түүний эрхлэх тухайн агентлаг бүр удирдлага, зохицуулалтын өөрийн гэсэн онцлог арга барил шаардах нь тодорхой. Мэдээж энэ нь эрхэлсэн сайдын зүгээс агентлагтай харилцах ямар нэг нийтлэг арга байхгүй гэсэн үг биш нь ойлгомжтой.

Хэдийгээр үндсэн яам болон агентлагийн харилцаа гэж ярьж, бичиж заншсан боловч үнэн хэрэг дээрээ хариуцсан сайд болон агентлагийн харилцааны тухай л ярих хэрэгтэй байдаг. Сайд нь эрхэлсэн асуудлынхаа хүрээнд агентлагийг удирдах үүрэг, эрхтэй болохоос яам, агентлагийг хариуцаж, удирдан залж байх ёсгүй юм. Яам нь сайдаас агентлагийг удирдахад мэргэшил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх л үүрэгтэй байна. Зарим тохиолдолд яамны албан хаагчид “дүрдээ хэт итгэн” сайдыг орлон агентлагийг удирдаж байгаа мэт авирладаг нь төрийн албаны үйл ажиллагааны зарчим алдагдаж, хиймэл шатлал, үйл ажиллагааны үр ашиггүй давхардал үүсгэхэд хүргэдэг.

Үнэндээ бол агентлаг цоо шинэ юм биш л дээ. Яамнаас гадна бие даасан “газар”, “хороо” манайд ч, бусад оронд ч байсаар л ирсэн. Агентлаг гэж ойлгох болсноор төрийн энэ байгууллагыг цомхон, улс төрөөс хараат бус, бие даасан үйл ажиллагаа, гүйцэтгэлийн хариуцлагыг илүү анхаарч зохион байгуулах болсон онцлогтой. Товчхондоо төвлөрсөн том Засгийн газар, нүсэр яамдыг буталж, цомхон, тодорхой үр дүнд чиглэсэн агентлаг болгон зохион байгуулснаараа үйлчилгээг иргэдэд ойртуулан, үр ашгийг нэмэгдүүлэх боломжтой гэсэн сэтгэлгээ давамгайлах болсон. Ийм жижиг байгууллага нь дүрэм журам, улс төрийн нөлөөлөлд бага хүлэгдэж, иргэдийн эрэлт хэрэгцээнд уян хатан зохицож, илүү үр дүнтэй ажиллах боломжтой гэж үзсэн хэрэг юм.

Судлаачид төрийн байгууллагыг хяналтын арга хэлбэр (орцоор хянах, гарцаар хянах, үр дүнгээр хянах, дүрэм журмаар хянах), бие даасан байдал (яамны бүтцийн хэсэг байх, зарим талаар бие даасан, бүрэн бие даасан), мэргэшсэн байдал (улс төр, гүйцэтгэлийн нэгдэл, тусгаарлал), шийдвэр гаргах арга барил (дүрэм, журамд хатуу баригдах, чөлөөт шийдвэр, ерөнхий журмын

хүрээнд чөлөөт шийдвэр) зэрэг захиргааны удирдлагын арга барилын сонголтоос нь хамааруулан яам, агентлаг, бие даасан газар, алба гэх мэтийн алинд нь илүү хамаарах боломжтойг илэрхийлсэн байдаг (Pollitt, 2004. pp. 34-35).

Яамыг сонгодог бюрократ утгаар сайд шууд удирдаж, орц болон үйл явцаар дамжуулан хянаж, бодлого, үйл ажиллагааны нэгдлийг ханган, хууль журам баримтлан шийдвэр гаргана. Уламжлалт газар, албад нь сайдад шууд хамааралгүй, эрх зүйн хувьд бие даасан, орц болон үйл явцаар дамжуулан хянадаг, бодлого үйл ажиллагааны нэгдлийг ханган, ихэвчлэн хууль, журам баримтлах боловч зарим талаар чөлөөт шийдвэр гаргадаг төрийн байгууллага юм. Харин орчин үеийн агентлаг нь удирдамж чиглэл өгөх болон эрх зүйн зохицуулалтыг хослуулан сайд шууд удирддаг, гарц болон үр дүнгээр дамжуулан хянаж, бодлого боловсруулах болон хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг тусгаарласан, ерөнхий хууль, журмын хүрээнд чөлөөт шийдвэр гаргадаг төрийн байгууллага юм.

1.3 Орчин үеийн агентлагийн үзэл баримтлал

Орчин үед агентлагийн тухай ярихдаа бие даалгах, эрх мэдэл олгох, гэрээгээр удирдах гэсэн ойлголтуудыг голлон хэрэглэдэг. Гэхдээ төрийн байгууллагыг тусад нь гаргаж аль болох бие даалгаад, илүү их эрх мэдэл олгоод, гэрээ хийгээд л байвал шууд л илүү үр ашигтай ажиллаад, жинхэнэ орчин үеийн агентлаг болчихно гэж үзэх нь гэнэн хэрэг болно.

Бие даасан байдал: Хаана юу байгаа, хэн юу хийж байгааг нь мэдэхэд амаргүй болтлоо данхайсан, эсвэл улс төр болон гүйцэтгэх үйл ажиллагаа хэтэрхий нэгдэж төрийн үйлчилгээ улс төрчдийн сонирхлын золиос болоход хүрч байгаа үед төрийн байгууллагыг тодорхой зорилт, хэрэгжүүлэх чиглэлээр нь тусгаарлан салгаж, бие даасан цомхон байгууллага бий болгох нь үр ашигтай байх боломжтой. Гэхдээ байгууллагыг байнга л жижигрүүлээд хуваагаад байвал үр ашигтай ажиллаад байна гэж байхгүй. Нэг чиглэлийн төрийн байгууллагууд хэтэрхий олшроод, хоорондын оновчтой зохицуулалт алдагдаад ирэх үед эргээд нэгтгэж, үр ашиг нэмэгдүүлэх үе ч бас бий. Тэгээд ч төрийн байгууллагыг таслаад тусд нь гаргаснаар шууд бие даасан үйл ажиллагаа явуулдаг болчихгүй. Төрийн байгууллага хэдий тусдаа байлаа ч хэр зэрэг бие даасан үйл ажиллагаа явуулах нь харьяалах дээд байгууллага, эрхэлсэн сайдын зүгээс яаж удирдаж, зохицуулахаас шалтгаалдаг. Тусдаа байлаа ч нэгдсэн байгаагаас илүү хяналт зохицуулалттай байгууллага ч байх боломжтой. Эсвэл нэгдсэн байлаа ч тусдаа байгаагаас дутахгүй бие даасан үйл ажиллагаа явуулах нь ч бий. Төрийн байгууллагын зохион байгуулалт түүхэн тодорхой нөхцөл байдлаас хамаараад бүрэн бие даалгахаас бүрэн нэгтгэх хооронд зохицуулагдаж байдаг. Ямар хэлбэрээр зохион байгуулах нь тухайн түүхэн тодорхой нөхцлөөс хамаарахаас биш, аль нэг хэлбэрийн зохион

байгуулалт бүхий л нөхцөлд илүү үр дүнтэй байх юм шиг ойлгож таарахгүй.

Харамсалтай нь сүүлийн үед төрийн байгууллагыг орон зай, цаг хугацаа, нөхцөл байдал, соёл иргэншлийг үл харгалзан аль болох бие даалгаад л байвал илүү үр дүнтэй ажиллах юм шиг хялбарчилсан ойлголт газар авах боллоо. Өндөр хөгжилтэй орнуудад төрийн байгууллагын төвлөрөл давамгайлах болсноор тэдгээрийг задлан бие даасан агентлагууд байгуулах замаар тодорхой хугацаанд илүү үр дүнд хүрснийг механикаар хуулбарлан дэлгэрүүлж хаана ч, хэзээ ч хэрэглэж болох “шидэт” арга мэт ойлгох болсонтой энэ үзэгдэл холбоотой юм.

Орчин үеийн агентлагийн бие даасан байдал гэдэгт дараах хүчин зүйлийг хамруулж ойлгож болохоор байна:

- Хууль, журмаар бие даасан, тусдаа байгууллага;
- Хууль, журмаар тогтоосон зорилт, чиг үүрэг;
- Бие даасан байдлын тогтвортой байх баталгаа;
- Төсөв, санхүүгийн бие даасан байдал;
- Хөрөнгө, нөөцийн бие даасан байдал;
- Удирдлага, хариуцлагын албан тогтолцоо;
- Бие даан эрсдэл хүлээх;
- Улс төр, захиргааны өдөр тутмын нөлөөнөөс ангид байх;
- Бие даан, чөлөөтэй шийдвэр гаргах боломж.

Эрх мэдэл олгох: Эрх мэдлийн хуваарилалт ч мөн адилхан нөхцөл байдлаас хамаараад хувьсан өөрчлөгдөж байдаг зохион байгуулалтын хэлбэр юм. Эрх мэдэл хэт төвлөрснөөс албан хаагчдын бүтээлч сэтгэлгээ, чөлөөт үйл ажиллагаа хязгаарлагдаж байгаа үед хууль, журмын хүлээсийг арилгаж, төрийн байгууллагад эрх мэдэл, үйл ажиллагааны эрх чөлөө олгох замаар үр ашгийг нэмэгдүүлж, үйлчилгээг сайжруулах боломжтой. Гэхдээ энэхүү зохицуулалтыг багасгах, эрх мэдэл шилжүүлэх нь эргээд хязгаартай байдаг. Төрийн байгууллагуудын чөлөөт үйл ажиллагаа, бие даасан эрх мэдэл нь хоорондын уялдаа зохицуулалтыг алдагдахад хүргэх, албан хаагчид эрх мэдлээ элдэв байдлаар урвуулан ашиглах боломж олгох тохиолдолд эргүүлээд эрх зүйн зохицуулалтыг чангатгах, эрх мэдлийг хязгаарлах шаардлагатай болдог. Эрх зүйн зохицуулалтыг багасгаж, эрх мэдэл олгох замаар үр ашгийг нэмэгдүүлэх үе байхад эргээд нийтлэг зохицуулалт, нэгдсэн удирдлагаар хангах замаар үр нөлөөг дээшлүүлэх үе ч бас байдаг.

Өндөр хөгжилтэй орнууд олон жилийн туршид хуримтлуулсан элдэв журам, зааврын чөдөр тушаанаасаа салж, эрх мэдлийн төвлөрлөөс ангижран өндөр мэргэшсэн, чин шударга албан хаагчдад шийдвэр гаргах эрх мэдэл, үйл ажиллагааны эрх чөлөө олгох замаар үр ашгийг дээшлүүлж байгаа нь төрийн албыг зохицуулсан хууль, эрх зүйн орчин нь ч бүрдээгүй, хэвшсэн тодорхой стандарт ч төлөвшөөгүй, мэргэшсэн шударга албан хаагч ч бүрэлдээгүй, ардчилал дөнгөж төлөвшиж буй оронд мөн адилхан хэрэгжих боломжтой гэж

ойлгох үндэслэлгүй юм. Хөгжиж буй орон өндөр хөгжилтэй улсаас хөгжлийн дээд шатандаа хэрэгжүүлж буй арга хэмжээг механикаар хуулбарлах биш, харин тэдгээрийн түүхэн туршлагаас сургамж авч өөрийн түүхэн тодорхой нөхцөлд нийцсэн зохицуулалтын зөв хэлбэрийг сонгож хэрэгжүүлэх нь чухал юм. Нэгэнт л аливаа зохицуулалтын аль нэг хэлбэр нь мөнхийн биш нөхцөл байдлаас хамаараад нэг туйлаас нөгөө туйл хооронд шилжиж байдаг болохоор эхнээсээ аль нэг талыг туйлшруулахгүйгээр оновчтой хослуулах чиглэл барих нь илүү үр дүнтэй байх магадлалтай. Мэдээж аль ч цаг үед нийцэх, төгс хослолыг олоод нэг мөр тогтоочихно гэж байхгүй болохоор тухайн цаг үедээ нийцсэн, ирэх цаг үеэ угтаж зохицон төлөвшүүлэх нь чухал байна.

Нэг улсын, нэгэн цаг үеийн, төрийн өөр өөр байгууллагуудад эрх мэдлийн зохицуулалт янз бүр байх боломжтой. Удирдлага, хамт олон нь хангалттай мэдлэг, ур чадвартай, өндөр ёс суртахуунтай, хариуцлагаа бүрэн ухамсарлан ажиллах чадвартай байгууллагад эрх мэдэл олгож, үйл ажиллагаагаа чөлөөтэй эрхлэх боломжоор хангах шаардлагатай байдаг. Гэтэл аль нэг талаараа тийм шаардлага хангахгүй удирдлага, хамт олонтой төрийн байгууллагыг тодорхой хэмжээгээр төвлөрүүлэн удирдаж үйл ажиллагааг нь зохицуулж, үйлчилгээнд нь хяналт тавих, удирдлага, хамт олныг нь өөрчлөх, хөгжүүлэх замаар бие даан ажиллах чадвартай болох нөхцөл бүрдүүлэх шаардлагатай болно. Өөрөөр хэлбэл төрийн бүх байгууллага дээр эрх мэдлийн хуваарилалт нэгэн адил байх шаардлагагүйгээс гадна тийм боломж ч хомс байдаг. Мэргэшлийн бэлтгэл, ёс суртахууны төлөвшил, хариуцлагаа ухамсарлах чадвар өндөртэй байгууллагад эрх мэдэл шилжүүлэх боломжтой байдаг бол тийм нөхцөл бүрдээгүй байгууллага хамт олныг төвлөрүүлэн, хянаж зохицуулах шаардлагатай болдог. Гэхдээ төвлөрүүлэн удирдаж буй байгууллагыг өөрчлөн хөгжүүлэх замаар бие даалгадаг бол бие даасан байгууллагуудад маань тодорхой цаг үеийн дараа эргээд нэгдсэн зохицуулалт шаардлагатай болдгийг санаж байх шаардлагатай. Өөрөөр хэлбэл, эрх мэдэл шилжүүлэх, төвлөрүүлэх нь харилцан шилжиж, нэг нь нөгөөгөө нөхцөлдүүлж байдаг байгууллагын зохион байгуулалтын эсрэг тэсрэг хэлбэр юм. Эрх мэдэл шилжүүлэх ч, төвлөрүүлэх ч аль аль нь эерэг болон сөрөг талтай. Аль нэгнийх нь эерэг тал давамгайлах нөхцөл бүрдсэн үед байгууллагын зохион байгуулалтын тухайн хэлбэрийг сонгож төлөвшүүлээд эргээд сөрөг тал нь давамгайлах болоод ирэх үед зохион байгуулалтын нөгөө хэлбэрийг нь сонгож хэрэгжүүлэх хэрэгтэй болдог. Тааламжтай нөхцөл бүрдээд эрх мэдэл шилжүүлсэн бол эргээд төвлөрүүлэх шаардлага гарна, харин хэрэгцээ үүсээд төвлөрүүлсэн бол эргээд шилжүүлэх цаг ч ирнэ.

Орчин үеийн агентлагт эрх мэдэл олгоно гэдэгт дараах хүчин зүйлийг хамруулж ойлгож болохоор байдаг:

- Үйл ажиллагааны дүрэм, журмаа өөрөө тогтоох эрх мэдэл;
- Дүрэм, журамд баригдалгүй чөлөөтэй шийдвэр гаргах эрх мэдэл;

- Бүтэц, зохион байгуулалтын эрх мэдэл;
- Хөрөнгөө захиран зарцуулах эрх мэдэл;
- Хүний нөөц, санхүү, худалдан авалтын эрх мэдэл;
- Эрсдэл гаргах эрх мэдэл.

Агентлагийн удирдлага орц болон үйл явцыг бие даан төлөвлөж, харьцангуй чөлөөтэй зохион байгуулж, шийдвэрлэх явдал нь орчин үеийн агентлагийн эрх мэдлийн шинж байна.

Гэрээний удирдлага: Агентлагт тодорхой чиг үүрэг хариуцуулж, бие даалгаад тухайн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд холбоотой орц, үйл явцын эрх мэдлийг бүрэн олгоод, гарц, үр дүнгээр нь гэрээ байгуулж, гэрээний биелэлтээр урамшил, хариуцлага тооцон ажиллахыг гэрээний удирдлага гэдэг.

Уул санаа нь бол их энгийн. Бизнесийн салбарт өмчийн эзэн болон түүнийг төлөөлөн өмчийг эрхэлж үйл ажиллагаа явуулах агент хоёрын хооронд иргэний хуулийн дагуу үйл ажиллагаа, үр дүнгийн гэрээ байгуулж харилцан эрх зүйн хариуцлага хүлээж ажилладаг туршлагыг төрийн албанд хэрэгжүүлж, үр ашгаа дээшлүүлэх явдал юм. Хэлбэрийн талаасаа төрийн байгууллагын хооронд гэрээ байгуулах, түүнийхээ дагуу үйл ажиллагаа эрхлэх, үр дүнгээ тооцох нь тийм ч хэцүү зүйл биш. Энэ явцад үр ашиг ч дээшилж, үр дүн ч нэмэгдэх боломжтой. Гэхдээ яг агуулгын талаас нь аваад үзвэл төрийн албан хаагчдын хоорондын гэрээ үнэхээр тэгш эрхт субъектуудын хооронд байгуулсан эрх зүйн акт болж чадах эсэх нь эргэлзээ төрүүлдэг. Судлаачдын нотолж байгаагаар зарим оронд, тухайлбал, Их Британид энэ гэрээ ямар ч эрх зүйн үндэслэлгүй байхад бусад орнуудад хэлбэрийн төдий захиргааны эрх зүйд үндэслэсэн байдаг байна (Harden, 1992; OECD-PUMA, 1999). Гэрээ нь тэгш эрхт субъектын хооронд байгуулах боломжтой байдаг бол шаталсан бүтэцтэй төрийн албан хаагчдыг тэгш эрхтэй субъектууд гэж ойлгох боломж үнэхээр хомс. Гэрээнд нэг талын байх магадлал өндөр. Гэрээнд өмчийн эзнийг төлөөлж байгаа улс төрч, эрхэлсэн сайд өөрийн нөхцөлийг тулгаж гэрээ байгуулах, гэрээ байгуулсны дараа бодлого, зохицуулалтаа өөрчлөх, шинэ зүйл нэмж шаардах тохиолдол элбэг байх боловч тэр болгон гүйцэтгэгч агентын зүгээс нэмэлт нөөц, нөхцөл шаардаж чаддаггүй байна (Pillot, 2004. р. 40). Ялангуяа дарга бүхнийг мэддэг, дарга л заавал зөв байдаг Монгол шиг газар төрийн байгууллагын гүйцэтгэлийн гэрээг жинхэнэ тэгш эрхт субъектын хоорондын гэрээ гэдэг утгаар нь байгуулаад тууштай дагаж мөрдөнө гэж итгэхэд бэрх юм.

Өмчийн эзэн, агентын хооронд хийгддэг гэрээний үндсэн хөшүүрэг нь ашиг хуваах зарчим байдаг. Агент өмчийн эзнийг төлөөлөн үйлдвэр, үйлчилгээг өндөр ашигтай ажиллуулаад үр дүнд нь ашгийн тодорхой хувийг өөрөө хүртэхээр гэрээ байгуулдаг. Ийм гэрээгээр агент нь эзэнтэй нэгэн адил үр ашгийг аль болохоор дээшлүүлж өндөр ашиг олох хувийн сонирхолтой болдог. Гэтэл төрийн байгууллага ашгийн төлөө биш учир ашиг хуваах

зарчмаар гэрээ хийх боломжгүй. Төсвийн хэмнэлтийг байгууллагад өөрт нь үлдээнэ, менежерийг шагнаж урамшуулна гэж гэрээ хийдэг боловч тэр нь бизнесийн ашиг хуваахтай адил үр ашгийн төлөө хувийн сонирхол төрүүлэх чадвар хомс юм. Байгууллагад үлдэж буй төсвийн хэмнэлт менежерийн хувийн сонирхол өдөөх чадвараараа ашиг хуваах зарчимтай харьцуулах аргагүй хязгаарлагдмал юм. Улс төрчдөөс төрийн байгууллагын менежерийг урамшуулах шагнал нь үр ашиг өсөхийн хэрээр нэмэгдээд байх боломж хомс хязгаартай байдаг. Нөгөө талаас төрийн байгууллагын үр ашиг гэдэг нь төсвийн хэмнэлт л болохоос үйл ажиллагаагаа нэмэгдүүлэхийн хэрээр өсөөд байх бизнесийн ашигтай зүйрлэх хөшүүрэг биш юм. Харин ч төрийн байгууллага үйл ажиллагаагаа өргөжүүлээд, үйлчилгээ нэмэгдүүлэх нөхцөлд төрийн үйлчилгээний үр нөлөө нэмэгдэх боловч ямар ч төсвийн хэмнэлтгүй үлдэх болно. Өөрөөр хэлбэл, төрийн байгууллагын гэрээ хэлбэрийн талаасаа агентын харилцаа үүсгэж байгаа болохоос агуулга, урамшуулах хөшүүргийн талаасаа бизнест үйлчилдэг эзэн, агентын гэрээтэй зүйрлэхийн аргагүй хязгаарлагдмал юм.

Агентын зарчим нь иргэдээс бүрэн хамааралтай, тэдний эрх ашгийг илэрхийлж, тэдний өмнө хариуцлага хүлээж ажилладаг улс төрчтэй, мэргэшлийн шалгуураар томилогдоод иргэдэд үзүүлэх үйлчилгээний талаар улс төрчтэй гэрээ хийж, түүнийхээ төлөө хариуцлага хүлээж ажилладаг төрийн албан хаагчийн тогтолцоотой бөгөөд тэр нь бүрэн утгаараа үйлчилж байгаа тохиолдолд л боломжтой юм. Хэдийгээр зарчим нь тийм боловч амьдрал дээр энэ нь ажиллахгүй байгаа бол агентын зарчим ч үйлчлэхгүй.

Орчин үеийн агентлагийг гэрээгээр удирдана гэдэгт дараах хүчин зүйлийг хамруулж ойлгож болохоор байна:

- Гэрээ байгуулах эрх зүйн зохицуулалт;
- Хүч сорьсон, хэмжигдэхүйц, зорилт;
- Гүйцэтгэлийн шалгуур, хэмжих үзүүлэлт;
- Ажил, үйлчилгээний гэрээ байгуулах;
- Гэрээ биелүүлэх нөхцөл тохирох;
- Гүйцэтгэлийн тайлагнал (жолоодох, дүгнэх, хариуцлагын тогтолцоо);
- Урамшуулал, хариуцлага.

Өнгөрсөн зууны 70-аад оноос 20 гаруй жил үргэлжилсэн агентлагжуулах үйл явц, түүний үр дүнг судалсан судлаачид дараах нийтлэг дүгнэлтэд хүрсэн байдаг (Pollitt et al., 2005, p. 245-246). Үүнд:

- Орчин үеийн агентлаг нэгдсэн стандартад оруулах боломжгүй олон төрөлтэй байгууллага байна;
- Идеал агентлаг байгуулчихсан улс орон хаана ч байхгүй бололтой. Бүгд л өөр өөрийн орчин нөхцөлд зохицуулан агентлагийг зохион байгуулсан байна. Нийтлэгдүү юм нь гэвэл бие даалгах, эрх мэдэл олгох, ажлын гүйцэтгэлийн үнэлгээ, шалгуурыг нарийвчлан тодорхой болгох зэрэг л

байна. Гэхдээ эдгээрийн зарим нь бас зөрчилтэй байдлаар хэрэгжиж байгаа нь ч бий;

- Агентлагийн бүтэц, зохион байгуулалт, удирдлага тухайн орны улс төр, захиргааны соёлоос ихээхэн хамааралтай байдаг нь харагдаж байна;
- Агентлагийн бүтэц, зохион байгуулалт, удирдлага нь хэрэгжүүлдэг зорилт, чиг үүргээсээ ихээхэн хамааралтай байна;
- Гүйцэтгэлийн шалгуур үзүүлэлт нь аль эртнээс тогтсон зүйл бөгөөд нэг их өөрчлөгдөөд байсан юмгүй хэвээрээ л үйлчилсээр байна;
- Агентлагийн зорилт, чиг үүрэг, бүтэц зохион байгуулалт, удирдлагын зарчимд байнга өөрчлөлт оруулж, хөдөлгөөнд байлгадаг байна;
- Хоорондоо зөрчилдсөн хоёр талын чиг үүрэгтэй агентлаг ажлын гүйцэтгэлийн үнэлгээндээ дундыг барьж, тэнцвэр хадгалах хандлагатай байна. Шорон бол шийтгэх, засан хүмүүжүүлэх, Ойн газар бол үйлдвэрлэлийн болон байгаль орчны гэх мэт;
- Агентлагийн гол зорилт, чиг үүрэг олон улсын байгууллага, зах зээлтэй хэр холбоотойгоос түүний удирдлага, зохион байгуулалт бас ихээхэн шалтгаалдаг байна.

Үндсэндээ төрийн байгууллага яаж ажиллах нь тухайн байгууллага ямар ангилал, статустай байна гэхээсээ илүү захиргааны соёл, гүйцэтгэж буй чиг үүрэг, үйл ажиллагааны онцлог, удирдлагын сонгож авсан стратеги зэргээс ихээхэн хамаардаг байна (Pollitt et. al., 2005, p. 24). Өөрөөр хэлбэл “Агентлаг хэр их бие даасан байх ёстой вэ?”, “Яам яаж агентлагийг залуурдах ёстой вэ?”, “Гүйцэтгэлийн зорилго, шалгуур, хэмжүүрийг яаж тогтоох ёстой вэ?” гэсэн ерөнхий асуудалд анхаарахаас илүү тодорхой соёлын орчинд, тухайн чиг үүрэг, үйлчилгээг, тодорхой удирдлагын сонгож авсан стратегиэр хэрэгжүүлэхийн тулд тухайн байгууллагад хэр хэмжээний бие даасан байдал, ямар хэлбэрийн эрх мэдэл, гүйцэтгэлийн ямар зорилго, шалгуур, хэмжүүр хэрэгтэй байна гэж асуух нь илүү үр дүнтэй байх юм.

Түүнчлэн үйлчилгээ, үйл ажиллагааных нь гарц, үр дүнг хэмжиж болох юм уу, улс төрийн хувьд мэдрэмжтэй юм уу, өөрийгөө хэр санхүүжүүлж чадах байгууллага вэ гэх мэтээс тухайн байгууллагын удирдлага ямар стратеги барьж ажиллах нь бас хамаарах юм.

Орчин үеийн агентлагийн нийтлэг шинж болох бие даасан байдал, эрх мэдэл, гэрээний удирдлага нь тус агентлагийн гүйцэтгэж буй чиг үүрэг, үзүүлж буй үйлчилгээний онцлог, тухайн орны улс төрийн тогтолцоо, улс төр-захиргааны соёл, захиргааны тогтолцоо, захиргааны шинэчлэлийн үйл явцаас хамааран төлөвшдөг байна. Иймээс Засгийн газрын агентлагийг таньж мэдэхийн тулд бид Монгол төрийн тогтолцоо, улс төр-захиргааны соёл, захиргааны тогтолцоо, захиргааны шинэчлэл, тэдгээрээс агентлагийн төлөвшил, үйл ажиллагаанд үзүүлэх нөлөөг судлан илэрхийлэх шаардлагатай юм. Өөрөөр хэлбэл Засгийн газрын агентлагийн судалгаа нь Монгол Улсын улс төр, соёлын орчны шинжилгээгээр эхлэх шаардлагатай юм.

Эх сурвалжийн жагсаалт

Aucoin, P., (1996), *Designing agencies for good public management: the urgent need for reform*, Choices (IRPP) 2(4) April, pp. 5–20

Boston, J., J. Martin et al., (1996), *Public Management-The New Zealand Model*, Auckland: Oxford University Press.

Boyne, G. et al., (2003), *Evaluating Public Management Reforms*, Buckingham: Open University Press.

Bromwich, M. and Larsley, I., (1997), Democratization and management accounting in central government: recycling old ideas?, *Financial Accountability and Management*, 13:2 pp.181-201

Chancellor of the Duchy of Lancaster, (1997), *Next Steps Agencies in Government: Review, 1996*, CM3579, London: The Stationary Office.

Dunleavy, P., (1991), *Democracy, Bureaucracy, and Public Choice: Economic Explanations in Political Science*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.

Greve, C., Flinders, M. and Van Thiel, S., (1999), Quangos- what's in a name? Defining quangos from a comparative perspective, *Governance*, 12(1) January, pp. 129-46.

Harden, I., (1992), *The Contracting State*, Buckingham: Open University Press.

Hofstede, G., (2001), *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*, Thousand Oaks, CA: Sage.

Hogwood, B., Judge, D. and McVicar, M., (2000), *Agencies and Accountability*, in R. Rhodes (ed) *Transforming British Government: Volume 1: Changing Institutions*, Basingstoke: Macmillan.

Hood, C., (1998), *The Art of the State: Culture, Rhetoric and Public Management*, Oxford: Oxford University Press.

James, O., (2003), *The Executive Agency Revolution in Whitehall: Public Interest versus Bureau-Shaping Perspective*, Basingstoke: Palgrave.

Kickert, W., (2001), Public management of hybrid organizations: governance of quasi-autonomous executive agencies, *International Public Management Journal*, 4(2) pp.135-50.

Laegreid P. and Verhoest K. Eds., (2010), *Governance of Public Sector Organizations: Proliferation, Autonomy and Performance*. Palgrave Macmillan.

Lane, J-E., (2000), *New Public Management*, Aldershor, Ashgate.

Molander, P., Nilsson, J-E and Schick, A., (2002), *Does Anyone Govern? The Relationship Between the Government Office and the Agencies in Sweden*, report form the SNS Constitutional Project, Stockholm, SNS.

OECD, (2002b), *Distributed Public Governance: Agencies, Authorities and*

other Government Bodies, CCNM/GF/GOV/PUBG 2002/2, paper presented to a seminar of the OECD Global Forum on Governance, held at the London School of Economics, 2/3 December.

OECD, (2003), Public Sector Modernization: Changing organizations, GOV/PUMA 2003/19, Paris, 28 October.

OECD-PUMA, (1999), Performance Contracting – Lessons from Performance Contracting Case Studies: A Framework for Public Sector Performance Contracting, Paris: OECD.

Office of Public Services Reform, (2002), Better Government Services: Executive Agencies in the 21st Century (<http://www.civilservice.gov.uk/agencies>)

Osborne, D. and Gaebler, T., (1992), Re-inventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector, Reading, Mass.: Addison-Wesley.

Peters, G.B. and Bouclaert, G., (2004), What is available and what is missing in the study of quangos?, In Pollitt, C. and Talbot, C. (eds) Unbundled Government, London: Taylor and Francis, pp.22-49.

Pierre, J., (2004), General Agencies in Sweden: a report from Utopia, in C. Pollitt and C Talbot (eds) Unbundled Government, London: Taylor and Francis, pp. 203-14.

Pierre, J. (ed.), (1995), Bureaucracy in the Modern State: An Introduction to Comparative Public Administration, Aldershot, Edward Elgar.

Pollitt, C., (2002), Clarifying convergence: striking similarities and durable differences in public management reform, Public Management Review, 4(1) pp. 471-92.

Pollitt, C. Caulfield, J., Smullen, A. and Talbot, C., (2001), Agency fever? Analysis of the international, Journal of the Comparative Policy Analysis, 3, pp. 271-90.

Pollitt, C. Talbot, C., Caulfield, J. and Smullen, A., (2005), Agencies: How Governments do Things Through Semi-Autonomous Organizations. Palgrave macmillan.

Powel, W. and DiMaggio, P. (eds), (1991), The New Institutionalism in Organizational Analysis, Chicago, Ill: University of Chicago Press.

Prince, M., (2000), Banishing bureaucracy or hatching a hybrid? The Canadian Food Inspection Agency and the politics of reinventing government, Governance, 13(2), April, pp. 215-32.

Sahlin_Anderssen, K., (2001), National, international in transitional constructions of New Public Management, in T. Christensen and P. Leagried (eds) New Public Management: the Transformation of Ideas and Practice, Aldershot: Ashgate, pp. 43-72.

Smullen, A., (2004), Lost in translation? Shifting interpretations of the concept of “agency”: the Dutch case, in C. Pollitt and Talbot, C. (eds) *Unbundled Government*, London: Taylor and Francis, pp. 184-202.

Talbot, C. and Caulfield, J., (eds) (2002), *Hard Agencies in Soft States? A Study of Agency Creation Programmes in Jamaica, Latvia and Tanzania*, a report for the Department for International Development, UK, Pontpridd: University of Glamorgan.

Taliercio, R., (2004), The design, performance and sustainability of the semi-autonomous revenue authorities in Africa and Latin America, in Pollitt, C. and Talbot, C. (eds) *Unbundled Government*, London: Taylor and Francis, pp. 264-82.

Van Thiel, S., (2001), *Quangos: Trends, Causes and Consequences*, Aldershot: Ashgate.

Vos, E., (2003), Agencies and the European Union, in L.Verhey and T. Zwart (eds) *Agencies in European and Comparative Law*, Intersentia Publishing, pp. 113-47.

Wilson, J.Q., (1989), *Bureaucracy: What Government Agencies do and Why they do it*, New York: Basic Books.

Yamamoto, K., (2004), Agencification in Japan: renaming, or revolution?, in Pollitt, C. and Talbot, C. (eds) *Unbundled Government*, London: Taylor and Francis, pp. 215-26.

2. МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН АГЕНТЛАГИЙН УЛС ТӨР, СОЁЛЫН ОРЧИН

2.1 Монгол Улсын төрийн тогтолцооны онцлог, Засгийн газрын агентлагийн төлөвшилд түүний үзүүлэх нөлөө

Монгол Улс хэдийгээр бүх ард түмнээс шууд сонгогддог Ерөнхийлөгчтэй боловч парламентын засаглалтай орон юм. Монгол Улсын парламентын засаглалын онцлогийг дараах байдлаар илэрхийлж болно:

- УИХ хууль тогтоохоос гадна төрийн дотоод, гадаад бодлогын аль ч асуудлыг санаачлан хэлэлцэж шийдвэрлэх бүрэн эрхтэй байдаг. Өөрөөр хэлбэл Монгол Улсын парламент хууль тогтоохоос арай илүү өргөн хүрээний бүрэн эрх хэрэгжүүлдэг. УИХ гүйцэтгэх эрх мэдлийн төдийгүй шүүхийн бодлогын асуудлыг ч хэлэлцэн шийдвэрлэх, түүгээр ч барахгүй эдгээр эрх мэдлийн хүрээний зохицуулалт, зохион байгуулалт, гэрээ хэлцлийн асуудлыг ч хэлэлцэн шийдвэрлэх боломжтой юм. Монгол Улсын парламент гүйцэтгэх эрх мэдлийн үйл ажиллагаанд хутгалдан оролцох, зарим ажлыг нь шүүрэн авч шийдвэрлэх боломж нь бүрэн нээлттэй байдаг.
- УИХ-ын сонгуулийн үр дүнгээр, УИХ гүйцэтгэх засаглалыг байгуулдаг. Өөрөөр хэлбэл, Монгол Улсын парламентын олонхи нь өөрсдийн Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүнийг тогтоож, өөрчлөх бөгөөд Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүдийг томилох, өөрчлөх, огцруулах асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэдэг. Үндсэндээ гүйцэтгэх эрх мэдэл хууль тогтоох эрх мэдлээсээ бүрэн хамааралтай, “парламентын Засгийн газар” юм.
- УИХ-ын гишүүн, Засгийн газрын гишүүн байж болно. Монгол Улсын парламентын олонхи өөрсдийн Засгийн газрыг гишүүдээрээ бүрдүүлээд “парламентын Засгийн газар”-аа өөрсдийн дундаас байгуулаад ажиллуулж болно гэсэн үг юм. Тухайлбал, 2012 оны “Ардчилсан нам-Шударга ёс эвсэл”-ийн Засгийн газар 19 гишүүний бүрэлдэхүүнтэй байсны 17 нь УИХ-ын гишүүн байсан бол 2017 оны МАН-ын Засгийн газрын 16 гишүүний 15 нь УИХ-ын гишүүн байна.
- УИХ улсын төсвийг хэлэлцэхдээ зүйл, заалтаар өөрчлөн батлах эрхтэй байдаг. Манай парламент төсвийг зүйл, заалтаар нь өөрчлөн баталснаараа гүйцэтгэх засаглал тухайн төсвийн жилд юу хийх шийдвэрийг гүйцэтгэх эрх мэдлийн урдуур орж шийдэж байгаа хэрэг болдог. Үүнээс үүдэн гүйцэтгэх засаглал өөрийн төлөвлөсөн төсөл хөтөлбөр, ажил үйлчилгээгээ гүйцэтгэх, түүнийхээ төлөө хариуцлага хүлээх биш, харин хууль тогтоох эрх мэдэл, түүний гишүүдийн

сонгогчиддоо таалагдах, дахин сонгогдох эрх ашгийг харгалзан өөрчилж баталсан төсөвт ажил, үйлчилгээг хэрэгжүүлэн “парламентын Засгийн газар”-ын үүрэг гүйцэтгэх шаардлагатай болдог байна.

- УИХ-ын гишүүний бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх, гишүүнээс нь эгүүлэн татах боломж хомс юм. Монгол Улсын парламентын гишүүн гэмт хэрэг үйлдэж байгаад үйлдэл дээрээ баригдах, эсвэл гэмт хэрэг үйлдсэн гэж шүүх тогтоосноос бусдаар үнэн хэрэгтээ юу ч хийж, юу ч хэлж, яаж ч ёс суртахуунгүй авирлаж байсан бүрэн эрхийг нь түдгэлзүүлэх, эгүүлэн татах боломжгүй байдаг нь манай парламентын дархлагдсан байдлыг давхар илэрхийлдэг.
- УИХ бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх боломжгүй гэж үзвэл тарах шийдвэрийг зөвхөн өөрөө гаргаж болно. 2000 онд Үндсэн хуульд оруулсан “дордуулахын долоо” хочит өөрчлөлтөөр Ерөнхийлөгчид УИХ-ыг тараах эрх олгосон байдаг боловч тэр нь нэг талаас парламентын үйл ажиллагаанд гүйцэтгэх засаглалын зүгээс тавьж буй хяналт гэхээсээ илүү сонгуульд ялсан намаас Ерөнхий сайдаа цаг хугацаанд нь багтаан томилж ажиллуулах, хариуцлагыг өндөржүүлэхэд чиглэсэн зохицуулалт болж байгаа юм. Нөгөө талаас сонгуулиар олонхи болчихоод өөрсдөө нэр дэвшүүлсэн Ерөнхий сайдаа томилж чадахгүй боломжоо алдах магадлал маш бага тул Ерөнхийлөгчийн тэрхүү бүрэн эрх биелэх боломжтой гэхээсээ илүү бэлгэдлийн чанартай юм. Үндсэндээ Монгол Улсын парламентэд Шүүх болон Гүйцэтгэх эрх мэдлийн зүгээс хяналт тавих боломжоор хязгаарлагдмал төдийгүй хоёулаа хамтраад ч тарааж дийлэхгүй билээ.
- УИХ-ыг төрийн эрх барих дээд байгууллага гэж тодорхойлдог. Монгол Улсын парламент зөвхөн төрийн эрх мэдлийн нэг хэсгийг хэрэгжүүлэх төрийн байгууллага биш, харин төрийн эрх мэдлийн дээд байгууллага, төрийн эрх барих бусад байгууллагаа хэлэлцэн шийдвэрлэх эрх мэдэлтэй байгууллага болжээ.
- Монгол Улсын Ерөнхийлөгч бүх шатны Шүүхийн шүүгч, Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн гишүүд, Ерөнхий прокурор, түүний орлогч болон Авилгатай тэмцэх газар, Төрийн албаны зөвлөл зэрэг бие даасан төрийн байгууллагын дарга нарыг томилох ба мөн улируулан томилж болдог. Ерөнхийлөгч томилгооны энэ бүрэн эрхээрээ дамжуулан шүүх эрх мэдэл болон төрийн бусад байгууллагад нөлөөлөл тогтоох боломж бүрддэг гэж үздэг.

Монгол Улсын парламентын засаглалын эдгээр онцлог шинжүүд нь манай улсын төрийн эрх барих байгууллагын тогтолцоонд парламент харьцангуй давуу эрхтэй, давамгайлах байр суурьтайг илэрхийлдэг. Өөрөөр хэлбэл, төрийн эрх мэдлийг хуваарилах талаасаа ч, эрх мэдлийн хяналт-тэнцлийн талаасаа ч Монгол Улсын төрийн тогтолцоонд УИХ харьцангуй давамгайлах

байр суурьтай байдаг. Энэ байдал 2000 онд Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр бүр тодорч баталгаажсан юм (Цэдэв, Д., 2017, 9 дэх тал).

Монголын төрийн тогтолцоон дахь парламентын давамгайлах байдлын практик илрэл нь Үндсэн хууль зөрчиж байгааг Цэц тогтоосоор байтал УИХ хүч түрэн Үндсэн хуульд алдарт “дордуулахын долоо”-н өөрчлөлт оруулж чадсан явдал, УИХ-д олонхи болсон намын дотоод улс төрийн нөлөөгөөр Засгийн газрыг УИХ өөрийн санаачлагаар удаа дараа огцруулж байсан явдал, Үндсэн хуулийн Цэцийн даргыг УИХ-ын Тамгын газрын даргын бичгээс улбаалан огцруулсан явдал, УИХ бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх чадамжгүй байгаа талаар улс төрчид, иргэд, олон нийт анхааруулсаар байхад уг асуудлыг УИХ нэг ч удаа хэлэлцэж байгаагүй зэргээс ажиглагддаг (Цэдэв, Д., 2017, 9 дэх тал).

Монголын төрийн тогтолцооны эдгээр онцлог байдал нь парламентын сонгуульд олонх болж “ялсан намд хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийг өөртөө төвлөрүүлэх таатай бололцоо олгодог” (Машбат О., 2015, 186 дахь тал). Тэрчлэн парламентын олонхийн намаас нэр дэвшсэн хүн ялалт байгуулж, Ерөнхийлөгч болсон тохиолдолд тус нам төрийн эрх мэдлийн бүх салаа, мөчирт нөлөөллөө тогтоож улс төр, намын харьяаллын шалгуураар төрийн байгууллын төлөвшил, үйл ажиллагаанд хандах харьцангуй хяналтгүй боломж бүрдүүлдэг. Монголын төрийн тогтолцооны энэхүү онцлог нь нэгэн хэлбэрийн “нам төвтэй” төрийн тогтолцоо бий болгосон байдаг.

Ийнхүү төрийн эрх мэдлийг өөртөө төвлөрүүлсэн парламентын олонхийн нам Засгийн газрын агентлагийг байгуулах, татан буулгах болон бүрдэл, төлөвшил, үйл ажиллагаанд нь улс төр, намын харьяаллын шалгуураар оролцож нөлөөлөх бүрэн боломжтой болно. Намын аль фракц, ямар албан тушаалтан, хандивлагчид зориулан Засгийн газрын ямар агентлаг байгуулах, тэнд намын гишүүд, дэмжигчдийг ажлын байраар хангах, намын нөлөө бүхий хүмүүсийн ашиг сонирхолд нийцсэн шийдвэр, зохицуулалтыг тус агентлагаар гаргуулах гэх мэтээр агентлагийг төрийн зорилт, чиг үүргийн үүднээс биш, харин намын улс төрийн зорилгоор ашиглах боломжтой болдог. Төрийн тогтолцооны онцлогоос үүдэн бий болж байгаа ийм боломжийг заавал буруу талаар ашиглах албагүй ч яаж ашиглах нь тухайн орны улс төр-захиргааны соёлын орчноос шалтгаалах нь тодорхой. Тиймээс манай Засгийн газрын агентлагийн бүрдэл төлөвшил, үйл ажиллагаанд төрийн тогтолцооны энэ онцлог хэрхэн нөлөөлж буйг ойлгохын тулд Монгол Улсын улс төр-соёлын орчны онцлогийг судлах шаардлагатай юм.

2.2 Монгол Улсын улс төр-захиргааны соёл, Засгийн газрын агентлагийн төлөвшилд түүний үзүүлэх нөлөө

Сүүлийн жилүүдэд Герт Хофстэйдin загварыг ашиглан хэд хэдэн судлаач

орчин үеийн Монголын соёлын ерөнхий нөхцөл байдлыг тодорхойлох судалгаа хийсэн байдаг (Raric.C.2014., Ариунаа.Х. 2015., Түвшинзаяа.С., 2015., Шуурав.Я., 2016). Эдгээр судалгааны үр дүн зарим үзүүлэлтээрээ бага зэрэг ялгаатай боловч түүврийн хэмжээ, онцлог, орон зай, ашигласан асуулга болон түүний тайлал, ойлголтын зөрүү зэргийг харгалзан үзвэл ерөнхийдөө нийтлэг хандлагатай дүгнэлтэд хүрсэн байна. Бидний үзэж байгаагаар эдгээр судалгааны үр дүнгээс Монголын соёлын ерөнхий орчин нь эрх мэдлийн зөрүү өндөр; хувьч, эршүүд, богино хугацааны хандлагатай; тодорхойгүй байдлаас зайлсхийх эрмэлзэл сул; байгаа байдалдаа жаргах, тансаглах сонирхол өндөр байна гэж үзэж болохоор байна.

Гэхдээ улс орнуудын соёлын онцлогийг тодорхойлох Хофстэйддын загвар ч, тус загварыг ашиглан манай орны соёлын орчны талаар хийсэн судлаачдын дүгнэлт ч ерөнхий тойм, үнэмлэхүй нийтлэгийг илэрхийлэх шинжтэй орон зай, цаг хугацаа, нөхцөл байдлаас хамаараад хувьсан өөрчлөгдөж илрэх боломжтойгоос гадна зарим нөхцөлд манай орны соёлын орчны үзүүлэлт бусад орныхоос арай өөр утга агуулга илэрхийлж болохыг анхаарах шаардлагатай юм. Тухайлбал, монголчуудын хувьч хандлагатай гэдэг нь хувь хүн ба нийгмийн харилцаанд л хувиа бодсон шинжтэйг илэрхийлж байгаа болохоос биш гэр бүл, ах дүү, найз нөхөд, анги хамт олон, төрсөн нутаг орны гэх мэт харилцаанд бие даасан, хамааралгүй хандлагатай, өөрөө өөрийгөө хариуцах хувийн хариуцлага өндөр гэдгийг илэрхийлэх магадлал бага юм. Өөрөөр хэлбэл, монголчуудын хувьд гэр бүл, ах дүү, найз нөхдийн харилцаанд нийгэмч хандлага давамгайлж, харин хувь хүн, нийгмийн харилцаанд хувьч хандлагатай байх магадлал өндөр байх юм. Тиймээс дээр дурдсан судлаачид аль харилцааг нь илүү илэрхийлэх асуулга тавьж, түүвэр бүрдүүлснээс хамаараад судалгааны үр дүн ялгаатай гарсан байх боломжтой.

Азийн чөлөөт нүүдэлчдийн сул холбоо, нүүдэлчдийн Их гүрэн, Манжийн дагуул улс, коммунист дагавар улс, ардчилсан шилжилтийн орон зэрэг Монголын төрт ёсны түүхийн баялаг уламжлал өнөөгийн Монголын захиргааны соёлд ул мөрөө үлдээж, холилдон зөрчилдсөн хандлагатай оршиж байдаг (Tsedev.D., Pratt. R., 2013, p. 323). Нүүдэлчдийн аливааг, тэр тусмаа байгаль дэлхийг өөрчилж өөртөө зохицуулах гээд байдаггүй, харин ямар ч нөхцөлд *дасан зохицох* чанар; таарч тохирохгүй бол нүүгээд явчих боломжтой учир нийгэм хамт олонтой заавал зөвшилцөн зохицож хамтран амьдрах гэхгүй *бие даасан, хувьч байдал*; шашин шүтлэг, үзэл санаа, хийсвэр зарчмыг тууштай туйлшран дагадаггүй туйлын *прагматик, уян хатан* хандлага зэрэг нь уламжлалт нүүдлийн мал аж ахуй одоо ч зонхилж буй Монголын нийгэм, улс төрийн соёлд нөлөөгөө хадгалсаар байгаа билээ. Агентлагжуулалтын тухайд гэхэд л соёлын ийм байдал нь орчин үеийн агентлагийн үзэл санаа, арга зүйг тууштай баримтлан ажиллана гэхээсээ илүү байгаа байдалдаа дасган зохицуулж, өөр өөрсдийн хувийн эрх ашиг, прагматик зорилгодоо нийцүүлэн

өөрчлөн хэрэгжүүлэх магадлал өндөр болж байгаа юм.

Их гүрний үед дайн байлдаанд гаргасан гавьяа зүтгэл, авьяас чадвараар нь үнэлэн төр-цэргийн хэргэм зэрэг олгож, ажил хэрэг, албан тушаал хариуцуулж байсан болон социализмын үед үзэл суртлын дараагаар мэргэжлийн мэдлэг чадварын шалгуур шийдвэрлэх үүрэгтэй байсан зэргээс улбаалан төрийн алба нь авьяас зүтгэл дээр суурилсан мэргэшсэн байх ёстой гэсэн нийтлэг ойлголт нийгэмд тогтсон байдаг. Харамсалтай нь иргэд үзэл бодлынхоо төлөө тууштай зогсдоггүй, хувьч, прагматик, дасан зохицох байдлаар ханддаг явдал нь Монголын төрийн алба, түүний дотор агентлагийн төлөвшилд соёлын энэхүү уламжлалын эерэг нөлөөллийг саармагжуулдаг. Гэхдээ л нийгэм бүхэлдээ үнэт зүйл, үнэлэмж, ёс суртахууны доройтолд орчихоод байгаа өнөө цагт авьяас чадвар, мэргэшлийн шалгуураар төрийн албанд ажиллах ёстой гэсэн ойлголт хэдийгээр хэрэгждэггүй ч амь бөхтэй хадгалагдсаар байгаа нь соёлын уламжлалтай холбоотой юм.

Төвлөрсөн, үзэл сурталжсан эрх мэдэл; хөшүүн захиргаа; тэгшитгэл, тэтгэлгийн зарчим социализмын үеэс үлдэн хоцорсон захиргааны соёлын бас нэг уламжлал юм. Иймээс даргын үзэл бодол, шийдвэрийг бодлого, дүрэм журам, эрх зүйн зохицуулалтаас дээгүүр тавих; зах зээл, хэрэглэгчдийн онцлог, эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн уян хатан бус, харин ч хөшүүн хойрго, тэгшитгэл, тэтгэлгийн нэгэн хэвийн зарчмаар бүгдэд үйлчлэх хандлага өнөөгийн Монголын захиргаа, түүний дотор агентлагуудын соёлд уламжлагдан үлдсэн байдаг.

Манжийн захиргааны үед манж ноёддоо өргөл барьц барих, зусардан бялдуучлах замаар албан тушаал, цол хэргэм хүртэх, цалин пүнлүүгээ нэмүүлэх явдал нийтлэг үзэгдэл болж авилга, хээл хахууль Монголын төрийн сонгон шалгаруулалт, ажил хэргийн ердийн практик болтлоо дэлгэрчээ. Харин социализмын үед хувийн өмч хөрөнгө хязгаарлагдсанаар авилга, хээл хахууль нь найз нөхөд, төрөл садангийн холбоо хэлхээний хүрээнд нэгэндээ давуу байдал үүсгэх явдлаар хязгаарлагдаж, үзэл суртал, ажил мэргэжлийн шалгуур давамгайлах болж төрийн албыг үзэл сурталдаа тууштай, эрхэлж буй ажил үйлчилгээнийхээ чиглэлээр хамгийн сайн мэргэшсэн хүн гүйцэтгэдэг гэсэн ойлголт, үнэлэмж хэвшсэн юм. Улс төр, захиргааны соёлын энэхүү уламжлалаас үүдэн ардчилсан шилжилтийн эхэн үеийн улс төрийн албан тушаалын томилгоонд ч мэргэжил, мэргэшлийн шалгуурыг хангаагүй байгаа талаар иргэд шүүмжилдэг байв. Тухайлбал, Засгийн газрын гишүүнээр эрхэлсэн салбар чиглэлээрээ мэргэжилгүй, тухайн чиглэлийн ажлын туршлагагүй хүнийг томиллоо гэсэн шүүмжлэл ихээхэн өрнөдөг байсан юм.

Социализм задарснаар үзэл суртал, ажлын үзүүлэлт, мэргэжил, мэргэшлийн шалгуурууд үнэгүйдэж, нийгмийн хамгаалал алдагдаж, нийтийн өмч, нийтэч үзэл, нэгдсэн төлөвлөлт үгүйсгэгдэж, хувийн өмч, хувьч үзэл, шилжилтийн тодорхойгүй үеийн богино хугацааны хандлага давамгайлах

болсон. Соёлын ийм замбараагүй, залуургүй, дүрэмгүй орчинд үндсэндээ чадаж л байвал юуг ч, яаж ч хийж болно гэсэн зарчим үйлчилж эхлэх болов.

Шилжилтийн эхэн үед ардчилсан тогтолцоо, зэх зээлийн нийгмийн үзэл санаа, үнэт зүйл, эрх зүйн зохицуулалт төлөвшөөгүй байхад социализмын үзэл суртал, үнэт зүйл, улс төр-захиргааны соёл, эрх зүй, ёс суртахууны зохицуулалт гэнэт үгүйсгэгдсэнээр нийгэмд улс төр-захиргааны соёл, эрх зүй, ёс суртахууны хоосон орон зай үүсч, уламжлалт болон шинэ үеийн соёл, ёс суртахуун, үнэт зүйлийн элементүүд зөрчилдөн гарч ирж, зэрэгцэн орших болсон.

Хуучин хуулийн дээр байсан үзэл суртал, тухайн үзэл сурталд үндэслэсэн соёл, ёс зүйн зохицуулалт үгүйсгэгдэж, түүнийг нь орлох шинэ эрх зүйн орчин, бусад хүчин зүйл бүрдээгүй нөхцөлд дарга бүхнийг мэдэж шийддэг эрх мэдлийн зөрүүнд суурилсан захиргааны соёл хүч түрэн давамгайлах болов. Үндсэндээ бүхний дээр, хууль, дүрэм журмын ч дээр дарга, эрх мэдэлтэн байдаг, хэн илүү эрх мэдэлтэй нь өөрийн үзэмжээр асуудалд хандаж шийдвэрлэдэг улс төр-захиргааны соёл төлөвшиж эхэлсэн юм. Улс төр-захиргааны соёлын ийм байдал нь Монгол Улсын Засгийн газрын агентлагийн төлөвшилд төрийн захиргааны эрх зүйн зохицуулалт, агентлагийн хууль, үзэл баримтлал, үйл ажиллагааны зарчмаас илүү эрх барьж буй улс төрийн хүчин, эрхэлсэн сайд, удирдаж буй даргын хувийн үзэмж, эрх ашиг, сонирхол нөлөөлөх боломж олгосон байдаг. Захиргааны соёлын энэхүү онцлог нь эрх мэдлийн зөрүү өндөр байдаг нийтлэг соёлтойгоо нэгдэхээрээ “дарга төвтэй” захиргаа бий болгож байгаа юм. Үндсэндээ өнөөгийн Монголд “нам төвтэй” төрийн тогтолцоо, “дарга төвтэй” захиргаа бий болоод байгаа билээ.

Нийтийн өмч, нийтэч үзэл үнэгүйдсэнээр хувийн өмч, хувьч үзэл давамгайлж, хувийн өмч бий болох эх суурь нь социализмын үеийн нийтийн өмчийг хувьчлах, байгалийн нөөц, нийтийн баялгийг хувиараа эзэмшихэд оршиж байв. Хууль, эрх зүйн зохицуулалт сул орчинд социалист өмч, нийтийн баялаг, гаднын зээл тусламжийг яаж хуваарилах, хэнд олгох нь эрх мэдэлтнүүдийн хувийн үзэмжийн асуудал болж “эхэлж ирсэн нь авна” гэсэн зарчмаар шийдвэрлэх болсон нь тэд хувийн ашиг хонжоо харж асуудалд хандаж зөвшөөрөл, лицензийг өөрсөддөө болон ах дүү, найз нөхөддөө олгох, нийтийн өмчийг үнэгүйдүүлж хувьчлах, зээл тусламжийг замаас нь зувчуулах зэргээр ашиг сонирхлын зөрчилд автагдаж, төрийн албанд авилга, хээл хахууль цэцэглэхэд хүргэв. Авилга эхлээд социалист өмчийг хувьчлахад, дараа нь гадаадын зээл тусламжийг хуваарилах, зарцуулахад цэцэглэж, сүүлдээ газар хувьчлал, байгалийн баялгийн зөвшөөрөл лиценз, банк, санхүүгийн үйл ажиллагаа (Casals & Associates Inc 2005; Fritz, 2007)-гаар дамжин нийгэм, эдийн засгийн бүхий л салбарыг хамарсан үзэгдэл болсон. Ийнхүү төрийн эрх мэдэл, ажил үйлчилгээг хувийн ашиг, сонирхлын хэрэгсэл болгосноор эрх мэдэл, албан тушаалд хувийн сонирхлоор тэмүүлэх болж,

түүнд хүрэх арга зам, шалгуур нь бас л авилга болж эхэлсэн байна. Улмаар төрийн албан тушаалыг сонгуульд ялсан нам хуваарилах болсноор улс төрийн намын удирдах байгууллагын гишүүнчлэл, албан тушаал ч бас татвар, хандив, барьцаа гэх мэт нэршилтэй авилгын шинж чанартай шалгуураар шийдэгдэх болж төрийн ч, улс төрийн намын ч эрх мэдэл, албан тушаал арилжааны хэрэгсэл, авилгын эх үүсвэр болж хувирсан байдаг.

Нэгдсэн зохицуулалт, нийтлэг үнэт зүйл, ёс суртахууны хоосон орон зай нь нэг талаас нүүдэлчин ахуйн хувьч хандлага нийгэм соёлын орчинд давамгайлах байдалд хүргэсэн бол нөгөө талаас төрийн эрх мэдэл, албан тушаал, ажил хэргийг авилга, хээл хахуулиар шийдвэрлэдэг Манжийн захиргааны үеийн улс төр-захиргааны соёл эргэж цэцэглэхэд хүргэсэн юм.

Шилжилтийн үеийн Монгол Улсын төрийн тогтолцоо, улс төр-захиргааны соёлын энэхүү онцлог нь Засгийн газрын агентлагийн төлөвшил, хөгжилд дараах байдлаар нөлөөлөх боломж бүрдсэн байдаг. Үүнд:

- Аливааг өөрчлөх биш дасан зохицох, эсвэл дайжин нүүж өөр орчинд зохицох соёл, богино хугацааны хандлага нь бодит байдалдаа яг юу хийж, алс хэтдээ ямар үр дүнд яаж хүрэхдээ бага анхаарч, зээл тусламж олгож буй олон улсын байгууллага, гаднын шинжээчдийн зөвлөмж, цаг үеийн шаардлагад тохируулан орчин үеийн үзэл баримтлалд нийцсэн Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн үндэс, үйл ажиллагааны дүрэм, журам бүрдүүлэх явдал боловч бодит байдалдаа хуучин төрийн захиргааны байгууллагууд нь өнгөлөн далдалж агентлагийн зохион байгуулалтад дасан зохицож хуучнаараа үргэлжлүүлэн ажиллах магадлал өндөр юм.
- Эрх мэдлийн зөрүү өндөртэй, үзэл баримтлал, зарчмыг тууштай дагадаггүй туйлын прагматик, уян хатан ханддаг соёлын уламжлал нь Монгол Улсын Засгийн газрын агентлагийг орчин үеийн агентлагийн үзэл баримтлал, эрх зүйн зохицуулалт, үйл ажиллагааны зарчмаас илүүтэй ялсан нам, эрхэлсэн сайд, удирдаж буй даргын үзэл санаа, ашиг сонирхолд нийцэж ажиллахыг эрхэмлэхэд хүргэж, бие даах, эрх мэдэл олгох, гэрээгээр удирдах нь хэлбэрийн төдий зүйл болж хувирах боломжтой байна.
- Парламентын олонхийн нам төрийн эрх мэдлийг өөртөө төвлөрүүлдэг төрийн тогтолцооны онцлог нь эрх мэдлийн зөрүү өндөр; хувьч; богино хугацааны хандлагатай; тодорхойгүй байдлаас зайлсхийх эрмэлзэл сул; байгаа байдалдаа жаргах, тансаглах сонирхол өндөр; туйлын прагматик хандлагатай зэрэг улс төр-захиргааны соёлын орчинд намын фракц, бүлэглэл, албан тушаалтан, хандивлагчдад зориулан Засгийн газрын агентлаг байгуулах, тэнд намын гишүүд, дэмжигчдийг ажлын байраар хангах, намын нөлөө бүхий хүмүүсийн ашиг сонирхолд нийцсэн шийдвэр, зохицуулалтыг тус агентлагаар гаргуулах гэх мэтээр

агентлагийг төрийн зорилт, чиг үүргийн үүднээс биш, харин намын улс төрийн зорилгоор ашиглах боломжтой болгож, агентлаг нь улс төрөөс ангид харьцангуй бие даасан мэргэшлийн захиргааны байгууллага байх боломж алдагдахад хүргэх хандлагатай.

- Төрийн эрх мэдэл, албан тушаал, ажил хэргийг авилга, хээл хахуулиар шийдвэрлэдэг Манжийн захиргааны үеийн улс төр-захиргааны соёл эргэж цэцэглэсэн нь Засгийн газрын агентлаг, түүний чиг үүрэг, албан тушаал нь эрх мэдэл, өмч хөрөнгөтэй этгээдүүдийн наймааны хэрэгсэл, сонгуулийн үр дүнгээр хуваах олз болж хувирах боломжтой байна.
- Төрийн тогтолцооны онцлогийг буруугаар ашиглахгүй; нүүдэлчдийн прагматик, уян хатан хандлага; их гүрний үеийн гавьяа зүтгэлийн, социализмын үеийн ажлын үзүүлэлт, мэргэжил, туршлагын гэх мэт улс төр-захиргааны соёлын эерэг уламжлалаа түшиглэн захиргааны тогтолцоогоо өөрчлөн шинэчилж чадвал Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг орчин үеийн агентлагийн хэв шинжээр төлөвших боломжтой юм. Гэхдээ эдгээр соёлын эерэг уламжлал орчин цагийн сөрөг нөлөөг даван туулахад үнэхээр бэрхшээлтэй бөгөөд төрийн эрх мэдэл, хүч чармайлт, албадлага шаардлагатай билээ.
- Өнөөгийн Монгол Улсын төрийн тогтолцоо, улс төр-захиргааны соёлын эдгээр онцлогууд нь Засгийн газрын агентлагийн төлөвшлийг тогтворгүй, цагийн аясыг дагасан богино хугацааны хандлагатай, нөхцөл байдалд дасан зохицох, байгаа байдалдаа тансаглах хандлагатай болгож байна.

“Нам төвтэй” буюу улс төрийн нам давамгайлсан төрийн тогтолцоо; уламжлал, орчин үе холилдсон улс төр-захиргааны эклектик соёл зэрэг нь “дарга төвтэй” буюу эрх мэдлийн зөрүүнд суурилсан, улс төржсөн, сонгуулийн жилээр хязгаарлагдах богино хугацааны хандлагатай, тогтворгүй, прагматик, байгаа байдалдаа дасан зохицож, өнөө маргаашаа аргацааж, өөрөө өөртөө дээд удирдлагадаа үйлчилсэн; тогтоосон дүрэм журам, соёл, үнэт зүйл, үнэлэмж, зарчмаас илүүтэй “чадаж л байвал болоо” гэсэн хандлагаар оршин тогтнодог агентлаг төлөвшихөд нөлөөлж болохоор байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

Ариунаа.Х., (2015), Монголын үндэсний соёлын хэмжүүр. Менежер сэтгүүл. 05/2015., х.57-62

Машбат. О., (2015), Үндсэн хууль: улс төр-эрх зүй, хяналт-тэнцэл, УБ.

Түвшинзаяа.С, Булган.Ц, Гэрэл.Ц, Дэлгэрсайхан.Б, Нарантунгалаг.Г, Одгэрэл.А., (2015), Үндэсний үнэт зүйлийн судалгаа. Менежер сэтгүүл, 12/2015., х.8-12.

Цэдэв.Д., (2017), Монгол улсын Төрийн эрх барих байгууллагын тогтолцоо: Уламжлал, орчин үе, Улаанбаатар

Шуурав.Я, Бүжидмаа.Ц., (2016), Хофстэйдын VSM13 загвараар үндэсний соёлын үнэт зүйлийг хэмжих нь. 02/2016. х.45-53.

Casals & Associates, Inc. (2005), Assessment of Corruption in Mongolia, (19 August 2005 Final Report). USAID in collaboration with the Asia Foundation.

Raric. C, Winter.G. etc. (2014), Mongolia: A Cultural Portrait using the Hofstede 5-D Model, Global Journal of Management and Business Research: A Administration and Management". Volume 14, Issue 9, version 1.0.

Tsedev.D., Pratt. R., (2013). Public Administration in Mongolia in Public Administration in Post-Communist Countries, Liebert.S., Goncharov.D., and Condrey.S., eds., CRC Press.

3. МОНГОЛ УЛСЫН ТӨРИЙН ЗАХИРГААНЫ ТӨВ БАЙГУУЛЛАГЫН ТОГТОЛЦОО, УЛАМЖЛАЛ (1924-1996)

3.1 Анхдугаар Үндсэн хуулийн үеийн төрийн захиргааны төв байгууллага (1924-1940)

Анхдугаар Үндсэн хуульд “Засгийн газар бол тус улсыг ерөнхийлөн захирах газар бөгөөд гишүүд нь ерөнхий сайд, жинхэнэ орлогч сайд, бүх цэргийн ба эдийн засгийн зөвлөлийн тэргүүлэгчид, бүх цэргийн жанжин, улсын хянан байцаагч, дотоод, гадаад, цэрэг, санхүү, аж үйлдвэр, шүүх, ардыг гэгээрүүлэх яамны сайдууд болно” (БНМАУ-ын хууль, 1924, 2-р бүлэг, 27-р зүйл) гэж заасанд нийцүүлэн 1924 онд Улсын Бага хурлаас Засгийн газрыг Дотоод явдлын яам, Цэргийн, Сангийн, Гадаад, Аж үйлдвэрийн, Шүүх, Ардыг гэгээрүүлэх гэсэн бүтцийн 7 яамтай, Ерөнхий сайд, Жинхэнэ орлогч сайд, Бүх цэргийн зөвлөлийн тэргүүлэгч, Улсын хянан байцаагч, Бүх цэргийн жанжныг оролцуулаад 12 сайдын бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулсан. Үүний дараа 1924 оны 12 дугаар сард Аж ахуйн яамыг Сангийн яамнаас салган нэмж байгуулжээ (Санждорж, 1974, хууд. 181).

Үндсэн хууль батлагдахаас өмнө гааль, татвар, өртөө зэрэг төрийн хэргийг эрхлэн гүйцэтгэж байсан Богд хаант Монгол Улсын үеийн захиргааны байгууллагуудыг үргэлжлүүлэн ажиллуулж байв. Мөн Ардын хувьсгал ялсны дараа мөн ондоо Нийслэл Хүрээний Цагдан сэргийлэх ангийг байгуулжээ. 1922 онд Дотоодын хамгаалах газар (өнөөгийн Тагнуулын Ерөнхий газар)-ыг байгуулжээ.

1925 онд Эдийн засгийн зөвлөлийг байгуулав. Эдийн засгийн зөвлөл нь “... аж ахуйн өөр хоорондоо нягт холбоо хэлхээтэй олон салбарыг нэгтгэн удирдах үүрэг бүхий, ... нэгэн салбарыг удирдах яамдаас илүү эрх мэдэлтэй ...” (Санждорж, 1974, хууд. 181) байв. Эдийн засгийн зөвлөл нь хожмын Улсын төлөвлөгөөний комисс хэмээх төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн удирдлага, төлөвлөлтийн гол байгууллагын эхлэл байжээ.

1924 оны төгсгөлөөс эхлэн яамдын харьяанд төрийн захиргааны тодорхой үүргийг хэрэгжүүлдэг, өнөө үеийн хэллэг, ойлголтоор төсөвт болон төрийн өмчит үйлдвэрийн газруудыг байгуулах болов. Тухайлбал, 1924 онд Дотоод яамны дэргэд Тоо бүртгэлийн хэлтэс, 1925 онд Дотоод яамны харьяа Ардын эрүүлийг хамгаалах газар, Аж ахуйн яамны харьяа Мал эмнэлгийн газар, Монгол тээх нэвтрүүлэх хороо, Цахилгаан мэдээ ба шуудан бичгийн хороо, Судар бичгийн хүрээлэнд Огторгуйн одон гараг ба цаг уурыг шинжлэх салаа, 1926 онд мөн яамны харьяа Барилгын хоршоо зэрэг болно.

1925 онд Улсын хоёрдугаар Их хурлаас Хянан байцаах хэлтсийг өөрчлөн

Бүгд (Хянан) байцаах яам байгуулсан боловч ердөө нэг жилийн дараа тус яамыг татан буулгаж түүний эрхэлж байсан чиг үүргийг нь Улсын Бага Хурал, Эдийн засгийн зөвлөлд тус тус шилжүүлсэн байна. Хожим нь 1930 онд энэ яамыг дахин байгуулаад 1932 онд татан буулгасан байна. 1935 онд Сайд нарын Зөвлөлийн дэргэд хууль, тогтоол, тушаалын биелэлтийг хянаж байх байнгын комиссыг байгуулсан байна.

1930 онд Аж ахуйн яамыг хоёр салгаж ХАА-н асуудал эрхэлсэн Мал тариалангийн яам, зам тээвэр, үйлдвэр, барилга, худалдааны асуудлыг эрхэлсэн Худалдаа, аж үйлдвэрийн яамыг тус тус байгуулжээ. Худалдаа, аж үйлдвэрийн яаманд 1932 оноос харилцаа холбооны асуудлыг эрхлүүлэх болсон тул уг яамыг Худалдаа, аж үйлдвэр, зам тээвэр, харилцан нэвтрэлцэх холбооны яам гэж нэрлэх болсон байна. Тус яаманд Монголтранс, Монгол рыба зэрэг төрийн өмчит үйлдвэрийн газрууд харьяалагдаж байв.

1930 онд Ардыг гэгээрүүлэх яамны дэргэд Биеийн тамирын зөвлөл, 1931 онд Эдийн засгийн зөвлөлийн дэргэд Барилгын инженерийн газрыг тус тус байгуулав. 1930 онд Эрүүлийг хамгаалах газрыг өргөтгөн Ардын эрүүлийг хамгаалах яам болгон өргөжүүлсэн байна.

1932 оны Улсын XVII онц бага хурлаас БНМАУ-ын Засгийн газрыг БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөл гэж нэрлэх болсон. 1932 оны 7 дугаар сард Эдийн засгийн зөвлөлийг Улсын төлөвлөх, тэгшитгэх, тоо бүртгэлийн газар болгон өөрчлөөд 1940 оноос Улсын төлөвлөгөө, тоо бүртгэл, хянан шалгах газар, 1945–1990 онд Улсын төлөвлөгөөний комисс хэмээн нэрлэсэн байна.

“... Дотоодыг хамгаалах газрын үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, гадаад дотоодын дайсантай тэмцэх тэмцлийг нэгдмэл удирдлагаар хангаж байх зорилгоор...” (Санждорж, 1974, хууд. 188) 1932 онд Улсын цагдан сэргийлэх газрыг, 1933 онд хил хязгаарыг сэргийлэх хилийн цэргийн ангиудыг, 1936 онд Шашны хэрэг эрхлэх газрыг тус тус Дотоодыг хамгаалах газарт шилжүүлсэн байна. 1936 оны 2 дугаар сард Дотоодыг хамгаалах газрыг өргөжүүлэн Дотоод яам болгосон байна.

“...Монгол Ардын Хувьсгалт Цэргийн зохион байгуулалтын удирдлагыг сайжруулах, нэгдмэл төвлөрсөн удирдлагын зарчмыг бэхжүүлэх зорилгоор...” (Санждорж, 1974, хууд. 188) 1934 онд Цэргийн зөвлөлийг татан буулгасан байна.

Худалдаа, аж үйлдвэр, зам тээвэр, харилцан нэвтрэлцэх холбооны яамны харьяанд байсан Хэвлэлийн хороог 1936 онд тусгай бие даасан Улсын хэвлэлийн хэргийг эрхлэх төв газар болгон өөрчлөв. 1937 онд Улсын номын худалдааны газрыг байгуулах шийдвэр гарчээ.

Худалдаа, аж үйлдвэр, зам тээвэр, харилцан нэвтрэлцэх холбооны яамыг 1937 онд Худалдаа, тээврийн яам, Аж үйлдвэр, барилгын яам, Харилцан нэвтрэлцэх холбооны яам болгон гурав хуваасан байна. Мөн онд Аж үйлдвэр,

барилгын яамны харьяанд Зам барилгын газрыг байгуулжээ. 1939 онд Худалдаа, тээврийн яамны дэргэд Идэш тэжээлийн ерөнхий хороог, Аж үйлдвэр, барилгын яамны харьяанд Ашигт малтмалын трестийг байгуулжээ.

1938 онд урлаг уран сайхны хэргийг эрхлэх төрийн захиргааны байгууллагын үндэс болсон Уран сайхны хүрээлэнг байгуулав.

Дээр дурдсанчлан анхдугаар Үндсэн хуулинд улсын дээд эрхийг Улсын Их, Бага Хурал, “Хурлын чөлөө цагт Бага Хурлын Тэргүүлэгчид ба Засгийн газрын дунд хадгалуулбал зохино” гэж заасан, мөн бусад дүрэм, журмаар төрийн тэргүүний үүргийг Улсын Бага Хурлын Тэргүүлэгчдийн дарга ба Засгийн газрын Ерөнхий сайд нь тус тус гүйцэтгэж байхаар зохицуулж байсан, шүүх таслах хэрэг нь Засгийн газрын яамны статустай явж ирсэн зэргээс үзэхэд “шинэ тулгар Монгол Улсын Засгийн газар нь хууль тогтоох, гүйцэтгэх, шүүн таслах өргөн цар хүрээтэй эрх мэдэл хэрэгжүүлж эхэлсэн онцлог” (Болдбаатар, 2003, хууд. 18) нь цаашид ч тодорхой хүрээнд үргэлжилсэн шинжтэй байдаг. Ер нь тухайн үед Монгол орон хөгжлийн ямар замыг сонгох талаар олонхоороо хүлээн зөвшөөрсөн нэг шийдэлд хүрчихээгүй, улс орны тусгаар тогтнол, бие даасан байдлын баталгааг хангах гарцыг эрэлхийлж байсан болохоор төрийн эрх мэдлийг хуваарилах ардчилсан төрийн зарчим ч, улс төрийн нам давамгайлсан социалист төрийн зарчим ч аль аль нь биелэлээ олоогүй төрийн тогтолцоо нь эрэлхийлэл, шилжилт, төлөвшлийн байдалтай байсан гэж үзэж болохоор байна (Цэдэв, 2017, хууд. 49).

Үндсэндээ тусгаар тогтнолыг нь ямар нэг хэлбэрээр хүлээн зөвшөөрч, хамтран ажиллаж, дэмжиж тусалж байсан цорын ганц орон ЗХУ, түүний Коммунист нам болон Коминтернээс ирэх зөвлөгөө, заавар, тулгалт хэнээр дамжиж төрийн тогтолцооны аль салбар, хүрээг түшиглэн орж ирж хэрэгжиж байснаас хамаараад тэнд төрийн бүх эрх мэдэл төвлөрөх хандлагатай байжээ. Тухайлбал, 1934 оноос эхлэн ЗХУ-ын удирдагчид Х.Чойбалсанд итгэл найдвар хүлээлгэн, түүнийг түшиж ажиллах болсноор “төр, засаг МАХН-ын эрх мэдэл байр суурь үндсэндээ үгүй болж бүх хэрэг явдлыг зөвхөн ДЯЯ, Х.Чойбалсан мэдэх болж ... төр, засгийн бүх эрх зөвхөн Х.Чойбалсанд шилжсэн учир хууль тогтоох дээд байгууллага, гүйцэтгэх засаглал хоосон ор нэр болж, өрнөж буй үйл явцыг их төлөв ажиглах төдийгөөс хэтрэхгүй болжээ” (Болдбаатар, Ж., Санждорж, М., Ширэндэв, Б, 2004, хууд. 205). Улмаар 1939 онд Х.Чойбалсан БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн Ерөнхий сайдаар томилогдсоноор Монгол Улсын Засгийн газар, түүний тэргүүний эзлэх байр суурь улс орны удирдлагад тэргүүн зэрэгт гарч ирэн “Ерөнхий сайдын хэлсэн үг, үүрэг даалгавар, шийдвэр тушаал хуулиас дээгүүр хүчинтэй үйлчлэх болж ... социалист орнуудын хэмжээгээр улс орны удирдлагын өндөрлөгт эрх баригч намын дарга тэргүүн зэрэгт дэвшин гарч ирсэн 1950-иад оны II хагас хүртэл үргэлжилсэн” (Болдбаатар, 2003, хууд. 23) гэж үздэг.

Энэ үеийн гол онцлог нь нэгдүгээрт, Богд хаант Монгол Улсын үед ажиллаж

байсан төрийн захиргааны зарим байгууллагууд болох татвар, гааль, өртөө зэрэг төрийн үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлэгч байгууллагуудыг бүрмөсөн устгалгүй, шинэчлэн зохион байгуулжээ.

Хоёрдугаарт, энэ үеэс л шинэ үеийн төрийн захиргааны байгууллагууд үүсч хөгжсөн байна. Зөвлөлт Холбоот Улсад бий болсон төрийн захиргааны шинэ тогтолцооны загварыг суурь болгон авч, тухайн үеийн төр, нийгэм, эдийн засгийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэн төрийн захиргааны байгууллагуудыг шинээр үүсгэн байгуулж байв. Нийгэм, эдийн засгийн шинэ салбар бий болохын зэрэгцээ уг асуудлыг эрхлэн гүйцэтгэх төрийн захиргааны байгууллагууд мөн шинээр үүсч байв.

Гуравдугаарт, хэдийгээр тухайн үеийн ЗХУ-д төрийн захиргааны тогтолцоонд хэрэглэж байсан ойлголт, хэлбэр, агуулга хүчтэй нөлөө үзүүлж байсан ч төрт ёсны уламжлалт харилцаа хараахан устаагүй, төрийн захиргааны албан хаагчид нь ч ихэнхдээ уламжлалт арга барилаар ажилласан хэвээр, гаргаж байсан хууль, дүрэм ч Монголын уламжлалт хууль цаазны нэр томъёо, ойлголт, агуулга, хэлбэрээр батлагддаг, хэрэгждэг байсан нь тод харагдана.

Дөрөвдүгээрт, дүрмээр нарийвчлан зохицуулж байгаагүй ч “харьяа”, “дэргэдэх” хэмээх статус, байгууллагын нэр дэх “газар”, “тусгай газар”, “товчоо”, “хороо” хэмээх ойлголтыг ялгаатай болохыг бүгд ойлгодог, дагаж мөрддөг байсан нь мөн харагдана.

Тавдугаарт, “сонгодог” бүтцийн яамнаас гадна тодорхой асуудлыг дагнан хариуцан ажилладаг, яамнаас хараат бус, гагцхүү Засгийн газартай харилцахдаа яамаар дамжин харилцдаг “тусгай газар”-уудыг яамдын харьяа төсөвт байгууллага болон улсын үйлдвэрийн газруудаас ялган тодорхойлж, төрийн захиргааны тогтолцоонд шинээр бий болгосон байна.

3.2 1940-1960 оны үеийн төрийн захиргааны төв байгууллага

1940 оны Үндсэн хуульд “БНМАУ-ын засаг төрийн гүйцэтгэх захирах дээд байгууллага нь БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөл мөн” (БНМАУ-ын хууль, 1940, 5-р бүлэг, 33-р зүйл) гэж заагаад Монгол Улсын Засгийн газрын бүтцийг Цэргийн, Гадаад, Мал ба Газар тариалангийн, Аж үйлдвэр ба Барилгын, Зам тээврийн, Худалдааны, Сангийн, Дотоод, Гэгээрүүлэх, Эрүүлийг хамгаалах, Шүүх гэсэн 11 яамтай байхаар зохицуулж, бүрэлдэхүүнийг нь Сайд нарын Зөвлөлийн Ерөнхий сайд, Ерөнхий сайдын орлогч нар (2), яамдын сайдууд (11), Төлөвлөгөө ба тоо бүртгэл, хянан шалгах газрын даргаас бүрдсэн 15 гишүүнтэй байхаар тогтоосон байна. Сайд нарын Зөвлөлийн шууд харьяанд Харилцаа холбооны Ерөнхий хороо, Уран сайхны хүрээлэн, Шинжлэх ухааны хүрээлэн, Улсын хэвлэлийн төв газар гэсэн 4 тусгай газар байхаар тогтоожээ.

Үндсэн хууль батлагдсаны дараахан буюу 1940 оны 10 дугаар сард Монгол тээхийн Ерөнхий хороог татан буулгаад Зам тээврийн яамыг байгуулж,

Үйлдвэр ба барилгын яамны харьяанд байсан Зам барилгыг удирдах газрыг харьяалалд нь шилжүүлсэн байна. Мөн 1941 оны 12 дугаар сард Идэш тэжээлийн үйлдвэрийн яам (1949 оноос Хүнсний үйлдвэрийн яам)-ыг байгуулсан байна.

1944 оноос Сайд нарын Зөвлөлийн бүтцэд дээр дурдсан 2 яамыг нэмж, нийт 13 яам хамаарах болсон бөгөөд Сайд нарын Зөвлөлийн шууд харьяанд Төлөвлөгөө, тоо бүртгэл хянан шалгах газар, Харилцан нэвтрэлцэх холбооны хороо, Уран сайхны хүрээлэн, Шинжлэх ухааны хүрээлэн, Улсын хэвлэлийн төв газар, Гар үйлдвэрийн дээд зөвлөл, Хоршооны холбоо гэсэн 7 тусгай газар хамарч байв.

1949 оноос Сайд нарын Зөвлөлд Ерөнхий сайдын орлогч нарын тоог нэмэгдүүлж санхүү, мал аж ахуй, төлөвлөгөө, худалдаа тээвэр, нийгэм соёл боловсрол, үйлдвэр барилга холбоог тус тус эрхэлсэн 6 орлогчтой байхаар тогтоожээ.

Сайд нарын Зөвлөлийн товчооны 1954 оны 11 дүгээр сарын 30-ны өдрийн 31 дүгээр тогтоолоор Сайд нарын Зөвлөл нь Шүүх, Батлан хамгаалах, Дотоод явдлын, Гадаад явдлын, Мал аж ахуйн, Гэгээрлийн, Эрүүлийг хамгаалах, Худалдааны, Сангийн, Тээврийн, Аж үйлдвэрийн, Хүнсний үйлдвэрийн, Холбооны гэсэн 13 яам, Сайд нарын Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд багтах Улсын хянан шалгах комисс, Урлагийн хэрэг эрхлэх хороо, Улсын төлөвлөгөөний комиссоос тогтох болов. Үүний зэрэгцээ Сайд нарын Зөвлөлд шууд харьяалагдах газрууд нь Шинжлэх ухааны хүрээлэн, Улсын Их сургууль, Биеийн тамир, спортын хэрэг эрхлэх хороо, Улсын сангийн аж ахуйнуудыг удирдах газар, Радио чуулга ба радио нэвтрүүлгийн хороо, Хэвлэл, утга зохиол хянах ерөнхий газар, Барилгын хэргийг эрхлэх ерөнхий захиргаа, Улсын хэвлэл ба хэвлэлийн үйлдвэрлэлийг эрхлэх газар, Хөдөлмөрийн хэрэг эрхлэх газар, Улсын архитектур, зураг төлөвлөгөөний газар (нийт 10) байжээ (Амарсанаа, Ж., Батсайхан, О., Түвшинтулга, А, 2013, хууд. 114).

1955 онд Сайд нарын Зөвлөлийн бүтцэд орсон нэг онцгой өөрчлөлт бол МАХН-ын Төв Хорооны Улс төрийн товчооны нууц шийдвэрээр Цэрэг ба Дотоод явдлын яамыг нэгтгэн Цэрэг ба Нийгмийг Аюулаас хамгаалах яам байгуулсан явдал юм. Гэвч удалгүй 1959 онд мөн л МАХН-ын Төв Хорооны Улс төрийн товчооны нууц шийдвэрээр Ардын цэргийн хэрэг эрхлэх яам, Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамыг дахин сэргээн байгуулжээ. НАХЯ-ыг бүтцийн хувьд Улсыг аюулаас хамгаалах газар, Улсын цагдан сэргийлэх газар, Засан хүмүүжүүлэх ерөнхий хэлтэс, Хамгаалах тусгай батальон, Хилийн байцаан өнгөрүүлэх ангиудтай байхаар тогтоожээ.

1957 онд зарим яам, тусгай газруудыг хооронд нь нэгтгэн зохион байгуулсан байна. Тухайлбал, Аж үйлдвэрийн яаманд Хүнсний үйлдвэрийн яамыг нэгтгэсэн, Сангийн аж ахуйнуудыг удирдах газрыг Мал аж ахуйн яамтай нэгтгэн Хөдөө аж ахуйн яам болгосон, Тээврийн яамыг Холбооны яамтай

нэгтгэн Тээвэр, холбооны яам болгосон, Улсын Их сургуулийг Шинжлэх ухааны хүрээлэнтэй нэгтгэн Шинжлэх ухаан, дээд боловсролын хүрээлэн болгосон гэх мэт. Мөн энэ онд Геологи шинжилгээний газрыг Сайд нарын Зөвлөлийн харьяанд байгуулсан байна.

1958 онд Худалдааны яамыг өөрчилж, Гадаад худалдааны яам, Худалдаа, бэлтгэлийн яамыг тус тус байгуулсан байна.

Энэ үеийн гол онцлог нь нэгдүгээрт, Дэлхийн 2 дугаар дайны үед тогтоосон эрх мэдэл, нөөцийн маш хүчтэй төвлөрлөөс үүдэн төрийн захиргааны байгууллагууд хөрөнгө, хүн хүч хэмнэх шаардлагын хүрээнд ажиллаж байсан тул шинээр төрийн захиргааны байгууллага үндсэндээ бий болоогүй байна. Дайны дараа л тодорхой шаардлагын улмаас цөөн тооны байгууллага үүссэн нь харагдана. Тухайлбал, Олзлогдсон цэргийн хэрэг эрхлэх газар гэх мэт.

Хоёрдугаарт, эрх мэдлийн болон нөөцийн хүчтэй төвлөрлөөс хамаарч яамд болон Сайд нарын Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд багтах улсын хороодоос бусад байгууллага нь Сайд нарын Зөвлөл буюу яамдын шууд харьяалалд байж, бие даасан эрх мэдэлгүй, хатуу төвлөрсөн тогтолцооны нэг хэсэг байв.

Гуравдугаарт, дайны дараа энх цагийн бүтээн байгуулалтын уриан дор (түүнчлэн БНХАУ байгуулагдаж, Монгол Улсын хил нь “найрамдлын хил” хэмээн тунхагласантай холбоотойгоор) “хүчний” гэх байгууллагуудыг (зэвсэгт хүчин, хилийн ба дотоодын цэрэг, цагдан сэргийлэх, аюулаас хамгаалах байгууллага) нэгтгэсэн, гэвч удалгүй “...БНХАУ-ын зүгээс социалист орнуудын эсрэг дайсагнах болсонтой холбогдуулан үндэсний аюулгүй байдлаа хамгаалах, олон улсын тавцанд байр сууриа бэхжүүлэх, батлан хамгаалах чадавхаа нэмэгдүүлэх зорилгод нийцүүлэн...” (Тагнуулын байгууллагын түүх, 2017) Цэргийн болон Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамдыг сэргээн байгуулах шаардлага үүссэн байна.

Дөрөвдүгээрт, дайны дараа энх цагийн бүтээн байгуулалтын үр дүнд хөгжиж байсан нийгэм, эдийн засгийн салбар, чиглэлийг удирдах, зохицуулах чиг үүрэг бүхий (хүнсний үйлдвэрлэл, барилгын зураг, геологи, стандарт хэмжүүр, газар тариалан) захиргааны байгууллагуудыг байгуулах шаардлага үүссэн байна.

Тавдугаарт, хэдийгээр нийгэм, эдийн засгийн шинэ салбар үүсч, дагалдаад төрийн захиргааны шинэ чиг үүрэг үүсч, шинэ байгууллага бий болохын зэрэгцээ төрийн захиргааны болон төсөвт байгууллагууд, улсын үйлдвэрийн газруудыг өөр хооронд нь нэгтгэх, салгах, эсвэл татан буулгах, эргэн сэргээн байгуулах үйлдэл байнга шахуу гарч байсан нь харагдана. Энэ нь тухайн цаг үеийн шаардлага, тухайлбал, төсөв хөрөнгө хэмнэх, орон тоо цомхотгох хэрэгцээ зэргээс хамаарсан байж болох ч ямар нэгэн цэгцтэй үзэл баримтлалгүй байсан нь илт байна. Үүнээс болж харин ч үргүй зардал гарах, хөрөнгө үрэгдэх нөхцөл үүссэн ч байж болно.

3.3 Социалист байгуулалтын үеийн төрийн захиргааны төв байгууллага (1960–1990)

1960 онд батлагдсан БНМАУ-ын Үндсэн хуульд “БНМАУ-ын төрийн гүйцэтгэн захирах дээд байгууллага бол БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөл мөн” (БНМАУ-ын хууль, 1960, 4-р бүлэг, 37-р зүйл) гэж Засгийн газар төрийн гүйцэтгэх дээд байгууллага болохыг заагаад бүрэлдэхүүнд нь Сайд нарын Зөвлөлийн дарга, нэгдүгээр орлогч, орлогч дарга нар, яамдын сайдууд, улсын хорооны дарга нарыг оруулан тогтоосон. Гэхдээ төр, аж ахуйн удирдлагын асуудлыг хянан хэлэлцэж, шийдвэрлэж байхын тулд Засгийн газрын байнгын байгууллага болох Сайд нарын Зөвлөлийн Тэргүүлэгчдийг Сайд нарын Зөвлөлийн дарга, нэгдүгээр орлогч дарга болон бусад орлогч дарга нарын бүрэлдэхүүнтэйгээр байгуулан ажиллуулсан. Хэдийгээр ийнхүү Засгийн газрын гүйцэтгэн захирах дээд эрх мэдлийг Үндсэн хуулиар баталгаажуулан зааж өгч байсан боловч нэг нам дангаар ноёрхсон улс төрийн тогтолцоог мөн давхар хуульчилсан байсан тул Засгийн газар хуулиар олгогдсон эрхээ бүрэн утгаар нь хэрэгжүүлэх боломжгүй, харин эрх баригч намын Төв Хорооны Улс төрийн Товчооны удирдамж, шийдвэрийг биелүүлэх шаардлагатай болдог байв.

Тухайн үед БНМАУ-ын төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо дээд, төв, орон нутгийн гэсэн гурван хэсгээс бүрдэж байсан бөгөөд Сайд нарын Зөвлөл нь төрийн гүйцэтгэх захирах дээд байгууллага бол яамд, салбар хоорондын удирдлагыг хэрэгжүүлэгч улсын хороод, тусгай газрууд нь төрийн захиргааны төв байгууллага болж аймаг, хот, сум, хороо, районы Ардын Депутатуудын Хурлын Гүйцэтгэх захиргаа нь орон нутгийн захиргааны байгууллага тус тус болж байв.

1960 оны Үндсэн хуульд яам, улсын хороо, тусгай газруудын нэрийг анх удаа заагаагүй бөгөөд улмаар БНМАУ-ын Ардын Их Хурлын Тэргүүлэгчдийн зарлигаар төрийн захиргааны төв байгууллагуудыг байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах болсон байна.

Шинэ Үндсэн хууль батлагдсаны дараа хийсэн нэг өөрчлөлт бол 1957-1958 онд нэгтгэсэн зарим яам, тусгай газруудыг салгаж байгуулсан явдал байв. Тухайлбал, Барилга, барилгын материалын үйлдвэрийн яамыг хувааж, Барилгын яам, Барилгын материалын үйлдвэрийн яам тус тус байгуулсан, Аж үйлдвэрийн яамнаас Хүнсний үйлдвэрийн яамыг салган байгуулсан, Шинжлэх ухаан, дээд боловсролын хүрээлэнгээс Шинжлэх ухааны академийг байгуулаад дараа нь Дээд, тусгай мэргэжлийн дунд боловсролын улсын хороог байгуулсан, Тээвэр, холбооны яамыг салгаж, Тээврийн хороо, Холбооны яам тус тус байгуулсан гэх мэт.

Мөн 1965 онд Хөдөө аж ахуйн яамнаас Усны аж ахуйг удирдах газрыг салган Усны аж ахуйн яам байгуулсан байна.

1968 онд төрийн захиргааны төв байгууллагуудыг мөн томоохон өөрчлөлт хийсэн байна. Үүнд: Геологи, Аж үйлдвэр, Хүнсний үйлдвэрийн яамдыг өөрчлөн байгуулж, Түлш, эрчим хүчний үйлдвэр, геологийн яам, Хөнгөн ба хүнсний үйлдвэрийн яамыг тус тус байгуулав. Улсын Барилгын зөвлөл, Барилгын материалын үйлдвэрийн яамыг нэгтгэн Барилга, барилгын материалын үйлдвэрийн яам байгуулсан. Сайд нарын Зөвлөлд Ойн аж ахуй, мод боловсруулах үйлдвэрийг удирдах ерөнхий газрыг байгуулж, ойн аж ахуй, ой хамгаалах байгууллага, мод боловсруулах үйлдвэрүүдийг харьяалуулсан байна. Гэгээрлийн яам, Дээд, тусгай мэргэжлийн боловсролын улсын хороог нэгтгэн Боловсролын яам байгуулав. Тээврийн улсын хороог Тээврийн яам болгож, авто зам ашиглалт, автомашины засварын ажлыг нэмж хариуцуулахаар тогтоожээ.

1970-аад оны дунд үеэс төрийн захиргааны төв байгууллагууд болох яам, улсын хороо, тусгай газрыг ялган тодорхойлж, чиг үүргийг нь хуваарилахдаа ч тухайн салбар, байгууллагын онцлогийг тухайлан авч үзэх болжээ. Яам нь “Сайд нарын Зөвлөлийн гишүүн-сайд толгойлон улс ардын аж ахуй, нийгэм, соёл, захиргаа-улс төрийн байгуулалтын тодорхой салбарыг эрхлэн удирддаг төрийн захиргааны төв байгууллага” (Чимид, 1988, хууд. 197) бол улсын хороо нь “Төрийн удирдлагын тусгай асуудлаар буюу нэг төрлийн чиг үүргээр нийт салбарын үйл ажиллагааг уялдуулан холбож, хянан зохицуулдаг салбар хоорондын эрх хэмжээтэй, хамтын удирдлага бүхий төрийн захиргааны төв байгууллага” (Чимид, 1988, хууд. 142) байв. Харин тусгай газар нь “Сайд нарын Зөвлөлөөс байгуулагдаж, түүнээс томилогдсон дарга толгойлж, улсын хэмжээнд гүйцэтгэн захирах ажиллагаа явуулдаг төрийн захиргааны төв байгууллага” (Чимид, 1988, хууд. 147) байжээ. Үүний зэрэгцээ салбар удирдах буюу салбар хоорондын зохицуулалт хийх үүрэгтэй 2 төрлийн тусгай газрууд байжээ. Тусгай газрууд нь Сайд нарын Зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд шууд багтдаггүй байлаа.

1985 он гэхэд Сайд нарын Зөвлөл нь Сайд нарын Зөвлөлийн дарга, нэгдүгээр орлогч (2), орлогч дарга нар (4), Гадаад явдлын, Батлан хамгаалах, Нийгмийг аюулаас хамгаалах, Сангийн, Шүүх, Хөдөө аж ахуйн, Усны аж ахуйн, Ой, модны аж үйлдвэрийн, Барилга, барилгын материалын үйлдвэрийн, Эрүүлийг хамгаалах, Соёлын, Гадаад худалдааны, Геологи, уул уурхайн үйлдвэрийн, Хөнгөн, хүнсний үйлдвэрийн, Тээврийн, Нийтийн аж ахуй, үйлчилгээний, Худалдаа, бэлтгэлийн гэсэн 17 яамны сайд нар, Улсын банкны ерөнхий хороо, Ардын хянан шалгах хороо, Хөдөлмөр, нийгэм хангамжийн улсын хороо, Барилга архитектурын хяналтын улсын хороо, Мэдээлэл, радио, телевизийн улсын хороо, Гадаадтай эдийн засгийн талаар харилцах улсын хороо, Материал техникийн хангамжийн улсын хороо, Үнэ, стандартын улсын хороо гэсэн 8 улсын хорооны дарга нар, Улсын төлөвлөгөөний комиссын дарга, Статистикийн төв газрын дарга, Шинжлэх ухааны академийн Ерөнхийлөгчөөс

бүрдэж байв.

1989 онд Сайд нарын Зөвлөл нь дарга, нэгдүгээр орлогч, орлогч дарга нар (4), Гадаад явдлын, Батлан хамгаалах, Нийгмийг аюулаас хамгаалах, Сангийн, Хууль зүй, арбитрын, Ардын боловсролын, Эрүүлийг хамгаалах, Соёлын, Хөнгөн үйлдвэрийн, Нийтийн аж ахуй, үйлчилгээний, Холбооны, Эдийн засгийн гадаад харилцаа, хангамжийн, Эрчим хүч, уул уурхайн үйлдвэр, геологийн, Байгаль орчныг хамгаалах, Худалдаа, бэлтгэлийн, Хөдөө аж ахуй, хүнсний үйлдвэрийн, Зам, тээврийн гэсэн 17 яамны сайд нар, Төлөвлөгөө, эдийн засгийн улсын хороо, Мэдээлэл, радио, телевизийн улсын хороо, Биеийн тамир, спортын улсын хороо, Барилгын хороо, Шинжлэх ухаан, техник, дээд боловсролын улсын хороо, Улсын стандартын газар, Ардын хянан шалгах хороо, Улсын Банкны ерөнхий хороо гэсэн 8 улсын хорооны дарга нараас бүрдэж байв.

Энэ үеийн онцлог нь нэгдүгээрт, 1960-аад оноос эхлэн нэгдэлжих, атар газар эзэмших, аж үйлдвэржих бодлогын үр дүнд эдийн засгийн тодорхой салбар (хөдөө аж ахуй, барилга, хөнгөн ба хүнсний үйлдвэр, түлш, эрчим хүч, геологи гэх мэт) хөгжиж ирсэн тул энэ хүрээний төрийн захиргааны төв байгууллагууд яам, улсын хорооны түвшинд хүртэл төлөвшсөн байна.

Хоёрдугаарт, өмнөх үеүдийн нэгэн адил төрийн захиргааны байгууллагуудын эрхлэх асуудлын хүрээ, чиг үүргийг өөр хооронд нь шилжүүлэх, нэгтгэх, салгах, татан буулгах, эргээж байгуулах үйлдэл цэгцтэй бус хэвээр байсан нь харагдана. Тухайлбал, түлш, эрчим хүч, геологи, уул уурхайн салбар, мөн хөнгөн, хүнсний үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн салбар, эсвэл барилга, барилгын материалын үйлдвэрийн салбар гэх мэт хэд хэдэн салбарын удирдах байгууллага нь олон удаа салж нийлсэн байдгаас тод харагдана.

Гуравдугаарт, төрийн захиргааны төв байгууллагууд нь Зөвлөлтийн эрх зүйд тулгуурласан уламжлалт бюрократ тогтолцоо төлөвшиж байгааг харуулна. Харьцангуй тогтвортой бүтэц, төсөвтэй, төвлөрсөн удирдлагатай, албан хаагчид нь нэг намын удирдлага дор намаас тогтоосон шалгуураар ажилд ордог, албан тушаал дэвшдэг харьцангуй тогтвортой ажиллах боломжтой байжээ.

3.4 Ардчилсан шилжилтийн эхэн үеийн төрийн захиргааны төв байгууллага (1990–1996)

1990 оны 3 дугаар сард МАХН-ын Улс төрийн товчоо бүрэн бүрэлдэхүүнээрээ огцорсоны дараа 4 дүгээр сарын эхээр АИХ-ын чуулган хуралдаж, Үндсэн хуульд өөрчлөлт оруулсан. БНМАУ-ын Үндсэн хуулийн нэмэлтийн тухай хуулиар “БНМАУ-ын Засгийн газар нь төрийн гүйцэтгэн захирамжлах дээд байгууллага мөн” (БНМАУ-ын хууль, 1990, 2-р бүлэг, 18-р зүйл) гэж Засгийн газар төрийн гүйцэтгэх дээд байгууллага болохыг хуульчлан заагаад

бүрэлдэхүүнд нь Ерөнхий сайд, түүний нэгдүгээр орлогч нар, сайд нар, улсын хорооны дарга нарыг оруулан тогтоосон байна.

Энэ өөрчлөлтийн гол онцлог нь Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамыг татан буулгаж, уг яамны бүрэлдэхүүнд байсан Улсыг аюулаас хамгаалах газар, Хилийн ба Дотоодын цэргийг удирдах ерөнхий газрыг өөртөө багтаасан Улсын Аюулгүй байдлыг хангах Ерөнхий газрыг байгуулсанд оршино. Мөн НАХЯ-ны бүрэлдэхүүнд байсан Улсын Цагдан сэргийлэх Ерөнхий газрыг Цагдаагийн Ерөнхий газар болгон шинэчлэн зохион байгуулжээ.

Түүнчлэн социализмын төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн гол тулгуур институци болох Төлөвлөгөө, эдийн засгийн улсын хороог (хуучнаар Улсын Төлөвлөгөөний комисс) өөрчлөн зохион байгуулж, Нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн Улсын хороо хэмээн нэрлэсэн байна.

Сайд нарын Зөвлөл нь Батлан хамгаалах, Гадаад явдлын, Сангийн, Хууль зүйн, Ардын боловсролын, Барилгын, Байгаль орчныг хамгаалах, Зам, тээврийн, Соёлын, Холбооны, Хөдөө аж ахуй, хөнгөн, хүнсний үйлдвэрийн, Худалдаа, хамтын ажиллагааны, Хүнд үйлдвэрийн, Эрүүлийг хамгаалах, нийгэм хангамжийн гэсэн 14 яам, Техникийн дэвшил, стандартчилалын улсын хороо, Мэдээлэл, радио, телевизийн улсын хороо, Улсын банкны ерөнхий хороо, Нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн Улсын хороо гэсэн 4 улсын хороотой байв. Тусгай газрын статустай Улсын Аюулгүй байдлыг хангах Ерөнхий газар, Цагдаагийн Ерөнхий газар, Статистикийн төв газар ажиллаж байв. 1990 оны 8 дугаар сард Хөдөлмөрийн яамыг нэмж байгуулжээ.

1990-1992 оны шилжилтийн үеийн Засгийн газрыг анхны ардчилсан сонгуулийн үр дүнгээр олонх болж ялалт байгуулсан МАХН болон цөөнх болсон улс төрийн шинэ залуу намуудын оролцоотойгоор хамтран байгуулж, хамтаараа хариуцлага хүлээх танхимын зарчмаар ажиллаж, бүх шатны төрийн захиргааны байгууллагад олон намын төлөөллийг анх удаа бий болгосон онцлогтой. 1990-1992 оны Засгийн газар бүтцийн хувьд Байгаль орчны хяналтын улсын хороо, Батлан хамгаалах яам, Боловсролын яам, Гадаад харилцааны яам, Сангийн яам, Үндэсний хөгжлийн яам, Худалдаа үйлдвэрийн яам, Хөдөлмөрийн яам, Хөдөө аж ахуйн яам, Хууль зүйн яам, Эрүүл мэндийн яам, Эрчим хүчний яам гэсэн 12 яамтай (БНМАУ-ын хууль, 1990.09.26), бүрэлдэхүүний хувьд Ерөнхий сайд, гурван Шадар сайд, 12 сайдаас бүрдсэн 16 гишүүнтэй (БНМАУ-ын хууль, 1990.09.26) үйл ажиллагаа явуулсан байв. Үүнээс гадна Засгийн газрын дэргэд Улсын Аюулгүй байдлыг хангах Ерөнхий газар, Цагдаагийн Ерөнхий газар, Статистикийн төв газар, Соёл, урлагийн хөгжлийн хороо ажиллаж байжээ.

Монгол Улсын шинэ Үндсэн хууль үйлчлэх үеийн анхны Засгийн газар буюу 1992-1996 оны Засгийн газар нь 1992 оны сонгуулийн үр дүнгээр МАХН дангаараа байгуулсан бүтцийн хувьд 16 яамтай (Монгол Улсын хууль, 1992.07.30), бүрэлдэхүүний хувьд Ерөнхий сайд, түүний орлогч, Үндэсний

хөгжлийн газрын даргыг оролцуулаад 19 гишүүнтэй (Монгол Улсын хууль, 1992.07.31) Засгийн газар байв. Засгийн газрын бүтцэд Засаг захиргааны яам, Байгаль орчны яам, Барилга, хот байгуулалтын яам, Батлан хамгаалах яам, Гадаад харилцааны яам, Геологи, эрдэс баялгийн яам, Зам, тээвэр, холбооны яам, Сангийн яам, Соёлын яам, Түлш, эрчим хүчний яам, Худалдаа, үйлдвэрийн яам, Хууль зүйн яам, Хүн амын бодлого, хөдөлмөрийн яам, Хүнс, хөдөө аж ахуйн яам, Шинжлэх ухаан, боловсролын яам, Эрүүл мэндийн яам тус тус багтаж байв. Улс орны эдийн засаг огцом уналттай, төсвийн ихээхэн алдагдалтай, үндсэндээ өмч хувьчлалаас өөр томоохон бүтээн байгуулалтын үйл ажиллагаа явагдаагүй үед, дотроо ашиг сонирхлын элдэв бүлэглэл үүсээгүй нэг намын дангаараа байгуулсан Засгийн газар мөртлөө тухайн үеийн Засгийн газар нилээд өргөн бүтэцтэй үйл ажиллагаа явуулж эхэлсэн юм.

Тухайн үед Засгийн газрын үйл ажиллагаа, бүтэц, тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлийн талаар төрөөс баримтлах бодлого тодорхой болоогүй, нийгэм, эдийн засгийн салбар, хүрээ тус бүрээр шилжилтийн үеийн болон зах зээлийн эдийн засгийн бодлого, чиглэл тодорхойлох цаг үеийн шаардлага бий болсон явдал нь Засгийн газрыг ийм өргөн бүтэцтэй байгуулахад хүргэсэн байх талтай. Гэхдээ 1994 онд яамдын тоог цөөлөн Засгийн газрын бүтцийг Байгаль орчны яам, Батлах хамгаалах яам, Гадаад харилцааны яам, Дэд бүтцийн яам, Сангийн яам, Соёлын яам, Худалдаа, үйлдвэрийн яам, Хууль зүйн яам, Хүн амын бодлого, хөдөлмөрийн яам, Хүнс, хөдөө аж ахуйн яам, Шинжлэх ухаан, боловсролын яам, Эрүүл мэндийн яам, Эрчим хүч, геологи, уул уурхайн яам гэсэн 13 яамтай байхаар өөрчлөн зохион байгуулсан билээ. Мөн 1993 онд Засгийн газрын бүрэлдэхүүнээс Ерөнхий сайдын орлогч бөгөөд Засаг захиргааны сайдыг хасч, өөрчлөлт оруулсан байдаг. Ийм өөрчлөлтүүд хийж онцын зөрчил маргаангүйгээр яамдын тоог цөөлөх боломж олгож байсан явдал нь тухайн үед Засгийн газар анхнаасаа сонгуулийн үр дүнгээр намын доторх ашиг сонирхлын бүлэглэлүүдэд олз хуваах зарчмаар биш, улс орны хөгжлийн шаардлагыг харгалзан зохион байгуулагдах хандлагатай байсныг гэрчилдэг.

Тухайн үеийн Засгийн газрын бүтэц нь үндсэн болон дэд бүтэцтэй байхаар зохицуулагдсан байсан бөгөөд үндсэн бүтцэд яам болон Улсын Их Хурлаас байгуулсан Монгол Улсын тусгай газар (улсын хороо, ерөнхий газар зэрэг) орж байсан бол дэд бүтцэд нь “Монгол Улсын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд удирдлагын зарим салаа мөчрийг улсын хэмжээнд хариуцах эрх, үүрэг бүхий газрыг Улсын Их Хурлаас баталсан бүдүүвчийн дагуу” (Монгол Улсын хууль, 1993, 17-р зүйл, 2 дахь хэсэг) Засгийн газраас байгуулан ажиллуулж байсан нь хамаарагдаж байв. Тухайлбал, Засгийн газрын үндсэн бүтцэд Улсын аюулгүй байдлыг хангах ерөнхий газар, Статистикийн газар, Үндэсний хөгжлийн газар, Цагдаагийн ерөнхий газар, Радио, телевизийн хэрэг эрхлэх газар, МОНЦАМЭ

агентлаг багтаж байв. Харин Засгийн газрын дэд бүтцэд Батлан хамгаалахын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд Улсын иргэний хамгаалалтын газар, Хилийн цэргийг удирдах газар, Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд Татварын ерөнхий газар, Гаалийн ерөнхий газар тус тус хамаарч байв.

Шилжилтийн энэ үеийн гол онцлог нь социалист маягийн Сайд нарын Зөвлөлийн загвараас танхимын Засгийн газрын загварт шилжих завсрын шинжтэй байсанд оршино. Хэдийгээр Засгийн газрыг танхимын загвараар байгуулж, Засгийн газрын тодорхой чиглэл эрхэлсэн сайд нараас бүрдүүлж байсан боловч сайд нар урьдын адил ямаа толгойлж, салбараа удирдах сонирхолтой, Ерөнхий сайдын орлогч (Шадар сайд) нар нь ч яамдыг хариуцдаг хэвээр байв.

Эх сурвалжийн жагсаалт

Тагнуулын байгууллагын түүх. (2017, 10 21). Retrieved from <http://www.gia.gov.mn/articles/view/1085>.

Амарсанаа, Ж., Батсайхан, О., Түвшинтулга, А. (2013). Монгол Улсын Засгийн газар: Түүхэн товчоон (1911-2012). Улаанбаатар.

БНМАУ-ын хууль. (1924, 2-р бүлэг, 27-р зүйл). Үндсэн хууль.

БНМАУ-ын хууль. (1940, 5-р бүлэг, 33-р зүйл). Үндсэн хууль.

БНМАУ-ын хууль. (1960, 4-р бүлэг, 37-р зүйл). Үндсэн хууль.

БНМАУ-ын хууль. (1990, 2-р бүлэг, 18-р зүйл). Үндсэн хуулийн нэмэлтийн тухай.

БНМАУ-ын хууль. (1990.09.26). Засгийн газрын бүрэлдэхүүнийг тогтоох тухай.

БНМАУ-ын хууль. (1990.09.26). Засгийн газрын бүтцийн тухай.

Болдбаатар, Ж. (2003). Монгол Улсын Засгийн газрын тэргүүн.

Болдбаатар, Ж., Санждорж, М., Ширэндэв, Б. (2004). Монгол Улсын түүх. Боть 5. Улаанбаатар.

Монгол Улсын хууль. (1992.07.30). Засгийн газрын бүтцийн тухай.

Монгол Улсын хууль. (1992.07.31). Засгийн газрын бүрэлдэхүүний тухай.

Монгол Улсын хууль. (1993, 17-р зүйл, 2 дахь хэсэг). Монгол Улсын Засгийн газрын тухай.

Санждорж, М. (1974). Ардын төрийн түүх.

Цэдэв, Д. (2017). Монгол Улсын төрийн эрх барих байгууллагын тогтолцоо: уламжлал, орчин үе. Улаанбаатар.

Чимид, Б. (1988). БНМАУ-ын Захиргааны эрх зүй: Ерөнхий анги. Улаанбаатар.

4. МОНГОЛ УЛСЫН ТӨРИЙН ЗАХИРГААНЫ ТОГТОЛЦООНД АГЕНТЛАГ БИЙ БОЛГОСОН ШАЛТГААН НӨХЦӨЛ, ҮНДЭСЛЭЛ, ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн дагуу 1992 оноос төр, захиргааны шинэ тогтолцоо бүрдэж төлөвшин хөгжиж ирсэн. Энэ тогтолцооны нэг бүрэлдэхүүн хэсэг нь Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг юм. Засгийн газрын агентлагийг “Монгол Улсын төрөөс Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаар баримтлах бодлогын тухай” УИХ-ын 1996 оны 38 дугаар тогтоолын үзэл баримтлалын дагуу байгуулж ажиллуулсан. Уг бодлогын баримт бичгийн дагуу Засгийн газар нь бодлогын яам, тохируулагч болон хэрэгжүүлэгч агентлагтай байхаар анх зохицуулсан билээ.

Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд Засгийн газрын агентлагийг бий болгосон үндэслэл, үзэл баримтлалыг ойлгохын тулд “Монгол Улсын төрөөс Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаар баримтлах бодлого”-ыг боловсруулах болсон шалтгаан нөхцөл, уг бодлогын үндэслэл, үзэл баримтлалыг судлан тодруулах шаардлагатай.

4.1 Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцоог өөрчлөн шинэчлэх бодлогын үндэслэл

Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, захиргааны тогтолцоог өөрчлөн шинэчлэх шаардлагын үндэслэлийг тус бодлого болон тухайн бодлогыг Засгийн газар, УИХ, түүний Байнгын хороогоор хэлэлцүүлэхэд хавсаргасан танилцуулгаас үзэхэд дараах байдлаар үндэслэсэн байна. Үүнд:

- Улс төрийн ардчилсан өөрчлөлтийн үр дүнд “...Нам төвтэй улс төрийн тогтолцооноос төр төвтэй улс төрийн тогтолцоонд шилжиж ... улс төрийн албаны дээд удирдлагыг чөлөөт сонгуулиар сонгож ... төрийн захиргааны албаны хувьд сонгуулийн үр дүнгээс үл хамааран тогтвортой ажиллах төрийн захиргааны албан хаагчийн удирдлагын шинэ тогтолцоог төлөвшүүлэх нөхцөл...” (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, № 38) бүрдсэн гэж үзжээ. Үүнээс үүдэн бодлого боловсруулах болон мэргэшсэн захиргааны үйлчилгээг зааглаж, “бодлогын яам”, “бодлогыг хэрэгжүүлэх агентлаг”-ийн загварыг Монгол Улсын Засгийн газрын бүтэц, захиргааны тогтолцоонд нэвтрүүлэх нь зохистой гэж үзсэн байна.
- Шилжилтийн эхэн үеийн төрийн захиргааны өөрчлөлт нь орон тооны цомхотгол, төсвийн алдагдлыг багасгах, гэрээ, түрээсийн аргаар

төсвөө олоход чиглэснээс биш, "...төрийн захиргааны төв, нутгийн захиргааны байгууллагын үйл ажиллагааг сайжруулахад төдийлөн нөлөөлж чадаагүй бөгөөд энэ нь төрийн захиргааны байгууллагын чадавх, нийгмийн үйлчилгээний чанарыг бууруулахад хүргэсэн..." (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, №38) учир Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, захиргааны тогтолцоог бүрэн хамарсан өөрчлөлт шинэчлэлтийг хийх шаардлагатай гэж үзсэн байна.

- Социализмын үеийн захиргааны тогтолцоог орлох "...төрийн захиргааны удирдлагын механизм бий болж амжаагүй байсан нь Засгийн газрын удирдан зохицуулах үйл ажиллагааг сулрахад хүргэсэн..." (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, № 38) учир ардчилсан тогтолцоо, "...зах зээлийн эдийн засгийн харилцааны нөхцөлд тэдгээрийг орлох байгууллагыг..." (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, № 38) бий болгох зайлшгүй шаардлага үүссэн.
- Үүний зэрэгцээ "...хувийн хэвшлийн үйлдвэр, аж ахуйн байгууллага нь яам, тусгай газар болон нутгийн захиргааны байгууллагыг тэргүүлэн манлайлагчаа гэж үзэхээсээ илүү улсын хэвшлийн аж ахуйн нэгжээ бөөцийлөгч гэж үзэх явдал..." (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, № 38) хэвээр байсан учир "...бие даан амьдрах чадвартай хувийн хэвшил бий болгон хөгжүүлэх..." (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, № 38)-д чиглэсэн Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтэц, тогтолцоог бий болгох шаардлага үүсчээ.
- "Удирдлагын ерөнхий чиг үүргийн байгууллагын үйл ажиллагаа суларснаас яам, тусгай газар болон нутгийн захиргааны байгууллага харьцангуй бие даасан мэт байдалтай..." (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, № 38) болсон тул "...удирдлагын ерөнхий чиг үүргийн байгууллага, яам, тусгай газар, нутгийн захиргааны байгууллага хоорондын ажлын уялдаа холбоо..."-г (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, № 38) хангасан бүтэц, тогтолцоог бий болгох шаардлага үүсчээ.
- "Засгийн газар тэргүүлэн манлайлах үүргээ биелүүлэхийн тулд бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх үр нөлөө бүхий үйл ажиллагаа явуулах төрийн захиргааны мэргэшсэн албатай байх зайлшгүй шаардлагатай" (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, №38) болжээ.
- Төвлөрлийг сааруулах, нутгийн удирдлагыг бэхжүүлэх зорилтын хүрээнд Засгийн газар болон яам, тусгай газрын зарим чиг үүргийг орон нутагт шилжүүлэх шаардлагатай гэж үзжээ. Тухайлбал, "...эрүүл мэнд, соёл, боловсролын үйлчилгээг үзүүлэх чиг үүргийг үндсэнд нь нутгийн захиргааны байгууллагад шилжүүлэв" (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, № 38).
- "Төрийн захиргааны байгууллага шинэ нөхцөлд өмнөө дэвшигдэж

байгаа төрийн зорилт, чиг үүргийг бүрэн хэмжээгээр тэр бүр тодорхойлж чадаагүй...”, “...төрийн албан хаагчийн зарим хэсэг нь шинэ нөхцөл байдалд Засгийн газраас ард түмэндээ үйлчлэх төрийн үйлчилгээний чиг үүргийг хэрэгжүүлэхийн тулд чухам ямар арга барилаар яаж ажиллах, ард иргэд өөрсдөөс нь чухам юу хүсэн хүлээж байгааг тэр бүр ухамсарлан ойлгохгүй...” (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, № 38) байгаа нь шилжилтийн үйл явцыг удаашруулж байна гэж үзээд “...энэ хүчийг сааруулж, уг үйл явцыг тууштай урагшлуулах таатай нөхцлийг бүрдүүлэхэд чиглэсэн өөрчлөлт, шинэчлэл хийх нь гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагын нэг тулгамдсан асуудал...” гэж тодорхойлжээ.

- Засгийн газар, төрийн захиргааны байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалт нь шилжилтийн үеийн нийгэм, эдийн засгийн шаардлагад нийцэхгүй байгаа нь төрийн байгууллагын зорилт, чиг үүргийг зохистой тодорхойлох боломжгүй болгож, “...үйл ажиллагааных нь үр дүнг үнэлж дүгнэхэд хүндрэл учирч байна” (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, № 38). Иймээс зорилго, зорилт нь тодорхой, үйл ажиллагааных нь үр дүнг нь үнэлж дүгнэх боломжтой төрийн захиргааны бүтэц, зохион байгуулалтыг бий болгох шаардлагатай гэж үзжээ.
- “Төвлөрсөн удирдлага, төлөвлөлт, хяналтад тохирч байсан удирдлагын арга барил, ур чадвар нь шилжилтийн болон ардчилал, зах зээлийн тогтолцоонд тохирохгүй болсон...” (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, № 38), “...Засгийн газар, яам, тусгай газар, байгууллагуудын ихэнх нь зах зээлийн эдийн засагт зохицон ажиллахад шаардлагатай удирдлагын баримжаа, бүтэц, чадавхыг буй болгож чадаагүй...” (Бодлогын төслийн тухай танилцуулга. 1995.12.20.) байгаа тул ардчилал, зах зээлийн шаардлагад нийцэх удирдлагын үндэсний чадавхыг хөгжүүлэх хэрэгцээ байна гэж үзсэн байна. Удирдлагын чадавхыг хөгжүүлэхэд чиглэсэн өөрчлөлт, шинэчлэл хийх нь гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагын нэг тулгамдсан асуудал хэмээн тодорхойлжээ.
- Эдийн засгийн хямралаас үүдсэн төсвийн хомсдлоос гарах нэг шийдэл нь Засгийн газрын цомхон, чадварлаг, үр нөлөөтэй бүтэц, бага зардлаар их үр дүнд хүрэх удирдлагын чадавх юм гэж тодорхойлсон байна (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, № 38).

Үүнээс үзэхэд энэ бодлогыг боловсруулах үндэслэл нь нэг талаас, ардчилсан тогтолцоо, “... зах зээлийн эдийн засагт шилжих үеийн шаардлагад бүх шатны төрийн захиргааны байгууллагыг тохируулан нийцүүлэх...” (Бодлогын төслийн тухай танилцуулга. 1995.12.20) шаардлага; нөгөө талаас улс орны эдийн засгийн хямралын нөхцөлд төсвийн алдагдлыг бууруулахын тулд “... төрийн удирдлагын бүх шатны байгууллага, тэдгээрийн аппаратын ажлын уялдаа холбоог сайжруулж, цомхон, чадварлаг бүтцийг бүрдүүлж, захиргааны шууд ба шууд бус зардлыг хэмнэх зохион байгуулалт хийх...” (УИХ-ын тогтоол,

1994.10.11, №73) шаардлага байжээ.

4.2 Монгол Улсын төрийн захиргааны бүтцийн ерөнхий тогтолцоог өөрчлөн шинэчлэх бодлогын үзэл баримтлал

Дээр дурдсан үндэслэлээр Монгол Улсын Засгийн газрын бүтэц, захиргааны тогтолцоог ардчилсан нийгэм, зах зээлийн шаардлагад нийцүүлэн иж бүрнээр нь өөрчлөн шинэчлэх бодлогыг боловсруулж, 1996 онд УИХ-ын 38-р тогтоолоор батлан хэрэгжүүлсэн юм.

Монгол Улсын төрөөс Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлийн талаар баримтлах бодлогын төслийг НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн МОН/94/102 төслөөр боловсруулж хэрэгжүүлсэн Засгийн газрын “Удирдлагын хөгжлийн хөтөлбөр”-ийн хүрээнд “...үндэсний мэргэжилтнүүд, хандивлагч орон, олон улсын байгууллагын зөвлөгч, шинжээч, мэргэжилтэн нар...” (Бодлогын төслийн тухай танилцуулга. 1995.12.20)-ын оролцоотойгоор боловсруулсан байна.

Монгол Улсын төрийн захиргааны бүтцийн ерөнхий тогтолцоог өөрчлөн шинэчлэх бодлогын үзэл баримтлалыг дараах байдлаар товчлон тодорхойлж болохоор байна. Үүнд:

Засгийн газрын бүтэц нь удирдлагын ерөнхий чиг үүргийн болон чиглэлийн яамнаас бүрддэг бол захиргааны байгууллагын тогтолцоо нь тохируулагч болон хэрэгжүүлэгч агентлагаас бүрдэнэ. Удирдлагын ерөнхий чиг үүргийн яам нь стратегийн нэгдсэн төлөвлөлт, бодлогын удирдамж, зохицуулалтаар хангах ба чиглэлийн яам нь салбарын төлөвлөлт, бодлогын удирдамж, зохицуулалтыг хэрэгжүүлнэ. Тохируулагч агентлаг нь хууль тогтоомж, стандартыг албадан сахиулах чиг үүрэгтэй бол хэрэгжүүлэгч агентлаг, төсөвт байгууллага нь бодлого, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй байхаар тус тус зохицуулсан.

Энэ бодлогын хүрээнд яам нь улс үндэстний хэмжээний бодлогын зорилгыг тодорхойлох, тэдгээрийг хэрэгжүүлэх оновчтой бодлого, хөтөлбөрийг сонгох (стратегийн төлөвлөлт), бодлогын зорилгыг хэрэгжүүлэх оновчтой хөшүүрэг (дүрэм, горим, нөхөх төлбөр, тусламж, шагнал, урамшил зэрэг) бий болгох (бодлогын удирдамжаар хангах), байгууллагуудад бодлогын зорилгоо биелүүлэхэд чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулах эрх олгож, шаардагдах хөрөнгө нөөцөөр хангах (хөтөлбөржүүлэх), бодлогыг хэрэгжүүлэхэд оролцогчдын ажлыг нэгтгэн зохицуулах (зохицуулах), бодлогын зорилгын ахиц дэвшил, үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлж дүгнэх (мониторингийн хяналт) үндсэн чиг үүрэгтэй болсон. Яамд бодлого хэрэгжүүлэхэд шууд оролцохгүй бөгөөд энэ нь хэрэгжүүлэгч агентлаг бие даан идэвх санаачлагатай ажиллах, хариуцлага хүлээх нөхцлийг бүрдүүлэх юм.

Тохируулагч агентлаг нь үндэсний аюулгүй байдлыг хангах, улс орны хэмжээнд дагаж мөрдүүлэхээр тогтоосон хууль тогтоомж, стандартыг

мөрдүүлэхэд чиглэсэн албадан тохируулах чиг үүрэгтэй бие даасан, төрөлжсөн байгууллага байхаар зохицуулсан. Харин төрөөс нийтэд үзүүлэх бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хэрэгжүүлэгч агентлаг, төсөвт байгууллага, төрийн өмчийн аж ахуйн нэгжээр дамжуулах буюу эсхүл хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллагад санхүүжилт олгох замаар хэрэгжүүлнэ.

Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлийн талаар баримтлах энэ бодлогын хүрээнд эрүүл мэнд, соёл, боловсролын үйлчилгээ үзүүлэх чиг үүргийг үндсэнд нь нутгийн захиргааны байгууллагад шилжүүлэн, тухайн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай санхүүгийн боломж, удирдлагын чадавх орон нутагт бий болгох механизмыг хамтад нь авч үзэж, шийдвэрлэж байх нь чухал болохыг тодорхойлсон.

Монгол Улсын төрийн захиргааны бүтцийн шинэ тогтолцоо нь эрх мэдэл шилжүүлэх, төвлөрлийг сааруулах, үр дүнд чиглэх, ил тод, хариуцлага хүлээх чадвартай байх, намч бус байр сууринаас хандах зэрэг зах зээлийн эдийн засагт шилжих шилжилтийн онцлог, төрийн ардчилсан бүтцэд тохирсон «удирдлагын арга барил»-аар ажиллах учиртайг энэ бодлогод заажээ.

4.3 Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоонд агентлаг бий болгосон шалтгаан, үндэслэл

Бодлогын үзэл баримтлалд төрийн захиргааны тогтолцоонд Засгийн газрын агентлагтай байхаар тогтоосон боловч Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцоог өөрчлөн шинэчлэх болсон үндэслэлийг судалж үзэхэд социализмын үеийн захиргааны тогтолцоог орлох, шилжилтийн үед нийцэх, ардчилал, зах зээлийн тогтолцоонд ажиллах чадвартай, эдийн засгийн хямрал, төсвийн хомсдолын үед үр ашигтай, хэмнэлттэй ажиллах боломжтой төрийн захиргааны шинэ бүтцийг бий болгох шаардлагатай байна гэдгийг л нотолсон байна. Өөрөөр хэлбэл, бодлогын үндэслэлээс тухайн цаг үеийн шаардлагад нийцсэн төрийн захиргааны бүтэц, тогтолцоог бий болгох зайлшгүй шаардлага үүссэн нь харагдаж байгаа болохоос биш, Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд агентлагийн бүтцийг бий болгох нөхцөл бүрдсэнийг харуулаагүй юм.

Түүгээр ч үл барам, захиргааны тогтолцоог өөрчлөх, шинэ тогтолцоог бүрдүүлэх шаардлагатай болсныг гаргаж байгаа үндэслэл нь орчин үеийн агентлаг бий болгох нөхцөл хараахан бүрдээгүйг харуулж байна.

Энэ бодлогын үндэслэлд нам төвтэй тогтолцооноос төр төвтэй тогтолцоонд шилжиж, төрийн захиргааны алба нь сонгуулийн үр дүнгээс хамаарахгүй болсоноор бодлого, бодлогын хэрэгжилтийг зааглах боломжтой болсон гэж үзсэн нь орчин үеийн агентлаг бий болгох боломжтойг илэрхийлж байгаа цорын ганц үндэслэл гэж үзэж болохоор байна.

Орчин үед агентлагийг бий болгох нийтлэг үндэслэл нь захиргааны хэт төвлөрлийг задлах, чиг үүрэг, хариуцлагыг тодорхой болгох, төрийн мэргэшсэн албан хаагчдыг дүрэм, журмын хүлээснээс ангижруулж эрх мэдэлжүүлэх, үйл явцын хяналт, удирдлагыг гүйцэтгэл, үр дүнгийн удирдлагаар солих явдал билээ.

Гэтэл Монгол Улсын төрийн захиргааны бүтцийн ерөнхий тогтолцоог өөрчлөн шинэчлэх бодлогын үндэслэлд орчин үеийн агентлагийг бий болгох дээр дурдсан нөхцөлийг үгүйсгэсэн хэд хэдэн үндэслэлийг тусгажээ. Тухайлбал,

- Социализмын үеийн төвлөрөл задарч, төрийн захиргааны байгууллагууд “бие даасан мэт” болж, “...удирдлагын ерөнхий чиг үүргийн байгууллага, яам, тусгай газар, нутгийн захиргааны байгууллага хоорондын ажлын уялдаа холбоо алдагдаж, үйл ажиллагааных нь үр дүн буурч байна” (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, №38) гэж төрийн захиргааны бүтцийн өөрчлөлт шинэчлэлт хийх шаардлагыг үндэслэжээ. Орчин үед агентлагжуулах үзэгдэл нь захиргааны хэт төвлөрлийг задалж, чиг үүрэг, хариуцлага нь тодорхой, бие даасан захиргааны байгууллагуудыг бий болгох замаар үр ашиг, үр нөлөөг нь дээшлүүлэхэд чиглэгддэг. Гэтэл төвлөрөл нь задарч, бие дааснаас болж байгууллага хоорондын уялдаа холбоо алдагдаж, үйл ажиллагааных нь үр дүн нь буурч байхад агентлагжуулах замаар төрийн захиргааны бүтэц, тогтолцоог шинэчилж, үр дүнг дээшлүүлнэ гэж үзэх нь зөрчилтэй үндэслэл юм.
- Төрийн захиргааны өөрчлөлт, шинэчлэлтийг хийх нэг үндсэн шалтгаан нь төрийн албан хаагчид ямар зорилт, чиг үүргийг хэрэгжүүлэх, иргэдэд юугаар, яаж үйлчлэх, ямар арга барилаар ажиллахаа тэр бүр мэдэхгүй, үндсэндээ мэргэшээгүй байгаа явдал гэж үзсэн. Төрийн албан хаагчдыг мэргэшүүлэх хэрэгцээний үүднээс захиргааны өөрчлөлт, шинэчлэлтийг хийх шаардлагатай гэж үндэслэжээ. Гэтэл орчин үеийн агентлаг нь ямар зорилт чиг үүрэг хэрэгжүүлж, иргэдэд юугаар үйлчлэхээ мэддэг мэргэшсэн албан хаагчдыг дүрэм, журмын хүлээснээс ангижруулж, бүтээлч үйл ажиллагааг нь дэмжиж, эрх мэдэлжүүлэх зорилгоор бий болгодог захиргааны бүтэц юм. “...Чухам ямар арга барилаар яаж ажиллах, ард иргэд өөрсдөөс нь чухам юу хүсэн хүлээж байгааг тэр бүр ухамсарлан ойлгохгүй...” (УИХ-ын тогтоол. 1996.05.21, № 38) байгаа, мэргэшээгүй төрийн албан хаагчидтай байгууллагуудыг эрх мэдэлжүүлэн агентлагжуулах замаар үр дүнд хүрнэ гэдэг нь зөрчилтэй юм.
- Төрийн захиргааны бүх шатны байгууллагуудын удирдлагын арга барил нь хуучнаараа байгаа, шилжилтийн орчин нөхцөлд “...зохицон ажиллахад шаардлагатай удирдлагын баримжаа, бүтэц, чадавхыг буй болгож чадаагүй...” (Бодлогын төслийн тухай танилцуулга. 1995.12.20),

удирдлагын чадавх сул байгаа явдал төрийн захиргааг өөрчлөх нэг шаардлага болжээ. Төрийн захиргааны байгууллагыг бие даалгах, удирдлагыг нь эрх мэдэлжүүлэх нь орчин үеийн агентлагийн нийтлэг шинж билээ. Гэтэл төрийн захиргааны бүх шатны байгууллагуудын удирдлагын чадавх сул байхад агентлагжуулж, захиргааны байгууллагыг бие даалган, удирдлагыг нь эрх мэдэлжүүлэх замаар үр дүнд хүрнэ гэж үзэх нь зөрчилтэй санаа юм.

Төрийн захиргааны бүтцийн ерөнхий тогтолцоог өөрчлөх бодлогын үндэслэлд агентлаг бий болгох цор ганц шалтгаан дурдсан, харин ч агентлагжуулахыг үгүйсгэсэн үндэслэлийг олон гаргасан мөртөө бодлогод нь яагаад агентлаг бий болгох тухай асуудлыг тусгасан гэх асуулт үүсч байна. Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, захиргааны тогтолцоог өөрчлөн шинэчлэх шаардлагын үндэслэлийг тус бодлого болон тухайн бодлогыг Засгийн газар, УИХ, түүний Байнгын хороогоор хэлэлцүүлэхэд хавсаргасан танилцуулгыг судлан үзэхэд агентлагийг Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд бий болгосон нь дараах хүчин зүйлтэй холбоотой байжээ гэж үзэж болохоор байна. Үүнд:

Тухайн үед УИХ-ын шийдвэр, Засгийн газрын санаачлагаар хийж байсан бүтцийн өөрчлөлтүүд нь "...цөөн тооны орон тоо цомхотгох, бүтцийн зарим нэгжүүдийг татан буулгах, нэгтгэх, нийлүүлэх..."-ээс (Бодлогын төслийн тухай танилцуулга. 1995.12.20) хэтрээгүй учраас дорвитой үр дүнд хүрээгүй, цаг үеийн шаардлагаас хоцорч байлаа. Иймээс "...төрийн захиргааны байгууллагын өөрчлөлт, шинэчлэлийг далайцтай хийх нь чухал..." гэж дүгнээд "...өндөр хөгжилтэй гадаад орнуудад төрийн захиргааны өөрчлөлт, шинэчлэл хийж байгаа туршлага ..., хандивлагч орон, олон улсын байгууллагын энэ асуудлаар мэргэшсэн зөвлөгч, шинжээч нарын туслалцааг авах нь зүйтэй" (Бодлогын төслийн тухай танилцуулга. 1995.12.20) гэж Засгийн газар шийдвэрлэсэн байна.

Хэдийгээр төрийн захиргааны бүтцийг өөрчлөн шинэчлэх ажлыг хариуцсан Засгийн газрын комисс байгуулж, үндэсний судлаачдыг оролцуулж ажилласан боловч бодлогыг боловсруулахдаа олон улсын зөвлөгч, шинжээчдийн саналд голлон тулгуурласан нь тодорхой байна. Тухайлбал, Засгийн газрын комиссыг "... бүх шатны удирдлагын бүтцийг хянан үзэж, ажлын ачааллыг нягтруулах, аппаратын шат дамжлагыг цөөлөх, орон тоог хорогдуулах арга хэмжээний тухай санал боловсруулах" (Засгийн газрын тогтоол, 1994.12.28, №231) гэсэн явцуу зорилгын хүрээнд ажиллуулж, ажлын үр дүнг нь бодлогод тусгажээ. Гэтэл комиссоос НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрөөс санхүүжүүлж хэрэгжүүлсэн "...Засгийн газрын Удирдлагын хөгжлийн хөтөлбөрийн хүрээнд боловсруулсан буюу боловсруулж байгаа төслийн үр дүнг бодлогын баримт бичгийн төсөл боловсруулахдаа харгалзан үзэхээр шийдвэрлэсэн..."-ий дагуу (Бодлогын төслийн тухай танилцуулга. 1995.12.20) уг хөтөлбөрийн "Төрийн

захиргаа, төрийн албаны өөрчлөлт, шинэчлэл” бүрэлдэхүүн хэсгийн хүрээнд боловсруулсан 12 тайланг судалж, “Төрийн захиргааг бүхэлд нь өөрчлөн шинэчлэх, Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны шинэ загварын тухай санал”-ыг боловсруулжээ. Улмаар “Засгийн газрын комисс, Удирдлагын хөгжлийн хөтөлбөрийн төслийн баг хамтран “Монгол Улсын төрөөс Засгийн газрын үйл ажиллагааны стратеги, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлийн талаар баримтлах бодлого”-ын төслийг боловсруулсан” (Бодлогын төслийн тухай танилцуулга. 1995.12.20) байна. Үүнээс үзэхэд энэ бодлогыг боловсруулахад НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрийн хүрээнд ажилласан гадаадын зөвлөх, шинжээчдийн мэдлэг, туршлага, үзэл санаа голлох үүрэг гүйцэтгэсэн нь илэрхий байна. Мэдээж хэрэг, тэдгээр зөвлөх, шинжээчдийн тухайн цаг үедээ дэлгэрч, олон улсын практикт хүлээн зөвшөөрөгдөж байсан төрийн захиргааны бүтэц, тогтолцооны үзэл баримтлал байх нь тодорхой юм. Энэ нь ч дээр дурдсан “олон улсын туршлагаас суралцах” комиссын зорилгод нийцэж байсан билээ.

Тухайн үед улс төр ба мэргэжлийн захиргаа, бодлого боловсруулалт ба хэрэгжүүлэлтийг зааглах; тодорхой зорилт, чиг үүрэгтэй, эрх мэдэлжсэн, гэрээгээр удирдах агентлагийг бий болгох үзэл санаа өндөр хөгжилтэй орнуудын төрийн захиргааны өөрчлөлтөд ид дэлгэрч байв.

Ийнхүү олон улсын захиргааны шинэчлэлийн энэхүү туршлага, үзэл баримтлал, түүнийг судалсан зөвлөх, шинжээчдийн үзэл санаанд үндэслэн энэ бодлогын баримт бичигт агентлагийн тухай үзэл санаа тусгалаа олж, Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд агентлаг бий болгоход гол түлхэц болсон билээ.

Уг бодлогыг олон улсын тусламжийн хөрөнгөөр гадаадын мэргэжилтнүүдийн үзэл санаан дор хөгжингүй орнуудын туршлагад тулгуурлан боловсруулсан гэдгийг УИХ-аар төслийг нь хэлэлцэх үед гишүүдийн зүгээс ч хүлээн зөвшөөрч тэмдэглэсэн байдаг. Тухайлбал, УИХ-ын гишүүд Байнгын хорооны хурал дээр “...хүний мөнгөөр хийсэн ... гаднын мэргэжилтэн удирдаж зааж чиглүүлж хийсэн ... шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, судалгаа тооцоотой, хэзээ хэрэгжих вэ гэдэг хугацаатай, ямар хөрөнгө хэмжээ шаардах вэ гэдэг нь бүх зүйлээр ян тан хийчихсэн ... ийм юмыг бид хойш урагш нь болгоод байлгүй ерөөсөө баталчих л хэрэгтэй...” (Хуралдааны явцын тэмдэглэл. 1996.04.24, №10) гэж бодлогын хүлээн авч, батлах үндэслэлээ гаргасан байдаг. Үндсэндээ “...Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал, тусгаар тогтнол, бүрэн эрхэт байдал, Монгол Улсын Үндсэн хуулинд л харшилсан ийм л үг өгүүлбэр, агуулга байхгүй л юм бол...” (Хуралдааны явцын тэмдэглэл. 1996.04.24, №10) элдэв өөрчлөлт оруулалгүйгээр батлахаар шийдсэн нь Хурлын тэмдэглэлээс тодорхой харагдана. Тэрчлэн, Монголын талаас асуудлаа тодорхойлж, гадаадын зөвлөхүүд нь шийдлээ гаргах замаар энэ бодлогын үзэл баримтлалыг томъёолсон гэдгийг уг төслийг УИХ-аар хэлэлцүүлэх ажлыг

хариуцаж ажилласан, Засгийн газрын комиссын дарга нь “...манайхан өөрийн проблем ийм байгаа гэдгийгээ ... гадныхан бол зах зээлд шилжсэн улс орнууд ийм тийм байдаг, ингэдэг юм гэсэн юм ярьсаар байгаад энэ хоёрыг ойртуулж нийлүүлж, Монголын загвар ийм байвал зүгээр юм гээд ийм юм хийсэн...” (Хуралдааны явцын тэмдэглэл. 1996.04.24, №10) гэж Байнгын хорооны хурал дээр тайлбарласан байдаг.

Өндөр хөгжилтэй орнуудын төрийн захиргааны шинэчлэлийн туршлагад тулгуурласан энэхүү бодлогыг Монголын тухайн үеийн онцлог нөхцөл байдалд нийцэх эсэхийг нарийвчлан шүүлгүйгээр хүлээн авах боломжтой гэх сэтгэлгээ нь нэг талаас “ямар ч орчинд дасан зохицох боломжтой” гэж үздэг, нөгөө талаас “ямар ч үзэл санааг туйлширч дагалгүй монголчлон хэрэгжүүлдэг” нүүдэлчин соёлтой холбоотой гэж болох юм. Тухайлбал, УИХ-ын зарим гишүүд энэ бодлогын төслийг хүлээн авах үндэслэлээ “...Засгийн газрын бүтэц бүрэлдэхүүний өөрчлөлт энэ тэр юм байсан, тэр бол тэртэй тэргүй бодлого гарсны дараа шийдэгдэх асуудал ... бид хэрэгжүүлэхдээ өөрийнхөө бодлогыг хийгээд явчихна шүү дээ...” (Хуралдааны явцын тэмдэглэл. 1996.04.24, №10) гэж тайлбарласан байдаг. Өөрөөр хэлбэл, энэ бодлогыг заавал тэр чигээр нь хэрэгжүүлэх биш, нөхцөл байдалдаа тааруулаад “монголчлон” хэрэгжүүлэх боломжтой гэж тэд ойлгож байжээ.

Уг бодлогын баримт бичгийн төслийг хүлээн зөвшөөрсөн тохиолдолд төрийн захиргааны өөрчлөлт, шинэчлэлийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай санхүүжилтийн хүрэлцээтэй эх үүсвэрийг хандивлагчдын зүгээс амалсан явдал нь бодлогыг батлах, улмаар Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд агентлагийн бүтцийг бий болгох өөр нэг үндэслэл болсон. Тухайлбал, бодлогын төслийн танилцуулгад “...Засгийн газрын үйл ажиллагааны стратеги, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлийн талаар баримтлах бодлогын төслийг зөвшөөрсөн тохиолдолд уг бодлогыг хэрэгжүүлэх зорилгоор Засгийн газрын Удирдлагын хөгжлийн хөтөлбөрийн хүрээнд хандивлагч орон, олон улсын байгууллагаас одоо авч байгаа болон цаашид авахаар төлөвлөж байгаа санхүүжилтийн эх үүсвэрийг цаашид 53 сая доллар хүртэл нэмэгдүүлэх...” (Бодлогын төслийн тухай танилцуулга. 1995.12.20) саналыг НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрөөс гаргасан тухай дурдаад санхүүжилтийн эх үүсвэрийн тооцоог тус танилцуулгад хавсаргажээ.

Гэхдээ энэ бодлого, тэр дундаа “агентлаг”-ийн тухай үзэл санаа нь “хүний мөнгөөр”, “бусдын хүчээр” боловсруулсан, “хүний мөнгөөр” хэрэгжүүлэх боломжтой гэх утгаар нь хүлээн зөвшөөрсөн гэж үзэх нь өрөөсгөл болно. Бидний үзэж байгаагаар, шаардлагатай нөхцөл нь бүрдсэн тохиолдолд агентлагийн үзэл санаа нь Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд хэрэгжих боломжтой байсан зүйл билээ. Тухайлбал, агентлаг байгуулах үндэслэл болж байгаа “нам төвтэй тогтолцооноос төр төвтэй тогтолцоонд бүрэн шилжиж, төрийн захиргааны алба нь улс төрөөс хамааралгүй болох”

гэдэг үндэслэл нь хэрэгжсэн тохиолдолд, мөн орчин үеийн агентлагийг байгуулахыг үгүйсгэсэн үндэслэл болж байгаа – “мэргэшээгүй төрийн албан хаагч, чадавхгүй удирдлага”-ын бэрхшээл арилж, “мэргэшсэн төрийн алба”, “удирдлагын чадавх” бүрэлдсэн тохиолдолд орчин үеийн агентлаг Монголын төрийн захиргааны тогтолцоонд төлөвших боломжтой юм.

Эдгээр нөхцөл бүрдээгүй байлаа ч гэсэн, уг бодлогын дагуу бий болгосон төрийн захиргааны байгууллагууд нь орчин үеийн агентлагийн хэв шинжийг агуулаагүй боловч оноосон чиг үүргээ хэрэгжүүлдэг, Монголын улс төр, соёл, нийгэм, эдийн засгийн онцлогт тохирсон, “бие даасан” төрийн захиргааны байгууллага болж төлөвших бүрэн боломжтой юм.

4.4 Засгийн газрын агентлагийн төлөвшилд төрийн захиргааны шинэчлэлийн бодлогын нөлөө

Монголын төрийн захиргааны шинэчлэлийн сүүлийн 25 жилийн түүхээс үзэхэд сонгодог болон орчин үеийн төрийн захиргааны хэв шинжийн аль алийг нь агуулсан тогтолцоог бий болгохыг оролдож ирсэн нь холбогдох бодлого, хөтөлбөр, тэдгээрийн хэрэгжилтээс харагддаг (Damiran and Pratt, 2008).

Төрийн захиргааны шинэчлэлийн эхлэлийг НҮБХХ-өөс боловсруулж, хандивлагч орон, олон улсын байгууллагын оролцоо, техникийн туслалцаатайгаар хэрэгжүүлсэн Засгийн газрын “Удирдлагын хөгжлийн хөтөлбөр” тавьсан юм. “Удирдлагын хөгжлийн хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай Засгийн газрын 1993 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдрийн 199 дүгээр тогтоолоор энэхүү хөтөлбөр батлагдан хэрэгжсэн. Хөтөлбөрийн “Төрийн захиргаа, төрийн албаны өөрчлөлт шинэчлэлт” бүрэлдэхүүн хэсгийн хүрээнд төр, захиргааны байгууллагуудын ажил үүрэг, бүтэц, тогтолцоо, дотоод журмыг шинээр буюу шинэчлэн тогтоох, төрийн албан хаагчдыг ажилд авч тогтвор суурьшилтай ажиллуулах, чадавхыг дээшлүүлэх зэрэг ардчилсан тогтолцоотой, зах зээлийн эдийн засгийн харилцаатай улс орнуудад хэвшсэн захиргааны сонгодог хэв маягийн агуулгатай хэрэгжсэн байна.

Сонгодог төрийн захиргааны шаталсан бүтэц, карьерийн тогтолцоо, дүрэм журамд баригдмал шинж нь тоталитар дэглэмтэй байсан улс орнуудад нэвтрэн хэрэгжихэд социалист хэв маягийн захиргааны соёлд илүү ойр бөгөөд хэрэгжүүлэхэд харьцангуй хялбар байжээ.

Энэ хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр Монгол Улсын Төрийн албаны тухай хууль анх удаа 1994 оны 12 дугаар сарын 30-ны өдөр, мөн Монгол Улсын төрөөс Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлийн талаар баримтлах бодлого УИХ-ын 1996 оны 5 дугаар сарын 21-ний өдрийн 38 дугаар тогтоолоор тус тус батлагдан хэрэгжсэн. 1995

оны 6 дугаар сарын 1-ний өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэн Төрийн албаны тухай хууль нь улс төрөөс хамааралгүй, мэргэшсэн, тогтвортой, хуулиар хамгаалагдсан төрийн албыг төлөвшүүлэхэд чиглэгдэв.

Төрийн албаны тухай хууль батлагдсаны дараа байгуулагдсан Төрийн захиргааны албаны зөвлөл нь төрийн захиргааны албыг бэхжүүлэхэд чиглэсэн 93 дүрэм, журмыг (Хүний нөөцийн удирдлага, хөгжил, 1996) батлан хэрэгжүүлсэн нь мерит зарчимд суурилсан карьерийн тогтолцоо бүхий уламжлалт төрийн захиргааны хэв маягийг илүү баримжаалан хөгжих чиг хандлагыг илэрхийлж байв.

Харин “Монгол Улсын төрөөс Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлийн талаар баримтлах бодлого”-ын баримт бичигт “хууль тогтоомж, стандартыг албадан сахиулах, бодлогыг хэрэгжүүлэх, үйлчилгээ үзүүлэх” чиг үүрэг бүхий Засгийн газрын агентлагийг төрийн байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалтад шинээр оруулж, яам бол зөвхөн бодлогын үндсэн чиглэлийг тогтоох үүрэгтэй бөгөөд хэрэгжүүлэхэд шууд оролцохгүй байхаар тогтоожээ. Энэ нь захиргааны бүтэц, зохион байгуулалтын хувьд орчин үеийн чиг хандлагыг нэвтрүүлж, чиг үүргийн хуваарилалтыг хийх оролдлого байсан хэдий ч төсөв, хүний нөөцийн удирдлагын асуудлаар уламжлалт арга барил нь хадгалагдсан, яамнаас хараат хэвээр байлаа.

Энэ үеийн төрийн захиргааны өөрчлөлт, шинэчлэлийн бодлогоос харахад сонгодог маягийн уламжлалт захиргааны тогтолцоог хадгалсан суурин дээр орчин үеийн захиргааны хэв шинжийг агуулсан харьцангуй хараат бус, бие даан ажиллах агентлагийн загварыг шууд оруулж ирсэн нь уламжлалт болон орчин үеийн захиргааны чиг хандлагыг зэрэгцүүлэн нэвтрүүлж хэрэгжүүлэх нөхцөл байдлыг бүрдүүлсэн байна.

Хэдийгээр социализмын үеийн захиргааны төвлөрсөн тогтолцооны туршлага, арга барил, уламжлалаа дагавал сонгодог захиргааг төлөвшүүлэх нь монголын нийгэм, соёлд ойр байсан боловч бусад улс орнуудын төрийн захиргаа, төрийн албыг өөрчлөн шинэчлэх шинэ чиг хандлага Монголын төрийн захиргааг тойрч өнгөрөөгүй юм. Учир нь неолиберал, зах зээлийн зарчимд суурилсан захиргааны шинэчлэл хэрэгжүүлэх нь хандивлагчдын зүгээс зээл, тусламж, бусад дэмжлэг үзүүлэх нэг үндсэн нөхцөл билээ (Dimitrakopoulos & Passas 2003: 447). Засгийн газрын “Удирдлагын хөгжлийн хөтөлбөр”-ийн дараагаар 1997 оноос Азийн хөгжлийн банкны тусламж, дэмжлэгтэйгээр “Төрийн захиргааны шинэчлэлийн төсөл”-ийг эхлүүлж орчин үеийн чиг хандлага бүхий захиргааны шинэ тогтолцоог нэвтрүүлэх ажил эрчимтэй эхэлсэн байна.

Энэ өөрчлөлтийн хүрээнд бодлогын баримт бичиг, шинээр хуулийн төсөл боловсруулах болон батлагдан хэрэгжиж байсан хуулийг өөрчлөх ажлууд эхэлсэн. Үүнд: 2002 онд Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн

хууль, 2002 онд Төрийн албаны тухай хууль, 2004 оны УИХ-ын 24 дүгээр тогтоолоор “Монгол Улсын Төрийн албаны шинэтгэлийн дунд хугацааны стратегийн баримт бичиг” тус тус батлагдан хэрэгжсэн юм.

1999 оны 11 дүгээр сард Ардчилсан холбоо эвслийн Засгийн газар Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн хуулийн төслийг УИХ-д өргөн мэдүүлсэн бөгөөд энэ хуулийн үзэл санаа нь Шинэ Зеландын төсвийн удирдлагын шинэчлэл өөрчлөлтийн голлох шинжүүдийг агуулж байлаа (Laking, 2000). Анх “Хариуцлагын шинэ тогтолцооны тухай хууль” нэртэйгээр төслийг боловсруулж 3 жилийн туршид шийдвэр гаргагчид, судлаачид, мэргэжилтнүүдийн анхаарал татсан маргаан хэлэлцүүлэг өрнүүлсний эцэст 2002 оны 6 дугаар сард “Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хууль” нэртэйгээр батлагдсан юм.

Энэ хуулиар төрийн байгууллагуудад урт хугацааны стратегийн төлөвлөгөө боловсруулах, үр дүнгийн гэрээ байгуулах, гарцад суурилсан төсөвлөлт, гүйцэтгэлийн шалгуур үзүүлэлтүүдэд суурилсан гүйцэтгэлийн тайлагналт, аккруэл суурьт бүртгэлийн стандартыг нэвтрүүлж, менежерт орц болон үндсэн хөрөнгийг захиран зарцуулах эрх мэдлийг олгох, жил бүр төсвийн байгууллагуудад аудит хийж байх зэргийг шинээр зохицуулан тусгаж өгсөн юм. Ингэснээр агентлаг нь урт болон дунд хугацаанд үйл ажиллагаа төлөвлөн харьцангуй бие даасан, гарц, үр дүнд чиглэсэн төсөвтэй, хүрсэн түвшин, гүйцэтгэлээрээ хариуцлага хүлээх гэрээний удирдлагын зарчмаар ажиллах байгууллага болсон юм. Гэвч энэ хуулийн дагуу хийсэн төсвийн шинэчлэл нь төсвийн сахилга бат, хариуцлагыг өндөржүүлэхэд ихээхэн анхаарал хандуулснаас үүдээд төрийн байгууллагууд нийтээрээ үйл ажиллагаа, гүйцэтгэлийн хувьд бие даасан боловч төсвийн санхүүжилтийн хувьд төвлөрсөн, хараат байх тогтолцоонд шилжсэн билээ.

Мөн Төрийн албаны тухай хууль 2002 онд шинэчлэн батлагдаж, төрийн жинхэнэ алба, төрийн жинхэнэ албан тушаал, төрийн жинхэнэ албан хаагчийн тухай ойлголтыг илүү тодорхой болгосон бөгөөд Төрийн захиргааны албаны зөвлөлийг Төрийн албаны зөвлөл болгон үйл ажиллагааны хамрах хүрээг өргөжүүлсэн байна. Энэ хуулиар “улсын төсвөөс санхүүждэг Засгийн газрын агентлагийн удирдах ба гүйцэтгэх албан тушаал, үйл ажиллагааныхаа орлогоос санхүүждэг Засгийн газрын агентлагийн дарга”-ыг төрийн жинхэнэ албан хаагч болгон, мерит зарчимд суурилсан сонгодог маягийн карьерийн тогтолцоотой байхаар тогтоож, албан хаагч нь хуулиар хамгаалагдан мэргэшиж тогтвортой ажиллах, нийгмийн баталгаа, цалин хөлсийг нэгдсэн сүлжээгээр тогтоож мөрддөг нөхцөл бий болсон байна.

“Монгол Улсын Төрийн албаны шинэтгэлийн дунд хугацааны стратегийн баримт бичиг” (2004)-т дэлхийн олон улсад давалгаалж байсан захиргааны шинэтгэлийн зарчмууд болох гарц, үр дагаврыг чухалчлах, менежерүүдэд удирдах боломж олгох, төрийн байгууллага нь суралцагч байгууллага байх,

стратегиаас урган гарсан бүтэцтэй байх, гүйцэтгэлд суурилсан урамшуулал олгох зэрэг зарчимд суурилсан бодлого, стратегийг тодорхойлсон юм.

Засгийн газрын агентлагийн тухай хуулиар (2004) агентлагийн дарга нь “төсвийн ерөнхий менежерийн хувьд төсвийн ерөнхийлөн захирагчтай үр дүнгийн гэрээ байгуулах, биелэлтийг хангах” (Засгийн газрын агентлагийн тухай хуулийн 8.3.3 дахь заалт) бүрэн эрхтэй хэдий ч тус хуулийн 9.1-д зааснаар “Агентлагийн орон тооны дээд хязгаарыг Засгийн газар, агентлагийн үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр болон зохион байгуулалтын бүтцийг...” эрхэлсэн сайд нь батлах тул энэ эрхээ хэрэгжүүлэх боломж нь зарим талаараа хязгаарлагджээ. Түүнчлэн агентлагийн дэд даргыг хүртэл эрхэлсэн сайд томилдог (Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хууль, 18³-р зүйлийн 3 дахь заалт). “Монгол Улсын Төрийн албаны шинэтгэлийн дунд хугацааны стратегийн баримт бичиг”-т заасан зарчмаар бол агентлаг нь “менежерүүдэд удирдах боломж олгосон, стратегиас урган гарсан бүтэцтэй, гүйцэтгэлд суурилсан урамшуулал олгох эрхтэй” (Монгол Улсын Төрийн албаны шинэтгэлийн дунд хугацааны стратеги, 3.2) байх учиртай хэдий ч хуулийн энэ заалтаараа агентлагийн даргын зарим бүрэн эрх нь хязгаарлагдсан байна.

Төрийн албаны тухай хуульд орсон өөрчлөлтийн (Монгол Улсын хууль, 2008.12.19) дагуу “...хуульд өөрөөр заагаагүй бол тохируулах, хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий Засгийн газрын агентлагийн удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаал” нь төрийн захиргааны албан тушаалд хамаарах болсноор Засгийн газрын агентлагийн бүхий л албан тушаал төрийн жинхэнэ албан тушаалын статустай болов. Үүний зэрэгцээ “Аж ахуйн тооцооны үндсэн дээр ажиллаж, үйл ажиллагааныхаа орлогоос санхүүжиж байсан Засгийн газрын агентлагуудыг Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн дагуу улсын төсвөөс санхүүжүүлэх зарчимд шилжүүлэн, орлогыг улсын төсөвт бүрэн төвлөрүүлж ажиллуулах”-аар Засгийн газраас шийдвэрлэсэн тул (Засгийн газрын тогтоол, 2008.12.24, №64) Засгийн газрын агентлагуудын өөрөө орлого олох, олсон орлогоо өөрөө захиран зарцуулах эрх нь хязгаарлагдсан байна.

Мөн Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хууль 2013 оноос хүчингүй болж, энэ хуулиар зохицуулж байсан харилцааг шинээр баталсан Төсвийн тухай хуулиар (Монгол Улсын хууль, 2011.12.23) зохицуулах болсон. Энэ хуулиар Засгийн газрын агентлаг нь “...баталсан төсвийн дагуу төрийн чиг үүрэгт хамаарах ажил, үйлчилгээг хэрэгжүүлдэг, Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуульд заасны дагуу улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад бүртгүүлсэн төрийн болон орон нутгийн өмчит, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд...”-ийн (Төсвийн тухай хууль, 4.1.34 дэх заалт) нэг учир “...төвлөрүүлсэн төсвийн орлого болон өөрийн үйл ажиллагааны орлогыг Төрийн сангийн нэгдсэн дансанд...” (Төсвийн тухай хууль, 35.2 дахь заалт) байршуулж, “...төсөвт хамаарах бүх гүйлгээг Төрийн

сангийн нэгдсэн дансаар...” (Төсвийн тухай хууль, 35.3 дахь заалт) гүйцэтгэх болсон тул төсвийн хувьд төвлөрсөн, хатуу хяналттай тогтолцоо улам бүр бэхэжсэн билээ.

Ингэснээр Засгийн газрын агентлаг нь улсын төсвөөс бүрэн хамааралтай, албан хаагчдын эрх, үүрэг нь хуулиар хатуу тогтоогдсон, дээрээс тогтоосон бүтэц, зохион байгуулалттай, уламжлалт төрийн захиргааны байгууллагын шинжийг илүү агуулах болжээ.

Төрийн алба, захиргааны шинэтгэлийн хүрээнд гарсан хууль, бодлогын баримт бичгийн үндэслэл, үзэл баримтлалаас харахад нэг талаас Монголд ардчилсан нийгэм дэх зах зээлийн эдийн засгийн харилцааны шаардлагад тохирсон, улстөрөөс хараат бус, мэргэшсэн, тогтвортой, хуулиар хамгаалагдсан, дүрэм, журмаар зохицуулагдсан “уламжлалт, сонгодог маягийн төрийн захиргаа”-г бий болгож төлөвшүүлэх шаардлага байгаа нь тодорхой байжээ. Харин нөгөө талаас тухайн үеийн дэлхийн улс орнуудад хэрэгжсэн төрийн захиргааны шинэчлэлийн туршлага, чиг хандлагад үндэслэсэн, зах зээлийн зарчимд суурилсан, өрсөлдөөн, иргэдийн оролцоо, чөлөөт сонголтыг дэмжсэн, хуулиар тэр бүр хамгаалагдаагүй, харьцангуй чөлөөтэй, дүрэм журмаар тэр бүр зохицуулагдаагүй, харьцангуй уян хатан, ажил үйлчилгээний гарц, үр дүнд чиглэсэн, гэрээгээр удирдах арга барил нэвтрүүлсэн шинэ үеийн захиргааны тогтолцоог хандивлагчдын тусламж, гаднын шинжээчдийн зөвлөмжид үндэслэн бий болгох нөхцөл үүссэнийг мөн харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл, нэг талаас уламжлалт, сонгодог хэлбэрийн төрийн захиргаа, нөгөө талаас захиргааны шинэчлэлийн орчин үеийн чиг хандлагын аль алиныг харгалзсан төрийн захиргааны тогтолцоог бүрдүүлэх нөхцөл бий болсон байна.

Монголын төрийн захиргаанд батлагдан хэрэгжиж байсан болон хэрэгжиж байгаа бодлого, хууль тогтоомж нь захиргааны сонгодог болон орчин үеийн аль алиных нь шинжийг хадгалсан холимог хэлбэрийн төрийн алба, захиргааны тогтолцоо оршин байх нөхцлийг бүрдүүлсэн нь агентлагийн төлөвшилд шууд нөлөөлсөн юм. Ийнхүү Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг нэг талаас сонгодог бие даасан захиргааны байгууллага маягаар хөгжих, нөгөө талаас орчин үеийн агентлагийн хэлбэрт шилжин төлөвших боломж нөхцлийн аль алийг нь бүрдүүлсэн байна.

Дэлхийн улс орнууд 1970-аад оноос сонгодог төрийн захиргааг өөрчлөх хүрээнд захиргааны байгууллагуудыг дүрэм, журмын хүлээснээс чөлөөлж, менежерүүдэд нь удирдах боломж, нөхцөл олгож, албан хаагчдын хууль, дүрмээр хатуу зохицуулсан зарим хамгаалалтыг сулруулж орчин үеийн агентлагийг бий болгож байсан. Харин Монголд хууль, дүрмээр зохицуулсан шаталсан бүтэцтэй, төвлөрсөн удирдлагатай уламжлалт захиргааны байгууллагыг төлөвшүүлэхтэй зэрэгцүүлэн бүтэц, зохион байгуулалт, төсөв, санхүү, хүний нөөцийн хувьд харьцангуй бие даасан, гэрээний зарчмаар ажиллах зэрэг шинэчлэлийн зарим шинжийг агуулсан захиргааны байгууллагыг бий болгох

зохицуулалтыг хийж хэрэгжүүлсэн байна.

Уламжлалт, сонгодог төрийн захиргаа, улсын салбарын шинэ удирдлага гэсэн хоёр чиг хандлагыг зэрэгцүүлж, оновчтой зөв хэрэгжүүлэх боломж байхыг үгүйсгэхгүй юм. Гэвч аль алиных нь тэнцвэрийг олсон захиргааны тогтолцоо төлөвшиж улс төрөөс хараат бус, мэргэшсэн тогтвортой байх, стратегийн чиг баримжаатай төлөвлөх, үр дүнгээр төсөвлөх, гүйцэтгэлээр удирдах, менежерт удирдах бололцоог олгох зэрэг үндсэн шинжүүд нь зөв хосолж хэрэгжиж чадаагүйг тухайн цаг үеийн судалгаанууд нотолсоор ирсэн байдаг (Удирдлагын академи, 2003, 2004, 2005а, 2005б, 2006, 2007а, 2007б, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, Damiran and Pratt, 2008, Монгол менежмент төв, 2004).

Тиймээс Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг нь уламжлалт, сонгодог захиргааны шинжийг бүрэн агуулсан орчин үеийн агентлаг болж төлөвшиж чадсан гэж төсөөлөх боломж хомс юм. Үндсэндээ сонгодог захиргаа ч болж амжаагүй, орчин үеийн агентлаг ч болж төлөвшихгүй аль алиныг нь хослуулах гэсээр өдийг хүрчээ.

Эх сурвалжийн жагсаалт

Бодлогын төслийн тухай танилцуулга. (1995.12.20). Монгол Улсын төрөөс Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлийн талаар баримтлах бодлогын төслийн тухай

Монгол Улсын хууль. (2004), Засгийн газрын агентлагийн тухай

Засгийн газрын Удирдлагын хөгжлийн хөтөлбөр, (1996), “Хүний нөөцийн удирдлага, хөгжил”, УБ.

Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар, (1995). “Удирдлагын хөгжлийн хөтөлбөр: Бодлого болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөө”

Монгол менежмент төв, (2004), “Төсвийн төвлөрлийг сааруулах нь” судалгааны тайлан

Монгол Улсын Засгийн газрын тогтоол №231, (1994.12.28). “Улсын төвлөрсөн төсвийн гүйцэтгэлийг ханган биелүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай”

Монгол Улсын Засгийн газрын тогтоол №64, (2008.12.24). “Засгийн газрын тохируулагч, хэрэгжүүлэгч агентлаг байгуулах тухай”

Монгол Улсын хууль. (2002), Төрийн албаны тухай

Монгол Улсын хууль. (2002), Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай

Монгол Улсын хууль. (2011), Төсвийн тухай

Удирдлагын академи, (2003), “Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн судалгаа” судалгааны тайлан

Удирдлагын академи, (2004), “Төрийн албан хаагчдын өөрчлөлт, шилжих хөдөлгөөн: шалтгаан, бодит болон болзошгүй үр дагавар” судалгааны тайлан

Удирдлагын академи, (2005), “Гүйцэтгэлийн удирдлагын хэрэгжилтийн байдал, хүрсэн үр дүнг тодорхойлох” судалгааны тайлан

Удирдлагын академи, (2005), “Төрийн албан хаагчийн үүдлэг, түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлийн шинжилгээ” судалгааны тайлан

Удирдлагын академи, (2006), “Төсвийн шинэчлэл, төсөв захирагчийн эрхийн хэрэгжилт” судалгааны тайлан

Удирдлагын академи, (2007), “Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн хэм хэмжээний эрх зүйн орчин, түүнийг боловсронгуй болгох хүрээнд хийх дүн шинжилгээ” судалгааны тайлан

Удирдлагын академи, (2007), “Төрийн албан хаагчийн сонирхолын зөрчил, түүнийг шийдвэрлэх арга зам” судалгааны тайлан

Удирдлагын академи, (2008), “Төрийн захиргааны мэргэшсэн албан хаагчдын төлөвшил: өнөөгийн байдал, хандлага” судалгааны тайлан

Удирдлагын академи, (2009), “Төрийн зарим чиг үүргийг төрийн бус

байгууллага, хувийн хэвшилд шилжүүлэх нь” судалгааны тайлан

Удирдлагын академи, (2010), “Монгол Улсын төрийн байгуулалтыг төгөлдөржүүлэх боломж, арга зам” судалгааны тайлан

Удирдлагын академи, (2011), “Төрийн болон нутгийн удирдлагын байгууллагуудын чиг үүргийн шинжилгээ” судалгааны тайлан

Удирдлагын академи, (2012), “Монголын төрийн албаны шинэтгэлийн явц, үр дүн, хандлага: онол, практикийн шинжилгээ” судалгааны тайлан

УИХ-ын тогтоол №73, (1994.10.11). “Улс орны эдийн засаг, нийгмийн өнөөгийн байдал, цаашдын зорилтын тухай Засгийн газрын илтгэлийг хэлэлцсэн дүнгийн тухай”

УИХ-ын тогтоол №38, (1996.05.21). “Монгол Улсын төрөөс Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаар баримтлах бодлого”

УИХ-ын тогтоол №24, (2004). “Монгол Улсын Төрийн албаны шинэтгэлийн дунд хугацааны стратегийн баримт бичиг”

Хуралдааны явцын тэмдэглэл №10, (1996.04.24). УИХ-ын Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны хуралдааны явцын тэмдэглэл

Damiran, Tsedev and Pratt, Richard. (2008), “Public Administration Development and Reform in a Post-Communist Regime: The Case of Mongolia”. *The Asia Pacific Journal of Public Administration* 30: 193 – 216.

Dimitrakopoulos, G. Dionyssi and Argyris, G. Passas, (2003), “International Organisations and Domestic Administrative Reform”, in Peters, B. G., & Pierre, J., (eds), *Handbook of Public Administration*, London: Sage.

Laking, R. (2000), “A New Zealand approach to Public Management Reform in Mongolia”, *International Public Management Journal*, 2 (2)

5. МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН АГЕНТЛАГ (1996 ОНООС ХОЙШ)

Монгол Улсад агентлагжуулах үйл явцыг УИХ-ын сонгуулийн мөчлөгөөр нь ангилан авч үзэж болох юм. УИХ-ын сонгуулийн мөчлөг тус бүрт “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч”-ийг шинэчлэн батлахын зэрэгцээ УИХ, Засгийн газраас буюу УИХ-д олонхи болж, Засгийн газраа бүрдүүлж байгаа нам, эвслээс агентлагийн талаар баримталж байсан бодлого, чиглэл нь өөрчлөгдөж ирсэнд гол учир нь оршино.

Ийнхүү ангилан авч үзэхдээ Засгийн газрын агентлагийг байгуулах, өөрчлөн байгуулах, татан буулгах үйл явцыг Иргэний хуулийн 31 дүгээр зүйлд (Монгол Улсын хууль, 2002.01.10) заасан “нийлүүлэх, нэгтгэх, хуваах, тусгаарлах, өөрчлөх” ойлголтын дагуу нэр томъёог ашигласан болно.

5.1 Засгийн газрын агентлаг анх байгуулсан нь (1996-2000)

1996 оны 6 дугаар сард болсон УИХ-ын сонгуулийн үр дүнд МҮАН-МСДН-ын “Ардчилсан хүчин” эвсэл ялалт байгуулж, Засгийн газраа эмхлэн байгуулахдаа 1996 оны 5 дугаар сард баталсан УИХ-ын 38 дугаар тогтоолын дагуу “Монгол Улсын төрөөс Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаар баримтлах бодлого”-ыг хэрэгжүүлэх шаардлагатай болсон юм. Энэ хүрээнд Монгол Улсын захиргааны нэр томъёонд “Засгийн газрын агентлаг” хэмээх шинэ нэр, ойлголт бий болж, агентлагжуулах үйл явц албан ёсоор эхэлсэн байна.

1996 оны сонгуулиар байгуулагдсан “Ардчилсан Холбоо” Эвслийн Засгийн газар бүтцийн хувьд 9 яамтай (Монгол Улсын хууль, 1996.07.25) байсан бөгөөд төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн талаасаа 23 тохируулагч, 36 хэрэгжүүлэгч, нийт 59 агентлагтай (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30), (УИХ-ын тогтоол №118, 1998.11.12), (УИХ-ын тогтоол №40, 1999.05.28) байхаар тогтоосон.

УИХ-аас 1996 оны 8 дугаар сарын 30-ны өдрийн 40 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч”-ийн дагуу Засгийн газрын агентлагийг байгуулахдаа 1992-1996 оны Засгийн газрын үндсэн ба дэд бүтцийн байгууллагууд, мөн яамдад харьяалагдаж байсан төсөвт байгууллагууд болон улсын үйлдвэрийн газруудыг өөрчлөн зохион байгуулах аргыг хэрэглэжээ.

УИХ-аас тогтоосон бүдүүвчид заасан 59 агентлагаас 1996-2000 оны хугацаанд 53 агентлагийг (19 тохируулагч, 34 хэрэгжүүлэгч) байгуулжээ.

Үүнээс 5 агентлагийн нэрийг бүдүүвчид (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30) зааснаас өөрчлөн байгуулж, 4 агентлагийг хоёр хоёроор нь нийлүүлэн 2 агентлаг байгуулжээ. Түүнчлэн нэг агентлагийг байгуулалгүйгээр чиг үүрэг, тухайн чиг үүргийг хэрэгжүүлж буй албан хаагчдыг нь өөр агентлагт шууд нэгтгэсэн ба 2 агентлагийг энэ хугацаанд огт байгуулаагүй үлдээжээ. Засгийн газрын агентлагийг анх байгуулсан он, сарыг нь авч үзвэл 1996 оны 9, 10 дугаар сард Байгаль орчны сайд, Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайд нар, 12 дугаар сард Хууль зүйн сайд, Дэд бүтцийн хөгжлийн сайд нар, 1997 оны 5 дугаар сард Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн сайд, 1998 оны 9 дүгээр сард (“Ардчилсан холбоо” эвслийн хоёр дахь Засгийн газар огцорсоноос хойш) Гэгээрлийн сайд тус тус өөрсдийн эрхлэх асуудлын хүрээний агентлагуудыг байгуулахаар Засгийн газарт өргөн мэдүүлж, шийдвэр гаргуулж байв. Харин Ерөнхий сайд, ЗГХЭГ, Сангийн сайд, Батлан хамгаалахын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний агентлагуудыг (Газрын тосны Хэрэг эрхлэх газраас бусад) Засгийн газрын агентлаг болгон өөрчлөн зохион байгуулсан шийдвэр энэ хугацаанд гараагүй бөгөөд уг газруудыг бүдүүвчийн дагуу агентлагт шууд тооцон ажиллуулсан ажээ.

5.1.1 Засгийн газрын үндсэн ба дэд бүтцийн газруудыг өөрчлөн зохион байгуулсан нь

Засгийн газрын үндсэн бүтцийн тусгай газрууд болох Улсын аюулгүй байдлыг хангах ерөнхий газар, Цагдаагийн ерөнхий газар, Радио, телевизийн хэрэг эрхлэх газар, мэдээллийн МОНЦАМЭ агентлаг, дэд бүтцийн газрууд болох Иргэний хамгаалалтын газар, Гаалийн ерөнхий газар, Татварын ерөнхий газрыг Засгийн газрын агентлаг болгон зохион байгуулахаар шийдвэрлэсэн байна.

Харин Засгийн газраас байгуулж, даргыг нь Засгийн газраас томилдог байсан Статистикийн Ерөнхий газрыг 1996 онд “Засгийн газрын агентлаг” болголгүй үлдээгээд, улмаар 1997 оны 6 дугаар сарын 5-нд Статистикийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулсанаар “... албан ёсны статистикийн үйл ажиллагааг хараат бус, бие даасан байдлаар улс, орон нутгийн хэмжээнд төвлөрүүлэн эрхэлдэг ...” (Монгол Улсын хууль, 1997.06.05, 11.2 дахь заалт) Үндэсний статистикийн хороо болж, УИХ-д ажлаа хариуцан тайлагнадаг, даргыг нь УИХ-аас томилдог болжээ. Гэвч хожим нь 2015 онд Улсын бүртгэлийн ерөнхий газартай нийлүүлэн Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Улсын бүртгэл, статистикийн ерөнхий газар байгуулж (Засгийн газрын тогтоол №501, 2015.12.21) ажиллуулж байгаад 2016 онд хувааж (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27), Үндэсний статистикийн хороог дангаар нь байгуулсан байна.

Түүнчлэн Засгийн газрын үндсэн бүтцэд хамаарах тусгай газар болох Үндэсний хөгжлийн газрыг татан буулгаж, чиг үүргийг нь Сангийн яаманд

шилжүүлсэн байна. Хожим нь энэ газрыг хэд хэдэн удаа дахин сэргээн байгуулж, яамны болон Засгийн газрын агентлагийн статустайгаар ажиллуулж байв. 2009-2012 онд Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Үндэсний хөгжил, шинэтгэлийн хороо байгаад 2012 онд татан буулгасан (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27). 2012-2014 онд Эдийн засгийн хөгжлийн яам чиг үүргийг нь хэрэгжүүлж байгаад 2014 оноос чиг үүргийг нь Сангийн яам, Аж үйлдвэрийн яам тус тус хэрэгжүүлэх болсон байна. 2016 оноос Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Үндэсний хөгжлийн газрыг эргэж байгуулав (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27).

Хилийн цэргийг удирдах газар нь 2000 он хүртэл Батлан хамгаалахын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд үйл ажиллагаа явуулдаг тусгай газрын статустайгаа хэвээр үлджээ.

Улсын аюулгүй байдлыг хангах ерөнхий газар нь 1990 онд Нийгмийг аюулаас хамгаалах яамыг татан буулгасны дараа үүссэн Засгийн газрын тусгай газар бөгөөд 1993 онд батлагдсан Засгийн газрын тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт заасны дагуу Засгийн газрын Үндсэн бүтцэд хамаарах тусгай газар байсан. 1994 оноос “Тагнуулын төв газар” гэж нэрлэгдэх болсон (Монгол Улсын хууль, 1994.01.14). УИХ-ын 1996 оны 40 дүгээр тогтоолоор Монгол Улсын Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг болсон (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30). 2000 оноос Тагнуулын Ерөнхий газар нэртэй болсон (УИХ-ын тогтоол №32, 2000.09.01).

1993 онд Цагдаагийн байгууллагын тухай хууль батлагдан гарч, Улсын цагдан сэргийлэх ерөнхий газрыг Цагдаагийн ерөнхий газар болгон өөрчлөн зохион байгуулсан ба 1992–1996 онд Засгийн газрын үндсэн бүтцэд хамаарч байв. 1996 онд батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-д Цагдаагийн ерөнхий газрыг Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар тогтоосон. Цагдаагийн ерөнхий газар нь ямар нэг өөрчлөлтгүйгээр (нэр, чиг үүрэг, харьяалал, статусын хувьд) Засгийн газрын агентлагийн статустай ажиллаж байгаа цорын ганц агентлаг юм.

Радио, телевизийн Хэрэг эрхлэх газар нь 1993 онд батлагдсан Засгийн газрын тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт заасны дагуу Засгийн газрын Үндсэн бүтцэд хамаарах тусгай газар байсан бөгөөд УИХ-ын 1996 оны 40 дүгээр тогтоолоор Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон байна (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30). Засгийн газрын агентлагийнх нь хувьд 1998 онд татан буулгаж, “...Үндэсний нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл болгон...” өөрчлөн зохион байгуулах шийдвэр гарсан ч (УИХ-ын тогтоол №103, 1998.08.28) Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлагийн статустайгаар хэвээр ажиллаж байсан (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06), (Засгийн газрын тогтоол №162,

2002.08.14). Харин Олон нийтийн радио телевизийн тухай хууль хэрэгжиж эхэлсэнтэй холбогдуулан 2005 онд тус газрыг татан буулгасан байна (Засгийн газрын тогтоол №241, 2005.12.07).

Мэдээллийн МОНЦАМЭ агентлаг нь 1993 онд батлагдсан Засгийн газрын тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт заасны дагуу Засгийн газрын Үндсэн бүтцэд хамаарах тусгай газар байсан (Монгол Улсын хууль, 1994.01.14) бөгөөд УИХ-ын 1996 оны 40 дүгээр тогтоолоор Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30) байхаар тогтоосон байна. «Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль» хэрэгжиж эхэлсэнтэй холбоотойгоор Засгийн газрын агентлагийнх нь хувьд 1998 онд татан буулгаж, "...Үндэсний нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл болгон..." өөрчлөн зохион байгуулах шийдвэр гарсан ч (УИХ-ын тогтоол №103, 1998.08.28) Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлагийн статустайгаар хэвээр ажиллаж байгаад (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06), (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14) 2004 онд "Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч"-ийг шинэчлэн батлахад (УИХ-ын тогтоол №14, 2004.09.22) Засгийн газрын агентлагийн жагсаалтад нэр нь ороогүй.

Иргэний хамгаалалтын газар нь 1969 оноос Иргэний хамгаалалтын штаб/газар нэртэйгээр Батлан хамгаалах яамны харьяа тусгай газар байж байгаад УИХ-ын 1994 оны 1 дүгээр сарын 14-ний өдрийн 14 дүгээр тогтоолоор "... Батлан хамгаалахын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд нийтийг хамарсан байгалийн болон бусад гамшиг, үйлдвэрлэлийн томоохон ослын аюулаас урьдчилан сэргийлэх, иргэдийг аврах, материал баялгийг хамгаалах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий ..." Засгийн газрын дэд бүтцэд хамаарах байгууллага болсон бөгөөд 1996 оноос Батлан хамгаалахын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30) байхаар тогтоожээ. 2000 онд Батлан хамгаалахын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг болгон ажиллуулж байгаад 2004 онд Гал түймэртэй тэмцэх газар, Улсын нөөцийн газартай нийлүүлэн (Засгийн газрын тогтоол №1, 2004.01.07) Монгол Улсын Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Гамшгаас хамгаалах ерөнхий газар байгуулжээ. 2005 оноос Онцгой байдлын ерөнхий газар гэж нэрлэжээ (Засгийн газрын тогтоол №48, 2005.03.09).

Татварын ерөнхий газар нь 1992 он хүртэл Сангийн яамны дотоод бүтцийн нэгж-Татварын газар байсан бөгөөд Засгийн газрын 1992 оны 9 дүгээр сарын 4-ний өдрийн 17 дугаар тогтоолоор Засгийн газрын тусгай газар болон байгуулагдсан. УИХ-ын 1994 оны 1 дүгээр сарын 14-ний өдрийн 14 дүгээр тогтоолоор "...Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд татварын хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулж хяналт тавих үүрэг бүхий Монгол Улсын татварын ерөнхий газар" нь Засгийн газрын

дэд бүтцэд хамаарна гэж тогтоосон байна. 1996 онд батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-д Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар тогтоосон. 1996–2000 онд Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг–Татварын ерөнхий газар, 2000–2008 онд Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Үндэсний татварын ерөнхий газар (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06), (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14), 2008–2015 онд Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Татварын ерөнхий газар гэсэн нэрээр (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24), (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27) ажиллаж байгаад 2015 онд Гаалийн ерөнхий газартай нийлүүлэн Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Гааль, татварын ерөнхий газар байгуулсан (Засгийн газрын тогтоол №501, 2015.12.21). 2016 онд уг газрыг хувааж, Татварын ерөнхий газар, Гаалийн ерөнхий газрыг тус тус байгуулсан (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27).

Улсын Гаалийн хяналтын ерөнхий газрыг Засгийн газрын 1990 оны 10 дугаар сарын 19-ний өдрийн 101 дүгээр тогтоолоор Сангийн яамнаас тусгаарлан байгуулсан. УИХ-ын 1994 оны 1 дүгээр сарын 14-ний өдрийн 14 дүгээр тогтоолоор “...Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд гаалийн хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулж хяналт тавих үүрэг бүхий Монгол Улсын гаалийн ерөнхий газар” нь Засгийн газрын дэд бүтцэд хамаарна гэж тогтоосон байна. 1996 онд батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-д Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар тогтоосон. 1996–2000 онд Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг–Гаалийн ерөнхий газар, 2000–2008 онд Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Улсын гаалийн ерөнхий газар (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06), (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14), 2008–2015 онд Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Гаалийн ерөнхий газар гэсэн нэрээр (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24), (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27) ажиллаж байгаад 2015 онд Татварын ерөнхий газартай нийлүүлэн Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Гааль, татварын ерөнхий газар байгуулсан (Засгийн газрын тогтоол №501, 2015.12.21). 2016 онд уг газрыг хувааж Татварын ерөнхий газар, Гаалийн ерөнхий газрыг тус тус байгуулсан (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27).

5.1.2 Яамдын харьяа төсөвт болон улсын үйлдвэрийн газруудыг өөрчлөн зохион байгуулсан нь

1996 онд Монгол Улсын Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд

Засгийн газрын 6 агентлаг (2 тохируулагч, 4 хэрэгжүүлэгч) байхаар тогтоосон байна (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30). Үүнээс гурван агентлаг (Тагнуулын Төв газар, Радио, телевизийн Хэрэг эрхлэх газар, Мэдээллийн МОНЦАМЭ агентлаг)-ийн талаар 5.1.1 дэх хэсэгт дурдсан болно.

“...Засгийн газрын болон аймаг, нийслэлийн өмч хувьчлалын комиссууд, Сангийн яамны төрийн өмчийн байр ашиглалтын албыг нэгтгэн Сангийн яамны Төрийн өмчийн газрын холбогдох зарим орон тоог шилжүүлэх...” замаар Төрийн өмчийн хороог 1996 оны 7 дугаар сард байгуулсан (Засгийн газрын тогтоол №177, 1996.07.31). Дараа нь Засгийн газрын 1996 оны 8 дугаар сарын 5-ны 139 дүгээр тогтоолоор “...Төрийн өмчийн хорооны дэргэдэх Төрийн өмчийн агентлагийн үүргийг хороо шууд эрхлэн гүйцэтгэж байхаар...” тогтоосон байна. 2012 онд Төрийн өмчийн хороог Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд ажиллахаар тогтоосон (УИХ-ын тогтоол №14, 2012.08.17), (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27) бөгөөд 2014 онд Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд буцааж шилжүүлсэн байна (УИХ-ын тогтоол №55, 2014.10.07), (Засгийн газрын тогтоол №387, 2014.12.15). Гэвч 2015 онд Төрийн өмчийн хороог татан буулгажээ (Засгийн газрын тогтоол №501, 2015.12.21). 2016 оны УИХ-ын сонгуулийн дараа шинээр сонгогдсон УИХ-аас баталсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №12, 2016.07.21)-д Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон тул Засгийн газрын 2016 оны 7 дугаар сарын 27-ны өдрийн 4 дүгээр тогтоолоор “Төрийн өмчийн бодлого зохицуулалтын газар” нэртэйгээр шинэчлэн байгуулжээ.

“Засгийн газрын мэдээ” сонин нь 1991 оны 8 дугаар сарын 16-ны өдрийн 230 дугаар тогтоолоор Засгийн газрын дэргэд байгуулагдсан бөгөөд УИХ-ын 1996 оны 40 дүгээр тогтоолоор Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон байна (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30). “Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль” хэрэгжиж эхэлсэнтэй холбоотойгоор Засгийн газрын агентлагийнх нь хувьд 1999 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс татан буулгасан байна (УИХ-ын тогтоол №103, 1998.08.28).

Эрчим хүч, геологи, уул уурхайн яамны харьяа улсын үйлдвэрийн газар болох “Монгол газрын тос” товчоог бүрэлдэхүүнийх нь байгууллагуудын хамтаар Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 5-ны 303 дугаар тогтоолоор Монгол Улсын Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Газрын тосны Хэрэг эрхлэх газар болгон зохион байгуулсан байна. Энэ агентлагийг хэд хэдэн удаа Ашигт малтмалын Хэрэг эрхлэх газартай нийлүүлэх буюу хувааж ажиллуулж байсан ба нэр, харьяалал нь мөн өөрчлөгдөж байв. 2000-2004 онд Үйлдвэр, худалдааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Газрын тосны Хэрэг эрхлэх газар (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06), (Засгийн газрын тогтоол №162,

2002.08.14), 2004-2008 онд Үйлдвэр, худалдааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Ашигт малтмал, газрын тосны Хэрэг эрхлэх газар (Засгийн газрын тогтоол №249, 2004.12.29), 2008-2012 онд Эрдэс баялаг, эрчим хүчний сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Газрын тосны газар (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24), 2012-2016 онд Уул уурхай, эрчим хүчний сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Газрын тосны газар нэртэй (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27) байсан ба 2016 оноос Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Ашигт малтмал, газрын тосны газар гэсэн нэртэй (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27) ажиллаж байна.

Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын эрхлэх асуудлын хүрээнд 2 агентлаг байхаар тогтоосон (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30) байна.

Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дэргэдэх Төрийн захиргаа, удирдлагын хөгжлийн институт (Засгийн газрын тогтоол №197, 1999.11.24), Төр, засгийн үйлчилгээ, аж ахуйг эрхлэх газрыг тус тус ЗГХЭГ-ын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30) болгон зохион байгуулжээ. Харин 2012 оноос эдгээр байгууллагыг татан буулгаж (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27), улсын төсөвт үйлдвэрийн газрын статустайгаар ажиллуулах болсон байна (Засгийн газрын тогтоол №44, 2012.09.22), (Засгийн газрын тогтоол №45, 2012.09.22), (Засгийн газрын тогтоол №149, 2014.05.10).

Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд 7 агентлаг (5 тохируулагч, 2 хэрэгжүүлэгч) байхаар тогтоосон (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30). Үүнээс 2 агентлагийн (Татварын ерөнхий газар, Гаалийн ерөнхий газар) талаар 5.1.1 дэх хэсэгт дурдсан болно. Нэг агентлагийг (Шударга бус өрсөлдөөнийг хянан зохицуулах алба) нь энэ үед хараахан байгуулаагүй юм.

Үндэсний хөгжлийн газрын харьяат өсөвт байгууллага болох Стандартчилал, хэмжил зүйн Үндэсний төвийг Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг болгон байгуулжээ. Үүнээс хойш энэ байгууллагын статус, харьяалал, нэр мөн хэд хэдэн удаа өөрчлөгдсөн байна (2000–2004 онд Үйлдвэр, худалдааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг (УИХ-ын тогтоол №32, 2000.09.01), 2004–2008 онд Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг (УИХ-ын тогтоол №14, 2004.09.22), 2008–2012 онд Тэргүүн шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг (УИХ-ын тогтоол №43, 2008.12.19), 2012–2016 онд Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг–Стандартчилал, хэмжил зүйн газар (УИХ-ын тогтоол №14, 2012.08.17), 2016 оноос Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг–Стандарт, хэмжил зүйн газар (УИХ-ын тогтоол №12, 2016.07.21)).

Сангийн яамны бүтцийн нэгж болох Санхүүгийн хяналт шалгалтын газрыг 1996 онд Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч

агентлаг-Санхүүгийн улсын хяналт шалгалтын газар болгон өөрчлөн зохион байгуулжээ (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30). 1997 онд Санхүүгийн улсын хяналт, шалгалтын газарт Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн санхүүгийн хяналтын албыг нэгтгэсэн байна (Засгийн газрын тогтоол №132, 1997.05.30). Энэ газрыг 2002 онд татан буулгаж, Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Улсын Мэргэжлийн хяналтын газрыг шинээр байгуулахад бусад салбарын хяналтын албадын хамт нийлүүлсэн байна (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14). 2014 онд "...Төсвийн тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, орон нутагт төсвийн эрхийг шилжүүлж байгаатай холбогдуулан улс, орон нутгийн төсөв, санхүүгийн сахилга батыг дээшлүүлэх, хариуцлагатай хяналтын тогтолцоог бүрдүүлэх зорилгоор..." Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газрын санхүүгийн хяналт, шалгалтын чиг үүргийг Сангийн яаманд шилжүүлж (Засгийн газрын тогтоол №327, 2014.10.11), чиг үүргийг нь Сангийн яамны Санхүүгийн хяналт, эрсдлийн удирдлагын газарт хамааруулсан байна.

1996 онд УИХ-ын 40 дүгээр тогтоолоор баталсан "Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч"-д (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30) Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Гадаадын хөрөнгө оруулалтын газар байхаар тогтоосон. Гэхдээ уг газрыг байгуулсан, бүтэц, зохион байгуулалтыг нь тогтоосон Засгийн газрын шийдвэр олдоогүй. "Монгол Улсын Засгийн газар. Түүхэн товчоон (1911-2012)" номонд уг газрын даргыг томилсон мэдээлэлд "1997.8.27" болон "1998.8.21" гэж байгаа нь (Амарсанаа, Ж., Батсайхан, О., Түвшинтулга, А, 2013, хууд. 101) Засгийн газраас уг газрыг байгуулсан, дараа нь харьяаллыг өөрчилсөнтэй холбогдох огноо байхыг үгүйсгэхгүй. Ингэж үзвэл 1992-1996 онд Худалдаа, үйлдвэрийн яамны бүтцийн нэгж байсан Аж үйлдвэр, гадаадын хөрөнгө оруулалтын газрыг өргөтгөн 1998 онд уг газрын нэр, харьяаллыг өөрчилж, Гадаад харилцааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Гадаадын хөрөнгө оруулалт, гадаад худалдааны агентлаг болгон зохион байгуулсан бололтой (УИХ-ын тогтоол №84, 1998.07.24). 2000-2004 онд Үйлдвэр, худалдааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Гадаадын хөрөнгө оруулалт, гадаад худалдааны газар (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06), 2004-2008 онд "Гадаадын хөрөнгө оруулалтын газар" (УИХ-ын тогтоол №14, 2004.09.22), 2008-2012 онд Гадаад харилцааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Гадаадын хөрөнгө оруулалтын газар (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24) байж байгаад 2012 онд татан буулгаж (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27), чиг үүргийг нь Эдийн засгийн хөгжлийн яаманд шилжүүлсэн байна. Гэвч Эдийн засгийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-"Хөрөнгө оруулалтын газар"-ыг УИХ-ын 2013 оны 10 дугаар сарын 03-ны өдрийн 51

дүгээр тогтоолоор “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч”-д нэмж оруулаад Засгийн газрын 2013 оны 11 дүгээр сарын 9-ний 367 дугаар тогтоолоор шинээр байгуулжээ (гадаадын хөрөнгө оруулалтын бүртгэлийн чиг үүргийг Улсын бүртгэлийн Ерөнхий газарт шилжүүлсэн). 2014 онд Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүнийг өөрчлөхөд энэхүү чиг үүргийг Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд тохируулагч агентлаг байхаар шилжүүлсэн байна (УИХ-ын тогтоол №55, 2014.10.07). Дараа нь УИХ-ын 2014 оны 12 дугаар сарын 04-ний 75 дугаар тогтоолоор “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч”-ийг шинэчлэн батлахдаа уг газрыг “хэрэгжүүлэгч агентлаг” байхаар өөрчлөн тогтоожээ. УИХ-ын 2016 оны сонгуулийн дараа уг газрыг татан буулгаад (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27) чиг үүргийг нь шинээр байгуулсан Үндэсний хөгжлийн газарт шилжүүлж, “Хөрөнгө оруулалтын нэгдсэн бодлогын хэлтэс” гэх нэгж гүйцэтгэх болжээ.

Сангийн яамны харьяа улсын үйлдвэрийн газар байсан Сорьцын хяналтын хэлтсийг Сорьцын улсын хяналтын алба гэсэн нэртэйгээр Санхүү, эдийн засгийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг болгон өөрчлөн зохион байгуулжээ. Харин 2000 онд буцаан Сангийн яамны харьяаны улсын үйлдвэрийн газар болгон зохион байгуулаад 2008 оны эцсээр Стандартчилал, хэмжил зүйн газрын бүрэлдэхүүнд (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24) нэгтгэсэн байна.

1996 онд Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд 6 агентлаг (1 тохируулагч, 5 хэрэгжүүлэгч) байхаар тогтоосон (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30). Үүнээс Цагдаагийн ерөнхий газрын талаар 5.1.1 дэх хэсэгт дурдсан болно. 1999 онд нэг агентлаг нэмж байгуулан харьяалуулсан (Гал түймэртэй тэмцэх газар).

Цагдаагийн Ерөнхий газрын харьяа төсөвт байгууллага болох Иргэний бүртгэл, мэдээллийн улсын төвийг Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг болгон (Засгийн газрын тогтоол №297, 1996.12.05) өөрчилсөн байна. 2008 онд Иргэний бүртгэл, мэдээллийн улсын төв, Барилга, хот байгуулалтын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний агентлаг-Эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн газар, мөн хуулийн этгээдийн бүртгэлийн асуудлыг хариуцаж байсан Үндэсний татварын ерөнхий газрын (тухайн үеийн нэрээр) Улсын бүртгэлийн албыг тус тус нийлүүлж, Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны чиг үүрэгт хамаарч байсан холбоо, сан, шашны байгууллага, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг бүртгэх чиг үүргийг шилжүүлэн Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрыг Тэргүүн шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг болгон шинээр байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24). 2012 онд уг агентлагийг Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг болгон зохион байгуулаад (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27), дараа нь 2015 онд Үндэсний статистикийн

хороотой нэгтгэн Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Улсын бүртгэл, статистикийн ерөнхий газар байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №501, 2015.12.21). 2016 онд Үндэсний статистикийн хороог тусгаарлаж, Оюуны өмчийн газрыг нэгтгэн Оюуны өмч, улсын бүртгэлийн ерөнхий газар байгуулсан байна (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27).

Хууль зүйн яамны харьяа төсөвт байгууллага байсан Хорих байгууллагуудыг удирдах газрыг Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар УИХ-ын 1996 оны 40 дүгээр тогтоолоор тогтоосон байна. Шүүхийн тухайн хуульд орсон нэмэлт өөрчлөлтийн дагуу Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдрийн 298 дугаар тогтоолоор Шүүхийн тогтоол гүйцэтгэх албыг Хорих байгууллагуудыг удирдах газартай нэгтгэн Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх ерөнхий газрыг байгуулсан байна. Энэ байгууллагын нэрийг 2002 оноос Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар гэж өөрчилжээ (УИХ-ын тогтоол №58, 2002.07.10).

Хууль зүйн яамны харьяа төсөвт байгууллага байсан Улсын архивын хэрэг эрхлэх газрыг 1996 онд Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30) бөгөөд Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдрийн 297 дугаар тогтоолоор Засгийн газрын агентлаг болгон “Үндэсний архивын газар” нэртэйгээр өөрчлөн зохион байгуулжээ. 2008 оноос Архивын ерөнхий газар нэртэйгээр үйл ажиллагаагаа явуулж байна (УИХ-ын тогтоол №43, 2008.12.19), (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24).

Үндэсний хөгжлийн газрын харьяа төсөвт байгууллага байсан Патентын газар, Соёлын яамны бүтцийн нэгж-Зохиогчийн эрхийн газрыг нийлүүлэн Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Оюуны өмчийн газрыг (Засгийн газрын тогтоол №297, 1996.12.05) байгуулжээ. 2004–2008 (УИХ-ын тогтоол №14, 2004.09.22), 2012–2016 онд (УИХ-ын тогтоол №14, 2012.08.17) Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг, 2008–2012 онд Тэргүүн шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг (УИХ-ын тогтоол №43, 2008.12.19) байгаад 2016 онд Улсын бүртгэлийн ерөнхий газартай нэгтгэж, Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Оюуны өмч, улсын бүртгэлийн ерөнхий газар (УИХ-ын тогтоол №12, 2016.07.21) гэж нэрлэгдэх болсон.

Үл хөдлөх хөрөнгийн бүртгэлийн тухай хуулийг 1997 оны 1 дүгээр сард баталсаны дараа 2 дугаар сард Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Үл хөдлөх эд хөрөнгийн бүртгэлийн газрыг байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №42, 1997.02.12). 2002 онд Үл хөдлөх эд хөрөнгийн бүртгэлийн газар болон Дэд бүтцийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Геодези, зураг зүйн газар, Байгаль орчны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Газрын хэрэг эрхлэх газрыг тус тус нийлүүлэн Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч

агентлаг–Газрын харилцаа, геодези зураг зүйн газрыг байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14). 2004 оноос Барилга, хот байгуулалтын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байсан (УИХ-ын тогтоол №14, 2004.09.22). 2006 онд мөн сайдын эрхлэх асуудлын хэрэгжүүлэгч агентлаг–Эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн газрыг (УИХ-ын тогтоол №77, 2006.07.20), (Засгийн газрын тогтоол №201, 2006.08.23) тусгаарлан байгуулжээ. Уг газрыг 2008 онд Иргэний бүртгэл, мэдээллийн улсын төвтэй нийлүүлж, Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрыг байгуулсан байна (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24).

Галын аюулгүй байдлыг хангах тухай хуулийг 1999 онд баталсантай холбоотойгоор Цагдаагийн ерөнхий газрын харьяа төсөвт байгууллага байсан Гал түймэртэй тэмцэх газрыг УИХ-ын 1999 оны 5 дугаар сарын 28-ны өдрийн 40 дүгээр тогтоолоор Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон (УИХ-ын тогтоол №40, 1999.05.28). 2004 онд Иргэний хамгаалалтын газар, Улсын нөөцийн газартай тус тус нийлүүлэн (Засгийн газрын тогтоол №1, 2004.01.07) Гамшгаас хамгаалах ерөнхий газар байгуулжээ. 2005 оноос Онцгой байдлын ерөнхий газар гэж нэрлэжээ (Засгийн газрын тогтоол №48, 2005.03.09).

1996 онд Байгаль орчны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд 3 агентлаг (2 тохируулагч, 1 хэрэгжүүлэгч) ажиллахаар тогтоосон байна (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30).

Байгаль орчны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг–Газар зохион байгуулалтын албыг Байгаль орчны яамны харьяа төсөвт байгууллага байсан Газрын бодлогын хүрээлэнгийн суурин дээр Засгийн газрын 1997 оны 3 дугаар сарын 19-ний өдрийн 71 дүгээр тогтоолоор байгуулжээ. 2000 оноос тус газар нь Газрын хэрэг эрхлэх газар нэртэйгээр (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06) ажиллаж байгаад 2002 онд уг газар болон Үл хөдлөх эд хөрөнгийн бүртгэлийн газар, Геодези, зураг зүйн газрыг нийлүүлэн Газрын харилцаа, геодези, зураг зүйн газрыг байгуулж, Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон байна (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14). 2003 онд уг газрыг Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар өөрчилсөн байна (Засгийн газрын тогтоол №198, 2003.09.08) Энэ агентлагийг 2004 онд Барилга, хот байгуулалтын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар тогтоосон (УИХ-ын тогтоол №14, 2004.09.22) ба 2006 онд Эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн газрыг тусгаарлажээ (УИХ-ын тогтоол №77, 2006.07.20), (Засгийн газрын тогтоол №201, 2006.08.23). Дараа нь 2008 онд Барилга, хот байгуулалт, нийтийн аж ахуйн Үндэсний төв (ҮҮГ)-ийн чиг үүргийг шилжүүлж, Зам, тээвэр, барилга, хот байгуулалтын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Газрын харилцаа, барилга, геодези, зураг зүйн газар гэж нэрлэв (Засгийн газрын тогтоол №64,

2008.12.24). 2012 онд уг газрыг татан буулгаад (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27) Барилга, хот байгуулалт, нийтийн аж ахуйн Үндэсний төвийн чиг үүргийг тусгаарлаж, Газрын харилцаа, геодези, зураг зүйн газрыг байгуулсан. 2016 онд дахин нэрийг нь өөрчилж, Барилга, хот байгуулалтын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар гэж нэрлэсэн байна (УИХ-ын тогтоол №12, 2016.07.21).

Засгийн газрын 1996 оны 9 дүгээр сарын 26-ны өдрийн 244 дүгээр тогтоолоор Байгаль орчны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг Байгаль орчныг хамгаалах албыг байгуулжээ. Энэ агентлагийг тухайн үеийн Байгаль орчны яамны харьяа төсөвт байгууллагуудыг (Усны бодлогын хүрээлэн, Ой, ан судлалын хүрээлэн, Байгаль орчны шинжилгээний төв лаборатори зэрэг) нийлүүлж байгуулсан бөгөөд 2002 онд хяналтын чиг үүргүүдийг нь Улсын мэргэжлийн хяналтын газарт шилжүүлж (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14) “Байгаль, ой, усны нөөцийн газар” гэж, 2004 онд “Ой, усны нөөцийн газар” гэж тус тус нэрийг нь өөрчлөөд 2005 онд татан буулгаж, суурин дээр нь Усны хэрэг эрхлэх газрыг (Засгийн газрын тогтоол №46, 2005.03.09) байгуулсан байна. Дараа нь Ойн хэрэг эрхлэх газрыг 2008 оны 6 дугаар сард (Засгийн газрын тогтоол №212, 2008.06.02) байгуулжээ. Засгийн газрын 2008 оны 12 дугаар сарын 24-ний 64 дүгээр тогтоолоор уг хоёр газрын нэрийг Усны газар, Ойн газар хэмээн тус тус өөрчилсөн байна. Гэвч Засгийн газрын 2012 оны 8 дугаар сарын 27-ны өдрийн 6 дугаар тогтоолоор уг хоёр газрыг татан буулгажээ.

Байгаль орчны яамны харьяа төсөвт байгууллага байсан Ус, цаг уурын эрдэм шинжилгээний хүрээлэнг өргөтгөж, Байгаль орчны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Ус цаг уур, орчны шинжилгээний газрыг Засгийн газрын 1996 оны 10 дугаар сарын 10-ны өдрийн 253 дугаар тогтоолоор байгуулжээ. 2005 оноос Цаг уур, орчны шинжилгээний газар (УИХ-ын тогтоол №11, 2005.01.27) гэж нэрлэх болсон.

1996 онд Батлан хамгаалахын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд 3 агентлаг (1 тохируулагч, 2 хэрэгжүүлэгч) ажиллуулахаар тогтоожээ (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30). Үүнээс Иргэний хамгаалалтын газрын талаар 5.1.1 дэх хэсэгт дурдсан болно.

Монгол Улсын зэвсэгт хүчнийг цэргийн мэргэжлийн удирдлагаар хангах, төрийн цэргийн бодлогыг хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий Зэвсэгт хүчний жанжин штаб нь УИХ-ын 1996 оны 8 дугаар сарын 30-ны 40 дүгээр тогтоолд заасны дагуу Батлан хамгаалахын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг болсон. 1996–2002 онд Зэвсэгт хүчний Ерөнхий штаб гэж нэрлэгдэж байсан ба 2002 оноос Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб гэсэн хуучин нэрээрээ ажиллах болсон (УИХ-ын тогтоол №58, 2002.07.10), (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14).

Гадаад харилцаа, мэдээлэл, судалгааны тусгай газрыг 1996 онд Батлан

хамгаалахын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30) тогтоосон. Уг газрыг байгуулсан, татан буулгасан шийдвэр олдоогүй. Харин 2000 онд батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №32, 2000.09.01)-д уг газрыг оруулаагүй боловч 2002 онд энэхүү бүдүүвчийг шинэчлэн батлахдаа Батлан хамгаалахын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд “Мэдээлэл судалгааны газар” (УИХ-ын тогтоол №58, 2002.07.10) гэсэн нэрээр нэмж оруулсан байна. Гэвч ч УИХ-ын 2002 оны 08 дугаар сарын 29-ний өдрийн 60 дугаар тогтоолоор “Мэдээлэл, судалгааны газар”-ыг уг бүдүүвчээс хассан байна. Түүнчлэн УИХ-ын 2002 оны 58 дугаар тогтоолд үндэслэж, Засгийн газраас 2002 оны 8 дугаар сарын 14-ны өдөр гаргасан “Тохируулагч, хэрэгжүүлэгч агентлаг байгуулах тухай” 162 дугаар тогтоолд “Мэдээлэл, судалгааны газар”-ын тухай дурдаагүй байна.

1996 онд Гэгээрлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд 2 тохируулагч агентлаг ажиллахаар тогтоосон.

1996 онд батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-д Боловсролын хяналтын албыг Гэгээрлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар тогтоосон байна. Гэхдээ Засгийн газрын 1998 оны 9 дүгээр сарын 9-ний өдрийн 172 дугаар тогтоолоор Гэгээрлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд ажиллах агентлаг “Гэгээрлийн хяналтын улсын алба” гэх нэрээр уг хяналтын албыг байгуулжээ. 2000 онд уг албыг “Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны улсын хяналтын алба” нэрээр Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар тогтоосон (УИХ-ын тогтоол №32, 2000.09.01), (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06). Дараа нь 2002 онд уг албыг татан буулгаж, Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Улсын Мэргэжлийн хяналтын газрыг шинээр байгуулахад бусад салбарын хяналтын албадын хамт нийлүүлсэн байна (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14).

1995 онд Соёлын яамны харьяа төсөвт байгууллага байсан Музейн үзмэр сэргээн засварлах урланг Соёлын өв хамгаалах төв (Засгийн газрын тогтоол №238, 1995.12.20) болгон өөрчлөн зохион байгуулсан бөгөөд 1996 онд батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-д “Соёлын өвийн төв” нь Гэгээрлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар тогтоосон боловч Засгийн газраас холбогдох шийдвэр гараагүй байна. Харин Засгийн газрын 1998 оны 9 дүгээр сарын 9-ний өдрийн 172 дугаар тогтоолоор Гэгээрлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд ажиллах агентлаг (тохируулагч, хэрэгжүүлэгч аль нь болох нь тодорхойгүй) Соёл, урлагийн газрыг байгуулжээ. Гэвч 2000 онд Соёл, урлагийн газрыг татан буулгасан байна (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06). Энэ байгууллага нь 2008-2012 онд Боловсрол, соёл,

шинжлэх ухааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Соёл, урлагийн хороо нэрээр (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24) ажиллаж байгаад 2012 онд татан буулгаад (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27), 2016 оноос Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Соёл, урлагийн газрыг байгуулан ажиллуулж байна (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27).

Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд 1996 онд батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-ээр 12 агентлаг (1 тохируулагч, 11 хэрэгжүүлэгч) байхаар тогтоосон байна. Эдгээр агентлагуудыг 1996-1998 онд байгуулж гүйцээсэн байна.

Зам, тээвэр, харилцаа холбоо, түлш, эрчим хүчний салбарын хяналтын албадыг нийлүүлэн Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 5-ны өдрийн 301 тоот тогтоолоор Дэд бүтцийн улсын хяналтын албыг Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг болгон өөрчлөн зохион байгуулжээ. 1996–2002 онд Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлагийн статустай ажиллаж байгаад 2002 онд Улсын мэргэжлийн хяналтын газрыг байгуулахад татан буулгаж, нийлүүлсэн байна (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14).

Эрчим хүч, геологи, уул уурхайн яамны (1996 оноос Дэд бүтцийн хөгжлийн яамны харьяа) харьяа улсын үйлдвэрийн газар болох “Нүүрс” компанийг Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдрийн 300 дугаар тогтоолоор Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний “...үйл ажиллагааныхаа зардлыг өөрөө санхүүжүүлэх...” хэрэгжүүлэгч агентлаг Нүүрсний газар байхаар тогтоосон. 2002 онд Эрчим хүчний газартай нийлүүлэн Түлш, эрчим хүчний ерөнхий газар байгуулсан (УИХ-ын тогтоол №58, 2002.07.10), (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14).

Дэд бүтцийн хөгжлийн яамны Эрчим хүчний газрыг Төвийн эрчим хүчний систем УҮГ, эрчим хүчний бусад УҮГ-тай удирдлага, зохион байгуулалтын хувьд нийлүүлэн Эрчим хүчний газрыг Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдрийн 300 дугаар тогтоолоор Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний “...үйл ажиллагааныхаа зардлыг өөрөө санхүүжүүлэх...” хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон. Гэвч Засгийн газрын 2004 оны 10 дугаар сарын 8-ны өдрийн 203 дугаар тогтоолоор Түлш, эрчим хүчний ерөнхий газрыг татан буулгаж, чиг үүргийг нь дахин байгуулагдсан Түлш, эрчим хүчний яам болон шинээр байгуулагдсан Эрчим хүчний судалгаа, хөгжлийн төв хэрэгжүүлэх болжээ. 2008 онд Эрчим хүчний газрыг дахин байгуулж (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24) ажиллуулж байгаад 2012 онд дахин татан буулгасан (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27) байна.

Дэд бүтцийн хөгжлийн яамны харьяа улсын үйлдвэрийн газар болох “Авто зам” нэгтгэлийн суурин дээр Авто замын газрыг Засгийн газрын 1996 оны

12 дугаар сарын 05-ны өдрийн 300 дугаар тогтоолоор Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний "...үйл ажиллагааныхаа зардлыг өөрөө санхүүжүүлэх..." хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон. Анх 1996 онд батлагдсан "Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч" (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30) болон Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдрийн 300 дугаар тогтоолд уг газрын нэрийг "Зам барилгын газар" гэж заасан хэдий Засгийн газрын 1997 оны 1 дүгээр сарын 4-ний өдрийн 12 дугаар тогтоолоор "Авто замын газар" хэмээн өөрчилжээ. 2004 онд уг газрыг татан буулгаж, чиг үүргийг нь Зам, тээврийн яамны Авто замын бодлого, зохицуулалтын газар болон Авто замын хяналт судалгааны төв (Улсын үйлдвэрийн газар)-өөр гүйцэтгүүлэх болсон байна (Засгийн газрын тогтоол №202, 2004.10.08). Дараа нь 2008–2012 онд Зам, тээвэр, барилга, хот байгуулалтын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Авто замын газрыг байгуулж ажиллуулсан (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24). Гэвч 2012 онд уг агентлагийг татан буулгаж (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27), үндсэн чиг үүргийг нь Зам, тээврийн яам болон Зам, тээврийн хөгжлийн төв (аж ахуйн тооцоотой төрийн өмчит үйлдвэрийн газар)-өөр гүйцэтгүүлэх болжээ (Засгийн газрын тогтоол №55, 2015.02.09).

Дэд бүтцийн хөгжлийн яамны харьяа улсын үйлдвэрийн газар байсан Авто тээврийн газрыг Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдрийн 300 дугаар тогтоолоор Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний "...үйл ажиллагааныхаа зардлыг өөрөө санхүүжүүлэх..." хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон. 2002-2004 онд Тээврийн газар нэртэй Дэд бүтцийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байж байгаад 2004 онд татан буулгаж үндсэн чиг үүргийг нь Зам, тээврийн яамны Тээврийн бодлого, зохицуулалтын газар болон Тээврийн үйлчилгээний төв (Улсын үйлдвэрийн газар)-өөр гүйцэтгүүлэх болсон (Засгийн газрын тогтоол №202, 2004.10.08). Дараа нь 2008–2012 онд Зам, тээвэр, барилга, хот байгуулалтын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Авто тээврийн газрыг байгуулж ажиллуулсан (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24). Гэвч 2012 онд уг агентлагийг татан буулгаж (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27), үндсэн чиг үүргийг нь Зам, тээврийн яам болон Авто тээврийн үндэсний төв (аж ахуйн тооцоотой төрийн өмчит үйлдвэрийн газар)-өөр гүйцэтгүүлэх болжээ (Засгийн газрын тогтоол №336, 2013.10.05).

Дэд бүтцийн хөгжлийн яамны харьяа улсын үйлдвэрийн газар болох Төмөр замын хэрэг эрхлэх газрыг Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдрийн 300 дугаар тогтоолоор Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний "...үйл ажиллагааныхаа зардлыг өөрөө санхүүжүүлэх..." хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон. Энэ нь Монгол Улсад төмөр замын үйлчилгээ явуулдаг үндсэн байгууллага болох "Улаанбаатар төмөр зам" Монгол Оросын хувь нийлүүлсэн компанид энэхүү чиг үүргийг давхар

ногдуулсан хэрэг байв. Энэ агентлаг нь 1996-2008 онд Төмөр замын Хэрэг эрхлэх газар (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06), (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14), 2008-2012 онд Төмөр замын газар нэртэй ажиллаж байв (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24). 2012 онд Төмөр замын газрыг татан буулгаж (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27), чиг үүргийг нь Зам, тээврийн яаманд болон “УБТЗ” хувь нийлүүлсэн компанид шилжүүлсэн байна.

Дэд бүтцийн хөгжлийн яамны харьяа улсын үйлдвэрийн газрын статустай байсан Иргэний агаарын тээврийг удирдах газрыг (1992 онд МИАТ компаниас тусгаарлаж, 1992-1993 онд “Агаарын харилцааны газар” нэртэйгээр өөрчлөн зохион байгуулсан) Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдрийн 300 дугаар тогтоолоор Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний “...үйл ажиллагааныхаа зардлыг өөрөө санхүүжүүлэх...” хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон. 1999 оны 1 дүгээр сард Иргэний нисэхийн тухай хууль батлагдсантай холбоотойгоор тус агентлагийг “Иргэний нисэхийн ерөнхий газар” хэмээн өөрчлөн нэрлэж, дүрмийг шинээр баталсан байна (Засгийн газрын тогтоол №56, 1999.04.14). Үүнээс хойш уг агентлагийн нэр, чиг үүрэгт өөрчлөлт ороогүй юм. Харин эрхэлсэн сайдын албан тушаалын нэршилд орсон өөрчлөлтөөс хамаарч агентлагийн харьяалал өөр болсон мэт харагдана. 1996-2004 онд Дэд бүтцийн сайдын (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30) (УИХ-ын тогтоол №32, 2000.09.01), 2004-2008 онд Зам, тээвэр, аялал жуулчлалын сайдын (УИХ-ын тогтоол №14, 2004.09.22), 2008-2012 онд Зам, тээвэр, барилга, хот байгуулалтын сайдын (УИХ-ын тогтоол №43, 2008.12.19), 2012-2016 онд Зам, тээврийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлагаар (УИХ-ын тогтоол №14, 2012.08.17) ажиллаж байгаад 2016 оноос Зам, тээврийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг (УИХ-ын тогтоол №12, 2016.07.21) болон ажиллаж байна.

Шуудан, цахилгааны холбооны газар нь 1990 онд татан буугдсан Холбооны яамны суурин дээр буюу Монголын Цахилгаан холбоо компанийн хувьчлагдаагүй үлдсэн хэсэг (одоогийн Мэдээлэл холбооны сүлжээ компанийн эзэмшил) болон Монгол Шуудан УҮГ, Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын харьяа төсөвт байгууллага болох Холбооны үйлдвэрлэл, шинжилгээний институтийг нэгтгэн байгуулагдсан агентлаг юм. Энэхүү агентлагийг Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 5-ны өдрийн 300 дугаар тогтоолоор Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд “...үйл ажиллагааныхаа зардлыг өөрөө санхүүжүүлэх...”-ээр байгуулжээ. Засгийн газрын 2004 оны 10 дугаар сарын 20-ны өдрийн 207 дугаар тогтоолоор Шуудан, цахилгаан холбооны газрыг татан буулгаж, Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Мэдээлэл, харилцаа холбоо, технологийн газрыг байгуулсан байна. 2008 онд уг газрын нэрийг “Мэдээлэл, харилцаа холбоо, шуудан, технологийн газар” (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24), 2012 онд “Мэдээллийн технологи, шуудан, харилцаа холбооны газар” (Засгийн газрын тогтоол №6,

2012.08.27), 2016 онд “Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газар” (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27) гэж өөрчлөн зохион байгуулжээ.

Дэд бүтцийн хөгжлийн яамны харьяа төсөвт байгууллага байсан Архитектур, хот байгуулалтын хүрээлэн, Барилгын хүрээлэн болон “Монгол барилга” нэгдлийн суурин дээр Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдрийн 300 дугаар тогтоолоор Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний “...үйл ажиллагааныхаа зардлыг өөрөө санхүүжүүлэх...” хэрэгжүүлэгч агентлаг “Барилга, архитектурын газар” байхаар тогтоосон. 2000 онд Барилга, архитектурын газрыг татан буулгаж, Нийтийн аж ахуйн үйлчилгээний газартай нийлүүлэн Дэд бүтцийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Барилга, хот байгуулалт, нийтийн аж ахуйн газрыг байгуулсан (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06). 2004 онд Барилга, хот байгуулалт, нийтийн аж ахуйн газрыг мөн татан буулгаж, Барилга, нийтийн аж ахуйн хөгжлийг дэмжих төвийг байгуулсан байна (Засгийн газрын тогтоол №201, 2004.10.08). 2006 онд Барилга, нийтийн аж ахуйн хөгжлийг дэмжих төвийг мөн татан буулгаж, “Хот байгуулалт” УҮГ, Дэд бүтцийн ажилтны мэргэжил дээшлүүлэх институттэй нийлүүлэн Барилга, хот байгуулалт, нийтийн аж ахуйн үндэсний төвийг байгуулжээ. Уг төвийг мөн татан буулгаж, чиг үүргийг нь Газрын харилцаа, геодези, зураг зүйн газарт шилжүүлэн Газрын харилцаа, барилга, геодези, зураг зүйн газар болгон өөрчлөн зохион байгуулав (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24). Засгийн газрын 2012 оны 8 дугаар сарын 27-ны өдрийн 6 дугаар тогтоолоор Газрын харилцаа, барилга, геодези, зураг зүйн газрыг татан буулгаж, тухайн байгууллагын хэрэгжүүлж байсан барилга, нийтийн аж ахуй, сургалт, судалгаа, хөрөнгө оруулалт, барилга захиалагчийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий “Барилгын хөгжлийн төв” ТӨҮГ-ыг Засгийн газрын 2012 оны 9 дүгээр сарын 22-ны өдрийн 47 дугаар тогтоолоор байгуулсан.

Хуучин Нийтийн аж ахуй, үйлчилгээний яамны суурин дээр ажиллаж байсан (1992 оноос), Дэд бүтцийн хөгжлийн яамны харьяа улсын үйлдвэрийн газар “МонНАА” концерныг Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдрийн 300 дугаар тогтоолоор Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний “...үйл ажиллагааныхаа зардлыг өөрөө санхүүжүүлэх...” хэрэгжүүлэгч агентлаг-“Нийтийн аж ахуй, үйлчилгээний газар” байхаар тогтоосон. 2000 онд уг газрыг татан буулгаж, Барилга, архитектурын газартай нийлүүлэн Дэд бүтцийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Барилга, хот байгуулалт, нийтийн аж ахуйн газрыг байгуулсан (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06). 2004 онд Барилга, хот байгуулалт, нийтийн аж ахуйн газрыг мөн татан буулгаж, Барилга, нийтийн аж ахуйн хөгжлийг дэмжих төвийг байгуулсан байна (Засгийн газрын тогтоол №201, 2004.10.08).

Дэд бүтцийн хөгжлийн яамны харьяа төсөвт байгууллага байсан Улсын геодези зураг зүйн газрыг Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 5-ны 300

дугаар тогтоолоор Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд хэрэгжүүлэгч агентлаг болгон өөрчлөн зохион байгуулсан. 2002 онд уг газар болон Газрын хэрэг эрхлэх газар, Үл хөдлөх хөрөнгийн бүртгэлийн газрыг тус тус нийлүүлэн Газрын харилцаа, геодези, зураг зүйн газрыг байгуулж, Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон байна (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14). 2003 онд уг газрыг Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар өөрчилсөн байна (Засгийн газрын тогтоол №198, 2003.09.08).

Үйлдвэр, худалдааны яамны Аялал жуулчлалын газрыг Засгийн газрын 1998 оны 11 дүгээр сарын 25-ны өдрийн 214 дүгээр тогтоолоор Дэд бүтцийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Аялал жуулчлалын үндэсний төв болгон өөрчлөн зохион байгуулжээ. 2000 оноос Дэд бүтцийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд Аялал жуулчлалын газар (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06) нэртэй ажиллаж байгаад 2004 оны 10 дугаар сарын 8-ны өдрийн 202 дугаар тогтоолоор Аялал жуулчлалын газрыг татан буулгаж, чиг үүргийг нь Зам, тээвэр, аялал жуулчлалын яаманд шилжүүлсэн байна.

1996 онд батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-д Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд 9 агентлаг (4 тохируулагч, 5 хэрэгжүүлэгч) байхаар заасан. Гэхдээ эдгээр агентлагуудаас 6 агентлагийг л 1996-1997 онд байгуулжээ. Ийнхүү байгуулахдаа уг бүдүүвчээр тогтоосон зарим нэршил, зохион байгуулалтыг өөрчилсөн байна.

1996 он хүртэл Худалдаа, үйлдвэрийн яамны Хянан байцаах газар нэрээр ажиллаж байсан нэгжийг Засгийн газрын 1997 оны 5 дугаар сарын 30-ны өдрийн 132 дугаар тогтоолоор Худалдаа, үйлдвэрийн улсын хяналтын алба болгон өөрчлөн зохион байгуулсан байна. 1996 онд батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-д уг албаны нэр нь “Худалдаа, үйлдвэрийг дэмжих алба” боловч хариуцсан сайд нь эрхлэх асуудлынхаа хүрээний агентлагуудыг байгуулах талаар Засгийн газарт санал хэлэлцүүлэхдээ “дэмжих алба” биш, “хяналтын алба” байхаар санал оруулж батлуулжээ (ХААҮЯ, 1997.05.30). 2000 онд уг албанд Геологи, уул уурхайн улсын хяналтын албыг нэгтгэжээ (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06). Энэ хяналтын албыг 2002 онд татан буулгаж, Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Улсын Мэргэжлийн хяналтын газрыг шинээр байгуулахад бусад салбарын хяналтын албадын хамт нийлүүлсэн байна (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14).

Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн яамны харьяа төсөвт байгууллага байсан Ургамал хамгааллын улсын алба, Мал эмнэлэг, үржлийн улсын хяналтын алба, Таримал ургамал, үрийн хяналтын албыг нийлүүлж, дээр нь Улсын мал эмнэлгийн ерөнхий газар, Улсын мал аж ахуйн үржлийн газрын хяналтын чиг

үүргийг шилжүүлэн Засгийн газрын 1997 оны 5 дугаар сарын 30-ны өдрийн 132 дугаар тогтоолоор Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Хөдөө аж ахуйн улсын хяналтын албыг байгуулсан байна. 1996 онд батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-д “Мал аж ахуй, мал эмнэлгийн улсын хяналтын алба”, “Ургамал хамгаалал, газар тариалангийн улсын хяналтын алба” гэсэн хоёр тохируулагч агентлаг байхаар заасан хэдий ч хариуцсан сайд нь эрхлэх асуудлынхаа хүрээний агентлагуудыг байгуулах талаар Засгийн газарт санал хэлэлцүүлэхдээ нэг хяналтын алба байгуулах санал оруулж шийдвэрлүүлсэн байна (ХААҮЯ, 1997.05.30). 2000 онд Худалдаа, үйлдвэрийн хяналтын албанаас хүнсний аюулгүй байдлын хяналтын чиг үүргийг энэ албанд шилжүүлэн тус албыг “Хүнсний аюулгүй байдал, хөдөө аж ахуйн улсын хяналтын алба” хэмээн нэрлэсэн байна (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06). Энэ хяналтын албыг 2002 онд татан буулгаж, Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Улсын Мэргэжлийн хяналтын газрыг шинээр байгуулахад бусад салбарын хяналтын албадын хамт нийлүүлсэн байна (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14).

1996 он хүртэл Эрчим хүч, геологи, уул уурхайн яамны Хяналтын газар нэрээр ажиллаж байсан нэгжийг Засгийн газрын 1997 оны 5 дугаар сарын 30-ны өдрийн 132 дугаар тогтоолоор Геологи, уул уурхайн улсын хяналтын алба болгон өөрчлөн зохион байгуулж, Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар тогтоосон. 2000 онд уг албыг Үйлдвэр, худалдааны улсын хяналтын албанд нэгтгэжээ (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06).

Улсын нөөцийн газрыг Засгийн газрын 1996 оны 12 дугаар сарын 18-ны өдрийн 314 тогтоолоор байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №314, 1996.12.18). Хуучнаар Худалдаа, үйлдвэрийн яамны харьяа төсөвт байгууллага болох Улсын нөөцийн төвлөрсөн бааз, Хүнс, хөдөө аж ахуйн яамны харьяа улсын үйлдвэрийн газрууд болох Аюулаас хамгаалах тэжээлийн улсын нөөцийн төвүүдийг нийлүүлэн өргөжүүлж, Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Улсын нөөцийн газрыг байгуулсан бөгөөд 2004 онд Иргэний хамгаалалтын газар, Гал түймэртэй тэмцэх газартай тус тус нийлүүлэн (Засгийн газрын тогтоол №1, 2004.01.07) Гамшгаас хамгаалах ерөнхий газрыг байгуулжээ. 2005 оноос Онцгой байдлын ерөнхий газар гэж нэрлэжээ (Засгийн газрын тогтоол №48, 2005.03.09).

Тухайн үед Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн яамны харьяа улсын үйлдвэрийн газар байсан Улсын геологийн фонд, Геологийн судалгааны товчоо болон Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн яамны зарим чиг үүргийг нийлүүлэн Ашигт малтмалын хэрэг эрхлэх газрыг Засгийн газрын 1997 оны 5 дугаар сарын 30-ны өдрийн 132 дугаар тогтоолоор байгуулжээ. Уг газар нь 1996 онд батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч”

(УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-д зааснаар бол “Геологи, уул уурхайн газар” гэсэн нэртэй байх учиртай байсан, түүнчлэн хариуцсан сайд нь мөн ийм нэртэй агентлаг байгуулахаар саналаа оруулж ирсэн (ХААҮЯ, 1997.05.30) боловч уг газрыг “Ашигт малтмалын хэрэг эрхлэх газар” гэж нэрлэх шийдвэр гарсан байна (Засгийн газрын тогтоол №132, 1997.05.30). Энэ газрыг 2004 онд Газрын тосны хэрэг эрхлэх газартай нийлүүлэн Ашигт малтмал, газрын тосны хэрэг эрхлэх газрыг байгуулж, Үйлдвэр, худалдааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон (Засгийн газрын тогтоол №249, 2004.12.29). 2008-2012 онд Эрдэс баялаг, эрчим хүчний сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Ашигт малтмалын газар (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24), 2012-2016 онд Уул уурхай, эрчим хүчний сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Ашигт малтмалын газар нэртэй (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27) байсан ба 2016 оноос Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Ашигт малтмал, газрын тосны газар гэсэн нэртэй (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27) ажиллаж байна.

Хөдөө ахуй, үйлдвэрийн яамны харьяа төсөвт байгууллага болох Улсын мал эмнэлгийн ерөнхий газар, Улсын мал аж ахуйн үржлийн газрыг нийлүүлэн Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Хөдөө аж ахуйн газар байхаар Засгийн газрын 1997 оны 5 дугаар сарын 30-ны өдрийн 132 дугаар тогтоолоор байгуулжээ. Улсын мал эмнэлгийн ерөнхий газар, Улсын мал аж ахуйн үржлийн газар нь 1996 онд батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-д тус тусдаа Хөдөө аж ахуй, үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний агентлаг байхаар заасан хэдий ч хариуцсан сайд нь эрхлэх асуудлынхаа хүрээний агентлагуудыг байгуулах талаар Засгийн газарт санал хэлэлцүүлэхдээ уг хоёр байгууллагыг нийлүүлж, ХАА-н газар байгуулах санал оруулж шийдвэрлүүлсэн байна (ХААҮЯ, 1997.05.30). УИХ 2000-2002 онд Улсын мал эмнэлгийн газар (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06), 2002-2004 онд Улсын мал эмнэлэг, үржлийн газар (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14) гэж нэрлэж байгаад татан буулгаж (Засгийн газрын тогтоол №243, 2004.12.22), 2007 онд Хүнс, хөдөө аж ахуйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Улсын мал эмнэлэг, үржлийн газрыг сэргээн байгуулжээ (УИХ-ын тогтоол №78, 2007.11.15). Энэ агентлаг нь 2008-2012 онд Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын (УИХ-ын тогтоол №43, 2008.12.19), 2012-2016 онд Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн сайдын (УИХ-ын тогтоол №14, 2012.08.17), 2016 оноос Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний (УИХ-ын тогтоол №12, 2016.07.21) хэрэгжүүлэгч агентлаг байна.

Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд 6 агентлаг (4 тохируулагч, 2 хэрэгжүүлэгч) байхаар 1996 онд батлагдсан “Төрийн

захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-ээр тогтоосон байна. Эдгээрээс 1996-2000 онд 5 агентлагийг байгуулсан ба 1998 онд бүтцийн ерөнхий бүдүүвчид нэг агентлаг (Улсын нийгмийн халамжийн газар) нэмж оруулан зохион байгуулсан байна. Харин бүдүүвчид заасан “Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах алба”-ыг энэ хугацаанд байгуулаагүй ажээ.

Эдгээр агентлагуудын 4-ийг нь Засгийн газрын 1996 оны 10 дугаар сарын 22-ны өдрийн 257 дугаар тогтоолоор байгуулжээ. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын хяналтын алба нь 1992-1996 оны Хүн амын бодлого, хөдөлмөрийн яамны бүтцийн дотоод нэгж хэлбэртэй үйл ажиллагаа явуулж байсан Хөдөлмөрийн хяналтын албаас үүдэлтэй. 1996-2000 онд Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байж байгаад 2000 онд Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг болсон.

Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Эм, био бэлдмэл, эмчилгээний чанарын хяналтын улсын албыг Эрүүл мэндийн яамны харьяа төсөвт байгууллага болох “Эм, био бэлдмэлийн улсын хяналтын төв”-ийг өргөжүүлэн зохион байгуулж үүсгэсэн байна. Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Эрүүл ахуй, халдвар, нян судлалын Үндэсний төв нь өмнө нь мөн яамны харьяа төсөвт байгууллага байв. 2000 онд энэ хоёр хяналтын албыг нийлүүлж, Эрүүл мэндийн улсын хяналтын алба болгосон (УИХ-ын тогтоол №32, 2000.09.01).

Дээр дурдсан 3 хяналтын албыг 2002 онд татан буулгаж, Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Улсын Мэргэжлийн хяналтын газрыг шинээр байгуулахад бусад салбарын хяналтын албадын хамт нийлүүлсэн байна (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14).

Хөдөлмөр зохицуулалтын газрыг Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар Засгийн газрын дээр дурдсан 257 дугаар тогтоолоор шинээр эмхлэн байгуулжээ. Ийнхүү байгуулахдаа “Гадаадад ажиллагсад, гадаадын байгууллага, иргэдэд зуучлах товчоо”-г уг газрын нэг хэлтэс болгон нэгтгэсэн байна (ЭМНХЯ, 1996.10.22). Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан Засгийн газрын 2001 оны 5 дугаар сарын 27-ны өдрийн 137 дугаар тогтоолоор энэ газрыг Хөдөлмөр эрхлэлтийн газар болгон өөрчлөн зохион байгуулжээ. Уг газрыг 2004 онд татан буулгаж, Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газар байгуулан чиг үүргийг нь шилжүүлсэн (Засгийн газрын тогтоол №205, 2004.10.20) байна. Хөдөлмөрийн яам байгуулагдсантай холбоотойгоор 2012 онд уг газрыг мөн татан буулгажээ (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27). 2016 онд Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд нийгмийн халамж, хөдөлмөр эрхлэлт, мэргэжлийн боловсролын асуудал эрхэлсэн хэрэгжүүлэгч

агентлаг-Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газрыг байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27).

Нийгмийн даатгалын тухай хууль 1994 оны 5 дугаар сард батлагдсантай холбогдуулан Хүн амын бодлого, хөдөлмөрийн яамны харьяа төсөвт байгууллага болох Улсын нийгэм хангамжийн газрыг Засгийн газрын 1994 оны 9 дүгээр сарын 28-ны өдрийн 171 дүгээр тогтоолоор Улсын нийгмийн даатгалын ерөнхий газар болгон зохион байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №171, 1994.09.28). Энэ газрыг 1996 онд батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-ээр Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон байна. 2008–2016 онд Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар нэртэй ажиллаж байгаад 2016 онд Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын ерөнхий газар болгон өөрчлөн зохион байгуулаад (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27), дараа нь эрүүл мэндийн даатгалын асуудлыг шилжүүлж, Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газрыг тусгаарлан байгуулсантай холбогдуулан нэрийг нь Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар болгон өөрчилжээ (УИХ-ын тогтоол №68, 2017.11.09), (Засгийн газрын тогтоол №344, 2017.12.13). Нийгмийн халамжийн тухай хууль 1995 оны 12 дугаар сард батлагдсаны дараа Засгийн газрын 1997 оны 2 дугаар сарын 28-ны өдрийн 59 дүгээр тогтоолоор Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын яамны харьяанд Улсын нийгмийн халамжийн газрыг байгуулсан. УИХ-ын 1998 оны 11 дүгээр сарын 12-ны өдрийн 118 дугаар тогтоолоор Улсын нийгмийн халамжийн газрыг Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоожээ. 2000 оноос уг газар нь Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг болсон. 2004 онд уг газрыг татан буулгаж, Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газар байгуулан чиг үүргийг шилжүүлсэн (Засгийн газрын тогтоол №205, 2004.10.20) байна. 2012 онд уг газрыг татан буулгаж, Хөдөлмөрийн яам байгуулагдсантай холбоотойгоор хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлэх чиг үүргийг яаманд шилжүүлж, Нийгмийн халамж, үйлчилгээний ерөнхий газрыг байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27). 2016 онд уг газарт хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлэх чиг үүргийг буцаан ноогдуулж Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар байгуулсан байна (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27).

5.1.3 Засгийн газрын агентлагийг анх байгуулсан үеийн онцлог

Тухайн үед улс орны эдийн засаг хямралтай, төсвийн алдагдал ихтэй, ард иргэдэд наад захын, зайлшгүй шаардлагатай үйлчилгээ хүргэх асуудал ч хүндрэлтэй байсан тул 1996 онд байгуулагдсан Засгийн газар нь аль болох цомхон, хэмнэлттэй бүтэц, бүрэлдэхүүнтэй үйл ажиллагаа явуулах шаардлагатай болсон билээ.

Гэвчнийгэм, эдийн засгийн салбар бүрттөрийн захиргааны төв байгууллага (яам, улсын хороо, тусгай газар)-тай байсан социалист тогтолцооны үеэс уламжлаад төрийн захиргааны байгууллагын тоо, хэмжээ, бүтэц, орон тоо нь тухайн үед шаардлагад нийцэхүйц хэмжээнд болтлоо буураагүй, төрийн албан хаагчид, ялангуяа шийдвэр гаргагчид, удирдах албан тушаалтны хувьд өөрсдийн салбар, чиглэл, чиг үүрэг бүрээр төрийн захиргааны байгууллагатай байх сонирхол ч буураагүй байсан учраас агентлагийг олноор нь байгуулсан ч байж болох юм.

Гэхдээ Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлийн талаар баримтлах төрийн бодлогыг сонгууль болохоос өмнө боловсруулан түрүүчийн парламентаар хэлэлцэн баталж, хэрэгжүүлэхэд бэлэн болгосон байсан нь сонгуульд ялсан улс төрийн хүчин өөрсдийн амбиц, эрх ашиг, сонирхлын үүднээс Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүний асуудалд хандах боломжийг багасгасан гэдгийг тэмдэглэвэл зохино.

Тухайн үед нийгэмд сонирхлын ялгарал хараахан тодорч гараагүй, улс төрийн намууд дахь сонирхлын ялгаа бүхий эрх мэдлийн бүлэглэлүүдийн төлөвшил эхлэл төдий, аль ч намын улс төрчдийг оролцуулан нийгэм бүхэлдээ ардчилал, зах зээлд шилжсэнээр тоталитар тогтолцооноос ангижирч эрх чөлөө, тэгш эрхтэй, өмч хөрөнгөтэй, элбэг хангалуун амьдралтай сайн сайхан нийгэмд хүрнэ гэсэн өөдрөг хүлээлт, хүсэл тэмүүлэл давамгайлж байсан болохоор шинэ Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүн, захиргааны тогтолцоог бүрдүүлэхэд улс орны эрх ашгийг дээдлэх, цомхон, чадварлаг, төсвийн хэмнэлттэй байх зарчмыг түлхүү анхаарч, ялсан намын бүлэг, фракцуудад албан тушаал хуваарилах асуудлыг хоёрдугаар ээлжинд тавьсан байх талтай [Цэдэв, 2017, хууд. 34-35].

5.2 Засгийн газрын агентлагийг шинэчлэн зохион байгуулсан нь (2000-2004)

Энэ хугацаанд зарим сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хяналтын албадыг хооронд нь нэгтгэсэн ба өмнө нь (1996-2000 онд) байгуулагдаагүй үлдсэн агентлагуудыг нэмж байгуулаагүй тул 1996 онд баталсан “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч”-д байгаа (59) агентлагаас 2000 онд шинэчлэн баталсан бүдүүвчид байгаа нийт агентлагийн тоо (47) цөөрсөн нь харагдана. 2002 онд “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч”-ийг шинэчлэн баталж, үүнээс хойш хэд хэдэн агентлаг шинээр байгуулсан ч зарим агентлагуудыг нийлүүлсэн тул нийт агентлагийн тоо 2004 он гэхэд 39 болж багасчээ.

2000 онд 2 агентлаг шинээр байгуулж, 7 агентлагийн нэрэнд өөрчлөлт оруулсан ба 6 агентлагийг хоёр хоёроор нь хооронд нь нийлүүлсэн байна. Харин

2002 онд шинэчлэн батлахдаа 3 агентлаг шинээр байгуулж, 9 агентлагийн нэрийг өөрчилж, хяналтын 7 албыг нийлүүлэн нэг агентлаг; газар, геодези, зураг зүй, үл хөдлөх хөрөнгийн 3 агентлагийг нийлүүлж нэг агентлаг; нүүрс, эрчим хүчний агентлагийг нийлүүлж нэг агентлаг тус тус байгуулжээ. 2004 онд УИХ-ын сонгуулийн өмнө 3 агентлагийг нийлүүлж Гамшгаас хамгаалах ерөнхий газрыг байгуулсан билээ.

5.2.1 Шинээр зохион байгуулсан агентлагууд

Энэ үед өмнө нь ажиллаж байсан агентлагуудыг нийлүүлэн хэд хэдэн чиг үүргийг хариуцдаг нэг томоохон агентлаг байгуулан төвлөрүүлэхийн зэрэгцээ мөн нийгмийн салбарын зарим чиглэлээр шинээр агентлаг байгуулжээ. Энэ хугацаанд 2000 онд 2 агентлаг (Хилийн цэргийг удирдах газар, Дипломат байгууллагын үйлчилгээ, аж ахуйн газар), 2002 онд 4 агентлаг (Улсын мэргэжлийн хяналтын газар, Хүүхдийн төлөө Үндэсний газар, Эмнэлгийн тусламжийг удирдах газар, Биеийн тамир, спортын хороо), 2004 онд 1 агентлаг (Гамшгаас хамгаалах ерөнхий газар) шинээр байгуулсан байна.

Хилийн тухай хуулийг батлан гаргасантай холбоотойгоор Засгийн газрын 1993 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдрийн 186 дугаар тогтоолоор "...Хилийн цэргийг Улсын аюулгүй байдлыг хангах ерөнхий бүтцээс гаргаж...", Хилийн цэргийг удирдах газрыг байгуулжээ. УИХ-ын 1994 оны 1 дүгээр сарын 14-ний өдрийн 14 дүгээр тогтоолоор "...Батлан хамгаалахын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд улсын хил хамгаалалтыг удирдан зохион байгуулах үүрэг бүхий Монгол Улсын Хилийн цэргийг удирдах газар нь Засгийн газрын дэд бүтцэд хамаарна гэж тогтоосон байна. Гэхдээ 1996 онд УИХ-аас баталсан "Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч" (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30)-д Хилийн цэргийг удирдах газрыг Засгийн газрын агентлагийн бүрэлдэхүүнд оруулаагүй байна. Харин Хилийн цэргийг удирдах газар нь 2000 онд шинэчлэн баталсан "Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч" (УИХ-ын тогтоол №32, 2000.09.01)-ээр Хилийн цэргийг удирдах газар нь Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар заасны дагуу Засгийн газрын 2000 оны 9 дүгээр сарын 6-ны өдрийн 139 дүгээр тогтоолоор тохируулагч агентлаг болж зохион байгуулагдсан байна. Хилийн тухай хууль нэмэлт өөрчлөлт орсонтой холбогдон УИХ-ын 2002 оны 7 дугаар сарын 10-ны өдрийн 58 дугаар тогтоол, уг тогтоолд үндэслэж гаргасан Засгийн газрын 2002 оны 8 дугаар сарын 14-ний өдрийн 162 дугаар тогтоолд уг газрын нэрийг Хил хамгаалах ерөнхий газар хэмээн өөрчилжээ.

Дипломат байгууллагын үйлчилгээ, аж ахуйн газар нь 2000 он хүртэл Гадаад хэргийн яамны харьяа улсын үйлдвэрийн газар байсан бөгөөд Засгийн газрын 2000 оны 9 дүгээр сарын 6-ны өдрийн 139 дүгээр тогтоолоор Гадаад хэргийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг болсон

байна. Уг газар нь Засгийн газрын агентлагийн статустай ажиллаж байгаад Засгийн газрын 2012 оны 9 дүгээр сарын 22-ны өдрийн 46 дугаар тогтоолоор улсын төсөвт үйлдвэрийн газар болгон өөрчлөн зохион байгуулсан байна. Дараа нь 2015 оны 12 дугаар сарын 21-ний өдрийн 501 дүгээр тогтоолоор уг үйлдвэрийн газрыг 2016 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс “аж ахуйн тооцоотой төрийн өмчит үйлдвэрийн газар” болгохоор шийдвэрлэсэн байна.

Улсын мэргэжлийн хяналтын газрыг 2002 онд байгуулахдаа тухайн үед ажиллаж байсан дор дурдсан хяналтын 7 албыг нийлүүлэн Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар өөрчлөн зохион байгуулсан байна (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14):

- 1) Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг–Санхүүгийн хяналт шалгалтын газар;
- 2) Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг–Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны улсын хяналтын алба;
- 3) Дэд бүтцийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг–Дэд бүтцийн улсын хяналтын алба;
- 4) Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг–Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын улсын хяналтын алба;
- 5) Үйлдвэр, худалдааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг–Үйлдвэр, худалдааны улсын хяналтын алба;
- 6) Хүнс, хөдөө аж ахуйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг–Хүнсний аюулгүй байдал, хөдөө аж ахуйн улсын хяналтын алба;
- 7) Эрүүл мэндийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг–Эрүүл мэндийн улсын хяналтын алба

Засгийн газрын тухай хуульд 2004 оны 9 дүгээр сарын 22-нд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Засгийн газрын бүрэлдэхүүнд “...тодорхой салбарын мэргэжлийн хяналтын асуудал...” (Монгол Улсын хууль, 2004.09.22) эрхэлсэн Монгол Улсын сайд орох болсон тул УИХ-ын 2004 оны 9 дүгээр сарын 22-ны өдрийн 14 дүгээр тогтоолоор Улсын мэргэжлийн хяналтын газрыг Мэргэжлийн хяналтын асуудал эрхэлсэн Монгол Улсын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар тогтоожээ. Дараа нь Засгийн газрын тухай хуульд 2007 оны 11 дүгээр сарын 29-нд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Мэргэжлийн хяналтын асуудал эрхэлсэн сайдын албан тушаалыг хасч, эрхлэх асуудлыг нь Монгол Улсын Шадар сайдад шилжүүлсэнээр Улсын мэргэжлийн хяналтын газар нь Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг болсон байна (УИХ-ын тогтоол №84, 2007.11.29). Засгийн газраас 2008 онд тохируулагч, хэрэгжүүлэгч агентлагийг шинэчлэн байгуулахдаа

Улсын мэргэжлийн хяналтын газрыг Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар гэж өөрчилсөн байна (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24).

Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хуульд зааснаар Хүүхдийн төлөө Үндэсний зөвлөлийн ажлын албаны үүргийг гүйцэтгэж, Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн яамны дэргэд ажилладаг Хүүхдийн төлөө Үндэсний төвийг Хүүхдийн төлөө Үндэсний газар болгон Засгийн газрын 2002 оны 8 дугаар сарын 14-ний өдрийн 162 дугаар тогтоолд заасны дагуу Нийгмийн хамгаалал, хөдөлмөрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлагийн статустайгаар өөрчлөн зохион байгуулжээ. УИХ-ын 2004 оны 9 дүгээр сарын 22-ны өдрийн 14 дүгээр тогтоолоор баталсан “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч”-д уг газрыг Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар өөрчлөн тогтоожээ. 2004 оны 9 дүгээр сарын 29-нд Хүүхдийн төлөө Үндэсний газрын Үйл ажиллагааны стратеги, бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөрийг батлахдаа уг газар нь Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд ажиллахыг зөвшөөрчээ (Засгийн газрын тогтоол №197, 2004.09.29). Хүүхдийн төлөө Үндэсний газар нь 2008–2012 онд Хүүхдийн төлөө газар нэртэй (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24) ажиллаж байгаад Засгийн газрын 2012 оны 08 дугаар сарын 27-ны өдрийн 6 дугаар тогтоолоор Хүн амын хөгжил, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Хүүхдийн төлөө Үндэсний газар болон өөрчлөн зохион байгуулагдсан байна. Дараа нь Засгийн газрын 2016 оны 7 дугаар сарын 27-ны өдрийн 4 дүгээр тогтоолоор Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар нэртэйгээр өөрчлөн зохион байгуулжээ.

Эрүүл мэндийн яамны дэргэдэх Эрүүл мэндийн хөгжлийн үндэсний төвийн гүйцэтгэж байсан чиг үүргийг Засгийн газрын агентлагийн статустайгаар гүйцэтгүүлэхээр Эмнэлгийн тусламжийг удирдах газрыг Засгийн газрын 2002 оны 8 дугаар сарын 14-ний өдрийн 162 дугаар тогтоолд заасны дагуу Эрүүл мэндийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд байгуулжээ. Гэвч 2004 онд шинэчлэн баталсан “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч”-д (УИХ-ын тогтоол №14, 2004.09.22) энэ газрын нэрийг оруулаагүй бөгөөд шинээр байгуулагдсан Засгийн газраас Эрүүл мэндийн яамны Үйл ажиллагааны стратеги, бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөрийг батлахдаа уг газрыг татан буулгаж, Эрүүл мэндийн хөгжлийн төвийг дахин байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №36, 2006.03.07).

Биеийн тамир, спортын улсын хороо нь 1991-1994 онд үйл ажиллагаа явуулж байсан Эрүүл мэндийн яамны дэргэдэх Залуучууд спортын хороо, дараа нь 1997-2000 онд ажиллаж байсан Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын яамны дэргэдэх Биеийн тамир, спортын төвийн суурин дээр Эрүүл мэндийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлагийн статустайгаар байгуулагджээ (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14). Энэ байгууллага

нь 2002-2008 онд Биеийн тамир, спортын улсын хороо (Засгийн газрын тогтоол №162, 2002.08.14), (УИХ-ын тогтоол №14, 2004.09.22), 2008–2012 онд Биеийн тамир, спортын газар нэртэй Эрүүл мэндийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байв (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24). Харин 2012 онд уг агентлагийг татан буулгаж (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27), чиг үүргийг нь шинээр байгуулагдсан Соёл, спорт, аялал жуулчлалын яам (Монгол Улсын хууль, 2012.08.17), дараа нь Эрүүл мэнд, спортын яам (Монгол Улсын хууль, 2014.12.04) гүйцэтгэх болжээ. 2016 онд Засгийн газрын 2016 оны 7 дугаар сарын 27-ны өдрийн 4 дүгээр тогтоолоор Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг–Биеийн тамир, спортын газрыг дахин байгуулжээ.

Гамшгаас хамгаалах ерөнхий газрыг 2004 онд Гал түймэртэй тэмцэх газар, Иргэний хамгаалалтын газар, Улсын нөөцийн газрыг тус тус нийлүүлэн (Засгийн газрын тогтоол №1, 2004.01.07) Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Гамшгаас хамгаалах ерөнхий газрыг байгуулжээ. Засгийн газрын тухай хуульд 2004 оны 9 дүгээр сарын 22-нд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Засгийн газрын бүрэлдэхүүнд "...гамшгаас хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх асуудал; хойшлуулшгүй сэргээн босгох ажиллагаатай холбоотой шуурхай асуудал..." (Монгол Улсын хууль, 2004.09.22) эрхэлсэн Монгол Улсын сайд орох болсон тул УИХ-ын 2004 оны 9 дүгээр сарын 22-ны өдрийн 14 дүгээр тогтоолоор Гамшгаас хамгаалах ерөнхий газрыг Гамшгаас хамгаалах асуудал эрхэлсэн Монгол Улсын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар тогтоожээ. 2005 оноос уг газрын нэрийг Онцгой байдлын ерөнхий газар (Засгийн газрын тогтоол №48, 2005.03.09) гэж өөрчилсөн байна. Дараа нь Засгийн газрын тухай хуульд 2007 оны 11 дүгээр сарын 29-нд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн сайдын албан тушаалыг хасч, эрхлэх асуудлыг нь Монгол Улсын Шадар сайдад шилжүүлсэнээр Онцгой байдлын ерөнхий газар нь Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг болсон байна (УИХ-ын тогтоол №84, 2007.11.29).

5.2.2 Агентлагийг шинэчлэн зохион байгуулсан үеийн онцлог

УИХ-аас тогтоосон “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч”-д (УИХ-ын тогтоол №32, 2000.09.01) заасны дагуу Засгийн газраас бүх агентлагийг нэг өдөр, нэг тогтоолоор байгуулж (Засгийн газрын тогтоол №139, 2000.09.06), өмнө нь (1996-1999 онд) агентлаг байгуулсан шийдвэрүүдийг хүчингүй болгожээ. Өмнө нь агентлаг болгон байгуулсан шийдвэр гараагүй ажиллаж байсан зарим агентлагийг мөн энэ жагсаалтад оруулан баталжээ.

Энэ хугацаанд УИХ-ын 1996 оны 38 дугаар тогтоолоор баталсан “Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт,

шинэчлэлийн талаар баримтлах бодлого"-ын үзэл баримтлалыг хэвээр хадгалж хэрэгжүүлсэн байна. Үүний гол үндэслэл нь "...нэг талаас улс орны эдийн засаг, нийгмийн байдал 1996 оныхоос огцом өөрчлөгдөж чанарын өөрчлөлт гарчихаагүй, шилжилтийн үе үргэлжилж байсан, нөгөө талаас УИХ-ын 38 дугаар тогтоолыг МАХН (тухайн үеийн нэрээр) парламентад үнэмлэхүй олонхи байхдаа баталж байсан..." (Цэдэв, 2017, хууд. 36) зэрэгтэй холбоотой билээ.

2002 онд батлагдсан "Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хууль"-ийн дагуу төсвийн шинэчлэл 2003 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс хэрэгжиж эхэлсэнээр аж ахуйн тооцоотой ажиллаж, өөрийн орлогоос санхүүждэг агентлагуудад санхүүгийн хувьд бие даасан байх нөхцөл нь хязгаарлагдаж эхэлсэн билээ. Нөгөө талаас гэрээний удирдлага нэвтэрч, төрийн захиргааны аливаа байгууллагад чиг үүргээ харьцангуй бие даан хэрэгжүүлэх эрх чөлөө бий болсон мэт харагдаж байсан ч хэрэг дээрээ бие даасан байдал нь нэмэгдээгүй юм.

Үүний зэрэгцээ 2004 оны 4 дүгээр сард нэлээн удаан хугацаанд хэлэлцэж (2 ч удаа буцсаны дараа) байж баталсан "Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай хууль"-иар Засгийн газрын агентлаг нь яамнаас харьцангуй бие даасан боловч Засгийн газраас байгуулж, даргыг нь Засгийн газраас томилдог, бүтэц, орон тооны дээд хязгаарыг нь эрхэлсэн сайд нь баталдаг "ердийн" төрийн захиргааны байгууллага болохыг тогтоосон билээ.

5.3 Засгийн газрын агентлагийн тоог цөөрүүлсэн нь (2004-2008)

Энэ хугацаанд агентлаг шинээр байгуулах явдал харьцангуй цөөрчээ. Тодорхой салбар, чиглэлээр шинээр хууль гарсан буюу зарчмын шинжтэй нэмэлт өөрчлөлт оруулсантай холбоотойгоор ердөө 3 агентлагийг (2004, 2007, 2008 онд тус бүр 1) шинээр байгуулсан байна.

2004 онд УИХ-аас "Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч"-ийг шинэчлэн батлахдаа 2000-2004 оны үеэс агентлагийн тоог цөөлсөн (39 байснаа 30 болсон) боловч 2004 онд татан буулгасан зарим агентлагийг (тухайлбал, Улсын мал эмнэлэг, үржлийн газар, Эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн газар) 2006-2007 онд сэргээн байгуулжээ. Энэ хугацаанд 5 агентлагийн нэрэнд өөрчлөлт оруулж, 2 агентлагийг нийлүүлэн нэг агентлаг байгуулсан ба нэг агентлагийг хувааж 2 агентлаг болгон байгуулжээ. Үүний дүнд УИХ-ын 2008 оны сонгуулийн өмнө нийтдээ 34 (12 тохируулагч, 22 хэрэгжүүлэгч) агентлагтай болсон байлаа.

5.3.1 Шинээр байгуулсан агентлагууд

1996 онд батлагдсан "Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий

тогтолцооны бүдүүвч”-д (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30) “Шударга бус өрсөлдөөнийг хянан зохицуулах алба”-ыг Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар тогтоосон боловч 2004 оныг хүртэл энэ албыг байгуулаагүй байна. Харин УИХ-ын 2004 оны 09 дүгээр сарын 22-ны өдрийн 14 дүгээр тогтоолоор Шударга бус өрсөлдөөнийг хянан зохицуулах газар нэрээр Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байхаар тогтоосны дагуу Засгийн газрын 2004 оны 11 дүгээр сарын 17-ны өдрийн 222 дугаар тогтоолоор уг газрыг байгуулжээ. 2008 онд хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалахтай холбоотой төрийн захиргааны чиг үүргийг (1996 онд Эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд “Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах алба” гэсэн хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоосон (УИХ-ын тогтоол №40, 1996.08.30) боловч энэ агентлагийг тухайн үед байгуулаагүй юм) энэ агентлагт шилжүүлэн оногдуулж, Тэргүүн Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газрыг байгуулжээ (УИХ-ын тогтоол №43, 2008.12.19), (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24). 2012 оны 1 дүгээр сард Засгийн газрын бүрэлдэхүүний тухай хуулийн зарим заалтыг хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль (Монгол Улсын хууль, 2012.01.27)-ийн дагуу дагуу уг газрыг Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг болгон өөрчлөн зохион байгуулсан байна (УИХ-ын тогтоол №08, 2012.01.27).

Үйлдвэр, худалдааны яамны Үйлдвэрийн бодлого зохицуулалтын газрын Жижиг, дунд үйлдвэр, технологийн хөгжлийн хэлтсийн (Засгийн газрын тогтоол №236, 2004.12.08) гүйцэтгэж байсан чиг үүргийг 2007 онд батлагдсан Жижиг дунд үйлдвэрийн тухай хуулийн (Монгол Улсын хууль, 2007.07.27) дагуу өргөтгөн Үйлдвэр, худалдааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд ажиллах хэрэгжүүлэгч агентлагийн статустай (“Жижиг, дунд үйлдвэрийн хэрэг эрхлэх газар” нэртэй) болгохоор УИХ-аас шийдвэрлэсэн байна (УИХ-ын тогтоол №51, 2007.07.27). Гэвч Засгийн газраас энэ агентлагийг 2008 оны УИХ-ын сонгууль хүртэл байгуулаагүй ажээ (5.4.1-ээс үз).

Ойн хэрэг эрхлэх газрыг 2008 оны 6 дугаар сард (Засгийн газрын тогтоол №212, 2008.06.02) Байгаль орчны сайдыг эрхлэх асуудлын хүрээний агентлаг болгон (УИХ-ын тогтоол №35, 2008.05.16) байгуулжээ. Энэ байгууллагын гүйцэтгэх чиг үүргийг өмнө Байгаль, ой, усны нөөцийн газар гүйцэтгэж байгаад 2005 онд татан буугдсан юм. Засгийн газрын 2008 оны 12 дугаар сарын 24-ний 64 дүгээр тогтоолоор уг газрын нэрийг Ойн газар хэмээн өөрчилсөн байна. Гэвч Засгийн газрын 2012 оны 8 дугаар сарын 27-ны өдрийн 6 дугаар тогтоолоор уг газрыг татан буулгажээ.

Цөмийн энергийн комисс нь “Улсын хэмжээнд цацраг идэвхт ашигт малтмал болон цөмийн энерги ашиглах, цөмийн технологи нэвтрүүлэх, судалгааг хөгжүүлэх, цөмийн болон цацрагийн аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах үүрэг бүхий...” Засгийн газрын комисс

бөгөөд тус комиссын төрийн захиргааны чиг үүргийг Засгийн газрын 2008 оны 6 дугаар сарын 25-ны өдрийн 263 дугаар тогтоолоор Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлагийн зохион байгуулалтад оруулан гүйцэтгүүлэхээр шийдвэрлэсэн байна. Энэ бүдүүвчийн дагуу уг газрыг Засгийн газрын 2008 оны 12 дугаар сарын 24-ний 64 дүгээр тогтоолоор “Цөмийн энергийн газар” гэсэн нэртэйгээр Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлагийн статустайгаар байгуулжээ. УИХ-ын 2014 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн 75 дугаар тогтоолоор шинэчлэн баталсан “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч”-д Цөмийн энергийн газрыг Засгийн газрын агентлагийн жагсаалтаас хассан тул Засгийн газрын 2014 оны 12 дугаар сарын 15-ны өдрийн 387 дугаар тогтоолоор Цөмийн энергийн газрыг татан буулгасан байна. Үндсэн чиг үүргийг нь Цөмийн энергийн тухай хуульд оруулсан өөрчлөлтийн дагуу Цөмийн энергийн комиссын ажлын алба гүйцэтгэх болжээ.

5.3.2 Засгийн газрын агентлагийн тоог цөөрүүлсэн үеийн онцлог

Энэ үеийн онцлог нь дэд бүтцийн чиглэлийн ихэнх агентлагийг (Иргэний нисэхийн ерөнхий газар, Төмөр замын Хэрэг эрхлэх газраас бусад) татан буулгаж, улсын үйлдвэрийн газрын статустайгаар ажиллуулах болсонд оршино.

Хэдийгээр агентлагийн тоог цөөрүүлсэн мэт харагдавч эдгээр агентлагийн ихэнх нь улсын үйлдвэрийн газрын статустайгаар үндсэн үйл ажиллагаагаа явуулсан хэвээр байв. Тухайн үед хийж байсан төсвийн шинэчлэлийн явцад өөрийн орлогоор санхүүждэг агентлагуудын хувьд санхүүгийн бие даасан байдалд нь сөрөг нөлөө үзүүлж байсантай холбоотойгоор эдгээр байгууллагууд өөрсдөө агентлагийн статусаас татгалзах сонирхолтой байсныг үгүйсгэхгүй.

5.4 “Хамтарсан” Засгийн газрын үеийн агентлаг (2008-2012)

Энэ хугацаанд 3 агентлагийг нийлүүлж, нэг томоохон агентлаг байгуулсанаас гадна 5 агентлагийг шинээр байгуулжээ (2008 онд 3, 2009 онд 2). Харин өмнө нь 2000-2004 онд ажиллаж байсан нэлээд хэдэн агентлагийг эргээж байгуулсан байна. Агентлагийн тоо нэмэгдэж 42 болсон.

5.4.1 Шинээр байгуулсан агентлагууд

2008 онд Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Иргэний бүртгэл, мэдээллийн улсын төв, Барилга, хот байгуулалтын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн газар, мөн хуулийн этгээдийн бүртгэлийн асуудлыг хариуцаж байсан Үндэсний татварын ерөнхий газрын (тухайн үеийн нэрээр)

Улсын бүртгэлийн албыг тус тус нийлүүлж, Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны чиг үүрэгт хамаарч байсан холбоо, сан, шашны байгууллага, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслийг бүртгэх чиг үүргийг шилжүүлэн Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрыг Тэргүүн шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг болгон байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24). 2012 онд уг агентлагийг Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг болгон зохион байгуулаад (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27), дараа нь 2015 онд Үндэсний статистикийн хороотой нэгтгэн Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Улсын бүртгэл, статистикийн ерөнхий газар байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №501, 2015.12.21). 2016 онд Үндэсний статистикийн хороог салгаж, Оюуны өмчийн газартай нэгтгэн Оюуны өмч, улсын бүртгэлийн ерөнхий газар байгуулсан байна (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27).

Үйлдвэр, худалдааны яамны Үйлдвэрийн бодлого зохицуулалтын газрын Жижиг, дунд үйлдвэр, технологийн хөгжлийн хэлтсийн (Засгийн газрын тогтоол №236, 2004.12.08) гүйцэтгэж байсан чиг үүргийг 2007 онд батлагдсан Жижиг дунд үйлдвэрийн тухай хуулийн (Монгол Улсын хууль, 2007.07.27) дагуу өргөтгөн Үйлдвэр, худалдааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд ажиллах хэрэгжүүлэгч агентлагийн статустай (“Жижиг, дунд үйлдвэрийн хэрэг эрхлэх газар” нэртэй) болгохоор УИХ-аас шийдвэрлэсэн байна (УИХ-ын тогтоол №51, 2007.07.27). Гэвч Засгийн газраас энэ агентлагийг байгуулалгүй байсаар 2008 оны УИХ-ын сонгуулийн дараа шинэчлэн баталсан “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч”-д (УИХ-ын тогтоол №43, 2008.12.19) заасны дагуу Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг – Жижиг, дунд үйлдвэрийн газрыг байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24). Жижиг, дунд үйлдвэрийн газрыг 2012 онд шинэчлэн баталсан “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч”-ээс хассан тул Засгийн газрын 2012 оны 8 дугаар сарын 27-ны өдрийн 4 дүгээр тогтоолоор Жижиг, дунд үйлдвэрийн газрыг татан буулгаж, чиг үүргийг нь шинээр байгуулагдсан Хөдөлмөрийн яамны Жижиг, дунд үйлдвэрийн хөгжлийн газарт шилжүүлсэн байна (Засгийн газрын тогтоол №14, 2012.08.29).

Засгийн газрын 2001 оны 4 дүгээр сарын 4-ний 71 дүгээр тогтоолоор Монгол Улсад байнга оршин суугч, цагаач, харьяалалгүй иргэдийн бүртгэл хяналтыг төвлөрүүлэн хариуцах Гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхлэх албыг Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд байгуулжээ. Дараа нь Засгийн газрын 2008 оны 12 дугаар сарын 24-ний 64 дүгээр тогтоолоор Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхлэх газар болгон өөрчлөн зохион байгуулсан байна. Хилийн боомтын тухай хуулийг 2013 оны 12 дугаар сарын 26-ны өдөр баталж, 2014 оны 04 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс хэрэгжүүлж эхэлсэнтэй

холбогдуулан Хил хамгаалах ерөнхий газрын хилийн шалган нэвтрүүлэх чиг үүргийг Гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхлэх газартай нэгтгэн Иргэний харьяалал, шилжилт хөдөлгөөний ерөнхий газар болгон өөрчлөн зохион байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №101, 2014.03.28). Дараа нь Засгийн газрын 2016 оны 07 дугаар сарын 27-ны өдрийн 4 дүгээр тогтоолоор Гадаадын иргэн, харьяатын газар гэж нэрийг өөрчилсөн байна. 2016 оны 12 дугаар сарын 28-ны өдөр УИХ-аар Монгол Улсын Хилийн тухай хуулийг шинэчлэн баталж, Гадаадын иргэн, харьяатын газраас хэрэгжүүлж байсан Монгол Улсын хилээр зорчигч, тээврийн хэрэгслийг шалган нэвтрүүлэх чиг үүргийг Хил хамгаалах байгууллагад буцаан шилжүүлжээ.

Эрүүл мэндийн газрыг 2008 онд УИХ-аас шинэчлэн баталсан “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч”-д заасны дагуу Засгийн газрын 2008 оны 12 дугаар сарын 24-ний өдрийн 64 дүгээр тогтоолоор 2002-2004 онд ажиллаж байсан Эмнэлгийн тусламжийг удирдах газар, 2004 оноос Эрүүл мэндийн хөгжлийн үндэсний төвийн суурин дээр Эрүүл мэндийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг болгон шинэчлэн байгуулжээ. Тус газрыг Засгийн газрын 2012 оны 8 дугаар сарын 27-ны өдрийн 6 дугаар тогтоолоор татан буулгаж, Эрүүл мэндийн яамны дэргэдэх Эрүүл мэндийн хөгжлийн төвийг сэргээн байгуулан чиг үүргийг нь шилжүүлсэн байна.

2008 онд Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Үндэсний хөгжил, шинэтгэлийн хороог шинээр байгуулсан (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24). 2012 онд татан буулгасан (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27). 2012-2014 онд Эдийн засгийн хөгжлийн яам чиг үүргийг нь хэрэгжүүлж байгаад 2014 оноос чиг үүргийг нь Сангийн яам, Аж үйлдвэрийн яам тус тус хэрэгжүүлэх болсон байна. 2016 оноос Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Үндэсний хөгжлийн газрыг эргэж байгуулав.

УИХ-ын 2009 оны 07 дугаар сарын 16-ны 54 дүгээр тогтоолоор Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын газрыг Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоож, Засгийн газрын 2009 оны 8 дугаар сарын 27-ны өдрийн 257 дугаар тогтоолоор шинээр байгуулсан байна. 2012 онд Засгийн газрын тухай хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөөр (Монгол Улсын хууль, 2012.08.17) мэргэжлийн сургалтын асуудал Хөдөлмөрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд шилжүүлж, уг агентлагийг татан буулгажээ (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27). Одоо энэ чиг үүргийг Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар гүйцэтгэж байна.

5.4.2 “Хамтарсан” Засгийн газрын үеийн онцлог

Энэ үед агентлагийн тоо буцаад өссөн нь нэг онцлог болно. Цоо шинээр

байгуулсан гэхээсээ 2004 онд татан буулгаж, улсын үйлдвэрийн газрын статустай ажиллуулах болсон, голчлон дэд бүтцийн чиглэлийн агентлагуудыг эргэж байгуулсан нь эндээс харагдана.

Харин анхаарал татахуйц нэг зүйл бол 10 агентлагийн нэрэнд өөрчлөлт оруулсанд оршино. Энэ үеэс л “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч”-ийг шинэчлэн батлах бүртээ агентлагийн нэрэнд өөрчлөлт оруулж (үг хасах, нэмэх, байрыг нь солих гэх мэтээр), байгууллагын бүтцийн өөрчлөлтийг дахин эхлүүлэх нөхцөлийг бий болгодог “тааруухан” уламжлал газар авсан юм. Үүгээрээ албан хаагчдыг нь халж солих, ялсан нам өөрийн дэмжигч, гишүүддээ албан тушаал хуваарилах боломжийг бүрдүүлдэг нь ил тод харагдах болжээ.

Салбарын хуулиудад өөрчлөлт орж, тухайн чиглэлийн төрийн захиргааны байгууллагын статус, харьяалал, нэрийг эргэн харах бүрт бүх л байгууллага өөрийн статус, байр сууриа нэмэх, дээшлүүлэх сонирхолтой байдаг нь мөн энэ үед хурц илрэв. Тухайлбал, үүнийг Ерөнхий сайд, Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний агентлагийн тоо нэмэгдсээр 12 болсноос харж болно (2000 онд энэ тоо ердөө 4, 2004 онд 9 байсан).

Төрийн албаны тухай хуульд орсон өөрчлөлтөөр (Монгол Улсын хууль, 2008.12.19) (Монгол Улсын хууль, 2008.12.19) төрийн захиргааны албан тушаалд “...хуульд өөрөөр заагаагүй бол тохируулах, хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий Засгийн газрын агентлагийн удирдах болон гүйцэтгэх албан тушаал” хамаарах болсоноор Засгийн газрын агентлагийн бүхий л албан хаагч төрийн жинхэнэ албан хаагч болов.

“Аж ахуйн тооцооны үндсэн дээр ажиллаж, үйл ажиллагааныхаа орлогоос санхүүжиж байсан Засгийн газрын агентлагуудыг Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн дагуу улсын төсвөөс санхүүжүүлэх зарчимд шилжүүлэн, орлогыг улсын төсөвт бүрэн төвлөрүүлж ажиллуулах” (Засгийн газрын тогтоол №64, 2008.12.24) шийдвэр гарсанаар агентлагууд төсвийн хувьд бие даан ажиллах нөхцөл нь бүрэн хязгаарлагдав.

5.5 Засгийн газрын агентлагаас аж ахуйн тооцоот үйлдвэрийн газар луу (2012-2016)

УИХ-аас 2012 онд шинэчлэн баталсан “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч”-д 28 агентлагтай байхаар тогтоосон бөгөөд 2013-2014 онд 2 агентлаг нэмж байгуулан 30 агентлагтай болсон боловч 2015 оны эцсээр 2 агентлагийг татан буулгасан байна.

5.5.1 Шинээр байгуулсан агентлагууд

2012-2016 онд агентлагуудыг ихэнхдээ татан буулгаж, улсын үйлдвэрийн

газрын статустай болгон өөрчлөн зохион байгуулж байсан ба өмнө нь төрийн захиргааны өөр байгууллагуудад хамаарч байсан чиг үүргийг гүйцэтгүүлэхээр 2 агентлагийг шинээр байгуулсан байна.

УИХ-аас шинэчлэн баталсан “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №14, 2012.08.17)-д зааснаар Сангийн яамны Худалдан авах ажиллагааны бодлогын хэлтсийг Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Худалдан авах ажиллагааны газар байхаар өөрчлөн зохион байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №6, 2012.08.27). Худалдан авах ажиллагааны газрыг Засгийн газрын 2016 оны 07 дугаар сарын 27-ны өдрийн 4 дүгээр тогтоолоор татан буулгаж, чиг үүргийг нь Сангийн яаманд буцаан шилжүүлсэн байна.

2013 онд шинээр батлагдсан Тахарын албаны тухай хуулийн (Монгол Улсын хууль, 2013.07.05) дагуу...” шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах; гэрч, хохирогчийг хамгаалах; яллагдагч, ялтныг хуяглан хүргэх; яллагдагч, гэрчийг албадан ирүүлэх; ялтан шилжүүлэх; оргон зайлсан яллагдагч, ялтныг эрэн сурвалжлах...” чиг үүрэг бүхий Тахарын ерөнхий газрыг УИХ-аас Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг байхаар тогтоож, Засгийн газрын 2014 оны 01 дүгээр сарын 11-ний өдрийн 7 дугаар тогтоолоор байгуулжээ (Засгийн газрын тогтоол №7, 2014.01.11). Гэхдээ 2016 оны 07 дугаар сарын 21-ний өдрөөс Тахарын албаны тухай хуулийг хүчингүй болгосон тул (Монгол Улсын хууль, 2016.07.21) Тахарын ерөнхий газрыг татан буулгаж (Засгийн газрын тогтоол №4, 2016.07.27), чиг үүргийг нь Цагдаагийн ерөнхий газар, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газарт тус тус буцаан шилжүүлсэн байна.

5.5.2 Энэ үеийн онцлог

2012 онд УИХ-ын сонгуулийн дараа агентлагийн тоог нэлээд цөөлсөн байна (2008-2012 онд 42 агентлагтай байснаа 2012-2016 онд 28-30 агентлагтай байв). Татан буулгасан зарим агентлагийн суурин дээр яам байгуулсан (Соёл, спорт, аялал жуулчлалын яам, Хөдөлмөрийн яам гэх мэт) бөгөөд зарим агентлагийг татан буулгаж, “улсын төсөвт үйлдвэрийн газар” болгоод хэсэг хугацааны дараа “аж ахуйн тооцоотой төрийн өмчит үйлдвэрийн газар” болгон хувиргасан зэргээр “...яамдын тоог эрс нэмэгдүүлсэн, агентлагуудын суурин дээр яам байгуулан тохируулах, хэрэгжүүлэх чиг үүргийг нь түүнд хариуцуулсан зэргээс нь үзэхэд хамтарсан Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтэц, захиргааны тогтолцоогоо тогтоохдоо төсөв хэмнэх, зардал бууруулах, цомхон чадварлаг байх, яам бодлогын чиг үүрэгтэй байж, хэрэгжүүлэх чиг үүргийг агентлаг хариуцан гүйцэтгэх гэх мэт УИХ-ын 1996 оны 38 дугаар тогтоолын үзэл баримтлалд түрүүчийн Засгийн газруудыг бодвол бага ач холбогдол өгч хандсан онцлогтой...” (Цэдэв, 2017, хууд. 42) нь харагдана.

УИХ-ын 2012 оны сонгуулийн дараа Засгийн газрын агентлагуудыг шинэчлэн байгуулахдаа 5 агентлагийн нэрэнд өөрчлөлт оруулсан байна. Хэрэгжүүлж байсан чиг үүрэг нь хэвээр боловч тухайн байгууллагын нэрийг өөрчлөх замаар бүтцийн өөрчлөлт хийж, албан тушаалын халгаа сэлгээ хийх боломжийг бүрдүүлдэг уламжлал хадгалагдан үлдэв.

2015 оны эцсээр Засгийн газар танхим дотроо халаа сэлгээ хийсний дараа (МАН Засгийн газраас гарсаны дараа) Засгийн газрын бүтэц хийгээд агентлагууд, тэдгээрийн нэр, статус, харьяалалд үлэмж хэмжээний өөрчлөлт хийсэн байна. Тухайлбал, гүйцэтгэдэг чиг үүргээрээ эрс ялгаатай хоёр байгууллагыг нийлүүлсэн хачирхалтай гэмээр өөрчлөлтийг дурдаж болно (Гаалийн ерөнхий газар, Татварын ерөнхий газрыг нийлүүлэн Гааль, татварын ерөнхий газар байгуулсан, Үндэсний статистикийн хороо, Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрыг нийлүүлэн Статистик, улсын бүртгэлийн ерөнхий газар байгуулсан).

Мөн Засгийн газрын бүрэлдэхүүнд өөрчлөлт орох бүрт (2012-2016 онд Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүн 4 удаа өөрчлөгдсөн) сайд нарын эрхлэх асуудлынх нь агентлагийн нэр, харьяалал, статусыг хамт өөрчлөх тохиолдол ч гарав. Тухайлбал, Төрийн өмчийн хороо Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд байснаа Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд очоод дараа нь бүр татан буугдсан билээ. Хөрөнгө оруулалтын газрыг анх Эдийн засгийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд байгуулаад дараа нь Засгийн газрын бүрэлдэхүүнээс Эдийн засгийн хөгжлийн сайдын албан тушаалыг хасмагц Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд шилжүүлсэн гэх мэт.

5.6 Өнөөгийн Засгийн газрын агентлаг (2016 оноос хойш)

5.6.1 Засгийн газрын агентлагт хамаарах өөрчлөлт

УИХ-ын 2016 оны сонгуулийн дараа шинэчлэн баталсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч” (УИХ-ын тогтоол №12, 2016.07.21)-д нийт 27 агентлаг (10 тохируулагч, 17 хэрэгжүүлэгч) байхаар тогтоосноос харвал 2012 оны Засгийн газрын үеийн агентлагийн нийт тоотой бараг адил (өмнөх Засгийн газар бүрэн эрхийн хугацааны төгсгөлд 26 агентлагтай байсан) мэт харагдавч 3 агентлагийг татан буулгаж, 2012-2016 оны хооронд татан буулгасан 4 агентлагийг эргээж байгуулсан, түүнчлэн Гааль, татварын ерөнхий газрыг хувааж, 2 агентлаг байгуулсан ба Газрын тосны газар, Ашигт малтмалын газрыг нийлүүлж, 1 агентлаг байгуулсан гээд тооцож үзэхээр тодорхой хэмжээний өөрчлөлт хийсэн нь харагдана. Үүний зэрэгцээ 6 агентлагийн нэрэнд өөрчлөлт оруулсан байна.

Харин шинээр ямар нэгэн агентлаг нэмж байгуулаагүй байж байгаад 2017 оны эцсээр эрүүл мэндийн даатгалын асуудлыг дагнан хариуцах Эрүүл

мэндийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газрыг Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг - Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын ерөнхий газраас тусгаарлан байгуулах шийдвэр гарчээ (УИХ-ын тогтоол №68, 2017.11.09), (Засгийн газрын тогтоол №344, 2017.12.13). Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар нь 2018 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс ажиллаж эхэллээ.

5.6.2 Өнөөгийн Засгийн газрын агентлагийн онцлог

УИХ-ын 1996 оны 38 дугаар тогтоолоор баталсан “Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаар баримтлах бодлого” -ын үзэл баримтлалын дагуу Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүн, агентлагийн тоо, нэр, харьяалал зэргийг тогтоодог уламжлал харьцангуй хадгалагдаж үлдсэн. Гэхдээ яам, агентлаг, төрийн байгууллагуудыг олноор нь татан буулгаж, шинээр байгуулаагүй ч нэр, харьяалал, статусыг нь өөрчлөх замаар “бүтцийн өөрчлөлт” хийх, түүгээрээ дамжуулан төрийн албан хаагчдыг халж солих, гишүүд дэмжигчиддээ “хувь хүртээх” хандлага урьдын адил үргэлжлэв.

2012-2016 онд татан буулгасан агентлагуудаас аж ахуйн тооцоотой төрийн өмчийн үйлдвэрийн газар болоогүй (аж ахуйн тооцоотой ажиллах, өөрийн орлого олох боломж ч хязгаарлагдмал) хуучин агентлагуудыг сэргээн байгуулсан (Соёл, урлагийн газар, Биеийн тамир, спортын газар), түүнчлэн татан буугдаад эрхлэх асуудлын хүрээ, чиг үүргийн хувьд Сангийн, Эдийн засгийн хөгжлийн, Аж үйлдвэрийн зэрэг яамдыг дамжин явсан Төрийн өмчийн бодлого зохицуулалтын газар, Үндэсний хөгжлийн газрыг эргээж байгуулсан нь цаг үеэ олсон, рациональ шийдэл байж чадсан билээ.

Дүгнэлт

Ардчилсан нийгмийн дэвшил, хөгжил, зах зээлийн эдийн засгийн харилцааны шаардлагад нийцүүлэн төрөөс Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаар баримтлах бодлогыг УИХ-аас анх 1996 оны 38 дугаар тогтоолоороо (УИХ-ын тогтоол №38, 1996.05.21) батлан мөрдөж эхэлсэн. Уг бодлогын баримт бичгийн дагуу Засгийн газар нь бодлогын яам, тохируулагч болон хэрэгжүүлэгч агентлагтай байхаар зохицуулсан билээ. Үүнд, чиглэлийн яам нь стратегийн төлөвлөлт, бодлогын удирдамжаар хангах, хөтөлбөр зохиох, зохицуулах, мониторингийн хяналт тавих, үнэлж дүгнэх чиг үүрэгтэй, тохируулагч агентлаг нь хууль тогтоомж, стандартыг албадан сахиулах чиг үүрэгтэй бол хэрэгжүүлэгч агентлаг, төсөвт байгууллага нь бодлого, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй байхаар тус тус зохицуулсан. Яамд бодлого хэрэгжүүлэхэд шууд оролцохгүй

бөгөөд энэ нь хэрэгжүүлэгч агентлаг бие даан идэвх санаачлагатай ажиллах, хариуцлага хүлээх нөхцлийг бүрдүүлэхээр тогтоожээ.

Тохируулагч агентлаг нь үндэсний аюулгүй байдлыг хангах, улс орны хэмжээнд дагаж мөрдүүлэхээр тогтоосон хууль тогтоомж, стандартыг мөрдүүлэхэд чиглэсэн албадан тохируулах чиг үүрэгтэй бие даасан, төрөлжсөн байгууллага байхаар зохицуулсан. Харин төрөөс нийтэд үзүүлэх бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг хэрэгжүүлэгч агентлаг, төсөвт байгууллага, төрийн өмчийн аж ахуйн нэгжээр дамжуулах буюу эсхүл хувийн хэвшлийн, төрийн бус байгууллагад санхүүжилт олгох замаар хэрэгжүүлнэ.

Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаар баримтлах энэ бодлогын хүрээнд эрүүл мэнд, соёл, боловсролын үйлчилгээ үзүүлэх чиг үүргийг үндсэнд нь нутгийн захиргааны байгууллагад шилжүүлэн, тухайн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай санхүүгийн боломж, удирдлагын чадавх орон нутагт бий болгох механизмыг хамтад нь авч үзэж, шийдвэрлэж байх нь чухал болохыг тодорхойлсон. Гэхдээ энэ чиг үүргийг 2002 онд Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн хуулиар эргүүлэн төвлөрүүлсэн байна.

1996 оны сонгуулиар байгуулагдсан Засгийн газар УИХ-ын 38 дугаар тогтоолын үзэл баримтлалыг хэрэгжүүлж эхэлсэн бөгөөд түүнээс хойшхи сонгуулиудын үр дүнгээр байгуулагдаж байсан Засгийн газрууд бүгд уг тогтоолын үзэл баримтлалын хүрээнд үйл ажиллагааны чиглэл, бүтэц, бүрэлдэхүүнээ тогтоож, төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийг тодорхойлж ирсэн билээ.

Монгол Улсын Засгийн газрын агентлагийн төлөвшлийг тогтворгүй гэж үзэж болохоор дараах хэдэн үндэслэл байна. Үүнд:

- 1996 оноос хойш Монгол Улсад нийт 68 агентлаг байгуулагдаж байв. Үүнээс 1996-2000 онд анх 53 агентлагийг нь байгуулж ажиллуулсан бөгөөд 2000-2004 онд 5, 2004-2008 онд 3, 2008-2012 онд 4, 2012-2016 онд 2, 2016 оноос хойш 1 агентлагийг тус тус шинээр байгуулжээ. Одоо 28 агентлаг үйл ажиллагаагаа явуулж байна;
- 1996 онд байгуулагдсан агентлагуудаас 7 агентлаг нь одоо үргэлжлүүлэн ажиллаж байна. Гэхдээ эдгээрээс ердөө 1 агентлаг л нэр, чиг үүрэг, харьяалал, статусын хувьд огт өөрчлөгдөлгүй ажиллаж байна (Хууль зүйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг-Цагдаагийн ерөнхий газар). Чиг үүрэг, харьяалал, статус нь өөрчлөгдөөгүй боловч нэрэнд нь өөрчлөлт орсон 6 агентлаг (Тагнуулын ерөнхий газар, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар, Архивын ерөнхий газар, Цаг уур, орчны шинжилгээний газар, Зэвсэгт хүчний жанжин штаб, Иргэний нисэхийн ерөнхий газар) байна;
- Гэхдээ одоогийн 28 агентлагийн 22-ыг ямар нэгэн хэлбэрээр 1996-

2000 онд байгуулсан анхны 53 агентлагийн үргэлжлэл (41.5 хувь нь) гэж үзэж болно. Харин Хил хамгаалах ерөнхий газар (2000 оноос) Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар (2002 оноос), Биеийн тамир, спортын газар (2002 оноос), Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар (2004 оноос), Гадаадын иргэн, харьяатын газар (2008 оноос), Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар (2018 оноос) анхны 53 агентлагт хамаарахгүй юм;

- Эдгээр 22 агентлагийн ихэнхийнх нь нэрэнд өөрчлөлт орсон байхын зэрэгцээ чиг үүрэг, харьяалал, статус нь хэд хэдэн удаа өөрчлөгдсөн, зарим нь бүр татан буугдаад эргэж байгуулагдсан байх ажээ. Тухайлбал, Стандарт, хэмжил зүйн газар нь анх Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байснаа Үйлдвэр, худалдааны сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний, дараа нь Тэргүүн шадар сайдын, одоо Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг болж өөрчлөгдсөн байна. Мөн Төрийн өмчийн хороо нь анх Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байснаа Үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний тохируулагч агентлаг байж байгаад татан буугдаад эргэж байгуулагдахдаа Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг болж өөрчлөгджээ;
- Зарим агентлагийг хэд хэдэн удаа нийлүүлж, эсвэл хувааж өөрчлөн зохион байгуулж байв. Тухайлбал, анх Газрын тосны Хэрэг эрхлэх газар, Ашигт малтмалын Хэрэг эрхлэх газар нэртэй байсан хоёр агентлагийг 2004 онд нийлүүлээд 2008 онд хуваагаад 2016 онд дахин нийлүүлж нэг газар болгон өөрчлөн зохион байгуулсан. Мөн анх Хөдөлмөр зохицуулалтын газар, Улсын нийгмийн халамжийн газар нэртэй байсан хоёр агентлагийг 2004 онд нийлүүлээд 2012 онд хуваагаад 2016 онд дахин нийлүүлсэн. Үл хөдлөх хөрөнгийн бүртгэлийн газрыг 2002 онд Газрын хэрэг эрхлэх газар, Геодези, зураг зүйн газартай нийлүүлээд 2006 онд буцааж тусгаарлаад 2008 онд Иргэний бүртгэл мэдээллийн улсын төвтэй нийлүүлж, Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрыг байгуулсан. Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрыг Үндэсний статистикийн хороотой 2015 онд нийлүүлээд, 2016 онд буцааж хуваасан боловч Оюуны өмчийн газрыг түүнд нэгтгэсэн;
- Зарим агентлагийг байгуулчихаад тун удалгүй (нэг Засгийн газрын бүрэн эрхийн хугацаанаас ч богино) татан буулгах тохиолдол хэд хэдэн удаа гарчээ. Тухайлбал, Соёл, урлагийн газрыг 1998 оны 9 дүгээр сард байгуулаад 2000 оны 9 дүгээр сард татан буулгаж байв (24 сар). Эмнэлгийн тусламжийг удирдах газрыг 2002 оны 8 дугаар сард байгуулаад 2004 оны 9 дүгээр сард татан буулгасан (25 сар). Тахарын ерөнхий газрыг 2014 оны 1 дүгээр сард байгуулаад 2016 оны 7 дугаар сард татан буулгасан (30 сар). Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын

газрыг 2009 оны 7 дугаар сард байгуулаад 2012 оны 8 дугаар сард татан буулгасан байна (37 сар).

Засгийн газрын агентлагийн чиг үүрэг, эрх мэдлийн хүрээ, санхүүжилт нь төрийн бусад байгууллагуудаас бараг ялгардаггүй, агентлаг байх, эсвэл агентлаг биш байхын ялгаа үнэн хэрэгтээ алга байна.

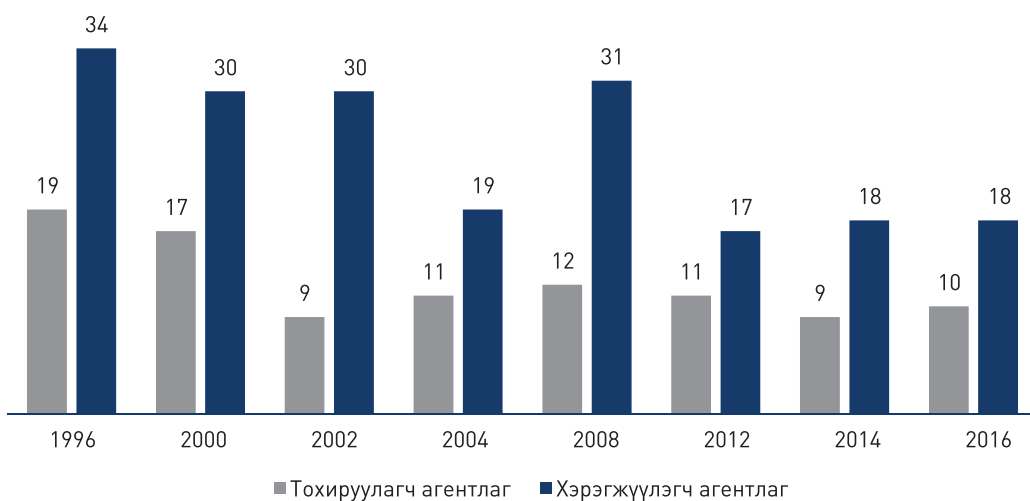
- Засгийн газрын агентлагийн статустай ажиллаж байгаад УИХ-аас шинэчлэн баталдаг “Төрийн захиргааны байгууллагын бүтцийн ерөнхий тогтолцооны бүдүүвч”-ээс хасагдсан боловч тухайн байгууллагын чиг үүрэг хэвээр, үүнээс уламжлаад харьяалал, бүтэц, зохион байгуулалт, санхүүжилт хэвээр, үнэн хэрэгтээ эрх мэдлийн хүрээ ч хэвээр үлддэг байна. Тухайлбал, Зам, тээвэр, барилга, хот байгуулалтын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг-Авто тээврийн газар 2012 онд татан буугдаад Авто тээврийн үндэсний төв хэмээх аж ахуйн тооцоотой төрийн өмчит үйлдвэрийн газар болж өөрчлөн зохион байгуулагдсан боловч гүйцэтгэж буй үүрэг, санхүүжилт, тэр бүү хэл эрх мэдлийн хүрээнд ч нэг их өөрчлөлт гараагүй хэвээр үлджээ.
- Мөн түүнчлэн гүйцэтгэж буй чиг үүрэг, эрх хэмжээний хувьд Засгийн газрын агентлагтай (тэр дундаа тохируулагч агентлагтай) адилтган үзэж болохоор “яамны дэргэдэх”, “сайдын дэргэдэх” статустай бие даасан захиргааны байгууллагууд байна. Тухайлбал, тухайн салбартаа үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл олгох, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч болон хэрэглэгчийн тарифыг хянаж батлах, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч, хэрэглэгчийн эрх ашгийг тэнцвэртэй хамгаалах, тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчдийн хүрээнд шударга өрсөлдөөнийг бий болгох нөхцөлийг бүрдүүлэх үүрэгтэй Эрчим хүчний зохицуулах хороо болон Харилцаа холбооны зохицуулах хороо нь үнэн хэрэгтээ эрхэлсэн сайдын удирдлага дор, яамнаас шууд хамааралгүйгээр Засгийн газрын тохируулагч агентлагийн үүргийг бие даан гүйцэтгэдэг юм. Эрүүл мэндийн хөгжлийн төв, Авто тээврийн үндэсний төв нь ч мөн адил төстэй чиг үүргийг (мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл олгох гэх мэт) эрхлэн гүйцэтгэдэг.

Салбарын хяналтын албадыг нэгтгэж Мэргэжлийн хяналтын нэгдсэн агентлаг байгуулсан, мөн иргэний болон эд хөрөнгө, патент, зохиогчийн эрхийн, ТББ, аж ахуйн нэгж, бусад хуулийн этгээдийн бүртгэлийг нийлүүлэн Улсын бүртгэлийн нэгдсэн агентлаг байгуулсан зэрэг хэд хэдэн томоохон чиг үүргийг нэгтгэж, нэг төвлөрсөн агентлаг байгуулсан баримтыг харвал зохион байгуулалт, үйлчилгээний хүртээмж, төсвийн санхүүжилтийн талаасаа Монголын өнөөгийн нөхцөлд тохирсон байхыг үгүйсгэхгүй боловч орчин үеийн агентлагийн буюу бие даасан, эрх мэдэлжсэн, төвлөрсөн бус, яамнаас хараат бус байгууллагын үзэл баримтлалын үүднээс бол таарамжгүй зүйл юм. Өөрөөр хэлбэл, орчин үеийн агентлагийн шинж төрх Монголын агентлагуудад

төлөвшөөгүй нь тодорхой байна.

Агентлаг байгуулах (тодруулбал, тодорхой байгууллагыг агентлагийн статустай ажиллуулах) эсэх нь үндсэндээ цэвэр улс төрийн шийдэл болж хувирч байна. Тухайн байгууллагыг орчин үеийн агентлагийн загварт шилжүүлэх (бие даасан, эрх мэдэлжсэн, төвлөрсөн бус, яамнаас хараат бус) замаар тухайн байгууллагаас хэрэгжүүлж буй ажил үүрэг, үзүүлж буй үйлчилгээний үр дүн, үр нөлөөг дээшлүүлэхийг төлөвлөж байгаа нь харагдахгүй, харин бүтцийн өнгөц өөрчлөлт хийж (тухайн байгууллагад бүтцийн өөрчлөлт шаардлагатай эсэхийг ч тодорхойлолгүйгээр), тухайн байгууллагын, нэгжийн, албан тушаалын нэрийг өөрчлөн албан тушаал дахин хуваарилахыг л эрмэлзэх нь ихсэх хандлагатай боллоо.

Зураг 1. Засгийн газрын агентлагийн тоо

Засгийн газрын агентлаг 1996-2000 онуудад 53 байснаа 2004 онд 30 болтлоо цөөрсөн бол 2008 онд 42 болтлоо нэмэгдэж, 2012 оноос эргээд 28 болтлоо цөөрсөн байна (Зураг 1). Эндээс үзэхэд үр нөлөөтэй бөгөөд цомхон, чадварлаг төрийн захиргааны тогтолцоо буй болгох, орон тоог нэмнэх, төсөвт зардлыг бууруулах зорилгоор төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийг өөрчлөн агентлагуудыг тоог нь үе шаттайгаар цөөрүүлж ирсэн гэж үзэх үндэслэл багатай байна. Харин төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн өөрчлөлт, агентлагийн төлөвшлийг савалгаатай болгож ирсэн өөр хүчин зүйл ч байсан гэж үзэх үндэстэй юм.

Эх сурвалжийн жагсаалт

Амарсанаа, Ж., Батсайхан, О., Түвшинтулга, А. (2013). Монгол Улсын Засгийн газар: Түүхэн товчоон (1911-2012). Улаанбаатар.

Засгийн газрын тогтоол №1. (2004.01.07). Тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №101. (1990.10.19). Улсын гаалийн ерөнхий газар байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №101. (2014.03.28). Иргэний харьяалал, шилжилт хөдөлгөөний байгууллагын хэвийн үйл ажиллагааг хангах зарим арга хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №12. (1997.01.04). Тогтоолын заалтад өөрчлөлт оруулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №132. (1997.05.30). Алба, газар байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №137. (2001.05.27). Хууль хэрэгжүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №139. (2000.09.06). Агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №14. (2012.08.29). Яамдын зохион байгуулалтын бүтцийг батлах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №149. (2014.05.10). Төр, засгийн үйлчилгээг эрхлэх газрын талаар авах зарим арга хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №162. (2002.08.14). Засгийн газрын тохируулагч, хэрэгжүүлэгч агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №171. (1994.09.28). Нийгмийн даатгалын тухай хуулиудыг хэрэгжүүлэх талаар авах арга хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №172. (1998.09.09). Агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №177. (1996.07.31). Төрийн өмчийн хороо байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №178. (1994.10.15). Төрийн өмчийн аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №197. (1999.11.24). Төрийн захиргаа, удирдлагын хөгжлийн институтыг Удирдлагын академи болгох, түүний дүрмийг батлах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №197. (2004.09.29). Хүүхдийн төлөө үндэсний газрын стратеги, бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр батлах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №198. (2003.09.08). Тогтоолд өөрчлөлт оруулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №201. (2004.10.08). Барилга, нийтийн аж ахуйн

хөгжлийг дэмжих төв байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №201. (2006.08.23). Агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №202. (2004.10.08). Зам, тээвэр, аялал жуулчлалын яамны зохион байгуулалтын бүтэц, үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр батлах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №203. (2004.10.08). Түлш, эрчим хүчний яамны зохион байгуулалтын бүтэц, үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр батлах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №205. (2004.10.20). Агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №207. (2004.10.20). Засгийн газрын агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №212. (2008.06.02). Тогтоолын хавсралтад нэмэлт оруулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №214. (1998.11.25). Аялал жуулчлалын үндэсний төв байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №222. (2004.11.17). Шударга бус өрсөлдөөнийг хянан зохицуулах газрыг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №230. (1991.08.16). Засгийн газрын мэдээ сонин бий болгох тухай.

Засгийн газрын тогтоол №236. (2004.12.08). Зарим яамдын зохион байгуулалтын бүтэц, үйл ажиллагааны стратеги, бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр зөвшөөрөх, бүтэц батлах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №238. (1995.12.20). Соёлын өв хамгаалах төв байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №241. (2005.12.07). Засгийн газрын агентлагийг татан буулгах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №243. (2004.12.22). Хүнс, хөдөө аж ахуйн яамны үйл ажиллагааны стратеги, бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөрийг зөвшөөрч, зохион байгуулалтын бүтцийг батлах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №244. (1996.09.26). Алба байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №249. (2004.12.29). Засгийн газрын агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №253. (1996.10.10). Усцагуур, орчны шинжилгээний газар байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №257. (1996.10.22). Агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №257. (2009.08.27). Агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №263. (2008.06.25). Цөмийн энергийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №28. (1992.09.04). Улсын албан татварын ерөнхий газар байгуулж, даргыг томилох тухай.

Засгийн газрын тогтоол №297. (1996.12.05). Агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №300. (1996.12.05). Агентлагууд байгуулах тухай .

Засгийн газрын тогтоол №301. (1996.12.05). Дэд бүтцийн улсын хяналтын алба байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №303. (1996.12.05). Газрын тосны хэрэг эрхлэх газар байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №314. (1996.12.18). Агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №327. (2014.10.11). Хуулийн хэрэгжилтийг хангах зарим арга хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №336. (2013.10.05). Төрийн өмчит үйлдвэрийн газрыг өөрчлөн байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №344. (2017.12.13). Агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №36. (2006.03.07). Зарим яамдын үйл ажиллагааны стратеги, бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр зөвшөөрөх, зохион байгуулалтын бүтэц батлах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №367. (2013.11.09). Агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №387. (2014.12.15). Засгийн газрын агентлагийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №4. (2016.07.27). Засгийн газрын агентлагийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №42. (1997.02.12). Засгийн газрын Хэрэгжүүлэгч агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №44. (2012.09.22). Удирдлагын академи байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №45. (2012.09.22). Улсын төсөвт үйлдвэрийн газар байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №46. (2005.03.09). Усны хэрэг эрхлэх газар байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №46. (2012.09.22). Улсын төсөвт үйлдвэрийн газар байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №47. (2012.09.22). Аж ахуйн тооцоотой төрийн өмчит үйлдвэрийн газар байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №48. (2005.03.09). Хууль хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №501. (2015.12.21). Засгийн газрын агентлаг, төрийн байгууллагуудын бүтэц, зохион байгуулалтын талаар авах зарим арга

хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №55. (2015.02.09). Төсвийн байгууллагуудад хийх бүтэц, зохион байгуулалтын зарим арга хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №56. (1999.04.14). Дүрэм батлах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №59. (1997.02.28). Нийгмийн халамжийн удирдлага, зохион байгуулалтын талаар авах зарим арга хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №6. (2012.08.27). Засгийн газрын агентлагийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай.

Засгийн газрын тогтоол №64. (2008.12.24). Засгийн газрын тохируулагч, хэрэгжүүлэгч агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №7. (2014.01.11). Агентлаг байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №71. (1997.03.19). Алба байгуулах тухай.

Засгийн газрын тогтоол №71. (2001.04.04). Гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхлэх албаны дүрэм, зохион байгуулалтын бүтцийг батлах тухай.

Монгол Улсын хууль. (1994.01.14). Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай.

Монгол Улсын хууль. (1996.07.25). Засгийн газрын бүтцийн тухай.

Монгол Улсын хууль. (1997.06.05). Статистикийн тухай.

Монгол Улсын хууль. (2002.01.10). Иргэний хууль.

Монгол Улсын хууль. (2004.09.22). Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай.

Монгол Улсын хууль. (2007.07.27). Жижиг, дунд үйлдвэрийн тухай.

Монгол Улсын хууль. (2008.12.19). Төрийн албаны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай.

Монгол Улсын хууль. (2012.01.27). Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт хийх тухай.

Монгол Улсын хууль. (2012.08.17). Засгийн газрын бүтцийн тухай.

Монгол Улсын хууль. (2013.07.05). Тахарын албаны тухай.

Монгол Улсын хууль. (2013.12.26). Хилийн боомтын тухай.

Монгол Улсын хууль. (2014.12.04). Засгийн газрын бүтцийн тухай.

Монгол Улсын хууль. (2016.07.21). Тахарын албаны тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай.

Монгол Улсын хууль. (2016.12.28). Монгол Улсын хилийн тухай (шинэчилсэн найруулга).

УИХ-ын тогтоол №08. (2012.01.27). Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийг батлах тухай тогтоолын хавсралтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №103. (1998.08.28). Хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийг хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай.

УИХ-ын тогтоол №11. (2005.01.27). Тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №118. (1998.11.12). Тогтоолд нэмэлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №12. (2016.07.21). Монгол Улсын төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийг шинэчлэн батлах тухай.

УИХ-ын тогтоол №14. (1994.01.14). Монгол Улсын Засгийн газрын дэд бүтцийн бүдүүвчийг батлах тухай.

УИХ-ын тогтоол №14. (2004.09.22). Монгол Улсын төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийг батлах тухай.

УИХ-ын тогтоол №14. (2012.08.17). Монгол Улсын төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийг батлах тухай.

УИХ-ын тогтоол №298. (1996.12.05). Агентлаг байгуулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №32. (2000.09.01). Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийг шинэчлэн батлах тухай.

УИХ-ын тогтоол №35. (2008.05.16). Тогтоолын хавсралтад нэмэлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №38. (1996.05.21). Монгол Улсын төрөөс Засгийн Газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаар баримтлах бодлогын тухай.

УИХ-ын тогтоол №40. (1996.08.30). Монгол Улсын төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийг батлах тухай.

УИХ-ын тогтоол №40. (1999.05.28). Тогтоолын хавсралтад нэмэлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №43. (2008.12.19). Монгол Улсын төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийг батлах тухай.

УИХ-ын тогтоол №51. (2007.07.27). Тогтоолын хавсралтад нэмэлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №51. (2013.10.03). Тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №54. (2009.07.16). Тогтоолын хавсралтад нэмэлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №55. (2014.10.07). Монгол Улсын төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийг батлах тухай УИХ-ын 2012 оны 14-р тогтоолын хавсралтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №58. (2002.07.10). Монгол Улсын төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийг шинэчлэн батлах тухай.

УИХ-ын тогтоол №60. (2002.08.29). УИХ-ын 2002 оны 58 дугаар тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №68. (2017.11.09). Тогтоолын хавсралтад нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №75. (2014.12.04). Монгол Улсын төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийг батлах тухай.

УИХ-ын тогтоол №77. (2006.07.20). Тогтоолын хавсралтад нэмэлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №78. (2007.11.15). Тогтоолын хавсралтад нэмэлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №84. (1998.07.24). Тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай.

УИХ-ын тогтоол №84. (2007.11.29). Тогтоолын хавсралтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай.

ХААҮЯ. (1997.05.30). Засгийн газрын тогтоолын төслийн танилцуулга.

Цэдэв, Д. (2017). Монгол Улсын төрийн эрх барих байгууллагын тогтолцоо: уламжлал, орчин үе. Улаанбаатар.

ЭМНХЯ. (1996.10.22). Засгийн газрын тогтоолын төслийн танилцуулга.

6. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН АГЕНТЛАГИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ

Улсын Их Хурлын 2016 оны 12 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч”-ийн дагуу Монгол Улсын Засгийн газрын тохируулагч 10, хэрэгжүүлэгч 18, нийт 28 агентлаг одоо ажиллаж байна. Өнөөгийн агентлагуудын бодит байдал, тулгамдаж байгаа асуудлыг илрүүлэн онол, үзэл баримтлалын түгээмэл ойлголт, үзэл санаатай харьцуулан шинжилж дүгнэхдээ баримт бичиг судлах, ярилцлага, анкетийн асуулгын аргыг ашиглав.

Баримт бичгийн судалгаа болон анкетийн асуулгын хариултыг тодруулж нягтлахаар агентлагийн 10, яамны 5, Төрийн албаны зөвлөлийн 2, Үндэсний аудитын газрын 2 нийт 19 удирдах албан тушаалтантай ярилцлага хийсэн. Ярилцлага нь цуглуулсан өгөгдөл, мэдээллийг тодруулах, хянан нягталж шалгах зорилготой байсан тул тухайн тодруулах шаардлагатай асуудлыг ярилцлага авагч болон оролцогч талуудын онцлогоос хамааруулан нөхцөл байдалд нь тохируулан хагас бүтэцлэгдсэн хэлбэрээр явуулсан.

Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд агентлагийн зохион байгуулалтыг нэвтрүүлээд 20 гаруй жилийн хугацаа өнгөрөөд байна. Энэ хугацаанд улс төр, эдийн засаг, нийгмийн болон төр, захиргааны тогтолцооны хүчин зүйл, орчны нөлөөллийн дор агентлаг нь статус, харьяалал, бүрэн эрх, чиг үүрэг, үйл ажиллагаа, эрх мэдэл, удирдлагын арга барил зэргээр ялгагдах өөрийн дүр төрх бүхий төлөвшлийг олж ололт, амжилт, алдаа дутагдал бүхий сорилтуудтай тулгарсан төдийгүй цаашид ч анхаарч төгөлдөршүүлэх шаардлагатай зүйл энд байх нь тодорхой юм.

Орчин үеийн агентлагийн талаар авч үзэхдээ түүний бие даасан байдал, эрх мэдэл олгогдсон байдал, гэрээгээр удирдах гэсэн ойлголтуудыг хэрэглэж энэ үзүүлэлтүүдээр нь судлах явдал нийтлэг байна (Pollitt et al., 2005: p.3). Агентлагийн талаарх орчин үеийн үзэл баримтлал, түүнийг судалж байгаа үндсэн ухагдахуунд үндэслэн Монгол Улсын Засгийн газрын агентлагийн өнөөгийн бодит байдлыг тандан судлах үүднээс яам, агентлагийн удирдах албан тушаалтнуудыг хамруулан асуулгын аргаар шаардлагатай өгөгдлийг цуглуулж боловсруулалт хийсэн юм. Анкетийн асуулгыг боловсруулахдаа орчин үеийн агентлагийн тухай ойлголтыг авч үзэж байгаа дээр дурдсан үзүүлэлтүүдэд тулгуурлан манай агентлагуудын онцлог, улс төр, захиргааны тогтолцоо болон эрх зүйн орчны нөхцөл байдлыг харгалзан үзсэн болно.

Агентлагийн талаарх судалгааны асуулгад бодит хариулт өгөх, нөгөө талаар бие даасан байдал, эрх мэдэл олгогдсон байдал, гэрээгээр удирдах нөхцөлийг практик амьдралд илүү тодорхой мэдэж байгаа болон холбогдох

хүчин зүйл, орчны нөлөөллийг мэдэрч байдаг ажилтан нь тухайн агентлагийн дарга, дэд дарга болон яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга юм гэж үзээд одоогийн 13 яамны Төрийн нарийн бичгийн даргаас 12 нь, Засгийн газрын 27 агентлагийн нийт 54 дарга, дэд даргаас 53 нь болон нийслэлийн Засаг даргын дэргэдэх агентлагийн дарга 20, нийт 85 удирдах ажилтныг оролцуулан асуулгыг авсан юм. Асуулгыг 1) яамны Төрийн нарийн бичгийн дарга, 2) Засгийн газрын агентлагийн дарга, дэд дарга 3) нийслэлийн Засаг даргын дэргэдэх агентлагийн дарга нараас авах зориулалттайгаар 3 төрлийн асуулга боловсруулж гаргасан. Асуулга бүрт орсон асуултуудын зарим нь ялгаатай хэдий ч агентлагийн бие даасан байдал, эрх мэдэл олгогдсон байдал, гэрээгээр удирдах гэсэн гурван үндсэн асуудлыг тодорхойлоход чиглэсэн хооронд нь харьцуулалт хийх боломжтой байхаар асуултуудыг боловсруулан гаргасан болно.

6.1 Агентлагийн бие даасан байдал

Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай хууль болон холбогдох хууль тогтоомжуудаар агентлагийн бие даасан статусыг нь бүрэн тодорхойлсон гэж үзэхээр байна.

Агентлагийн бие даасан статус, бүрэн эрхийг Засгийн газрын тухай хууль, Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай хууль, түүнчлэн төрийн захиргааны нийтлэг асуудлыг зохицуулсан Төрийн албаны тухай хууль, Төсвийн тухай хуулиар тодорхойлсон байдаг. Түүнээс гадна Засгийн газрын агентлаг тус бүрийн бүрэн эрх, чиг үүргийг тухайн агентлагийн эрхлэх асуудлынх нь хүрээний салбарын хуулиар тусгайлан зохицуулсан байдаг. Засгийн газрын зарим агентлагийн хувьд нэг хуулиар заримыг нь дөрөв хүртэл хуулиар тусгайлан зохицуулсан байгаа бөгөөд тухайлбал, Архивын тухай хууль (1998.01.02)-ийн 10 дугаар зүйлд Архивын ерөнхий газрын талаар заасан бол Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газрын хувьд Газрын тухай хууль, Геодези, зураг зүйн тухай хууль, Кадастрын зураглал ба газрын кадастрын тухай хууль, Монгол Улсын иргэнд газар өмчлүүлэх тухай хууль гэсэн 4 хуулиар, Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль гэсэн 3 хуулиар Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газрын бие даасан статус, бүрэн эрх, чиг үүргийг тус тус баталгаажуулсан байна. Мөн агентлагийн дүрмийг Засгийн газар, Засгийн газрын гишүүн-Сайдын зүгээс баталж тогтоохоор хуулиар зохицуулсан байдаг (Засгийн газрын тухай хууль. 24 дүгээр зүйлийн 4).

Засгийн газрын агентлагийн бие даасан статусыг хууль, дүрмээр бүрэн баталгаажуулсан хэдий ч энэхүү баталгаа нь төрийн тогтолцооны, улс төр-захиргааны соёлын, төрийн захиргааны шинэтгэлийн бодлогын онцлогоос шалтгаалан бүрэн хэрэгжих боломж хомс байгааг өмнөх бүлгүүдэд харуулсан билээ.

Хууль, дүрмээр баталгаажуулсан Засгийн газрын агентлагийн бие даасан статус, бүрэн эрх нь бодит амьдрал дээр хэрхэн хэрэгжиж байгааг яам, агентлагийн удирдах ажилтнуудыг хамруулсан асуулгад хариулсан байдлаар нь нэгтгэн харьцуулалт хийж боловсруулан гаргав.

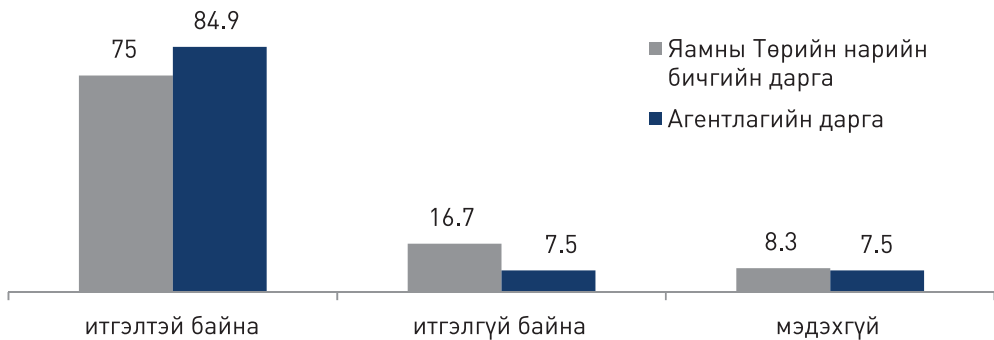
Зураг 2. Агентлагийн статус тогтвортой байна гэдэгт итгэлтэй эсэх

Агентлагийн статус тогтвортой байна гэдэгт итгэлтэй эсэх талаар яамны ТНБД, агентлагийн дарга нарын хариулт өгсөн байдлыг харахад агентлагийн дарга нар өөрийн агентлагийн статус тогтвортой байна гэдэгт хамгийн их итгэлтэй буюу 90.6% нь хариулт өгсөн байгаа нь яамны ТНБД нараас илүү итгэлтэй байгааг нь харуулж байна. Харин яамны ТНБД нар итгэлгүй (16.7%) байна гэж үзсэн бөгөөд мэдэхгүй гэж хариулсан яамны ТНБД (8.3%), агентлагийн дарга (7.5%) нарын хариулт өгсөн хувь ойролцоо түвшинд байна. Хэдийгээр нийт дүнгээр нь авч үзвэл яамны ТНБД (75%), агентлагийн дарга нарын (90.6%) ихэнх хувь статус тогтвортой гэдэгт итгэлтэй байна гэж хариулсан боловч яамны ТНБД нарын ¼ нь, агентлагийн дарга нарын 9.4% нь агентлагийн статусын тогтвортой байдалд эргэлзэж байна.

Засгийн газрын агентлаг нь төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч батлах тухай УИХ-ын тогтоолын дагуу тодорхой сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд харьяалагдаж байдаг. Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүний өөрчлөлттэй холбоотойгоор энэхүү харьяалал нь өөрчлөгдөж агентлагийн тогтвортой байдалд нөлөөлөх явдал гардаг. Энэ асуулгад яамны ТНБД, агентлагийн дарга нарын хариулт өгсөн байдлыг дор харьцуулан авч үзлээ.

Зураг 3. Агентлагийн харьяалал цаашид тогтвортой байна гэдэгт итгэлтэй эсэх

Дээрх зургаас харахад яамны ТНБД (75%), агентлагийн дарга нар (84.9%) аль аль нь харьяалал тогтвортой байна гэдэгт итгэлтэй гэж хариулсан хэдий ч яамны ТНБД нарын 25 хувь нь итгэлгүй (16.7%), мэдэхгүй (8.3%) гэж, харин агентлагийн дарга нарын 15 хувь нь итгэлгүй (7.5%), мэдэхгүй (7.5%) гэж хариулсан байна. Агентлагийн дарга нараас илүүтэй яамны ТНБД нарын ¼ нь агентлагийн харьяалал өөрчлөгдөж болно гэж үзэж байна. Энэ асуултад өгсөн хариулт нь статус тогтвортой эсэх талаар асуусан өмнөх асуултад хариулсан хувь хэмжээтэй ижил байна.

Засгийн газрын агентлаг нь статус, харьяаллын хувьд өөрчлөгдөж болохоос гадна хуваагдах, эсвэл агентлагуудыг хооронд нэгтгэх, бүр татан буулгах тохиолдол ч гардаг. Иймээс яам, агентлагийн удирдлагууд өөрийн агентлагийн цаашдын тогтвортой байдалд хэр итгэлтэй байгааг асуулгаар тодруулсан юм.

Зураг 4. Танай агентлаг цаашид тогтвортой байх эсэх

Агентлаг цаашид тогтвортой байх уу гэсэн асуултад хариулсан байдлыг илэрхийлсэн дээрх зургаас харахад Засгийн газрын агентлагийн дарга нарын 75.9%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нарын 80% нь хамгийн

өндөр хувьтайгаар манай агентлаг тогтвортой хэвээр байна гэж хариулсан. Харин яамны ТНБД нарын 66.7% нь нийлэх, эсвэл хуваагдах байдлаар өөрчлөгдөж болно гэсэн бөгөөд тэдний 33.3% нь л тогтвортой хэвээр байна гэж үзэж байна. Агентлагийн цаашдын тогтвортой байдалд итгэх итгэл албан тушаалын шатлал дээшлэх тутам буурч, доошлох тутам нэмэгдэх хандлагатай байна.

Засгийн газрын агентлагийн статус, харьяалал, цаашдын тогтвортой байдалд эргэлзээтэй байгаа нь өмнөх бүлгүүдэд дурдсанаар төрийн захиргаа, түүний төлөвшил, агентлагийн бүрэн эрх, статус, үйл ажиллагаанд улс төрийн нөлөө их байдагтай холбоотой гэж үзэж байна. Тийм ч учраас улс төрд хамгийн ойр байдаг төрийн захиргааны албан хаагч болох яамны ТНБД нар агентлагийн статус, харьяалал, цаашдын тогтвортой байдалд агентлагийн дарга нараасаа илүү эргэлзэж байгаагаа (25%) илэрхийлсэн байна. Тухайлбал, яамны ТНБД нарын 25 хувь нь агентлагийн статус, харьяалалд, 66.7 хувь нь агентлагийн цаашдын тогтвортой байдалд эргэлзэж байгаа нь дээрх асуултын хариултаас харагдаж байна. Харин агентлагийн дарга нар улс төр, захиргааны өнөөгийн нөхцөл байдлыг ойлгож байгаа боловч өөрийн хариуцаж байгаа агентлагийн хууль, дүрмээр тогтоосон бүрэн эрх, статус, харьяалал, агентлагийн нийгэмд гүйцэтгэх үүрэг, төрийн захиргааны тогтолцоонд эзлэх байр суурийг нь илүү үндэслэлтэй ойлгож, оршин ахуй тогтвортой байдалд нь итгэж хамгаалах хандлагатай байгаа нь тэдэнтэй хийсэн тодруулах ярилцлагаар илэрхий харагдаж байсан юм. Гэсэн хэдий ч асуулгад оролцсон агентлагийн дарга нарын 24.1 хувь нь өөрийн агентлагийн цаашдын тогтвортой байдалд эргэлзэж байна.

Засгийн газрын агентлагийн түүхэн судалгаагаар Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг байгуулагдан төлөвшиж ирсэн 20 гаруйхан жилийн хугацаанд харьяалал, оршин ахуйн талаасаа бүрэн тогтвортой явж ирсэн долоон агентлаг байгаа нь яамны ТНБД, агентлагийн дарга нарын агентлагийн статус, харьяалал, цаашдын тогтвортой байдалд итгэх итгэл эргэлзээтэй байгааг үндэслэлтэй гэдгийг нотолж байна.

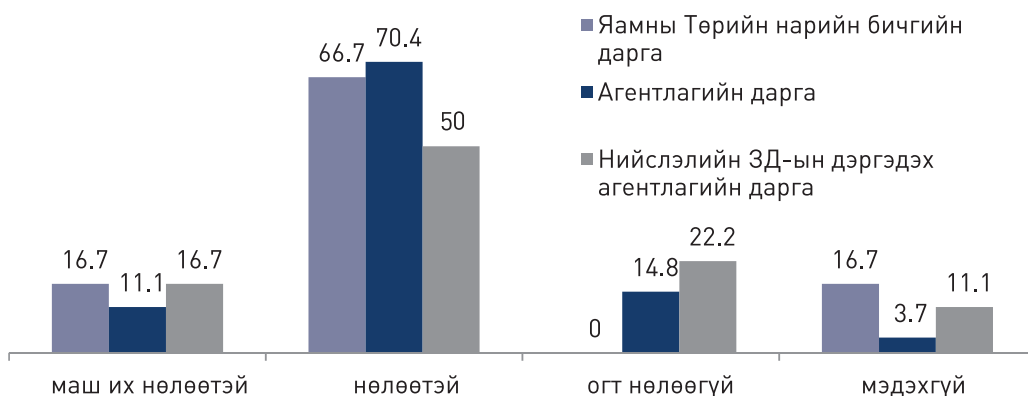
Төрийн захиргааны тогтолцоо, ялангуяа Засгийн газрын бүтэц тогтворгүй тухайлбал, УИХ-ын сонгуулийн дараа зарим агентлагийн суурин дээр яам байгуулах, зарим харьяаллыг өөрчлөх, эсвэл агентлагуудыг нэгтгэх, татан буулгах, төрийн өмчит үйлдвэрийн газар болгон өөрчлөх зэрэг явдлаар илэрч байна.

Нам төвтэй төрийн тогтолцоотой болсон явдал нь агентлагийн бие даасан статуст нөлөөлөхөөс гадна үйл ажиллагаанд нь ч нөлөөлж байгаа нь өмнөх бүлэгт хийсэн шинжилгээний үр дүнгээс харагдаж байсан.

Хэдийгээр эрх зүйн хувьд агентлаг бие даан үйл ажиллагаагаа явуулахаар зохицуулж өгсөн боловч бодит байдалд улс төрийн нөлөөллөөс үүдэн бие даасан байдлаа тэр бүр хэрэгжүүлэн ажиллах боломжгүй байх магадлал

их байдаг. Үндсэндээ агентлагийн бие даасан байдал нь тэдгээрийн үйл ажиллагаанд улс төрийн нөлөөлөл хэр байгаагаас бас хамаарах болдог. Хэрэв улс төрийн нөлөөлөл их байвал агентлагийн бие даах байдал төдий хэмжээгээр алдагддаг байна. Ийм ч учраас асуулгын хүрээнд агентлагийн үйл ажиллагаанд улс төрийн нөлөөлөл хэр байдгийг тандан судалсан юм.

Зураг 5. Агентлагийн үйл ажиллагаанд улс төрийн нөлөөлөл байдаг эсэх

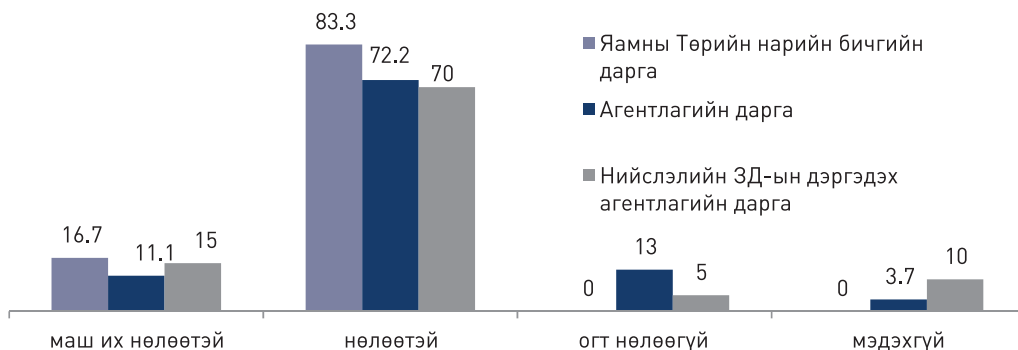

Дээрх зургаас харахад асуулгад оролцогч яамны ТНБД нарын 83.4%, Засгийн газрын агентлагийн дарга нарын 81.5%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нарын 66.7% нь агентлагийн үйл ажиллагаанд улс төрийн нөлөө байдаг гэж үзсэн байна. Түүнээс гадна агентлагийн үйл ажиллагаанд улс төрийн нөлөөгүй гэж нэг ч яамны ТНБД хариулаагүй бол, агентлагийн дарга нарын 14.8%, харин нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нарын 22.2% нь огт нөлөөгүй гэж хариулжээ. Эндээс үзэхэд агентлагийн үйл ажиллагаа улс төрийн нөлөөн дор явагддаг гэж хэлж болохоор байна. Төрийн захиргааны албан тушаалын шатлал ахих тусам улс төрийн нөлөөллийн мэдрэмж нэмэгддэг, шатлал буурах тутам улс төрийн нөлөөллийн мэдрэмж харьцангуй багасч байгааг дахин нотолж байна.

Агентлагийн үйл ажиллагаанд улс төрийн нөлөөлөл өнөөгийн нөхцөлд маш их байгаа гэдэг нь дээрх хариулт өгсөн байдлаас харагдаж байгаа бөгөөд эндээс үзэхэд агентлагийн бие даасан байдал улс төрийн нөлөөллөөс хамаарч тэр бүр хэрэгжих боломжгүй байна гэж дүгнэхээр байна.

Агентлагийн бие даасан байдал нь улс төрийн нөлөөллөөс гадна дээд шатны захиргааны байгууллагын зүгээс тэдний үйл ажиллагаанд хэр оролцон нөлөөлж байна гэдгээр мөн илэрхийлэгддэг.

Зураг 6. Агентлагийн үйл ажиллагаанд дээд шатны захиргааны байгууллагаас нөлөөлдөг эсэх

Танай агентлагийн үйл ажиллагаанд дээд шатны захиргааны байгууллагаас хэр нөлөөлдөг вэ? гэсэн асуултад дээрх гурван төрлийн удирдах албан тушаалтны хариулт өгсөн байдлыг харахад олонхи буюу дундаж утгаараа 89 хувь нь нөлөөтэй гэж хариулсан байна. Асуулгад оролцогчдын “маш их нөлөөтэй”, “нөлөөтэй” гэж өгсөн хариултыг нэгтгэн авч үзвэл яамны ТНБД нар 100%, агентлагийн дарга нар 83,3%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нар 85% нь агентлагийн үйл ажиллагаанд дээд шатны захиргааны байгууллагаас нөлөөтэй гэж хариулсан байна. Агентлагийн дарга нарын 13% нь л агентлагийн үйл ажиллагаанд дээд шатны захиргааны байгууллагаас огт нөлөөгүй гэж хариулсан байна.

Төрийн захиргааны байгууллагыг агентлаг болгон зохион байгуулах нь тус байгууллагыг яамны бүтцээс тусгаарлан бие даалгаж байгаа хэрэг юм. Гэтэл яамны удирдлага, албан хаагчдын зүгээс агентлагийн үйл ажиллагаанд хутгалдан оролцож нөлөөлж байна гэдэг нь үндсэндээ улс төрөөс ангид, мэргэшсэн, тодорхой чиг үүргийн төлөө бие даан хариуцлага хүлээх чадварыг нь алдагдуулж, яамны зохион байгуулалтын бүтцийн нэг нэгж байдлаар ажиллахад хүргэж байгаа юм.

Агентлагийн үйл ажиллагаанд дээд шатны байгууллагаас нөлөөлдөг бол чухам ямар албан тушаалтан нөлөөлж байдгийг асуулгын аргаар тодруулж авч үзсэн юм.

Зураг 7. Дээд шатны байгууллагуудын ямар албан тушаалтан танай агентлагийн үйл ажиллагаанд нөлөөлж оролцдог вэ?

Агентлагийн үйл ажиллагаанд дээд шатны байгууллагын албан тушаалтнуудаас эрхэлсэн сайд хамгийн их нөлөөлдөг гэж агентлагийн дарга (25.8%), яамны ТНБД нар (25.6%) аль аль нь ижил түвшинд хариулсан бөгөөд энэ нь тухайн агентлаг эрхэлсэн сайдын хүрээнд харьяалагдаж үйл ажиллагаа явуулдагтай холбоотойгоос шууд шалтгаалж байна. Агентлагийн дарга нарын хувьд 14.8% нь УИХ-ын гишүүн, 12.3% нь Ерөнхий сайд, эрхэлсэн сайдаас бусад Засгийн газрын гишүүн, яамны ТНБД, 11.6% нь яамны газар, нэгжийн дарга, 2.6% нь яамны бусад ажилтнууд нөлөөлдөг гэж тус тус хариулсан байна. Харин яамны ТНБД нарын хариулт өгсөн байдал нь 23.3% нь Ерөнхий сайд, 14% нь УИХ-ын гишүүн, 11.6% нь яамны ТНБД, 9.3% нь Ерөнхийлөгч, яамны газар, нэгжийн дарга, 7% нь эрхэлсэн сайдаас бусад Засгийн газрын гишүүн тус тус нөлөөлдөг гэж хариулсан байна. Яамны ТНБД нар нь Ерөнхий сайдын нөлөө их (23.3%) гэж үзсэн байхад агентлагийн дарга нарын хувьд бол нөлөө (12.3%) байдаг, гэхдээ энэ нь УИХ-ын гишүүдийн нөлөөлөл (14.8%)-өөс бага гэж хариулсан байна. Агентлагийн дарга нарын 14.8% нь “УИХ-ын гишүүдийн нөлөө байдаг” гэж хариулсан нь “эрхэлсэн сайдын нөлөөлөл байдаг” гэсэн хариултын дараа эрэмбэлэгдэж байна.

Агентлагийн үйл ажиллагаанд хэн ч нөлөөлдөггүй гэж агентлагийн дарга нарын ердөө 2.6% хариулсан бол яамны ТНБД нар энэ хариултыг сонгоогүй байна. Энэ нь ТНБД нарын хувьд агентлагийн үйл ажиллагаанд дээд шатны байгууллагын албан тушаалтнуудын нөлөө байдаг гэдгийг илтгэж байна. Ийнхүү дээд шатны байгууллагаас хэн ч нөлөөлдөггүй гэж яамны ТНБД нар

хариулаагүй, агентлагийн дарга нарын ердөө 2.6% нь хариулж байгаа нь нөлөөлөл их байгааг харуулж байна.

Агентлагийн үйл ажиллагаанд шууд нөлөөлж оролцох шаардлагагүй албан тушаалтнууд тухайлбал, УИХ-ын гишүүн (агентлагийн дарга нарын 14.8%; яамны ТНБД нарын 14%), Ерөнхий сайд (агентлагийн дарга нарын 12.3%; яамны ТНБД нарын 23.3%), Засгийн газрын бусад гишүүд (агентлагийн дарга нарын 12.3%; яамны ТНБД нарын 7%), Ерөнхийлөгч (агентлагийн дарга нарын 5.2%; яамны ТНБД нарын 9.3%) нөлөөлж байгаа явдал нь бие даан ажиллах боломжийг алдагдуулж байна гэж үзэхээр байна.

Шууд нөлөөлж ажиллах Эрхэлсэн сайдын нөлөөлөл байдаг гэдгийг асуулгад оролцсон яамны ТНБД, агентлагийн дарга нарын 25 хувь нь хариулсан мөртлөө яамны бусад албан тушаалтан тухайлбал, яамны ТНБД (агентлагийн дарга нарын 12.3%; яамны ТНБД нарын 11.6%), яамны газар, нэгжийн дарга нар (агентлагийн дарга нарын 11.6%; яамны ТНБД нарын 9.3%), бусад ажилтан хаагчид (агентлагийн дарга нарын 2.6%) нөлөөлдөг гэж хариулсан нь агентлагийг яамны зохион байгуулалтын бүтцийн нэгж шиг ажилладаг гэдгийг харуулж байна.

Агентлагийн бие даасан байдлыг илтгэх чухал үзүүлэлт нь улс төрчид, дээд шатны захиргааны байгууллага болон албан тушаалтнуудын зүгээс үзүүлж байгаа нөлөөлөл байдаг. Энэ үзүүлэлтүүдээр манай өнөөгийн агентлагуудын үйл ажиллагаанд тэдний нөлөөлөл байдлыг асуулгын хариултын хүрээнд харьцуулан нэгтгэж үзвэл агентлагийн үйл ажиллагаанд улс төрчид харьцангуй их нөлөөлдөг байна. Эрхэлсэн сайдаас бусад улс төрийн албан тушаалтнууд агентлагийн үйл ажиллагаанд нөлөөлдөг гэж ТНБД нарын 53,6%, агентлагийн дарга нарын 44,6% тус тус хариулсан байна. Үндсэндээ энэ нөлөөлөл нь эрхэлсэн сайдын нөлөөлөл (25%)-өөс ч илүү их байна.

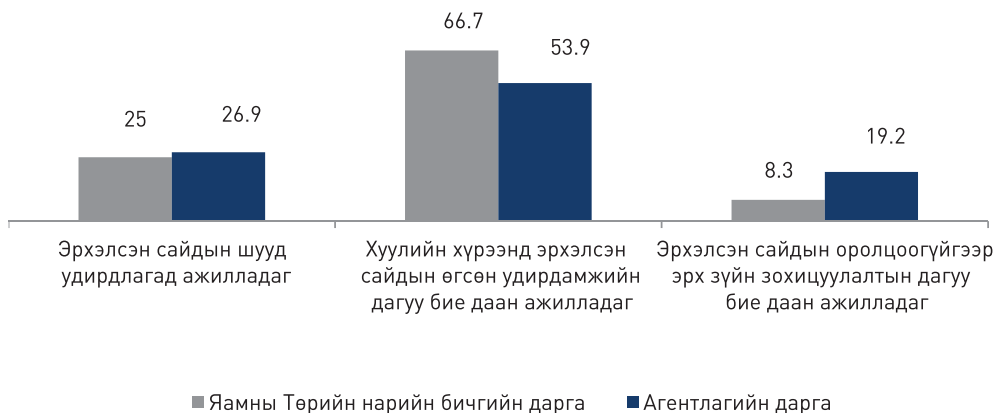
Яамны ТНБД нар Ерөнхийлөгч, Ерөнхий сайдын нөлөөлөл их байдаг гэж агентлагийн дарга нараас харьцангуй илүү хариулт өгсөн нь тэдгээр албан тушаалтнууд эрхэлсэн сайд, яамны ТНБД нараар дамжуулан агентлагт хандаж нөлөөлдөгтэй холбоотой байж болох юм.

Засгийн газрын агентлагийн үйл ажиллагаанд Ерөнхийлөгч, УИХ-ын гишүүн, Ерөнхий сайд, эрхэлсэн сайдаас бусад Засгийн газрын гишүүд, яамны газар, нэгжийн дарга, яамны бусад ажилтан гэх мэтээр нөлөөлдөггүй албан тушаалтан байхгүй байгаа нь бодит байдалдаа агентлаг бие даан ажиллах гэхээсээ илүү бүх талын нөлөөлөлд ажилладаг социалист тогтолцооны үеийн уламжлалт захиргааны хэлбэрээр үйл ажиллагаагаа эрхэлж байна гэсэн дүгнэлт хийж болох байна.

Дээр бидний дурдсанаар ихэнх агентлаг нийтлэг эрх зүйн зохицуулалтаас гадна салбарын тусгайлсан хуулиудаар чиг үүрэг, үйл ажиллагаа нь зохицуулагдсан байдаг учир эрх зүйн талаасаа бүрэн бие дааж уламжлалт

захиргааны байгууллага хэлбэрээр ажиллах бүрэн боломжтой билээ. Иймээс Засгийн газрын агентлаг нь яамны бүтцийн нэгж шиг ажиллаж байна уу, агентлаг шиг эрхэлсэн сайдын өгсөн удирдамжийн хүрээнд ажиллаж байна уу, эсвэл бие даасан байгууллага шиг хуулийн хүрээнд ажиллаж байна уу гэдгийг “Танай агентлаг хэрхэн ажилладаг вэ?” гэсэн асуултаар тодруулан судалсан юм.

Зураг 8. Танай агентлаг хэрхэн ажилладаг вэ?

Асуултад хариулсан байдлаас харахад агентлагийн дарга (53.9%), ТНБД нараас (66.7%) олонхи нь хуулийн хүрээнд эрхэлсэн сайдын өгсөн удирдамжийн дагуу бие даан ажилладаг гэж хариулсан байна. Харин асуулгад оролцогч агентлагийн дарга нарын 25%, ТНБД нарын 26.9% нь эрхэлсэн сайдын шууд удирдлагад ажилладаг, өөрөөр хэлбэл бие даан ажиллах явдал байхгүй гэж үзсэн байна. Үндсэндээ асуулгад оролцогчдын 54%-67% нь Засгийн газрын агентлаг хуулийн хүрээнд эрхэлсэн сайдын өгсөн удирдамжийн дагуу, 8%-19% сайдын оролцоогүйгээр эрх зүйн зохицуулалтын дагуу орчин үеийн агентлаг хэлбэрээр бие даан ажиллаж байгаа гэж хариулсан бол үлдсэн хэсэг буюу 25%-27% нь ямар нэг байдлаар уламжлалт захиргаа, яамны бүрэлдэхүүн хэсэг шиг ажилладаг гэсэн байна.

Агентлагийн бие даасан байдлыг тодорхойлоход чиглэсэн дээрх асуултад агентлагийн дарга, яамны ТНБД нарын хариултыг харьцуулахад ерөнхийдөө бие даасан байдал хязгаарлагдмал хэдий ч агентлагийн дарга нарын хариулт нь яамны ТНБД нартай харьцуулбал бие даасан байдал илүү хязгаарлагдмал ажилладаг гэж харагдахаар байна.

Засгийн газрын агентлагийн бие даасан статус, харьяалал, бүрэн эрх, чиг үүрэг, үйл ажиллагааны зохицуулалт төрийн захиргааны нийтлэг болон

тусгайлсан салбарын хуулиудаар эрх зүйн хувьд хангалттай тодорхойлогдсон байна гэж үзэхээр байна.

Судалгааны асуулгад хариулсан байдлаас үзэхэд яам, агентлагийн удирдах ажилтнууд Засгийн газрын агентлагийн статус, харьяалал, тогтвортой байдалд бүрэн итгэлтэй биш байна.

Засгийн газрын агентлагийн үйл ажиллагаанд дээд шатны байгууллага, албан тушаалтны зүгээс нөлөөлөх байдал хүчтэй бөгөөд ялангуяа улс төрийн албан тушаалтны нөлөө өндөр байдаг нь түүний бие даасан байдалд шууд нөлөө үзүүлдэг байна. Тухайлбал, агентлагийн үйл ажиллагаанд үзүүлэх бусад улс төрийн албан тушаалтны нөлөөлөл нь эрхэлсэн сайдынх нь нөлөөллөөс ч илүү байдаг.

Засгийн газрын агентлагийн үйл ажиллагаанд улс төрийн албан тушаалтнуудаас гадна яамны удирдах албан тушаалтнууд ч мөн нөлөөлж байгаа нь агентлаг үндсэндээ улс төр, захиргааны бүх талын нөлөөлөл дор оршдогийг асуулгын үр дүн харуулж байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг нь орчин үеийн агентлагийн утгаар ч, уламжлалт захиргааны байгууллагын хэлбэрээр ч бие даан ажиллах боломж байгаа ч улс төрийн болон бусад нөлөөллөөс болоод аль аль нь бүрэн хэрэгждэггүй. Бодит байдал дээр цаг үеийн шаардлага, нөхцөл байдал, тодорхой ажил, асуудлаас хамаарч яамны нэгж шиг, уламжлалт захиргааны байгууллага шиг ч ажиллах шаардлага тулгардаг байна.

6.2 Агентлагийн эрх мэдэл олгогдсон байдал

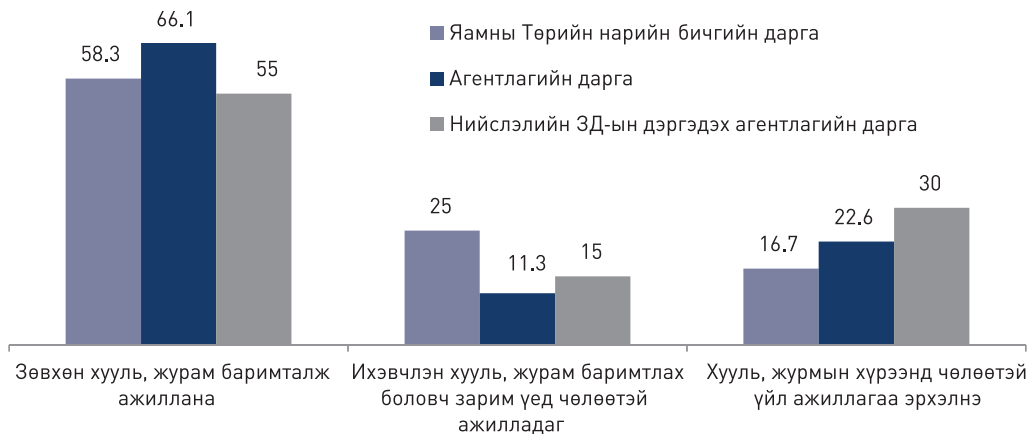
Манай агентлагуудыг захиргааны нийтлэг эрх зүйн зохицуулалт, агентлагийн тухай хуулиар бүрэн эрхийг нь олгож эрх мэдэлжүүлснээс гадна тусгайлсан салбарын хуулиудаар чиг үүрэг, үйл ажиллагааг нь нэмж зохицуулсан байдгийг өмнөх хэсэгт авч үзсэн билээ. Ийнхүү хууль тогтоомжоор агентлагт эрх мэдэл олгож байгаагаараа ач холбогдолтой боловч хэтэрхий их зохицуулагдсан байдал нь цаг үеийн хэрэгцээ, үйлчлүүлэгч, иргэдийн шаардлага, онцлогт нийцүүлэн уян хатан ажиллах, орц болон үйл явцаа өөрөө мэдэн зохицуулж, зохион байгуулах эрх мэдэл нь хумигдаж дүрэм, журмын хүлээсэнд ажиллаж, гарц, үр дүнгээр биш орц, үйл явцаараа хариуцлага хүлээдэг уламжлалт захиргааны байгууллагын хэлбэрээр ажиллахад хүргэж болох юм.

Орчин үеийн агентлагийн үндсэн шинж болох эрх мэдэл олгох гэдэг нь орц, үйл явцыг удирдах эрх мэдлийг агентлагийн удирдлагад өгөөд гарц, үр дүнгээр нь хариуцлага хүлээлгэх явдал юм.

Хүний, санхүүгийн, материал хөрөнгийн зэрэг нөөц буюу үйл ажиллагааны орцоо өөрөө төлөвлөж, зохицуулан захиран зарцуулах орцын эрх мэдлийг, түүнчлэн олон төрлийн дүрэм, журмын хяналтад бага баригдаж зохион

байгуулалт, үйл ажиллагаагаа мөн өөрөө зохицуулах үйл явцын эрх мэдлийг агентлагийн удирдлагад олгох нь агентлагт эрх мэдэл олгож байгаа үндсэн илэрхийлэл юм. Өнөөгийн манай агентлагуудын эрх мэдэл ямар байгааг эдгээр шинжийг суурь болгон дараах асуултуудаар шинжилсэн болно.

Зураг 9. Агентлагийн үйл ажиллагаа эрхлэх байдал

Яамны ТНБД, Засгийн газрын агентлагийн дарга, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нар аль аль нь 55-аас дээш хувьтайгаар агентлаг нь зөвхөн хууль, журам баримталж ажилладаг гэжээ. Гэхдээ яамны ТНБД нарын 25%, Засгийн газрын агентлагийн дарга нарын 11.3%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нарын 15% нь хууль журам баримтлах боловч зарим үед чөлөөтэй ажилладаг гэсэн байна. Засгийн газрын агентлагийн дарга нарын 22.6%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нарын 30% нь хууль, журмын хүрээнд чөлөөтэй үйл ажиллагаа эрхэлдэг гэж хариулсаныг харахад агентлагийн дарга нар нь өөрсдийгөө чөлөөтэй ажиллах эрх мэдэлтэй гэж үздэг гэхээр байна. Хариултаас үзэхэд зөвхөн хууль, журам баримталж ажилладаг уламжлалт бие даасан захиргааны хэлбэр давамгайлж байгаа гэж үзэж болохоор байна. Энэ нь харьцангуй эрх чөлөөтэй, уян хатан ажиллах орчин үеийн агентлагийн шинж хязгаарлагдмал, хэтэрхий дүрэм журамд баригдан ажилладагийг харуулж байна.

Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 8.3.4-т заасны дагуу агентлагийн дарга батлагдсан төсөв, сайдын баталсан зохион байгуулалтын бүтэц, орон тооны дээд хязгаарт багтаан агентлагийн орон тоо, цалингийн санг тогтоох бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ гэсэн бол мөн хуулийн 9.1-д агентлагийн орон тооны дээд хязгаарыг Засгийн газар батлахаар тус тус тогтоосон байна.

Хуульд заасны дагуу Засгийн газар агентлагийн зохион байгуулалтын бүтэц, орон тооны дээд хязгаарыг тогтооход агентлагийн саналыг харгалзаж байна уу, чиг үүргийг харгалзаж байна уу гэдэг асуултаас сонголт хийлгэх замаар орцын эрх мэдэл хэр олгогдсоныг тодруулж авч үзсэн юм.

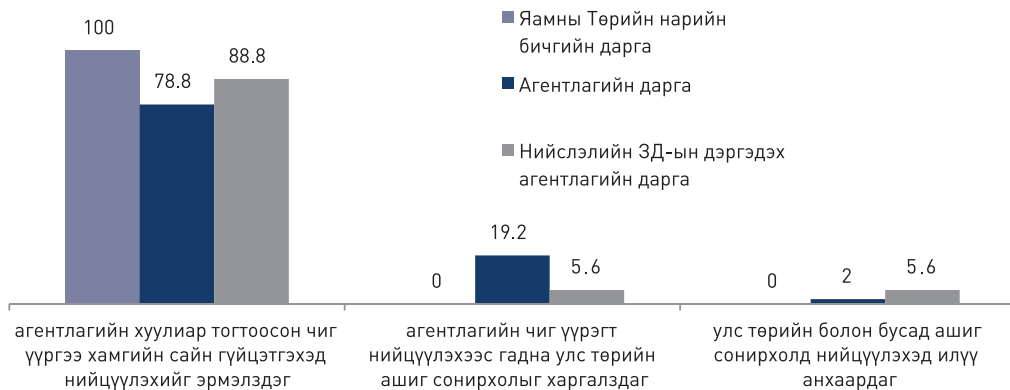
Зураг 10. Агентлагийн зохион байгуулалтын бүтэц, орон тооны дээд хязгаарыг тогтоодог байдал

Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 9.1-д агентлагийн орон тооны дээд хязгаарыг Засгийн газар, агентлагийн үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр болон зохион байгуулалтын бүтцийг Засгийн газраас тогтоосон ерөнхий загварыг баримтлан Монгол Улсын сайд батална гэж заасны дагуу тогтоох бөгөөд ийнхүү тогтоохдоо тухайн агентлагийн саналыг хэр харгалзаж байна вэ гэдэг асуудал байдаг.

Дээрх зурагт үзүүлсэн хариултаас харахад яамны ТНБД нарын 36.4 хувь нь агентлагийн саналын дагуу, 63.6 хувь нь саналыг тодорхой хэмжээнд харгалзан тогтоодог гэжээ. Харин агентлагийн дарга нар нь үүнээс арай өөр байр суурьтай бөгөөд 27 хувь нь агентлагийн саналыг харгалзахгүйгээр, 51.9 хувь нь саналыг тодорхой хэмжээнд харгалздаг, 21.1 хувь нь саналын дагуу тогтоодог гэж хариулсан байна. Эндээс харахад агентлагийн дарга нарын хувьд орон тооны хязгаар, зохион байгуулалтын бүтцийг тогтооход эрх мэдэл хязгаарлагдсан гэж үзэж байгаа бол яамны ТНБД нар нь энэ асуудлаар тодорхой эрх мэдэл агентлагийн дарга нарт байгаа гэж үзэж байна.

Зураг 11. Агентлагийн зохион байгуулалтын бүтэц, орон тооны дээд хязгаарыг тогтоохдоо харгалздаг зүйл

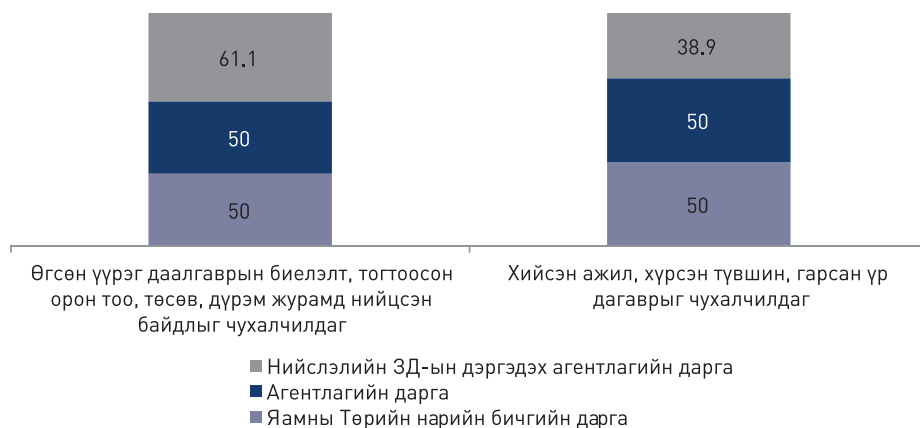
Агентлагийн зохион байгуулалтын бүтэц, орон тооны дээд хязгаарыг агентлагийн хуулиар тогтоосон чиг үүргээ хамгийн сайн гүйцэтгэхэд нийцүүлэхийг эрмэлзэж тогтоодог гэсэн асуултад яамны ТНБД нар 100%, агентлагийн дарга нар 78.8%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нар 88.8% нь хариулт өгсөн байна. Гэхдээ агентлагийн дарга нарын 19.2% нь агентлагийн чиг үүрэгт нийцүүлэхээс гадна улс төрийн ашиг сонирхолыг харгалздаг гэж үзсэн нь харьцангуй өндөр үзүүлэлт байна.

Асуулгын дүнгээс харахад агентлагийн саналын дагуу орон тооны хязгаар, зохион байгуулалтын бүтцийг тогтоохдоо хэдийгээр агентлагийн саналыг харгалзах нь хязгаарлагдмал боловч саналыг харгалзаж (агентлагийн дарга нар 93%, яамны ТНБД нар 100%) тогтоодог, ийнхүү тогтоохдоо агентлагийн хуулиар тогтоосон чиг үүргээ хамгийн сайн гүйцэтгэхэд нийцүүлэхийг эрмэлзэж (агентлагийн дарга нар 78.8%, яамны ТНБД нар 100%) тогтоодог нь агентлагийн зүгээс эдгээр орцод нөлөөлөх эрх мэдэл тодорхой хэмжээнд байгаа гэж үзэхээр байна. Гэсэн хэдий ч агентлагийн бүтэц, орон тоог дээд байгууллага, албан тушаалтнаас тогтоож өгдөг албан хаагчдыг Засгийн газраас тогтоосон нэгдсэн сүлжээгээр цалинжуулж байгаа нөхцөлд орчин үеийн утгаар нь орцын эрх мэдэл агентлагийн удирдлагад байна гэж үзэх боломжгүй юм.

Нөгөө талаас бүтэц, орон тоог нь тогтоохдоо саналыг харгалздаг эсэхээс үл хамааран дээрээс тогтоож өгдөг болохоор цаг үеийн шаардлагыг харгалзан бүтэц, зохион байгуулалт, орон тоогоо өөрчлөн уян хатан, үр ашигтай ажиллах боломж бага энэ утгаараа орчин үеийн агентлагтай адил биш, харин хөшүүн хойрго уламжлалт захиргааны байгууллагын шинжтэй илүү ойр байна. Түүнчлэн бүтэц, орон тоог агентлагийн саналыг харгалзахгүй (агентлагийн дарга нар 27%), түүгээр ч барахгүй улс төрийн болон бусад ашиг сонирхолд нийцүүлэн (агентлагийн дарга нар 21.2%) тогтоох явдал байна.

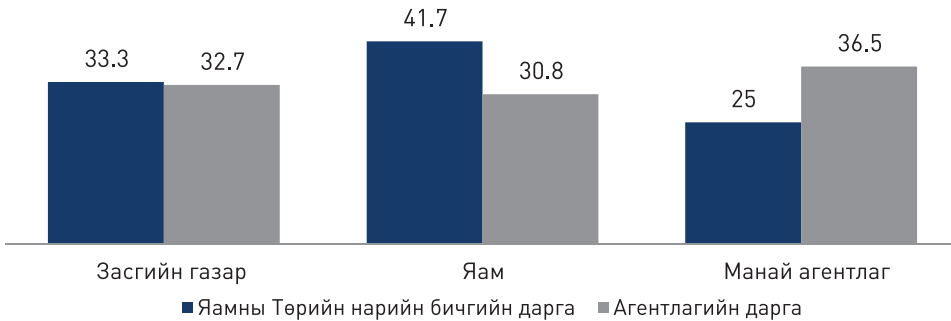
Орчин үеийн агентлагийн эрх мэдэл олгогдсон эсэх нь орцоор хянаж байна уу, гарц, үр дүнгээр хянаж байна уу гэдгээс хамаардаг. Иймээс Засгийн газрын агентлагийн үйл ажиллагааг хэрхэн хянаж байгааг дараах асуултаар судалж шинжилгээ хийлээ.

Зураг 12. Эрхэлсэн сайд, эрх бүхий байгууллагаас танай агентлагийн үйл ажиллагааг хянах байдал

Асуулгад оролцогчид агентлагийн үйл ажиллагааг хянахдаа өгсөн үүрэг даалгаврын биелэлт, тогтоосон орон тоо, төсөв, дүрэм журамд нийцсэн байдлыг буюу орцыг чухалчилдаг мөн хийсэн ажил, хүрсэн түвшин гарсан үр дагаврыг буюу гарцыг чухалчилдаг гэж энэ хоёр хариултыг ижил тэнцүү буюу асуулгад оролцогчдын 50 хувь нь сонгосон байна. Орцоор хянадаг гэж асуулгад оролцогчдын 50 хувь нь хариулж байгаа нь нэг талаас Засгийн газрын агентлаг уламжлалт захиргааны арга барил хэвээр байгааг илэрхийлж байгаа бол мөн гарцаар хянадаг гэж 50 хувь нь хариулсан нь орчин үеийн гарцын хяналт, эрх мэдэл олгох арга барилыг нэвтрүүлэх оролдлого байна гэж үзэхээр байна. Гэвч нэгэнт орцыг нь хянаж байгаа тохиолдолд орцын эрх мэдэлгүй агентлагийн удирдлагад гарцаар нь хариуцлага тооцох боломжгүй юм.

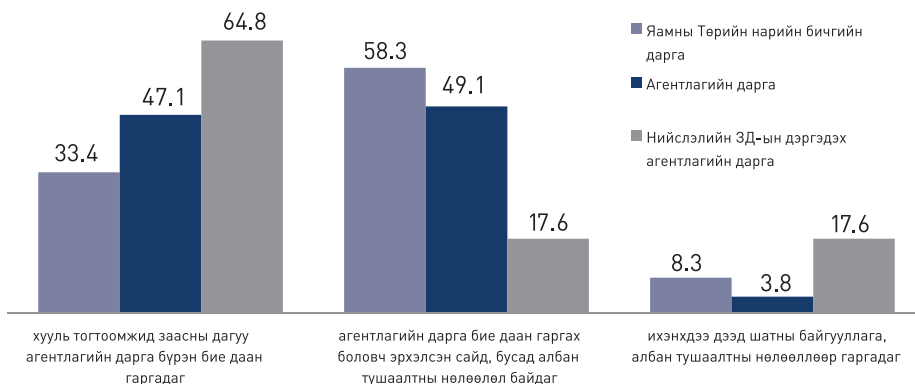
Зураг 13. Танай агентлагийн эрхлэх асуудлын хүрээний бодлогыг хэн боловсруулдаг вэ?

УИХ-ын 1996 оны 38 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Монгол Улсын төрөөс Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлийн талаар баримтлах бодлого”-ын дагуу яам нь бодлого тодорхойлж, агентлаг нь тэрхүү бодлогыг үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлэх үүрэгтэй байдаг. Гэтэл үүнд холбогдох асуулгын хариултаас харахад агентлагийн эрхлэх асуудлын хүрээний бодлогыг агентлаг өөрөө боловсруулдаг гэж асуулгад оролцогчдын 36.5 хувь хариулсанаас үзэхэд Засгийн газрын зарим агентлаг нь цэвэр тохируулагч, хэрэгжүүлэгч байгууллага биш, бас уламжлалт хэлбэрээрээ бодлого боловсруулах тодорхойлох чиг үүрэг гүйцэтгэсээр байгааг илэрхийлж байна

Засгийн газрын агентлагийн үндсэн орцын нэг нь хүний нөөц байдаг бөгөөд хүний нөөцийн талаарх эрх мэдэл агентлагт хэр олгогдсоныг дараах асуултаар шинжилсэн юм.

Зураг 14. Агентлагт ажилд авах, албан тушаалд томилох болон хүний нөөцийн бусад шийдвэрийг гаргах эрх мэдэл

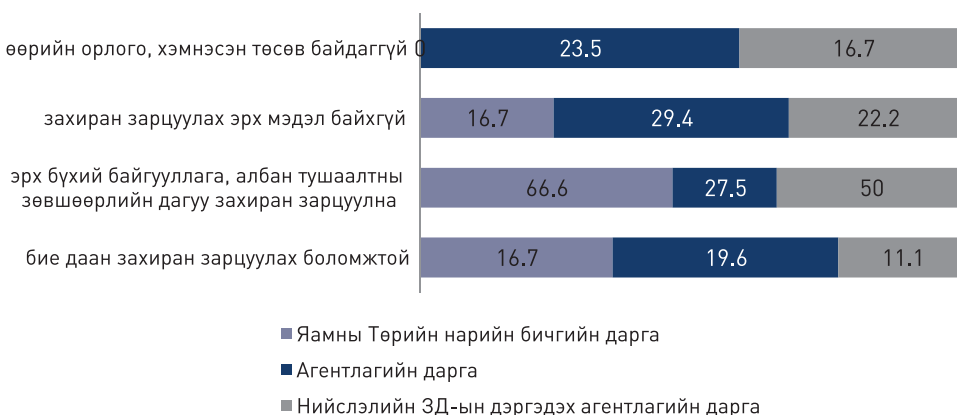

Хүний нөөцийн холбогдох шийдвэрийг гаргах эрх мэдэл хэр байдаг талаарх асуултад асуулгад оролцогчид харилцан адилгүй хариулт өгсөн байна.

Агентлагт ажилд авах, албан тушаалд томилох болон хүний нөөцийн бусад шийдвэрийг хууль тогтоомжид заасны дагуу агентлагийн дарга бүрэн бие даан гаргадаг гэсэн хариултыг нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нар хамгийн олон буюу 64.8%, дараа нь агентлагийн дарга нарын 47.1% сонгосон бол яамны ТНБД харьцангуй цөөн буюу 33.4% сонгосон байна. Харин агентлагт ажилд авах, албан тушаалд томилох болон хүний нөөцийн бусад шийдвэрийг агентлагийн дарга бие даан гаргах боловч эрхэлсэн сайд, бусад албан тушаалтны нөлөөлөл байдаг гэж яамны ТНБД нар хамгийн олон буюу 58.3%, дараа нь агентлагийн дарга нарын 49.1% хариулсан бол хамгийн цөөн буюу 17.6% нь нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нар хариулсан байна. Хариултаас харахад Засгийн газрын агентлагийн хамгийн чухал орцын нэг болох хүний нөөцтэй холбоотой эрх мэдэл нь харьцангуй хязгаарлагдмал (агентлагийн дарга нар 47.1%, яамны ТНБД 33.4%), бусдын нөлөөнд, хамааралтай (агентлагийн дарга нар 52.9%, яамны ТНБД 66.6%) ажилладаг гэж үзэхээр байна.

Агентлагийн удирдлагын орцын эрх мэдлийн бас нэгэн чухал зүйл нь агентлаг өөрийн олсон орлого, хэмнэсэн төсвийг бие даан захиран зарцуулах явдал байдаг. Асуулгын судалгааны хүрээнд үүнийг дараах асуултаар судалж тодруулсан.

Зураг 15. Агентлагт өөрийн орлого, хэмнэсэн төсвөө зарцуулах эрх мэдэл олгогдсон байдал

Асуулгад оролцсон агентлагийн дарга нар нь дээрх асуултын бүх хариултад жигд буюу дөрвөн хариултад 19.6%-29.4% хариулт өгсөн бөгөөд хамгийн олон 29.4% нь захиран зарцуулах эрх мэдэл байхгүй гэсэн байна. Хамгийн

цөөн 19.6% нь бие даан захиран зарцуулах боломжтой гэж хариулсан байна. Харин 27.5% нь эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтны зөвшөөрлийн дагуу захиран зарцуулдаг гэж хариулсан бол 23.5% нь өөрийн орлого, хэмнэсэн төсөв байхгүй гэж хариулжээ. Нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нарын 50% нь эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтны зөвшөөрлийн дагуу захиран зарцуулдаг гэж хариулсан, мөн 11.1% нь бие даан захиран зарцуулах боломжтой гэж хамгийн цөөн хувийг эзэлж байна. Яамны ТНБД нарын хувьд 66.6% нь эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтны зөвшөөрлийн дагуу захиран зарцуулдаг гэж үзсэн нь хамгийн өндөр хувийг эзэлж байна. Эндээс харахад агентлагийн үйл ажиллагааны онцлогоос хамаарч зарим агентлагт өөрийн орлого, хэмнэсэн төсвөө зарцуулах эрх мэдэлтэй бол заримд нь өөрийн орлого, хэмнэсэн төсөв байхгүй байна. Мөн нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн хувьд олонхи нь өөрийн орлого, хэмнэсэн төсвөө эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтны зөвшөөрлийн дагуу захиран зарцуулдаг байна.

Асуулгад оролцогчдын 50% нь өөрийн орлого, хэмнэсэн төсөв байхгүй байсан ч захиран зарцуулах эрх мэдэлгүй гэж хариулсан, мөн нийт агентлагийн дарга нарын 27,5 хувь нь эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтны зөвшөөрсний дагуу захиран зарцуулж болно гэж хариулсан бол агентлагийн дарга нарын зөвхөн 19.6% нь бие даан захиран зарцуулах боломжтой гэж хариулсан нь төсөв, мөнгөтэй холбоотой орц төдийгүй өөрийн олсон, хэмнэсэн орлогоо ч захиран зарцуулах эрх мэдэл байхгүй гэж үзэж болохоор байна.

Засгийн газрын агентлагийн бүрэн эрх, чиг үүргийг хууль тогтоомжоор нарийвчлан зохицуулсан нь агентлагт тэр хэмжээгээр эрх мэдэл олгохын зэрэгцээ үйл ажиллагааг нь журамлах замаар уян хатан, чөлөөтэй бүтээлч үйл ажиллагаа явуулах эрх мэдлийг нь хязгаарладаг байна.

Судалгаанаас үзэхэд Засгийн газрын агентлагт бүтэц, орон тоо, хүний нөөц, төсөв гэх мэт орцыг бие даан удирдаж чөлөөтэй ажиллах эрх мэдэл байхгүй байна. Үндсэндээ эдгээр орцуудыг дээд байгууллага, албан тушаалтнаас тогтоож, нөлөөлж оролцдог байна.

Засгийн газрын агентлагийг орцоор нь хянаж, зохицуулахын зэрэгцээ гарц, үр дүнгээр нь удирдахыг оролддог нь зөрчилтэй байдлыг үүсгэж байна. Учир нь орцын эрх мэдэлгүй тохиолдолд гарц, үр дүнгээр хариуцлага хүлээлгэх боломжгүй юм.

6.3 Агентлаг дахь гэрээний удирдлага

Орчин үеийн агентлаг гэж захиргааны байгууллагад тодорхой чиг үүрэг хариуцуулж бие даалгаад тухайн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд холбоотой орцын эрх мэдлийг бүрэн олгоод гарц, үр дүнгээр нь хянаж удирдахыг хэлдэг.

Агентлагийг гарц, үр дүнгээр нь удирдах нийтлэг арга нь үр дүнгийн

гэрээ байгуулж удирдах зарчим байдаг. Засгийн газрын агентлагийн дарга үр дүнгийн гэрээ байгуулан ажиллах эрх зүйн үндэс нь 2002 онд батлагдсан “Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хууль”-иар тавигдаж, 2003 оноос хэрэгжиж эхэлсэн байдаг. Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд агентлагийг 1996 оноос нэвтрүүлсэн тул гэрээний удирдлагын зарчим 2003 оныг хүртэл буюу Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хууль хэрэгжиж эхлэх хүртэлх 7 жилийн хугацаанд ямар зохицуулалттай байсан, түүнчлэн агентлагийн үйл ажиллагааны үр дүнг хэрхэн үнэлж дүгнэж байсныг авч үзэх шаардлага гарч ирж байна.

Засгийн газрын агентлагийн дарга нь төрийн захиргааны албан хаагчийн хувьд Төрийн албаны тухай хууль (1994)-д зааснаар үйл ажиллагаа, мэргэшлийн түвшингээ зохих журмын дагуу үнэлүүлэх, уг үнэлгээнд үндэслэн урамшил авах зохицуулалттай байсан. Өөрөөр хэлбэл, Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хууль хэрэгжихээс өмнө Засгийн газрын агентлагийн даргын ажлын гүйцэтгэл, үр дүнг үнэлж дүгнэх асуудал нь Төрийн албаны тухай хуулиар зохицуулагдаж байсан юм. Уг хуулийн 19.1-д “Төрийн захиргааны албан хаагчийн үйл ажиллагаа, мэргэшлийн түвшинг үнэлж дүгнэх журмыг төрийн албаны төв байгууллага тогтооно” гэж заасны дагуу Төрийн захиргааны албаны зөвлөлөөс 1995 оны 04 дүгээр тогтоолоор “Төрийн захиргааны албан хаагчийн үйл ажиллагаа, мэргэшлийн түвшинг үнэлж дүгнэх журам”-ыг баталжээ. Энэхүү журамд заасны дагуу төрийн захиргааны албан хаагч ажлын байрны зорилго, зорилт болон байгууллага, нэгжийн зорилтыг үндэслэн тухайн жилийн зорилтууд, тэдгээрийн үр дүнг хэмжих шалгуур үзүүлэлтүүдийг тодорхойлсон үйл ажиллагааны төлөвлөгөөтэй ажиллах бөгөөд түүний хэрэгжилтийн явцад шууд удирдлага нь тогтмол хяналт тавьж, шаардлагатай үед тусалж, дэмжих арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх, үнэлж дүгнэхээр заасан байна. Засгийн газрын агентлагийн дарга нь төрийн захиргааны албан хаагчийн хувьд энэхүү журамд заасны дагуу үйл ажиллагааны төлөвлөгөөтэй ажиллаж, төлөвлөгөөнд заасан зорилго, зорилтын биелэлтийг тогтоосон шалгуур үзүүлэлтийн дагуу үнэлүүлж дүгнүүлдэг байжээ. Түүнчлэн 1999 оны Засгийн газрын 4 дүгээр тогтоолоор баталсан “Төрийн захиргааны төв, нутгийн захиргааны байгууллагын үйл ажиллагааны явц байдалд хяналт-шинжилгээ хийх, үр дүнг нь үнэлэх журам” нь захиргааны байгууллагын үйл ажиллагааны гүйцэтгэл, бодлого, хөтөлбөр, төсөл, хууль тогтоомж болон бусад дээд шатны удирдлагын шийдвэрийн хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийхтэй холбоотой харилцааг зохицуулж байв. Уг журамд агентлаг нь гүйцэтгэлийн тайлангаа жилд хоёр удаа ЗГХЭГ-т илгээх, тайланд шинжилгээ хийхээр заагаад хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийхдээ зорилт нэг бүрийн хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа, үр дүнг тооцох, үр дүн нь тоон утгаар, нийгмийн үр дүнгээр илэрхийлэгдэх, ямар үр ашиг, үр нөлөө гарав гэдгийг чухалчлах гэх мэт зүйлсийг тусгасан байна.

Журамд зааснаар агентлагийн гүйцэтгэлийн тайланд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх замаар агентлагийн үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлж дүгнэж байжээ. Дээрх зохицуулалтаас харахад тухайн үед үр дүнгийн гэрээний тухай асуудал огт байгаагүй бөгөөд үйл ажиллагааны төлөвлөгөө гаргаж удирдах аргачлалтай байсан байна. Ажлын гүйцэтгэлийг “зорилгоор удирдах” аргаар үнэлж дүгнэхээр зохицуулсан байсан хэдий ч үндсэндээ орцод суурилсан үнэлгээний механизм хэрэгжиж байв.

Монгол Улсын төрийн захиргаа, төрийн албаны үйл ажиллагаанд орц, үйл явцад суурилсан арга барилаас гарц, үр дүнд тулгуурласан удирдлагын арга механизмд шилжих эхлэл нь 2002 онд батлагдсан Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хуулиар тавигдсан юм. Энэхүү хуулиар Засгийн газрын агентлагийн дарга нь санхүүгийн жилд тоо хэмжээ, хугацаа, чанар, зардал зэрэг шалгуур үзүүлэлтээр тодорхойлогдох ажил, үйлчилгээг төсвийн ерөнхийлөн захирагч буюу эрхэлсэн сайдтай байгуулсан гэрээний үндсэн дээр нийлүүлж, санхүүжилт авах зарчмыг баримталж ажиллахаар зохицуулагдсан юм.

Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хуулийн 18 дугаар зүйлд зааснаар Засгийн газрын агентлагийн дарга нь тухайн агентлагийн төсвийн ерөнхий менежерийн хувьд байгууллагын үйл ажиллагааны хэтийн төлөвлөгөө болон ерөнхий менежерийн ажлын үр дүнгийн зорилт, түүнийг дүгнэх талаар тусгасан үр дүнгийн гэрээг жил бүр эрхэлсэн сайдтай байгуулан ажиллах болсон байна. Уг хуулийн 47.2 дугаар зүйлд үр дүнгийн гэрээний биелэлт, ажлын үр дүнг тухайн байгууллагын улирал, жилийн тайлан болон санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, төрийн албаны төв байгууллагын дүгнэлтэд тулгуурлан төсвийн ерөнхийлөн захирагч буюу эрхэлсэн сайд үнэлэх бөгөөд үнэлгээнд хангалтгүй үнэлэлт авсан бол түүнийг халах тухай шийдвэр гаргах буюу эрх бүхий байгууллагад энэ тухай саналаа гаргаж болохоор тусгасан юм.

Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хууль 2013 онд хүчингүй болсон хэдий ч 2011 онд батлагдаж, 2013 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс мөрдөгдөж эхэлсэн Төсвийн тухай хуульд зааснаар төсвийн шууд захирагч буюу агентлагийн дарга нь байгууллагын үйл ажиллагааг үр ашигтай удирдлагаар хангаж, ажлын үр дүнг хариуцах үүрэг хүлээж байдаг. Мөн хуулийн 16.5.2-т заасны дагуу батлагдсан төсөв, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх талаар төсвийн ерөнхийлөн захирагч буюу эрхэлсэн сайдтай байгуулсан гэрээний хүрээнд төсвийн хөрөнгийг удирдах, зарцуулалтад нь хяналт тавин ажилладаг. Агентлагийн дарга нь ажлын үр дүнг хариуцан ийнхүү ажиллахдаа энэ хуулийн 40.1-д зааснаар харьяалагдах дээд шатныхаа төсвийн захирагч буюу сайдтай төсвийн жил эхлэхээс өмнө үр дүнгийн гэрээ байгуулдаг. Үр дүнгийн гэрээнд байгууллагын төсвийн жилд хэрэгжүүлэх хөтөлбөр, арга хэмжээ, тэдгээрийн төсөв, хүрэх үр дүн, түүнийг дүгнэх талаар тусгасан байна.

Монгол Улсын Төрийн албаны зөвлөлийн 2012 оны 134 дүгээр тогтоолоор “Төсвийн шууд захирагчийн үйл ажиллагааны үр дүн, мэргэшлийн түвшинг үнэлж дүгнэх журам”-ыг баталсан бөгөөд энэхүү журмыг баримтлан эрхэлсэн сайд агентлагийн даргатай үр дүнгийн гэрээ байгуулж, үйл ажиллагааны үр дүн, мэргэшлийн түвшинг үнэлж дүгнэж байна.

Энэхүү журамд заасны дагуу гэрээ байгуулахын өмнө дараах бэлтгэлийг хангах бөгөөд энэ нь гэрээний агуулгыг боловсруулах үндэслэл болдог. Үүнд:

- төсвийн шууд захирагч буюу агентлагийн дарга нь тухайн жилийн гэрээнд тусгах хөтөлбөр, арга хэмжээний гол асуудлууд, үүний дотор тусгай арга хэмжээнүүд, хүрэх үр дүнгийн талаар төсвийн ерөнхийлөн захирагч буюу эрхэлсэн сайдад урьдчилан танилцуулж, чиглэл авсан байх;
- байгууллагын үйл ажиллагааны стратегийн баримт бичгүүд, байгууллагын дунд хугацааны стратегийн төлөвлөгөө болон байгууллагын дараа оны үйл ажиллагааны төлөвлөгөө батлагдсан байх;
- байгууллагын тухайн жилийн төсөв батлагдсан байх;
- байгууллагын дунд хугацааны стратегийн төлөвлөгөөнд тулгуурлан Төсвийн шууд захирагчийн Ажлын байр (албан тушаал)-ны тодорхойлолтыг баталгаажуулсан байх;
- Төсвийн тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлд заасны дагуу Засгийн газрын зарим чиг үүргийг орон нутагт төлөөлөн хэрэгжүүлэх гэрээ баталгаажсан байх;
- төсвийн шууд захирагчийн өмнөх оны гэрээний биелэлтийг зохих журмын дагуу дүгнэж, түүний үйл ажиллагааны үр дүн, мэргэшлийн түвшинд үнэлгээ өгсөн байх.

Дээрх хууль тогтоомжийн зохицуулалтаас харахад Засгийн газрын агентлагийн дарга эрхэлсэн сайдтай үр дүнгийн гэрээ байгуулж, уг гэрээний дагуу агентлагийг гарц, үр дүнгээр удирдах эрх зүйн орчин бүрдсэн гэж үзэхээр байгаа юм.

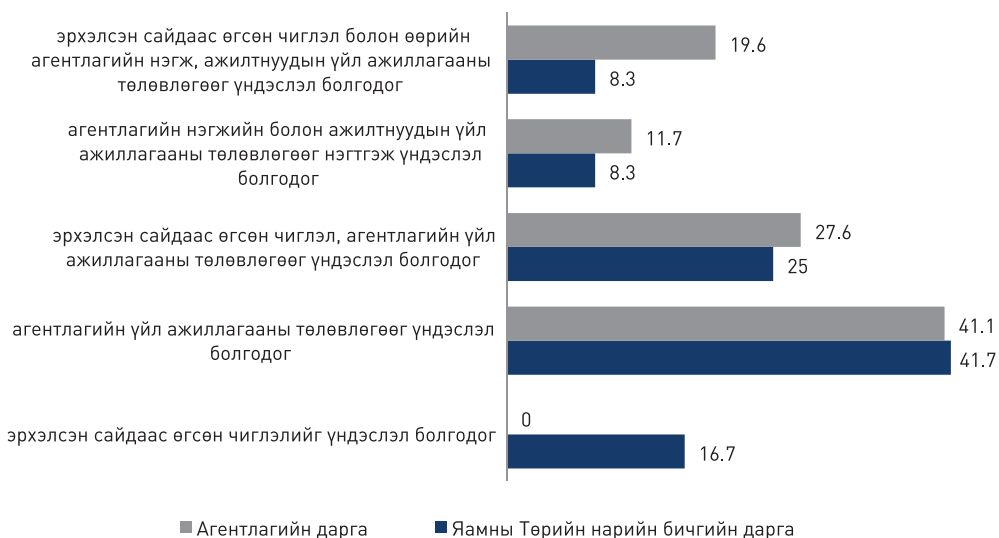
Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хууль 2003 оноос хэрэгжиж, үр дүнгийн гэрээгээр удирдах аргачлал Монгол Улсын төрийн алба, захиргааны практикт нэвтэрсэнээс хойш Удирдлагын академи болон бусад байгууллагын хэд хэдэн судалгааны баг энэ чиглэлд судалгаа хийсэн байна. Тухайлбал, 2004 онд Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн талаар судалгаа хийж уг судалгааны үр дүн нь “Улсын салбарын удирдлага, санхүүжилтийн шинэчлэл: Үзэл баримтлал, хэрэгжилт” гэсэн гарын авлага болон хэвлэгдсэн байна. Уг судалгаа нь улсын салбарын удирдлага, санхүүжилтийн шинэчлэлийн үзэл баримтлал, эрх зүйн зохицуулалт, үр дүнгийн гэрээний хэрэгжилтийн байдал, анхаарах

зарим асуудал, төсвийн шинэчлэлийн хэрэгжилт, түүний эхний шатны үр дүн, төсвийн байгууллагын бүртгэлийн шинэчлэлийг судалжээ. Энэ судалгааны үр дүнгээр гэрээний хариуцлага тодорхойгүй, үр дүнг тооцохоос зайлсхийх хандлага нилээд байгаагаас гадна бэлэн загварыг нөхөж бичих төдийгөөр гэрээ байгуулах, гэрээг дүгнэх он, сар, өдрийг орхих, гарын үсэг, тамга тэмдэггүй байх, бүтээгдэхүүний жагсаалтыг гэрээндээ хавсаргаагүй байх, гэрээнд албан тушаалын тодорхойлолт, хөдөлмөрийн гэрээ зэрэг актуудыг нийцүүлээгүй зэрэг явдал гарч байгааг тодорхойлжээ.

Засгийн газрын агентлагт гэрээний удирдлагын хэрэгжилт бодитойгоор ямар байгааг яамны ТНБД, агентлагийн дарга, удирдах ажилтныг хамруулан асуулга болон ярилцлага, баримт бичгийн судалгааны аргаар үр дүнгийн гэрээ байгуулах хүрээнд байгууллагын үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөө боловсруулах, шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох байдал, хэрэгжилтийг хангах, үр дүнгийн гэрээг дүгнэх, дүгнэсэн үнэлгээг ашиглах байдал зэрэгт илүү төвлөрөн шинжилгээг хийсэн юм.

Асуулгын аргаар гэрээний удирдлагын суурь нөхцөл болох үр дүнгийн гэрээний байдлыг судлахдаа Засгийн газрын агентлагийн дарга эрхэлсэн сайдтай үр дүнгийн гэрээг байгуулахдаа юуг үндэслэл болгож байна вэ гэдгийг доорхи асуултаар тодруулан судлав.

Зураг 16. Үр дүнгийн гэрээг боловсруулахдаа үндэслэл болгодог зүйл

Дээрх хариулт өгсөн байдлаас харвал яамны ТНБД болон агентлагийн дарга нар аль аль нь агентлагийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг үндэслэл

болгодог гэж 41% нь, мөн эрхэлсэн сайдаас өгсөн чиглэл, агентлагийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг үндэслэл болгодог гэж яамны ТНБД нарын 25%, агентлагийн дарга нарын 27,6% хариулсан байна. Зөвхөн эрхэлсэн сайдаас өгсөн чиглэлийг үндэслэл болгож гэрээ байгуулдаг гэсэн хариултыг агентлагийн дарга нар огт сонгоогүй бол яамны ТНБД нараас 16,7% энэ хариултыг сонгосон байна. Харин агентлагийн нэгжийн болон ажилтнуудын үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг нэгтгэж гэрээ байгуулах үндэслэл болгодог гэж агентлагийн дарга нарын 11.7%, яамны ТНБД нарын 8,3% нь хариулсан байна.

Үр дүнгийн гэрээ гэдэг бол гэрээнд оролцогч талуудын үйл ажиллагааны үр дүн гаргаж ажиллахад чиглэсэн хамтын үүрэг, хариуцлага, эрхийг тусгасан баримт бичиг юм. Мөн гэрээнд тусгагдсан хөтөлбөр, арга хэмжээг хуваарилагдсан төсвийн хүрээнд хэрэгжүүлэх үндсэн дээр байгууллагын үйл ажиллагааны зорилго, зорилтуудыг хангахад чиглүүлэн, төсвийн шууд захирагч буюу агентлагийн дарга үйл ажиллагаагаа оновчтой төлөвлөж, хэрэгжүүлэх агуулгатай юм.

Эрхэлсэн сайд нь агентлагийн үйл ажиллагааны гарц, үр дүн нь юу байх, ямар шалгуур үзүүлэлтээр хүрсэн үр дүнг үнэлж дүгнэн хариуцлага тооцох вэ гэдгийг мэдэж байх, агентлагийн дарга нь ямар ажил үйлчилгээг хэрэгжүүлж ямар гарц, үр дүнгийн төлөө хариуцлага хүлээх вэ гэдгээ мэдэж байж үр дүнгийн гэрээ байгуулж, үр дүнг үнэлж, хариуцлага тооцох боломж бүрдэнэ. Өөрөөр хэлбэл, үр дүнгийн гэрээг оролцогч талуудын аль алиных нь оролцоо хангагдсаны үндсэн дээр байгуулснаар жинхэнэ утгаараа гэрээ болно. Ийнхүү гэрээ байгуулагч, гэрээлэгч талуудын аль алиных нь оролцоотойгоор буюу эрхэлсэн сайдын өгсөн чиглэл, агентлагийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг үндэслэл болгож үр дүнгийн гэрээ байгуулдаг гэж Засгийн газрын агентлагийн дарга нарын 27.6%, яамны ТНБД нарын 25% нь л хариулсан байна.

Агентлагийн үйл ажиллагааны төлөвлөгөө нь үр дүнгийн гэрээ боловсруулах нэг үндэслэл мөн боловч гэрээлэгч тал болох эрхэлсэн сайдын зүгээс тухайн жилийн гэрээнд тусгах тодорхой арга хэмжээ, түүний хэрэгжилтийн гарц, үр дүнгийн талаар өгсөн чиглэлгүй тохиолдолд гэрээ нь зөвхөн гэрээний нэг талын хүсэл сонирхлоор хийгдэх учир агентлаг өөрийн хийдэг ажил, биелүүлж чадах гарц, үр дүнгээ гэрээлэх боломжтой болдог.

Үр дүнгийн гэрээ нь нэг талын хүсэл сонирхолд үндэслэн боловсруулагддаг гэдэг нь эрхэлсэн сайдаас өгсөн чиглэлийг үндэслэл болгодог гэсэн хариултыг нэг ч Засгийн газрын агентлагийн дарга нар сонгоогүй, мөн агентлагийн нэгж, ажилтнуудын үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг нэгтгэн гэрээ боловсруулах үндэслэл болгодог гэж Засгийн газрын агентлагийн дарга нарын 11.7% хариулсанаар давхар нотлогдож байна.

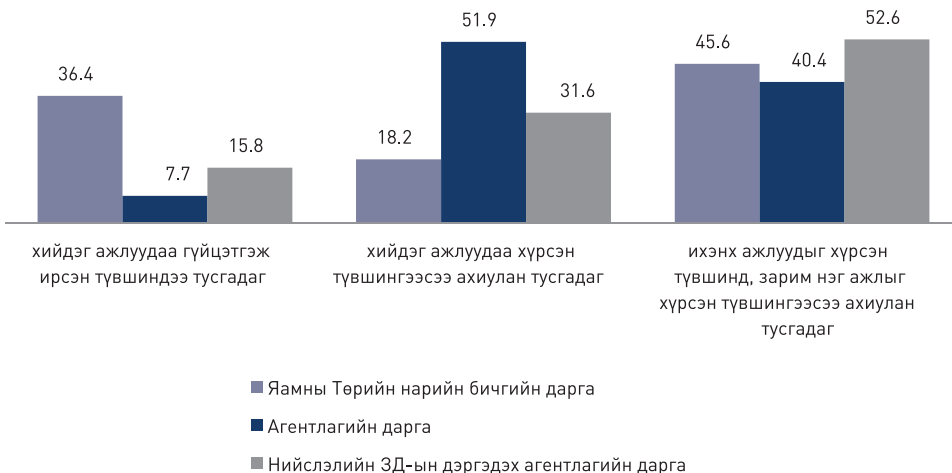
Түүгээр ч барахгүй удирдах ажилтнуудын дээрх асуултад өгсөн хариулт нь үр дүнгийн гэрээ байгуулахтай холбогдсон журмын заалтын шаардлагын

дагуу ямар байх ёстой вэ гэдэгт нийцүүлэн өгсөн хариулт болохоос биш, бодит байдал дээр гэрээ байгуулах нь илүү нэг талын оролцоо сонирхолд үндэслэсэн байдаг нь удирдах ажилтнуудтай хийсэн ярилцлагаас харагдаж байлаа.

Удирдах ажилтнуудтай хийсэн ярилцлагын дүнг нэгтгэн үзвэл “Сайдын зүгээс жил бүрийн үр дүнгийн гэрээнд тусгахаар тусгайлсан чиглэл өгөөд байх зүйл байдаггүй, агентлаг хуулиар олгосон чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн хэлтэс, нэгжүүдийн зүгээс ирүүлсэн өөрсдийн хийдэг болон хийхээр төлөвлөж байгаа ажлуудыг нэгтгэж гэрээнд тусгадаг. Агентлагийн үйл ажиллагааны тухайн жилийн төлөвлөгөөнөөс 3-4 арга хэмжээг “тусгай захиалгат” гэж үзэн өөрсдөө сонгож авдаг. Ийнхүү сонгохдоо агентлагийн тухайн жилд илүү анхаарч хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байгаа шинэлэг, чухал ач холбогдолтой гэж үзсэн ажлуудыг авдаг” юм байна гэсэн нийтлэг дүгнэлт хийж болохоор байна.

“Байгууллагын үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөө” нь үр дүнгийн гэрээний салшгүй бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд энэхүү төлөвлөгөөнд тусгагдах арга хэмжээ нь байгууллагын үйл ажиллагааны стратегийн зорилтуудыг хангахад чиглэгддэг. Энэ үүднээс асуулгаар агентлагийн үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөөнд хийх ажлуудыг ямар байдлаар тусгаж байгааг тодруулсан юм.

Зураг 17. Агентлагийн үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөөнд хийх ажлаа тусгадаг байдал

Агентлагийн үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөөнд ихэнх ажлуудыг хүрсэн түвшинд, зарим нэг ажлыг хүрсэн түвшингээсээ ахиулан тусгадаг гэж яамны ТНБД нарын 45,6%, агентлагийн дарга нарын 40,4%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нарын 52,6% нь хариулт өгсөн байна. Харин хийдэг ажлуудаа гүйцэтгэж ирсэн түвшиндээ тусгадаг гэж агентлагийн дарга

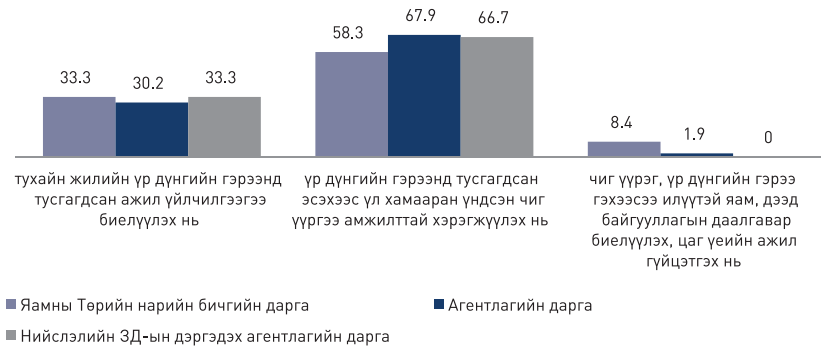
нарын цөөн хувь нь хариулсан бол яамны ТНБД нарын 36,4% нь энэ хариултыг сонгосон байна. Энд хариулт өгсөн байдлаас үзэхэд агентлагийн дарга нарын ихэнх хувь нь байгууллагын үйл ажиллагааны стратегийн зорилтуудыг хангахад чиглүүлэн жилийн төлөвлөгөөнд хийх ажлаа өмнөх жилийнхээсээ ахиулан тусгадаг гэж үзэж болохоор байна. Гэтэл дээд шатны байгууллага буюу яамны ТНБД нар нь агентлаг үйл ажиллагааны төлөвлөгөөндөө хийдэг ажлаа хүрсэн түвшиндээ тусгадаг гэж үзэж байна.

Дээрх асуултад өгсөн хариултыг ярилцлагаар нягталж үзэхэд сайдын зүгээс төлөвлөж байгаа ажлуудын хүрэх түвшин, шалгуур үзүүлэлтийн талаар тодорхой удирдамж, чиглэл өгөөд байдаггүй тул агентлаг үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөөнд ихэнх ажлуудыг хүрсэн түвшинд, зарим нэг боломжтой, хэрэгжүүлж болохоор ажлыг өмнөх жилийн төлөвлөгөөнд тусгаснаасаа ахиулан тусгадаг гэж байлаа.

Агентлагийг гэрээгээр удирдана гэдэг нь тоо, чанарын үзүүлэлтээр хүрсэн түвшингээс харьцангуй өндөр, хүч сорьсон ажлыг эрхэлсэн сайдын зүгээс гэрээлэн ажиллуулж байж агентлагийн үр дүнг дээшлүүлэхэд оршдог. Гэтэл үр дүнгийн гэрээний гол хэсэг болсон үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд хэрэгжүүлэх ажлууд, тэдгээрийн хүрэх түвшинг агентлаг өөрийн боломж, сонирхолд нийцүүлэн тодорхойлох нь агентлагийг илүү үр дүнтэй ажиллуулж, гэрээгээр удирдах зорилгыг биелүүлж чадахгүйд хүргэж байна.

Засгийн газрын агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээ гэдэг бол тухайн агентлагаас тухайн жилд хэрэгжүүлэх үндсэн чиг үүрэг, үйл ажиллагааны хүрэх түвшин, үр дүн юм. Иймд агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээ нь агентлагийн тухайн жилд хэрэгжүүлэх шаардлагатай үндсэн чиг үүрэгтэй хэр давхцаж байна, тэр хэмжээгээр гэрээ үндэслэлтэй, бодитой болдог. Засгийн газрын агентлагийн үндсэн чиг үүрэг болон агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээ хэр уялдаж байгааг дараах асуултаар болон удирдах ажилтнуудтай хийсэн ярилцлагаар тодруулсан юм.

Зураг 18. Агентлагийн хувьд үр дүнгийн гэрээнд тусгагдсан ажлыг гүйцэтгэх нь хэр чухал эсэх

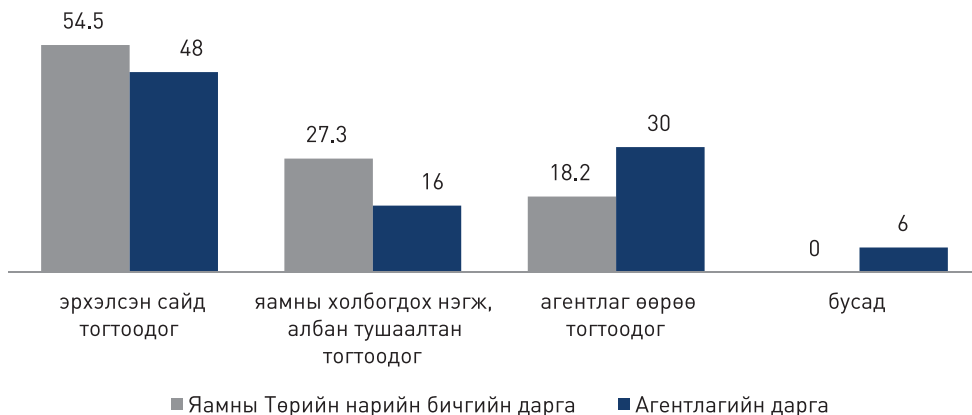
Дээрх асуултад хариулсан байдлаас харахад асуулгад оролцогчдын олонхи нь үр дүнгийн гэрээнд тусгагдсан эсэхээс үл хамааран үндсэн чиг үүргээ амжилттай хэрэгжүүлэх нь илүү чухал (яамны ТНБД нарын 58.3%, агентлагийн дарга нарын 67.9%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нарын 66.7%) гэж үздэг байна. Эндээс харахад үр дүнгийн гэрээг бодитойгоор үндсэн чиг үүрэгтэйгээ уялдуулж байгуулж чаддаггүй. Үр дүнгийн гэрээний үндсэн бүрэлдэхүүн хэсэг болох “байгууллагын үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөө”-нд нэгж, ажилтнуудын өдөр тутам хийдэг ажлуудыг нэгтгэж тусгах явдал давамгайлдаг учраас үндсэн чиг үүргийн дагуу ирэх жилд хийх ажлыг бодитойгоор төлөвлөж гэрээнд тусгаж чаддаггүй байна. Иймээс төлөвлөж гэрээнд тусгаагүй боловч үндсэн чиг үүргийн дагуу гүйцэтгэх шаардлагатай ажлууд байнга гарч ирж хэрэгжүүлэх шаардлагатай тулгардаг. Мөн эрхэлсэн сайдын зүгээс үр дүнгийн гэрээ байгуулах үед тухайн жилийн гэрээнд тусгах хөтөлбөр, арга хэмжээ, тусгай ажил, үйлчилгээний талаар удирдамж, чиглэл тэр болгон өгдөггүй тул гэрээнд тусгаагүй ч үндсэн чиг үүргийн дагуу хэрэгжүүлэх ёстой ажил, үүргийг цаг тухайд нь даалгавар болгон өгдөг байна.

Үндсэндээ үр дүнгийн гэрээний дагуу ажлаа гүйцэтгэж, хүрсэн үр дүнг нь тохиролцож тогтоосон шалгуур үзүүлэлтээр үнэлж, дүгнэх замаар агентлагийг гэрээгээр удирдаж байгаа биш, харин уламжлалт захиргааны нэгэн адил үндсэн чиг үүргээ амжилттай хэрэгжүүлэх, дээд шатны байгууллагын даалгавар биелүүлэхэд чиглэн ажилладаг байна.

Агентлагийн дарга нь тухайн жилд ямар үр дүнг гаргаж ажиллах нь түүний гүйцэтгэлийн шалгуур үзүүлэлтийг хэр оновчтой тогтоосноор илэрхийлэгдэх бөгөөд нөгөө талаар гэрээнд заасан үйл ажиллагаагаа ямар түвшинд биелүүлж байгаад хяналт-шинжилгээ хийх, хүрсэн түвшинг үнэлж дүгнэхэд тэрхүү шалгуур үзүүлэлтийг ашигладаг. Асуулга, ярилцлагаар үр дүнгийн гэрээнд тусгагдсан гүйцэтгэлийн шалгуур, түүнийг хэмжих үзүүлэлтийг хэн

тогтоож байгааг тодруулж авч үзсэн юм.

Зураг 19. Агентлагийн Ерөнхий менежерийн үр дүнгийн гэрээнд тусгагдсан гүйцэтгэлийн шалгуур, түүнийг хэмжих үзүүлэлтийг хэн тогтоож байна вэ?

Үр дүнгийн гэрээнд тусгагдсан гүйцэтгэлийн шалгуур, түүнийг хэмжих үзүүлэлтийг эрхэлсэн сайд, эсвэл яамны холбогдох нэгж, албан тушаалтан тогтоож байна уу, агентлаг өөрөө тогтоож байна уу гэсэн асуултыг тавьж хариулт авахад яамны ТНБД нарын 54,5% нь, агентлагийн дарга нарын 48% нь буюу олонхи нь “эрхэлсэн сайд тогтоодог” гэж хариулсан бол яамны ТНБД нарын 18,2% нь, агентлагийн дарга нарын 30% нь “агентлаг өөрөө тогтоодог” гэжээ. Асуулгад өгсөн хариултаас харахад шалгуур үзүүлэлтийг дээд байгууллага, албан тушаалтнаас өгдөг гэж ойлгогдохоор байна. Гэтэл өмнөх асуултуудад хариулсан дүнгээс үр дүнгийн гэрээ байгуулахад эрхэлсэн сайд зүгээс тухайн жилийн гэрээнд тусгах хөтөлбөр, арга хэмжээний гол асуудлууд, үүний дотор тусгай арга хэмжээнүүд, хүрэх үр дүнгийн талаар удирдамж, чиглэл тэр болгон өгдөггүй гэсэн мөртлөө шалгуур үзүүлэлтийг тогтоож өгдөг гэж ихэнх нь хариулж байгаа нь эргэлзээ төрүүлж ярилцлагаар тодруулах шаардлага үүсгэсэн юм.

Үр дүнгийн гэрээний шалгуур үзүүлэлтийг эрхэлсэн сайд, агентлагийн дарга хамтран тохиролцож тогтоох нь илүү бодитой, ажиллах чадвартай болдог. Хэрэв шалгуур үзүүлэлтийг хамтарч тогтоодог бол асуулгад оролцсон удирдах ажилтнууд дээрх асуултын “бусад” гэсэн хариултыг сонгох ёстой байсан. Гэтэл “бусад” гэсэн хариултыг яамны ТНБД нарын хэн нь ч сонгоогүй, агентлагийн дарга нарын 6% нь л сонгосон байгаа нь шалгуур үзүүлэлтийг хамтарч тогтоодоггүй гэдгийг илэрхийлж байна.

Энэ асуулгын дүнг удирдах ажилтнуудтай хийсэн ярилцлагаар тодруулахад дараах байдал ажиглагдаж байна.

Удирдах ажилтнууд дээрх асуултад хариулахдаа ямар байх ёстой вэ гэдэгт

нийцүүлэн хариулсан нь давамгай байна. Үр дүнгийн гэрээ байгуулах, гэрээг үнэлж дүгнэх тухай журамд ажил, үйлчилгээний шалгуур үзүүлэлтийг хэн, яаж тогтоохыг зааж өгөөгүй учраас удирдах ажилтнууд нь шалгуур үзүүлэлтийг өөртөө тохируулан тогтоох нь зохистой биш гэж үзээд дээд байгууллага, эрхэлсэн сайдын зүгээс тогтоож өгөх ёстой байх гэсэн ойлголттой байдгаа баримжаалж хариултыг өгчээ.

Бодит байдал дээр Засгийн газрын агентлагууд нь үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөөнд тусгах арга хэмжээ, ажил, үйлчилгээ, түүний шалгуур үзүүлэлтүүдийг өөрсдөө хэт ерөнхий, тодорхой бус, оновчгүй, хэмжих дүгнэх боломжгүй байдлаар тодорхойлж гэрээнд тусгадаг байна.

Агентлагийн дарга нарын 2014-2017 оны үр дүнгийн гэрээнүүдэд шалгуур үзүүлэлтүүдийг бичсэн байдлыг авч үзэхэд “үнэн зөв, бодитой байна”, “бүх арга хэмжээг хамарсан байна”, “хуульд нийцсэн байх”, “хуулийн дагуу хийгдсэн байх”, “мэдээллийг шуурхай хүргэсэн байх”, “таатай нөхцөл бүрдүүлсэн байх”, “нийгэмд эерэг ойлголт өгсөн байх”, “мэдээлэл олон нийтэд хүрсэн байх”, “баталсан загварт нийцсэн байна”, “үндэслэл сайтай байх”, “даргын тушаалын огноо, дугаар”, “албан бичгийн огноо, дугаар”, “удирдлагад танилцуулсан байх”, “мэргэжилтнээр хянуулсан байх”, “зөвлөмж өгсөн байх”, “тухайн жилдээ”, “жилд 1 удаа”, “жилийн туршид” гэх зэргээр тогтоосон нь нийтлэг байна.

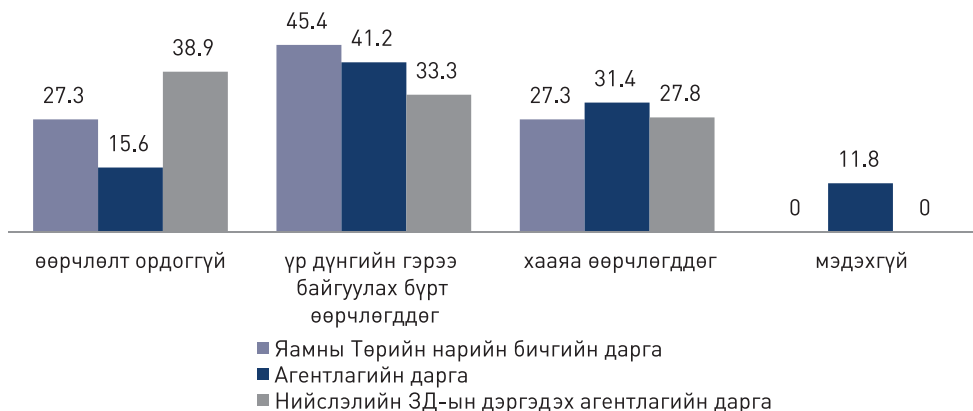
Ярилцлагад оролцсон удирдах ажилтнуудын олонхи нь шалгуур үзүүлэлт хэт ерөнхий, оновчгүй, хэрхэн тодорхойлохоо сайн мэддэггүй гэж ярьж байсан бөгөөд “үр дүнгийн гэрээ байгуулах, үнэлж, дүгнэх талаар ямар нэгэн сургалт, семинарт ороод байдаггүй. Өмнөх жилд хийж ирсэн загвараар, тэнд бичиж байсан ажил, үйлчилгээг үндсэндээ тэр хэвээр нь авч, шалгуур үзүүлэлтийг нь ч хуулбарлаад хийчихдэг талтай. Ер нь бол үр дүнгийн гэрээ байгуулах ёстой гэсэн шаардлага байдаг учраас л байгуулдаг...” гэж хариулах явдал түгээмэл байлаа.

Үр дүнгийн гэрээний шалгуур үзүүлэлт нь ажиллах чадвартай байхын тулд тухайн жилд хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, ажил, үйлчилгээний онцлогоос хамаарч өөрчлөгдөж байх ёстой.

Үр дүнгийн гэрээн дэх гүйцэтгэлийн шалгуур болон хэмжих үзүүлэлтэд өөрчлөлт ордог эсэх талаарх асуултад Засгийн газрын агентлагийн дарга нарын 41.2%, яамны ТНБД нарын 45.4% нь үр дүнгийн гэрээ байгуулах бүрт өөрчлөлт ордог гэж хариулсан. Хэдийгээр асуулгад оролцсон удирдах ажилтнуудын олонхи нь жил бүр гарц, үр дүнгийн шалгуур үзүүлэлтэд өөрчлөлт ордог гэж хариулаагүй байгаа боловч энэ хариулт нь үнэн байгаад, шалгуур үзүүлэлт нь бодитой байх тохиолдолд бас чамлахаар үзүүлэлт биш юм. Гэтэл агентлагийн дарга нарын сүүлийн 3-4 жилийн үр дүнгийн гэрээг харьцуулж үзэхэд шалгуур үзүүлэлтүүдэд өөрчлөлт орсон зүйл байхгүйгээс гадна, өөрчлөгдөөд ч ач холбогдолгүй хэт ерөнхий, тодорхой бус, хэмжих боломжгүй

шалгуур үзүүлэлт байгааг дээр дурдсан билээ.

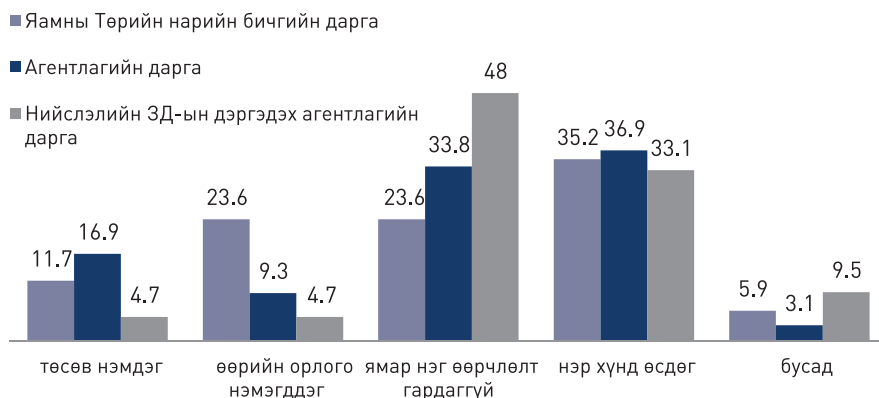
Зураг 20. Танай агентлагийн Ерөнхий менежерийн үр дүнгийн гэрээн дэх гүйцэтгэлийн шалгуур болон хэмжих үзүүлэлтэд өөрчлөлт ордог эсэх

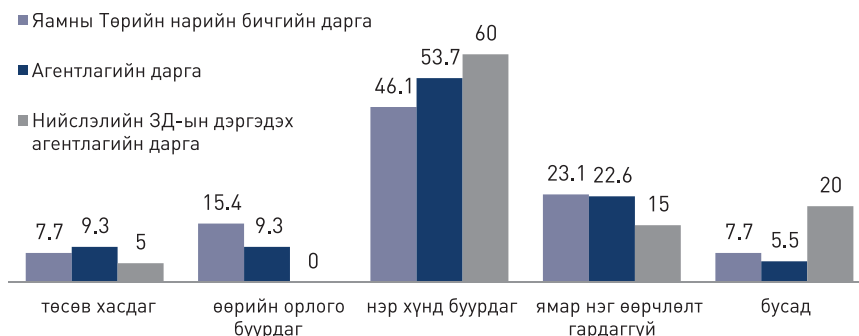
Агентлагийг гэрээгээр удирдах нь гүйцэтгэх ажил, үйлчилгээ, түүний гарц, үр дүнг хэмжих шалгуур үзүүлэлт, хүрэх түвшинг тохирохоос гадна, гэрээний биелэлтээр нь авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг хамардаг. Иймээс агентлагийг гэрээгээр удирдахын нэг үндсэн шинж нь гэрээний биелэлтээс хамаарч агентлагт, агентлагийн даргыг урамшуулах, эсвэл хариуцлага тооцох явдал байдаг.

Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн, эсвэл тааруу байх нь агентлагийн хувьд болон даргын хувьд ямар нэг нөлөө үзүүлдэг талаар асуулгын аргаар тандан судалсан юм.

Зураг 21. Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн байвал Агентлагийн хувьд

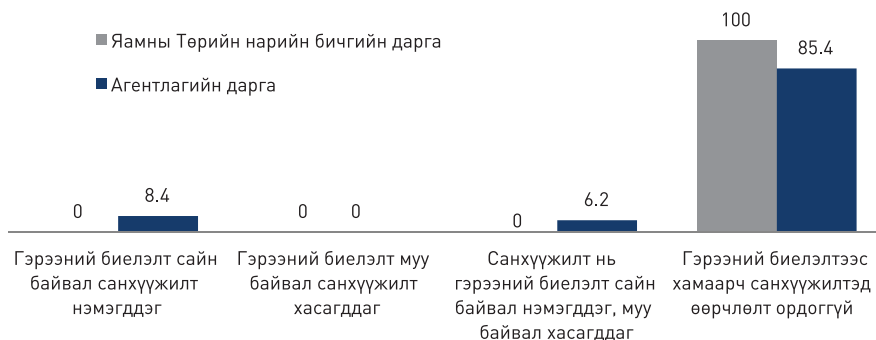
Зураг 22. Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт муу байвал Агентлагийн хувьд

Үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн байгаад ч ямар нэг өөрчлөлт гардаггүй гэж нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн даргын нарын 48% нь хариулсан, мөн тэд гэрээний биелэлт муу байвал агентлагийн нэр хүнд буурдаг гэж 60% хариулсан нь судалгаанд оролцогчдын дунд хамгийн өндөр үзүүлэлт болж байна. Асуулгад оролцогчдын нийт хариулсан байдлыг харахад гэрээний биелэлт сайн, муу байвал төсөв болон агентлагийн орлого нэмэгдэх болон хасагдахад тийм ч их нөлөө үзүүлдэггүй гэжээ. Харин гэрээний биелэлт сайн байвал нэр хүнд өсдөг гэж асуулгад оролцогчид жигд буюу 30 орчим хувь нь хариулсан бол муу байвал нэр хүнд буурдаг гэж 46-аас дээш хувь нь хариулсан байна.

Дээрх асуултын төсөв, орлоготой холбоотой асуудлыг илүү тодруулах үүднээс үр дүнгийн гэрээний биелэлтээс хамаарч агентлагийн санхүүжилтэд өөрчлөлт ордог эсэхийг дараах асуултаар хариулт авсан юм.

Зураг 23. Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтээс шалтгаалж агентлагийн санхүүжилтэд өөрчлөлт ордог эсэх

Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтээс шалтгаалж агентлагийн санхүүжилтэд өөрчлөлт ордоггүй гэж яамны ТНБД нар 100 хувь, агентлагийн дарга нарын 85,4 хувь хариулсан байна. Агентлагийн дарга нарын 8,4 хувь нь гэрээний биелэлт сайн байвал, санхүүжилт нэмэгддэг, 6,2 хувь нь гэрээний биелэлт сайн байвал санхүүжилт нэмэгддэг, муу байвал хасагддаг гэж хариулсан байна. Үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн байдал нь агентлагийн төсөв, орлогод тийм ч их нөлөө үзүүлдэггүй гэж дүгнэхээр байна.

Дээрх асуултуудад хариулсан байдлаас харахад агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн, муу байх нь агентлагийн нэр хүндэд л тодорхой хэмжээгээр нөлөөлөхөөр, өөрөөр хэлбэл гэрээний биелэлт сайн байвал агентлагийн нэр хүнд өсөх (35.2%-36.9%), муу байвал агентлагийн нэр хүнд буурах (46.1%-53.7%) боломжтой юм байна.

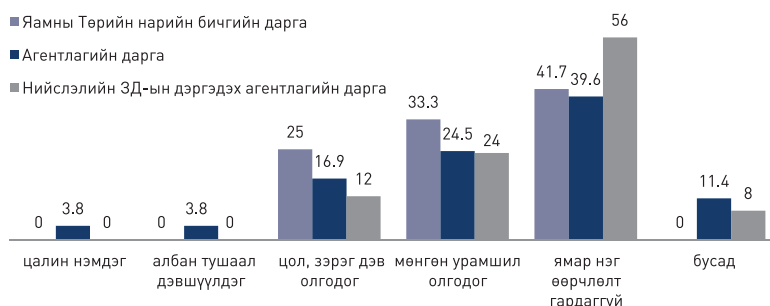
Гэтэл агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт нь агентлагийн төсөв, санхүүд огт нөлөөлдөггүй (85.4%-100%) байна. Гэрээний биелэлт сайн байсан гээд агентлагийн төсөв нэмэгдэхгүй, муу байсан гээд төсөв хасагддаггүй. Үндсэндээ гэрээний биелэлтээр агентлагийн хувьд санхүүгийн урамшуулал олгох, хариуцлага хүлээлгэх явдал байхгүй байна.

Түүгээр ч барахгүй агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн ч (23.6%-33.8%), муу ч (22.6%-23.1%) байсан агентлагт ямар нэгэн өөрчлөлт гардаггүй байна.

Засгийн газрын агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт агентлагийн хувьд нөлөө үзүүлэхээр зүйл биш байна. Нэгэнт агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт агентлагийн хувьд ач холбогдол багатай тохиолдолд агентлаг тухайн гэрээний биелэлтийн төлөө ажиллах шаардлага ч багасна, агентлагийг гэрээгээр удирдан ажиллуулах боломж ч хумигдана.

Үр дүнгийн гэрээний биелэлт нь агентлагийн даргын хувьд ямар нэг урамшуулал болон шийтгэл ногдуулах үндэслэл болдог эсэх талаар асуулгын хүрээнд хариулт авсан болно.

**Зураг 24. Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн байвал
Агентлагийн даргын хувьд**

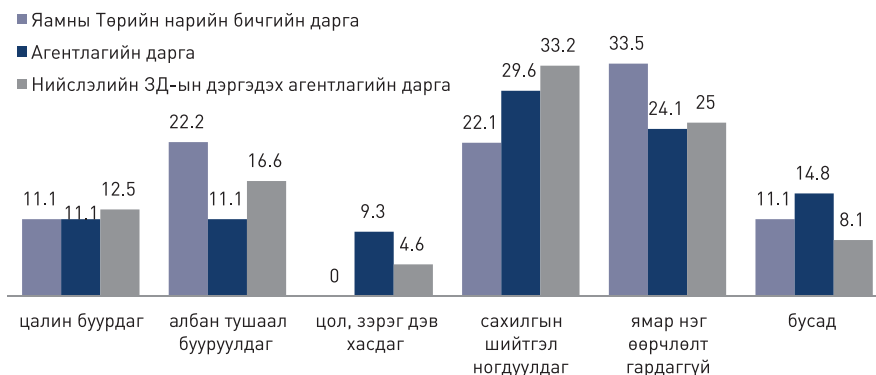

Үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн байснаар агентлагийн даргад ямар нэг урамшуулал байхгүй гэж асуулгад оролцсон удирдах ажилтнуудын ихэнх нь хариулсан байна. Дээрх зургаас харахад агентлагийн дарга нарын 39.6%, яамны ТНБД нарын 41.7%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нарын 56% тус тус үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн байснаар ямар нэгэн өөрчлөлт гардаггүй гэж үзсэн байна. Гэхдээ үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн байвал агентлагийн даргад мөнгөн урамшил олгодог (24%-33.3%), цол, зэрэг дэв олгодог (12%-25%) гэж хариулсан байна.

Тухайн агентлагийн нэр хүнд, ажил нь ерөнхийдөө сайн, шүүмжлэл, асуудал үүсээгүй, доголдол багатай бөгөөд яаманд санхүүгийн боломж байгаа нөхцөлд хааяа мөнгөн урамшил олгодог. Энэхүү мөнгөн шагнал нь тухайн албан тушаалын нэг сарын үндсэн цалингаас хэтрэхгүй байгаа нь урамшуулах, идэвхжүүлэх хүчтэй нөлөө үзүүлж чадахгүйгээс гадна тус шагнал нь үр дүнгийн гэрээний биелэлттэй шууд хамааралтай гэж үзэх үндэслэл бага байна. Төрийн захиргааны албан хаагчийн зэрэг дэвийг агентлагийн даргад олгохдоо төрийн албанд ажилласан болон тухайн албан тушаалд ажилласан хугацаа, тухайн албан тушаалтны туршлага, ур чадвар, нэр хүндийг гол төлөв харгалздаг байна. Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээ, түүний биелэлтийн үнэлгээнд Төрийн албаны зөвлөл ямар нэг оролцоогүй, гэрээний биелэлтийг дүгнэсэн илтгэх хуудсыг авдаггүй тул зэрэг дэв олгохдоо үр дүнгийн гэрээг үндэслэж байгаа гэх боломж бага байна.

Түүнчлэн дээр бидний дурдсан гэрээнд тусгагдсан ажил, үйлчилгээний шалгуур үзүүлэлтээр үр дүнгийн гэрээг үндэслэлтэй, бодитой үнэлж, дүгнэж чадсан гэдэг нь эргэлзээтэй учир гэрээний биелэлтээр мөнгөн шагнал, цол, зэрэг дэв, бусад урамшуулал олгож байна гэдэг ч нь үндэслэлгүй юм.

**Зураг 25. Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт муу байвал
Агентлагийн даргын хувьд**

Дээрх зургаас харахад агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт муу байвал ямар нэг өөрчлөлт гардаггүй гэж яамны ТНБД нарын 33.5%, Засгийн газрын агентлагийн дарга нарын 24.1%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нарын 25% нь буюу нийт дунджаараа судалгаанд оролцогч удирдах ажилтнуудын 27.5% хариулсан байна. Гэвч сахилгын шийтгэл ногдуулдаг (яамны ТНБД нарын 22.1%, Засгийн газрын агентлагийн дарга нар тус бүр 29.6%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нарын 33.2% буюу нийт дунджаараа судалгаанд оролцогч удирдах ажилтнуудын 28.3%), албан тушаал бууруулдаг (яамны ТНБД нарын 22.2%, Засгийн газрын агентлагийн дарга нарын 11.1%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нарын 16.6% буюу нийт дунджаараа судалгаанд оролцогч удирдах ажилтнуудын 16.3%), цалин буурдаг (яамны ТНБД нар, Засгийн газрын агентлагийн дарга нар тус бүр 11.1%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга нарын 12.5% буюу нийт дунджаараа судалгаанд оролцогч удирдах ажилтнуудын 11.6%) гэж тус тус багагүй хувь нь хариулсан байгаа нь сонирхол татаж байна. Учир нь Засгийн газрын агентлагийн даргыг сонгуулийн үр дүнгээр, эсвэл тухайн агентлагийн эрхлэх асуудлын хүрээнд улс орныг хамарсан томоохон осол, асуудал гарсан тохиолдолд л Засгийн газрын агентлагийн даргыг албан тушаал өөрчилж байдгаас биш, бусад шалтгаанаар хариуцлага тооцож байсан нь бидний мэдэхээр тэр бүр тохиолдож байгаагүй билээ.

Баримт бичгийн болон ярилцлагын судалгаагаар дээрх асуултыг нягталж үзэхэд агентлагийн дарга нарын үр дүнгийн гэрээний биелэлт “А” буюу “маш сайн”, “В” буюу “сайн” гэж дүгнэгддэг учраас үр дүнгийн гэрээний биелэлт муу байгаа тохиолдолд агентлагийн дарга нарт ямар арга хэмжээ авч хариуцлага тооцдог нь практик амьдрал дээр тодорхойгүй бөгөөд ийм зүйл тохиолдож байгаагүй үзэгдэл байна.

Үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан хэт ерөнхий, бодитой бус, оновчгүй шалгуур үзүүлэлтээр агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээг үнэн, бодитой үнэлж дүгнэх боломжгүй бөгөөд нэгэнт бодитой үнэлж чадаагүй үнэлгээний үр дүнгээр хариуцлага тооцож, арга хэмжээ авах нь үндэслэлгүй юм.

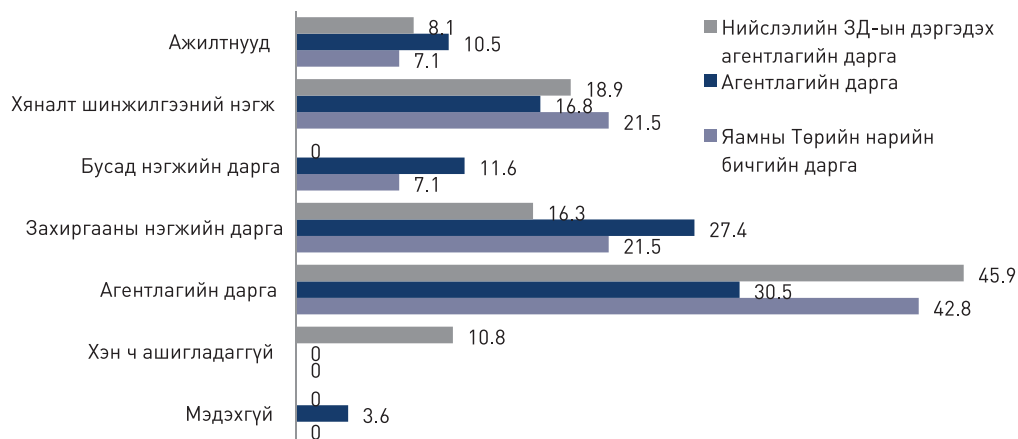
Иймээс асуулгад оролцсон удирдах ажилтнууд үр дүнгийн гэрээний биелэлт муу байвал журмын дагуу ямар хариуцлага тооцож, ямар арга хэмжээ авч болохыг бодож хариулсан болохоос биш, бодит амьдрал дээр ямар хариуцлага тооцож байгааг хариулаагүй, тийм боломж ч байгаагүй, учир нь тийм тохиолдол ч гарч байгаагүй ажээ.

Бодит амьдрал дээр Засгийн газрын агентлагийн дарга нарын үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн дүгнэгддэг, харин муу гэж дүгнэгдэх тохиолдол байхгүй, тиймээс үр дүнгийн гэрээний биелэлт муу байгаагаас үүдэн ямар нэг хариуцлага тооцох явдал гардаггүй байна.

Засгийн газрын агентлагийн чиг үүрэг, хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээ,

үйл ажиллагаанд ямар ололт амжилт, дутагдал, доголдол байна вэ, хаана, ямар боломж байна гэдгийг даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтээс харах боломжтой. Тиймээс үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн үнэлгээний мэдээллийг агентлаг дотроо төдийгүй гадна талд олон тооны байгууллага, албан тушаалтнууд ашиглах нь агентлагийн үйл ажиллагааг үр дүнтэй төлөвлөх, ажлаа сайжруулж чиг үүргээ амжилттай хэрэгжүүлэхэд чухал нөлөөтэй юм. Тэгвэл агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн үнэлгээ, түүний дүнг хэнд мэдээлж, хэн ашиглаж байгаа гэдэг нь сонирхол татсан асуулт юм.

Зураг 26. Танай агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн үнэлгээний дүнг Байгууллага дотроо хэнд мэдээлдэг вэ?

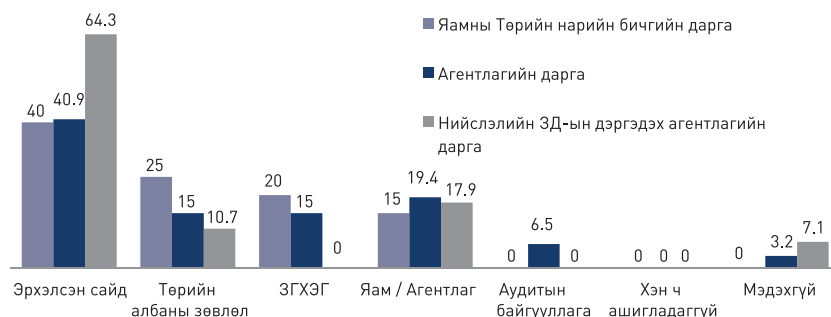

Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн дүнг байгууллага дотроо агентлагийн дарга нарт мэдээлдэг гэж судалгаанд оролцогчид хамгийн олон хариулт өгсөн бол түүний дараа агентлагийн захиргааны нэгжийн дарга нарт (яамны ТНБД 21.5%, агентлагийн дарга 27.4%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга 16.3%), хяналт-шинжилгээний нэгж (яамны ТНБД 21.5%, агентлагийн дарга 16.8%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга 18.9%) мэдээлдэг гэж хариулт өгсөн байна. Түүнчлэн нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн даргаас бусад судалгаанд оролцогч яамны ТНБД, Засгийн газрын агентлагийн дарга нар үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн дүнг байгууллага дотор нэгж, ажилтнуудад мэдээлж тэд түүнийг ашигладаг гэж хариулт өгсөн бөгөөд харин хэнд ч мэдээлдэггүй гэсэн хариулт өгөөгүй байна.

Засгийн газрын агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн дүнг байгууллага дотор агентлагийн даргад бүрэн мэдээлж, энэхүү мэдээлэлдээ тулгуурлан дараа жилийнхээ үр дүнгийн гэрээнд тусгах зарим гарц, үр дүн, түүний хүрэх үр дүнг тодорхойлж байх ёстой юм. Гэтэл энэ асуултад Засгийн газрын агентлагийн дарга нар (30.5%) нь өөрсдөө яамны ТНБД нараас (42.8%) цөөн хариулт өгсөн байна.

Үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн дүнг байгууллага дотор мэдээлэхээс гадна бусад байгууллагуудад мэдээлж болох юм. Агентлагийн гадна гэрээний биелэлтийг хамгийн их сонирхох этгээд нь эрхэлсэн сайд байх нь тодорхой юм.

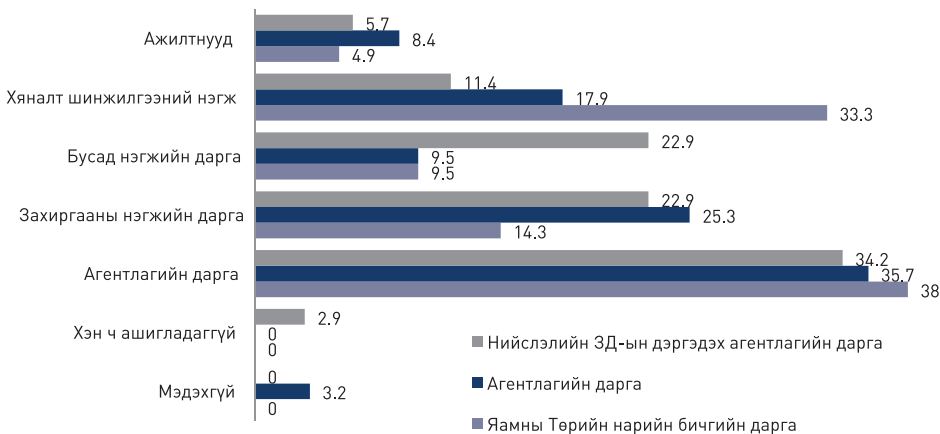
Зураг 27. Танай агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн үнэлгээний дүнг Байгууллагын гадна хэнд мэдээлдэг вэ?

Дээрх зургаас харахад үр дүнгийн гэрээний биелэлтийг эрхэлсэн сайдад мэдээлдэг гэж яамны ТНБД (40%), Засгийн газрын агентлагийн дарга нар (40.9%) ижил хариулт өгсөн байна. Түүнчлэн судалгаанд оролцогчид Төрийн албаны зөвлөлд (яамны ТНБД 25%, Засгийн газрын агентлагийн дарга нар 15%), ЗГХЭГ-т (яамны ТНБД 20%, Засгийн газрын агентлагийн дарга нар 15%), яаманд (яамны ТНБД 15%, Засгийн газрын агентлагийн дарга нар 19.4%), аудитын байгууллагад (яамны ТНБД 0%, Засгийн газрын агентлагийн дарга нар 6.5%) тус тус мэдээлдэг гэж хариулсан байна. Гэтэл удирдах ажилтнуудтай хийсэн ярилцлага нь бодит байдалд энд өгсөн хариултаас өөр байлаа. Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээг ТАЗ, ЗГХЭГ, аудитын байгууллагад мэдээлээд байдаггүй, тэд ч шаардаж биелэлтийн дүнг авдаггүй гэж байсан юм.

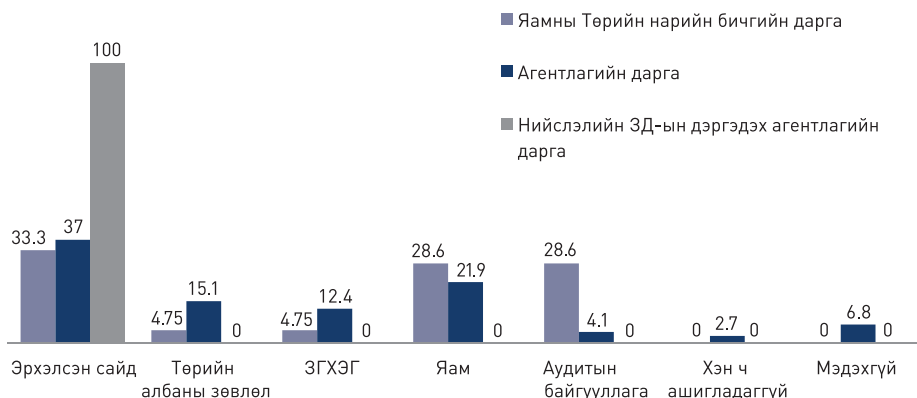
Засгийн газрын агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн дүнг байгууллага дотор болон гадна мэдээлэхээс гадна түүнийг байгууллага дотор болон гадна хэн ашигладаг вэ гэдэг асуулт гарч ирж байна. Үүнийг дараах асуултаар тодруулж үзсэн юм.

**Зураг 28. Танай агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний үнэлгээний мэдээг
Байгууллагад хэн хамгийн их ашигладаг вэ?**

Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн дүнг байгууллага дотроо агентлагийн дарга нар ашигладаг гэж судалгаанд оролцогчид хамгийн олон хариулт өгсөн бол түүний дараа агентлагийн захиргааны нэгжийн дарга нар (яамны ТНБД 21.5%, агентлагийн дарга 27.4%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга 16.3%), хяналт-шинжилгээний нэгж (яамны ТНБД 21.5%, агентлагийн дарга 16.8%, нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн дарга 18.9%) ашигладаг гэж хариулт өгсөн байна. Түүнчлэн нийслэлийн ЗД-ын дэргэдэх агентлагийн даргаас бусад судалгаанд оролцогчид үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн дүнг байгууллага дотор нэгж, ажилтнууд ашигладаг гээд хэн ч ашигладаггүй гэж хариулаагүй байна.

**Зураг 29. Танай агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний үнэлгээний мэдээг
Байгууллагын гадна хэн хамгийн их ашигладаг вэ?**

Асуулгад хариулсан дээрх байдлаас харахад Засгийн газрын агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн талаарх мэдээлэл холбогдох байгууллага, нэгж, албан тушаалтанд хүрч, тэд мэдээллийг ашигладаг гэж дүгнэж болохоор байна.

Засгийн газрын агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн дүнг хэнд мэдээлж, хэн ашигладгийг удирдах ажилтнуудыг хамруулсан ярилцлагаар тодруулж үзэхэд байгууллагын дотор агентлагийн дарга, захиргааны нэгжийн дарга, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний нэгж, байгууллагын гадна эрхэлсэн сайд, яамны ТНБД, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний нэгжид мэдээлдэг байна. Харин хариултад дурдагдсан бусад ажилтан, нэгж, байгууллага нь Үр дүнгийн гэрээг мэдээллийг хүлээн авч, ашигладаг гэдэг нь нотлогдохгүй байна. Тухайлбал, Төрийн албаны зөвлөлийн хувьд Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай хууль хэрэгжиж байх хугацаанд буюу 2003-2013 оны хооронд Засгийн газрын агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн дүнг авч байсан болохоос биш хууль хүчингүй болсоноос хойш уг мэдээг авч байгаагүй, ашиглаж байгаагүй байна. Үндэсний аудитын газрын хувьд Засгийн газрын агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтэд эрх зүйн хүрээнд аудит хийх боломжтой боловч аудит хийж байсан тохиолдол байхгүй бөгөөд гэрээний мэдээллийг ашиглаж байгаагүй байна.

Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн дүнг гэрээ байгуулахад оролцогч талууд дараа жилийн гэрээнд загвар болгож ашиглах зорилгоор, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний нэгжийн ажилтнууд хяналт-шинжилгээний тайлан гаргах зорилгоор ихэвчлэн ашигладаг гэж үзэхээр байна.

Засгийн газрын агентлагийн дарга эрхэлсэн сайдтай үр дүнгийн гэрээ байгуулж ажиллах нь агентлагийн тухайн жилд хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, үйл ажиллагаа, түүний гарц, үр дүнгийн хүрэх түвшин, хэмжих үзүүлэлтийг тодорхой болгон бие дааж, санаачлагатай бүтээлч ажиллаж, хариуцлага хүлээх боломжийг олгодог. Энэ хэрээр агентлаг үр ашигтай, үр нөлөөтэй ажиллаж гүйцэтгэлийг сайжруулахад нөлөөлдөг.

Үр дүнгийн гэрээ байгуулж ажиллах нь агентлагт ямар нөлөө үзүүлэх талаар дараах асуултаар тодруулж судалсан юм.

Зураг 30. Агентлагийн дарга үр дүнгийн гэрээ байгуулж ажилласнаар үзүүлэх нөлөөлөл

Дээрх зургаас харахад яамны ТНБД нарын 91.7%, агентлагийн дарга нарын 83.4% нь үр дүнгийн гэрээ байгуулж ажиллах нь агентлагийн гүйцэтгэл сайжрахад нөлөөтэй болон маш их нөлөөтэй гэж хариулсан байна.

Үрдүнгийн гэрээ байгуулж ажиллахыг асуулгад оролцсон удирдах ажилтнууд гүйцэтгэлийг сайжруулахад нөлөөтэй (яамны ТНБД 50%, агентлагийн дарга нар 41.7%) буюу маш их нөлөөтэй (яамны ТНБД, агентлагийн дарга нар ижил 41.7%) гэж хариулсаныг харахад үр дүнгийн гэрээ нь цаашид агентлагийн үйл ажиллагааны гүйцэтгэлийг сайжруулахад ач холбогдолтой гэж үзэхээр байна. Эндээс үзэхэд үр дүнгийн гэрээ нь агентлагийн үйл ажиллагаанд хэрэгтэй, гүйцэтгэлийг сайжруулахад нөлөө үзүүлдэг гэж дүгнэхээр байна.

Гэхдээ Засгийн газрын агентлагийн дарга үр дүнгийн гэрээ байгуулж ажиллах нь орчин үеийн агентлагийг гарц, үр дүн буюу гэрээгээр удирдах зарчимд нийцэж байгаа учраас гүйцэтгэлийг сайжруулахад ач холбогдолтой гэж үзэж байгаа биш, харин хууль тогтоомжийн дагуу ямар ч гэсэн нэг үйл ажиллагааны төлөвлөгөө гаргаад түүнийхээ хэрэгжилтийг үнэлж дүгнээд явах нь байгууллагын үйл ажиллагаанд ач холбогдолтой, үр нөлөөтэй байгаа гэдэг утгаар хандаж энэ асуултад хариулсан болох нь бичиг баримтын судалгаанаас ч, ярилцлагын үр дүнгээс ч тодорхой харагдаж байсан юм.

Ярилцлагад оролцсон удирдах ажилтнууд үйл ажиллагааны төлөвлөгөөгүй түүнийгээ эрхэлсэн сайдтай гэрээ байгуулж баталгаажуулаагүй байснаас төлөвлөгөө боловсруулж гарган гэрээ байгуулж ажиллах нь ямар нэг байдлаар ач холбогдолтой, үр өгөөжтэй юм гэсэн утгаар хандаж байснаас биш арга хэмжээ, үйл ажиллагаа, гарц, үр дүнг оновчтой төлөвлөж, шалгуур үзүүлэлтийг бодитой тогтоосноор агентлагийн гүйцэтгэл илүү сайжирч, гэрээний биелэлтийн дүнгээр агентлагийн дарга, албан тушаалтнуудад бодитой урамшуулал олгож, эсвэл хариуцлага тооцож байсан тодорхой

жишээг гаргаж хэлж чадахгүй байв.

Үр дүнгийн гэрээ байгуулах, хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ хийх, үнэлж дүгнэх, үнэлгээний мөрөөр авах арга хэмжээг хууль эрх зүйн хүрээнд зохицуулсан хэдий ч бодит амьдрал дээр гэрээ байгуулах үйл явц нь хийдэг ажлаа тогтоосон загварт нийцүүлэн гэрээлэх байдлаар хязгаарлагддаг байна.

Хууль тогтоомжоор үр дүнгийн гэрээ байгуулах ёстой гэсэн учраас л гэрээ байгуулж байгаа болохоос биш агентлагийг гэрээгээр удирдаж байгаа явдал үндсэндээ байхгүй байна.

Үр дүнгийн гэрээ нь агентлагийг гэрээгээр удирдах үйл явц биш, харин хууль журмаар зохицуулагдсан Засгийн газрын агентлагийн хийдэг нэг ажил нь болж хувирсан байна. Иймээс үр дүнгийн гэрээ нь зохицуулж байгаа хууль, журамд хэлбэрийн хувьд нийцэх нь чухал болохоос биш, агуулгын хувьд агентлагийн үр нөлөө, үр дүнг дээшлүүлэхэд чиглэж чадахгүй байна.

Засгийн газрын агентлагийн дарга эрхэлсэн сайдтай үр дүнгийн гэрээ байгуулж, уг гэрээний дагуу агентлагийг гарц, үр дүнгээр удирдах эрх зүйн орчин бүрдсэн байна.

Эрхэлсэн сайдын зүгээс тухайн жилийн гэрээнд тусгах тодорхой арга хэмжээ, түүний хэрэгжилтийн гарц, үр дүнгийн талаар тодорхой чиглэл тэр болгон өгөөд байдаггүй учир агентлаг өөрийн нэгж, ажилтнуудынхаа ажлын төлөвлөгөөг нэгтгэн үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөө боловсруулж, гэрээ байгуулах үндэслэл болгодог тул гэрээ нь зөвхөн гэрээний нэг талын хүсэл сонирхлоор хийгдэж, агентлаг өөрийн хийдэг ажил, хүрч чадах гарц, үр дүнгээ гэрээлэх боломжийг олгодог байна.

Агентлагийг гэрээгээр удирдана гэдэг нь тоо, чанарын үзүүлэлтээр хүрсэн түвшингээс харьцангуй өндөр, хүч сорьсон ажлыг эрхэлсэн сайдын зүгээс гэрээлэн ажиллуулж байж агентлагийн үр дүнг дээшлүүлэхэд оршдог. Гэтэл үр дүнгийн гэрээний гол хэсэг болсон үйл ажиллагааны төлөвлөгөөнд хэрэгжүүлэх ажлууд, тэдгээрийн хүрэх түвшинг агентлаг өөрийн боломж, сонирхолд нийцүүлэн тодорхойлох нь агентлагийг илүү үр дүнтэй ажиллуулж, гэрээгээр удирдах зорилгыг биелүүлж чадахгүйд хүргэж байна.

Засгийн газрын агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээнд агентлагийн үндсэн чиг үүргийн дагуу ирэх жилд хийх ажлыг бодитойгоор төлөвлөж гэрээнд тусгаж чаддаггүй учраас төлөвлөж гэрээнд тусгаагүй боловч үндсэн чиг үүргийн дагуу гүйцэтгэх шаардлагатай ажлууд байнга гарч ирж хэрэгжүүлэх шаардлагатай тулгардаг байна. Үндсэндээ үр дүнгийн гэрээний дагуу ажлаа гүйцэтгэж, хүрсэн үр дүнг нь тохиролцож тогтоосон шалгуур үзүүлэлтээр үнэлж, дүгнэх замаар агентлагийг гэрээгээр удирдаж байгаа биш, харин уламжлалт захиргааны нэгэн адил үндсэн чиг үүргээ амжилттай хэрэгжүүлэх, дээд шатны байгууллагын даалгавар биелүүлэхэд чиглэн ажилладаг байна.

Засгийн газрын агентлагууд нь үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөөнд

тусгах арга хэмжээ, ажил, үйлчилгээ, түүний шалгуур үзүүлэлтүүдийг өөрсдөө “үнэн зөв, бодитой байна”, “бүх арга хэмжээг хамарсан байна”, “хуульд нийцсэн байх”, “хуулийн дагуу хийгдсэн байх”, “мэдээллийг шуурхай хүргэсэн байх”, “таатай нөхцөл бүрдүүлсэн байх”, “нийгэмд эерэг ойлголт өгсөн байх”, “мэдээлэл олон нийтэд хүрсэн байх”, “баталсан загварт нийцсэн байна”, “үндэслэл сайтай байх”, “даргын тушаалын огноо, дугаар”, “албан бичгийн огноо, дугаар”, “удирдлагад танилцуулсан байх”, “мэргэжилтнээр хянуулсан байх”, “зөвлөмж өгсөн байх”, “тухайн жилдээ”, “жилд 1 удаа”, “жилийн туршид” гэх мэтээр хэт ерөнхий, тодорхой бус, оновчгүй, хэмжиж дүгнэх боломжгүй байдлаар тодорхойлж гэрээнд тусгадаг байна.

Үр дүнгийн гэрээний шалгуур үзүүлэлт ажиллах чадвартай байхын тулд тухайн жилд хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, ажил, үйлчилгээний онцлогоос хамаарч өөрчлөгдөж байх ёстой боловч агентлагийн дарга нарын сүүлийн 3-4 жилийн үр дүнгийн гэрээг харьцуулж үзэхэд шалгуур үзүүлэлтүүдэд өөрчлөлт орсон зүйл байхгүйгээс гадна, өөрчлөгдөөд ч ач холбогдолгүй хэт ерөнхий, тодорхой бус, хэмжих боломжгүй шалгуур үзүүлэлттэй байна.

Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн, муу байх нь агентлагийн нэр хүндэд л тодорхой хэмжээгээр нөлөөлөх боловч төсөв, санхүүд огт нөлөөлдөггүй байна. Үндсэндээ гэрээний биелэлтээр агентлагийн хувьд санхүүгийн урамшуулал олгох, хариуцлага хүлээлгэх явдал байхгүй байна. Засгийн газрын агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлт агентлагийн хувьд нөлөө үзүүлэхээр зүйл биш, ач холбогдол багатай учир агентлаг тухайн гэрээний биелэлтийн төлөө ажиллах шаардлага ч бага, агентлагийг гэрээгээр удирдан ажиллуулах боломж ч хомс байна.

Агентлагийн үйл ажиллагааны жилийн төлөвлөгөөнд тусгагдсан хэт ерөнхий, бодитой бус, оновчгүй шалгуур үзүүлэлтээр агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээг үнэн, бодитой үнэлж дүгнэх боломжгүй байдаг бөгөөд нэгэнт бодитой үнэлж чадаагүй үнэлгээний үр дүнгээр хариуцлага тооцож, арга хэмжээ авах нь үндэслэлгүй учир Засгийн газрын агентлагийн дарга нарын үр дүнгийн гэрээний биелэлт сайн дүгнэгддэг, харин муу гэж дүгнэгдэх тохиолдол байхгүй, тиймээс үр дүнгийн гэрээний биелэлт муу байгаагаас үүдэн ямар нэг хариуцлага тооцох явдал гардаггүй байна.

Агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн дүнг гэрээ байгуулахад оролцогч талууд дараа жилийн гэрээнд загвар болгож ашиглах зорилгоор, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний нэгжийн ажилтнууд хяналт-шинжилгээний тайлан гаргах зорилгоор ихэвчлэн ашигладаг гэж үзэхээр байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

Батсүх, Ш., Бямбаяр, Я., нар (2004), “Улсын салбарын удирдлага, санхүүжилтийн шинэчлэл: Үзэл баримтлал, хэрэгжилт”

Засгийн газрын тогтоол №4. (1999.01.13). “Төрийн захиргааны төв, нутгийн захиргааны байгууллагын үйл ажиллагааны явц байдалд хяналт-шинжилгээ хийх, үр дүнг нь үнэлэх журам”

Монгол Улсын хууль. (1993), Монгол Улсын Засгийн газрын тухай

Монгол Улсын хууль. (1994), Төрийн албаны тухай

Монгол Улсын хууль. (2002), Төсвийн байгууллагын удирдлага, санхүүжилтийн тухай

Монгол Улсын хууль. (2004), Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай

Монгол Улсын хууль. (2011), Төсвийн тухай

Төрийн албаны зөвлөлийн тогтоол №134. (2012), “Төсвийн шууд захирагчийн үйл ажиллагааны үр дүн, мэргэшлийн түвшинг үнэлж дүгнэх журам”

Төрийн захиргааны албаны зөвлөлийн тогтоол №04, (1995), “Төрийн захиргааны албан хаагчийн үйл ажиллагаа, мэргэшлийн түвшинг үнэлж дүгнэх журам”

Удирдлагын академи, (2005), “Гүйцэтгэлийн удирдлагын хэрэгжилтийн байдал, хүрсэн үр дүнг тодорхойлох” судалгааны тайлан

УИХ-ын тогтоол №12, (2016), “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвч”

УИХ-ын тогтоол №38, (1996) “Монгол Улсын төрөөс Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны өөрчлөлт, шинэчлэлтийн талаар баримтлах бодлого”

Pollitt, C. Talbot, C., Caulfield, J. and Smullen, A. (2005) Agencies: How Governments do Things Through Semi-Autonomous Organizations. Palgrave Macmillan.

ДҮГНЭЛТ

Хорьдугаар зууны сүүлийн 30-аад жилд дэлхий нийтийг хамарсан төрийн захиргааны өөрчлөлт, шинэчлэлийн нэг бүрэлдэхүүн хэсэг нь агентлагийн зохион байгуулалтад шилжсэн явдал юм. Төрөөс үзүүлэх бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ төвлөрч, улс төрчдийн оролцоо, дүрэм, журмын зохицуулалт, бүтэц, шат дамжлага нэмэгдэж, мэргэшсэн албан хаагчдын бүтээлч санаачлага хязгаарлагдаж, хариуцлага эзэнгүйдэж үйлчлүүлэгчдээсээ хөндийрсөн захиргааны нүсэр байгууллага бий болсныг задалж үйлчлүүлэгчдээ ойр, цомхон, тодорхой чиг үүрэгтэй мэргэшлийн бие даасан байгууллагын тогтолцоонд шилжүүлэн төрийн албан хаагчдыг улс төрийн болон дүрэм, журмын хүлээснээс ангижруулан бүтээлч үйл ажиллагааг нь дэмжиж, орц, өдөр тутмын даалгавар, заавраар биш, үр дүнгээр хянаж удирдах болсон нь агентлагжуулах үйл явц байсан юм.

Агентлаг нь яамнаасаа бие даасан статус бүхий, чиг үүрэг нь эрх зүйн хувьд хуулиар тусгайлан тодорхойлогдсон, үйл ажиллагааны зорилго, зорилт болон төсөв санхүүгийн хувьд эрхэлсэн сайдаасаа тодорхой хамааралтай төрийн захиргааны байгууллага юм. Гэхдээ орчин үеийн агентлагийн талаар нэгдсэн стандарт байх боломжгүй олон төрөлтэй байдаг бөгөөд төгс агентлаг байгуулчихсан улс орон ч байхгүй, бүгд л өөр өөрийн орчин нөхцөлд зохицуулж агентлагийг зохион байгуулсан байна. Орчин үеийн агентлагийн нийтлэг шинж нь бие даалгах, эрх мэдэл олгох, гэрээгээр удирдах юм.

Агентлагийн эдгээр нийтлэг шинж хэрхэн хэрэгжих, агентлаг ямар байх нь тус агентлагийн гүйцэтгэж буй чиг үүрэг, үзүүлж буй үйлчилгээний онцлог, тухайн орны улс төрийн тогтолцоо, улс төр-захиргааны соёл, захиргааны тогтолцоо, захиргааны шинэчлэлийн үйл явцаас хамааран төлөвшдөг байна.

Монгол Улсын парламентын засаглал нь төрийн тогтолцоонд УИХ давамгайлах байдлаар хэрэгждэг онцлогоос шалтгаалан сонгуульд ялсан нам нь хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийг өөртөө төвлөрүүлэх, түүнчлэн олонхиос нэрдэвшигч Ерөнхийлөгчөөр сонгогдсон, эсвэл улс төрийн томоохон хүчнүүдийн нөлөө бүхий фракциуд “эвссэн” тохиолдолд төрийн эрх мэдэлд нөлөөллөө бүрэн тогтоож, “нам төвтэй” төрийн тогтолцоог бий болгоход хүргэдэг. Энэ нь Засгийн газрын агентлагийг байгуулах, татан буулгах, өөрчлөн зохион байгуулах, түүнчлэн агентлагийн бүтэц, зохион байгуулалт, үйл ажиллагаа, гаргах шийдвэр, албан хаагчдын томилгоонд хүртэл улс төрийн шалгуураар хандах нөхцөлийг бүрдүүлж, агентлагийг төрийн зорилт, чиг үүргийн үүднээс биш, харин нам, бүлэглэлийн улс төрийн зорилгоор ашиглах боломжийг олгодог.

1990-ээд оны эхэн үеэс социализмын үзэл суртал, үнэт зүйл, улс төр-захиргааны соёл, эрх зүй, ёс суртахууны зохицуулалт гэнэт үгүйсгэгдэж, үүссэн хоосон орон зайд нь Азийн чөлөөт нүүдэлчдийн сул холбооноос ардчилсан тогтолцоо хүртэлх Монголын улс төр-захиргааны соёлын уламжлал болон

шинэ үеийн соёл, ёс суртахуун, үнэт зүйлийн элементүүд зөрчилдөн гарч ирж, зэрэгцэн орших болсон билээ.

Соёлын ийм замбараагүй, залуургүй орчинд социализмын үеийн үзэл сурталд үндэслэсэн захиргаа, түүний соёл, ёс зүйн зохицуулалт үгүйсгэгдэж, дарга бүхнийг мэдэж шийддэг, эрх мэдлийн зөрүүнд суурилсан захиргааны соёл хүч түрэн давамгайлахын зэрэгцээ төрийн эрх мэдэл, албан тушаал, ажил хэргийг авилга, хээл хахуулиар шийдвэрлэдэг Манжийн захиргааны үеийн улс төр-захиргааны соёл эргэж цэцэглэхэд хүргэсэн юм.

Эрх зүйт төр-захиргаа төлөвшөөгүй, нам давамгайлсан төрийн тогтолцоотой, улс төр-захиргааны соёлын эклектик орчинд эрх мэдлийн зөрүүнд суурилсан, улс төржсөн, сонгуулийн жилээр хязгаарлагдах богино хугацааны хандлагатай, тогтворгүй, прагматик, бодит байдалдаа дасан зохицож, өнөө маргаашаа аргацааж, байгаа байдалдаа тансаглаж, өөрөө өөртөө дээд удирдлагадаа үйлчилсэн; тогтоосон дүрэм журам, соёл, үнэт зүйл, үнэлэмж, зарчмаас илүүтэй “чадаж л байвал болоо” гэсэн хандлагаар оршин тогтнодог “дарга төвтэй” захиргаа буюу агентлаг төлөвшихөд нөлөөлж байна.

Хэдийгээр нүүдэлчдийн прагматик, уян хатан хандлага; их гүрний үеийн гавьяа зүтгэлийн, социализмын үеийн ажлын үзүүлэлт, мэргэжил, туршлагын гэх мэт улс төр-захиргааны соёлын эерэг уламжлалаараа ажиллах хүсэл эрмэлзэл иргэд, төрийн албан хаагчид, агентлаг, түүний удирдлагад байгаа боловч түүнийг нь институцчилж, Засгийн газрын агентлагийн төлөвшил, үйл ажиллагаанд албадан хэрэгжүүлж чадахгүй байгаагаас уламжлалт соёлыг сөргөөр ашиглах хандлага давамгайлдаг байна.

1990-ээд оны дунд үеэс Монгол Улсад социализмын үеийн захиргааны тогтолцоог орлох, шилжилтийн үед нийцэх, ардчилал, зах зээлийн тогтолцоонд ажиллах чадвартай, эдийн засгийн хямрал, төсвийн хомсдолын үед үр ашигтай, хэмнэлттэй ажиллах төрийн захиргааны тогтолцоог бий болгох шаардлага байснаас биш, төрийн захиргааны шинэчлэлийн сүүлийн үеийн чиг хандлагад нийцсэн бизнес загвартай, либерал захиргааны байгууллагын тогтолцоог нэвтрүүлэх нөхцөл, шаардлага бүрдээгүй байсан байна.

Улс төрөөс ангид, мэргэшсэн тогтвортой, үйл ажиллагаа нь хууль дүрмээр зохицуулагдсан сонгодог маягийн захиргааны тогтолцоог бий болгох цаг үеийн шаардлага байснаас биш, дүрэм журмын хүлээснээс ангид уян хатан ажилладаг, гарц, үр дүнгээр удирддаг бие даасан агентлаг бүхий орчин үеийн захиргааг төлөвшүүлэх нөхцөл бүрдээгүй байжээ.

Түүгээр ч барахгүй захиргааны тогтолцоог өөрчилж шинэ тогтолцоог бүрдүүлэх шаардлагыг захиргааны байгууллагын хоорондын уялдаа холбоо алдагдаж “бие даасан мэт болсон”, төрийн албан хаагчид мэргэшээгүй, чиг үүргээ бүрэн ойлгож ухамсарлаагүй, удирдлагын чадавхи сул, арга барил нь хуучин гэх мэт төрийн захиргааны тогтолцоонд орчин үеийн агентлаг

байгуулах нөхцөл бүрдээгүйг илэрхийлсэн үзүүлэлтээр үндэслэсэн байдаг.

Гэсэн хэдий ч өндөр хөгжилтэй орнуудын төрийн захиргааны өөрчлөлт, шинэчлэлийн туршлагыг хуулбарласан; олон улсын шинжээч, зөвлөхүүдийн зөвлөмжийг дагасан; өөрчлөлт, шинэчлэлийн бодлогыг хандивлагчдын онол, үзэл баримтлалын дагуу боловсруулж хэрэгжүүлэх, тэдгээрээс санхүүгийн хандив, тусламж авах сонирхол; өөрчлөлтийн бодлогыг зарчим, үзэл баримтлалынх нь дагуу заавал хэрэгжүүлэх албагүй цаг үе, нөхцөл байдалд нь нийцүүлэн “монголчлоод” хэрэгжүүлнэ гэсэн прагматик хандлага зэрэг нь Монголын төрийн захиргааны тогтолцоонд тухайн үеийн зах зээлийн баримжаатай либерал захиргааны үзэл баримтлалыг нэвтрүүлж, агентлагийн бүтцийг бий болгосон байна.

Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд Засгийн газрын агентлаг бий болгосноос хойшхи 20 гаруй жилийн хугацаанд нэг талаас манай орны бодит нөхцөл шаардлагад нийцүүлэн хууль, дүрмээр зохицуулсан, шаталсан бүтэцтэй, төвлөрсөн удирдлагатай сонгодог захиргааны тогтолцоог төлөвшүүлэх, нөгөө талаас өндөр хөгжилтэй улс орнуудын захиргааны шинэчлэлийн үзэл баримтлал, туршлагад суурилсан бүтэц, зохион байгуулалт, төсөв, санхүү, хүний нөөцийн хувьд харьцангуй бие даасан, гэрээний удирдлагын зарчмаар ажилладаг орчин үеийн захиргааны тогтолцоог бий болгох гэсэн хоёр чиг хандлагыг зэрэгцүүлэн хэрэгжүүлэхийг оролдсоор ирсэн байна.

Монгол Улсын төрийн захиргааны өөрчлөлт, шинэчлэлийн холимог чиг хандлагын энэ орчинд Засгийн газрын агентлаг нь сонгодог захиргаа ч болж амжихгүй, орчин үеийн агентлаг ч болж төлөвшихгүй аль алиныг нь хослуулах гэсээр өдийг хүрсэн байна.

Монгол Улсын төрийн захиргааны тогтолцоонд 1996 онд анх агентлаг бий болгосноос хойш Засгийн газрын агентлагийн төлөвшил туйлын тогтворгүй байжээ. Засгийн газрын агентлагийг татан буулгах, хооронд нь нэгтгэх, салгах, шинээр байгуулах, чиг үүрэг, харьяалал, нэр, статусыг нь өөрчлөх явдал УИХ-ын сонгууль бүрийн дараа ёс мэт тохиолдож байсны зэрэгцээ УИХ-ын бүрэн эрхийн хугацааны дундуур ч багагүй өөрчлөлт явагдаж байв. 1996 онд анх байгуулсан 53 агентлагаас одоо статус, харьяалал, чиг үүрэгт нь өөрчлөлт ороогүй 7 агентлаг, түүний дотор ямар нэгэн өөрчлөлт огт ороогүй (нэр нь ч өөрчлөгдөөгүй) ердөө ганц агентлаг байна.

Засгийн газрын агентлагийн бие даасан статус нь хууль, дүрэм болон эрх зүйн бусад актуудаар бүрэн тодорхойлогдсон байна. Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг нь орчин үеийн агентлагийн утгаар ч, уламжлалт захиргааны байгууллагын хэлбэрээр ч бие даан ажиллах боломж байгаа ч улс төрийн болон дээд шатны байгууллага, албан тушаалтны зүгээс бүх талын нөлөөллөөс болоод бие даасан энэ статус нь бүрэн хэрэгжихгүй байна. Үндсэндээ цаг үеийн шаардлага, улс төрийн нөхцөл байдал, дээд шатны

удирдлага, байгууллагын арга барил, агентлагийн удирдлагын чадавхи, тодорхой ажил, асуудлаас хамаарч агентлаг нь яамны зохион байгуулалтын нэгж шиг, уламжлалт бие даасан захиргааны байгууллага шиг, эсвэл орчин үеийн агентлаг шиг ч ажиллах шаардлага тулгардаг байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын агентлагийн бүрэн эрх, чиг үүргийг нийтлэг болон салбарын тусгай хууль тогтоомжуудаар нарийвчлан зохицуулсан нь агентлагт тэр хэмжээгээр эрх мэдэл олгохын зэрэгцээ үйл ажиллагааг нь журамлах замаар уян хатан, чөлөөтэй бүтээлч үйл ажиллагаа явуулах эрх мэдлийг нь хязгаарладаг байна.

Засгийн газрын агентлагийн бүтэц, орон тоо, хүний нөөц, төсөв, цалин зэрэг орцыг дээд байгууллага, албан тушаалтнаас тогтоож өгдөг, нөлөөлж оролцдог учир агентлаг нь орцоо бие даан удирдаж чөлөөтэй ажиллах эрх мэдэлгүй байна.

Засгийн газрын агентлагийг орцоор нь ч, гарц, үр дүнгээр нь ч хянаж, удирдахаар зохицуулж ажилладаг нь орцын эрх мэдэлгүй мөртлөө гарц, үр дүнгээр хариуцлага хүлээхийг шаарддаг зөрчилтэй байдлыг үүсгэж байна.

Засгийн газрын агентлагийн дарга эрхэлсэн сайдтай үр дүнгийн гэрээ байгуулах, хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ хийх, үнэлж дүгнэх, үнэлгээний мөрөөр авах арга хэмжээ авах уг гэрээний дагуу агентлагийг гарц, үр дүнгээр удирдах эрх зүйн орчин бүрдсэн байна.

Бодит байдалд Засгийн газрын агентлагийн даргын үр дүнгийн гэрээ нь агентлагийн нэгж, ажилтнуудын төлөвлөгөөний нэгтгэл болсон, хүрэх үр дүн, шалгуур үзүүлэлттэй хэдий ч түүнийг агентлаг өөрийн боломж, сонирхолд нийцүүлэн тогтоосон нэг талын оролцоо давамгайлсан шинжтэй байгуулагдаж байна. Гэрээнд тусгагдсан хүрэх үр дүн, гүйцэтгэлийн шалгуур үзүүлэлт нь хэмжих боломжгүй, хэт ерөнхий, бодит бус бөгөөд жил бүр давтагдсан шинжтэй тодорхойлогдсон нь гэрээний хэрэгжилтэд хяналт шинжилгээ хийх, гэрээний биелэлтийг бодитой үнэлж, дүгнэх боломжийг хязгаарлаж байна. Үр дүнгийн гэрээний биелэлтийн үнэлгээнээс хамаарч агентлаг болон дарга, ажилтнуудад төсөв, санхүүгийн, цалин урамшуулал, хариуцлагын бодитой нөлөө байхгүй байна.

Үндсэндээ үр дүнгийн гэрээ нь Засгийн газрын агентлагийн хууль, журам хэрэгжүүлж хийдэг нэг ажил бөгөөд хэлбэрийн хувьд уг дүрэм, журамд нийцэх нь чухал болохоос биш, агуулгын хувьд агентлагийн үр нөлөө, үр дүнг дээшлүүлэхэд чиглэгдэж чадахгүй, үндсэндээ агентлагийг гэрээгээр удирдах арга механизм болж төлөвшөөгүй байна.

Бодлого, хууль дүрэм, журмын зохицуулалтын болон арга зүй, зохион байгуулалтын олон талаасаа Монгол Улсын Засгийн газрын агентлаг нь орчин үеийн агентлаг болж төлөвших боломж байсан боловч төрийн тогтолцооны онцлог, улс төр-захиргааны соёл, захиргааны шинэчлэлийн бодлого, агентлаг

бий болгож, өөрчлөн зохион байгуулж ирсэн үйл явц, агентлагийг бие даалгах, эрх мэдэл олгох, гэрээний удирдлагыг хэрэгжүүлж байгаа бодит байдал нь орчин үеийн агентлаг биш, үндсэн чиг үүргээ амжилттай хэрэгжүүлэх, дээд шатны байгууллагын даалгавар биелүүлэхэд чиглэн ажилладаг уламжлалт захиргааны байгууллагын хэлбэртэй болгож байна.

Энэ бүхнээс үзэхэд Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, захиргааны тогтолцооны талаар дараах арга хэмжээг нэн даруйд авч хэрэгжүүлэх нь зүйтэй гэж үзэж байна. Үүнд:

- Засгийн газрын үйл ажиллагааны чиглэл, бүтцийн ерөнхий тогтолцооны талаар төрөөс баримтлах бодлогыг өнөөгийн цаг үеийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэн шинэчлэн боловсруулж, хэрэгжүүлэх. Үндсэндээ төрийн захиргааны тогтолцоонд агентлагийн бүтэц байх, тэр нь орчин үеийн агентлагийн шинжийг хадгалсан байх нь чухал бус бодит нөхцөл байдалдаа нийцсэн захиргааны байгууллагууд байх нь чухал байна;
- Захиргааны шинэ тогтолцоог бий болгохдоо тусгай чиг үүрэгтэй захиргааны байгууллага (Цагдаагийн ерөнхий газар, Тагнуулын ерөнхий газар, Зэвсэгт хүчний жанжин штаб, Хил хамгаалах ерөнхий газар, Онцгой байдлын ерөнхий газар, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар г.м.), бие даасан захиргааны байгууллага (Эрчим хүчний зохицуулах хороо, Харилцаа холбооны зохицуулах хороо, Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар, Архивын ерөнхий газар, Оюуны өмч, улсын бүртгэлийн ерөнхий газар, Эрүүл мэндийн хөгжлийн төв г.м.), агентлаг (Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар, Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар, Мал эмнэлэг, үржлийн газар г.м.) гэх мэтээр ангилах;
- Төрийн захиргааны тогтолцоог бүрдүүлэхэд захиргааны байгууллагуудын чиг үүрэг, үйл ажиллагааны онцлогийг үл харгалзан зөвхөн статусынх нь дагуу ангилж нэгдсэн загварт оруулж төвлөрүүлэн зохицуулах явдлаас татгалзах. Захиргааны байгууллагын статус нь адил боловч чиг үүрэг, үйл ажиллагааны онцлогт нийцсэн өөр өөр зохицуулалт (санхүүжилт, хүний нөөц, цалин урамшил, эрх мэдэл, бүрэн эрх), зохион байгуулалт (бүтэц, орон тоо, үйл ажиллагааны арга, хэлбэр)-тай тогтолцоог бий болгох;
- Төрийн захиргааны шинэчлэлийг хийж захиргааны шинэ тогтолцоог төлөвшүүлэхдээ улс төрөөс ангид, мэргэшсэн, тогтвортой сонгодог захиргааг төлөвшүүлэх асуудалд юуны түрүүнд анхаарал хандуулж, шинэчлэлийн олон улсын сүүлийн үеийн ололтыг нэвтрүүлэх явдлыг дараа нь анхаарч байх шаардлагатай байна;
- Төрийн захиргааг улс төрийн нөлөөллөөс ангид байлгаж мэргэшсэн,

тогтвортой, бие даасан үйл ажиллагааг нь хангах. Сонгуулийн үр дүнгээр олз хуваах зарчмаар Засгийн газрын бүтэц, бүрэлдэхүүн, захиргааны тогтолцоог бүрдүүлэхэд хандах явдлыг хязгаарлах, ядаж зохистой харьцаанд оруулах, ялангуяа улс төрчдийн амбиц, ашиг сонирхлын нөлөө нь хуулиар тогтоосон бодлого, үзэл баримтлалын хүрээнээс халих явдлыг зогсоох;

- Төрийн тогтолцоонд УИХ давамгайлдаг, түүгээр дамжиж улс төрийн сонгуульд ялсан нам төрийн эрх мэдлийг төвлөрүүлэн хэрэгжүүлдэг практикаас татгалзах;
- Монголын улс төр-захиргааны соёлын эклетик байдлыг зохицуулж үнэт зүйл, ёс суртахуун, үнэлэмжийн норм, хэм хэмжээ тогтоож, төрийн зүгээс албадан хэрэгжүүлдэг болох;
- Гаднын мэргэжилтэн, шинжээчдийн зөвлөмж, амалсан тусламжид дулдуйдан түүхэн өөр цаг үед, өөр улс орны ялгаатай соёлын орчинд гарч хэрэгжиж байсан захиргааны шинэчлэлийн үзэл баримтлалыг өөрийн орны улс төр, соёлын орчинд яаж нийцэж хэрэгжихийг тооцож гаргалгүйгээр хоорондоо зөрчилтэй бодлого, үзэл баримтлал, арга барилыг хуулбарлан хуульчлахаас татгалзах;
- Төрийн захиргааны байгууллагын үйл ажиллагааны үр дүнг үнэлж, дүгнэх, хариуцлага тооцох явдлыг хууль, журамд хэлбэрдэж нийцүүлэхээр биш, хэрэгжих боломжтой байхаар зохицуулах.

**Засгийн газрын агентлагийн өөрчлөлт:
шинээр байгуулсан, нийлүүлсэн, тусгаарласан, хуваасан, нэгтгэсэн, нэрийг нь өөрчилсөн түүх
(1996-2018)**

№	1996-2000		2000-2004		2004-2008		2008-2012		2012-2016		2016-2020											
	1996	1997	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	Тагнуулын Төв газар																					
2	Цагдаагийн Ерөнхий газар																					
3	Радио, телевизийн Хэрэг эрхлэх газар																					
4	Мэдээллийн МОНЦАМЭ агентлаг																					
5	Иргэний хамгаалалтын газар																					
6	Гал түймэртэй тэмцэх газар																					
7	Улсын нөөцийн газар																					
8	Татварын Ерөнхий газар		Үндэсний Татварын Ерөнхий газар		Татварын Ерөнхий газар		Татварын Ерөнхий газар		Гааль, татварын ЕГ		Татварын ЕГ											
9	Гаалийн Ерөнхий газар		Улсын гаалийн Ерөнхий газар		Гаалийн Ерөнхий газар		Гаалийн Ерөнхий газар		Гаалийн Ерөнхий газар		Төрийн өмчийн бодлого											
10	Төрийн өмчийн хороо																					
11	Засгийн газрын мэдээ сонин																					
12	ТЗУХИ																					
13	Төр, засгийн үйлчилгээ, аж ахуйн газар																					
14	Санхүүгийн улсын хяналт шалгалтын газар																					
15	Худалдаа, үйлдвэрийн улсын хяналтын алба		Худалдаа, үйлдвэрийн улсын хяналтын алба		Худалдаа, үйлдвэрийн улсын хяналтын алба		Худалдаа, үйлдвэрийн улсын хяналтын алба		Худалдаа, үйлдвэрийн улсын хяналтын алба		Худалдаа, үйлдвэрийн улсын хяналтын алба											
16	Геологи, уул уурхайн улсын хяналтын алба		Геологи, уул уурхайн улсын хяналтын алба		Геологи, уул уурхайн улсын хяналтын алба		Геологи, уул уурхайн улсын хяналтын алба		Геологи, уул уурхайн улсын хяналтын алба		Геологи, уул уурхайн улсын хяналтын алба											
17	Хөдөө аж ахуйн улсын хяналтын алба		Хөдөө аж ахуйн улсын хяналтын алба		Хөдөө аж ахуйн улсын хяналтын алба		Хөдөө аж ахуйн улсын хяналтын алба		Хөдөө аж ахуйн улсын хяналтын алба		Хөдөө аж ахуйн улсын хяналтын алба											
18	Боловсролын хяналтын алба		Боловсролын хяналтын алба		Боловсролын хяналтын алба		Боловсролын хяналтын алба		Боловсролын хяналтын алба		Боловсролын хяналтын алба											
19	Дэд бүтцийн улсын хяналтын алба																					
20	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын улсын хяналтын алба																					
21	Эм, био бэлдмэл, эмчилгээний чанарын хяналтын улсын алба		Эм, био бэлдмэл, эмчилгээний чанарын хяналтын улсын алба		Эм, био бэлдмэл, эмчилгээний чанарын хяналтын улсын алба		Эм, био бэлдмэл, эмчилгээний чанарын хяналтын улсын алба		Эм, био бэлдмэл, эмчилгээний чанарын хяналтын улсын алба		Эм, био бэлдмэл, эмчилгээний чанарын хяналтын улсын алба											
22	Эрүүл ахуй, халдвар, нян судлалын Үндэсний төв		Эрүүл ахуй, халдвар, нян судлалын Үндэсний төв		Эрүүл ахуй, халдвар, нян судлалын Үндэсний төв		Эрүүл ахуй, халдвар, нян судлалын Үндэсний төв		Эрүүл ахуй, халдвар, нян судлалын Үндэсний төв		Эрүүл ахуй, халдвар, нян судлалын Үндэсний төв											

Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар

Улсын мэргэжлийн хяналтын газар

№	Төмөр замын хэрэг эрхлэх газар										Төмөр замын газар																			
	1996-2000					2000-2004					2004-2008					2008-2012					2012-2016					2016-2020				
	1996	1997	1998	1999	2000	2000	2001	2002	2003	2004	2004	2005	2006	2007	2008	2008	2009	2010	2011	2012	2012	2013	2014	2015	2016	2016	2017	2018		
42	Иргэний агаарын тээврийг удирдах газар																													
43	Иргэний нисэхийн ерөнхий газар																													
44	Шуудан, цахилгаан холбооны газар										Мэдээлэл, цахилгаан холбоо, технологийн газар					Мэдээлэл, харилцаа холбоо, шуудан, технологийн газар					Мэдээллийн технологи, шуудан, харилцаа холбооны технологийн газар					Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газар				
45	Аялал жуулчлалын Үндэсний төв										Аялал жуулчлалын газар										Мэдээлэл, цахилгаан холбоо, технологийн газар									
46	Байгаль орчныг хамгаалах алба										Байгаль, ой, усны нөөцийн газар										Усны газар									
47											Ойн Хэрэг эрхлэх газар										Ойн газар									
48	Ус, цаг уур, орчны шинжилгээний газар																													
49	Зэвсэгт хүчний Ерөнхий штаб																													
50	Гадаад харилцаа, мэдээлэл, судалгааны тусгай газар																													
51	Хөдөө аж ахуйн газар										Улсын мал эмнэлэг, үржлийн газар										Улсын мал эмнэлэг, үржлийн газар									
52	Улсын нийгмийн даатгалын ерөнхий газар																													
53	Улсын нийгмийн даатгалын ерөнхий газар																													
54	Хөдөлмөр зохицуулалтын газар										Хөдөлмөр эрхлэлтийн газар										Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газар									
55	Улсын нийгмийн халамжийн газар										Улсын нийгмийн халамжийн газар										Нийгмийн халамж, үйлчилгээний ерөнхий газар									
56	Соёл, урлагийн газар										Соёл, урлагийн газар										Соёл, урлагийн газар									
57	Хилийн цэргийг удирдах газар										Хилийн цэргийг удирдах газар										Хил хамгаалах ерөнхий газар									
58	Биеийн тамир, спортын улсын хороо										Биеийн тамир, спортын улсын хороо										Биеийн тамир, спортын газар									

№	1996-2000				2000-2004				2004-2008				2008-2012				2012-2016				2016-2020							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2004	2005	2006	2007	2008	2008	2009	2010	2011	2012	2012	2013	2014	2015	2016	2016	2017	2018	
59	Эмнэлгийн тусламжийг удирдах газар																											
60	Хүүхдийн төлөө Үндэсний газар																											
61	Шударга бус өрсөлдөөнийг хянан зохицуулах газар														Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар													
62	Жижиг, дунд үйлдвэрийн хэрэг эрхлэх газар																											
63	Цөмийн энергийн газар																											
64	Гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхлэх газар														Иргэний харьяалал, шилжилт хөдөлгөөний ерөнхий газар													
65	Мэргэжлийн боловсрол, сургалтын газар																											
66	Үндэсний хөгжил, шинэтгэлийн хороо																											
67	Хүдэлдэн авах ажиллагааны газар														Үндэсний хөгжлийн газар													
68	Тахарын ерөнхий газар																											

Засгийн газрын агентлагуудын орон тооны өөрчлөлт /2017-08-10-ны байдлаар/

3Г-ын 2012-09-22-ны 43 Дугаар тогтоолоор баталсан			3Г-ын 2014-12-15-ны 387-р тогтоолоор баталсан			3Г-ын 2015-12-21-ний 501-р тогтоолоор баталсан			3Г-ын 2016-07-27-ны 4-р тогтоолоор баталсан		
№	Агентлагийн нэр	Орон тооны хязгаар	№	Агентлагийн нэр	Орон тооны хязгаар	№	Агентлагийн нэр	Орон тооны хязгаар	№	Агентлагийн нэр	Орон тооны хязгаар
1	Мэдээллийн технологи, шуудан харилцаа холбооны газар	44	1	Мэдээллийн технологи, шуудан харилцаа холбооны газар	37	1	Мэдээллийн технологи, шуудан харилцаа холбооны газар	37	1	Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газар	37
2	Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар	42	2	Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар	36	2	Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар	36	2	Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар	36
3	Стандартчилал хэмжил зүйн газар	145	3	Стандартчилал хэмжил зүйн газар	123	3	Стандартчилал хэмжил зүйн газар	123	3	Стандарт хэмжил зүйн газар	123
4	Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар	137	4	Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар	129	4	Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар	129	4	Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар	149
5	Онцгой байдлын ерөнхий газар	134	5	Онцгой байдлын ерөнхий газар	105	5	Онцгой байдлын ерөнхий газар	105	5	Онцгой байдлын ерөнхий газар	105
6	Цагдаагийн ерөнхий газар	157	6	Цагдаагийн ерөнхий газар	133	6	Цагдаагийн ерөнхий газар	298	6	Цагдаагийн ерөнхий газар	298
7	Тануулын ерөнхий газар *		7	Тануулын ерөнхий газар		7	Тануулын ерөнхий газар		7	Тануулын ерөнхий газар	
8	Хил хамгаалах ерөнхий газар*		8	Хил хамгаалах ерөнхий газар		8	Хил хамгаалах ерөнхий газар		8	Хил хамгаалах ерөнхий газар	
9	Зэвсэгт хүчний жанжин штаб*		9	Зэвсэгт хүчний жанжин штаб		9	Зэвсэгт хүчний жанжин штаб		9	Зэвсэгт хүчний жанжин штаб	
10	Архивын ерөнхий газар	96	10	Архивын ерөнхий газар	82	10	Архивын ерөнхий газар	82	10	Архивын ерөнхий газар	82
11	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар	113	11	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар	101	11	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар	101	11	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар	101
12	Иргэний харьяалал, шилжилт хөдөлгөөний ерөнхий газар	159	12	Иргэний харьяалал, шилжилт хөдөлгөөний ерөнхий газар	130	12	Иргэний харьяалал, шилжилт хөдөлгөөний ерөнхий газар	130	12	Гадаадын иргэн, харьяатын газар	130
13	Цаг уур, орчны шинжилгээний газар	64	13	Цаг уур, орчны шинжилгээний газар	54	13	Цаг уур, орчны шинжилгээний газар	54	13	Цаг уур, орчны шинжилгээний газар	54
14	Газрын харилцаа, геодези, зураг зүйн газар	73	14	Газрын харилцаа, геодези, зураг зүйн газар	62	14	Газрын харилцаа, геодези, зураг зүйн газар	62	14	Газар зохин байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар	62
15	Иргэний нисэхийн ерөнхий газар	125	15	Иргэний нисэхийн ерөнхий газар	106	15	Иргэний нисэхийн ерөнхий газар	106	15	Иргэний нисэхийн ерөнхий газар	106
16	Мал эмнэлэг, үржлийн газар	24	16	Мал эмнэлэг, үржлийн газар	21	16	Мал эмнэлэг, үржлийн газар	21	16	Мал эмнэлэг, үржлийн газар	21
17	Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар	85	17	Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар	72	17	Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар	72	17	Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын ерөнхий газар	128
18	Нийгмийн халамж, үйлчилгээний ерөнхий газар	56	18	Нийгмийн халамж, үйлчилгээний ерөнхий газар	48	18	Нийгмийн халамж, үйлчилгээний ерөнхий газар	48	18	Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар	68
19	Хүүхдийн төлөө үндэсний газар	43	19	Хүүхдийн төлөө үндэсний газар	35	19	Хүүхдийн төлөө үндэсний газар	35	19	Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар	35
20	Худалдан авах ажиллагааны газар	65	20	Худалдан авах ажиллагааны газар	55	20	Худалдан авах ажиллагааны газар	55	20	Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар	75
21	Гаалийн ерөнхий газар	110	21	Гаалийн ерөнхий газар	94	21	Гааль, татварын ерөнхий газар	184	21	Гаалийн ерөнхий газар	94
22	Татварын ерөнхий газар	129	22	Татварын ерөнхий газар	110	22	Татварын ерөнхий газар	110	22	Татварын ерөнхий газар	110
23	Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар	182	23	Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар	155	23	Улсын бүртгэл, статистикийн ерөнхий газар	253	23	Оюуны өмч, улсын бүртгэлийн ерөнхий газар / <i>нэвдсэн</i> /	187
24	Оюуны өмчийн газар	36	24	Оюуны өмчийн газар	31	24	Оюуны өмчийн газар	31	24	Оюуны өмч, улсын бүртгэлийн ерөнхий газар / <i>нэвдсэн</i> /	185
25	Газрын тосны газар	114	25	Газрын тосны газар	101	25	Газрын тосны газар	109	25	Ашигт малтмал, газрын тосны газар / <i>нэвдсэн</i> /	185
26	Ашигт малтмалын газар	170	26	Ашигт малтмалын газар	145	26	Ашигт малтмалын газар	137	26	Урьдчилсан хөгжлийн газар / <i>өөрчлөгдсөн</i> /	55
27	Хөрөнгө оруулалтын газар	21	27	Хөрөнгө оруулалтын газар	30	27	Хөрөнгө оруулалтын газар	30	27	Урьдчилсан хөгжлийн газар	55
28	Тахарын ерөнхий газар	178	28	Тахарын ерөнхий газар	135	28	Тахарын ерөнхий газар / <i>таван.б</i> /	135	28	Биеийн тамир, спортын газар / <i>шинэ</i> /	41
29	Төрийн өмчийн хороо	60	29	Төрийн өмчийн хороо / <i>таван.б</i> /	51	29	Төрийн өмчийн хороо / <i>таван.б</i> /	51	29	Соёл, урлагийн газар / <i>шинэ</i> /	17
30	Цөмийн энергийн газар **	96									
		2648			2181			2373			2299
Нийт албан хаагч			Нийт албан хаагч			Нийт албан хаагч			Нийт албан хаагч		
			өмнөхөөс 467 албан хаагчаар бурсан			өмнөхөөс 192 албан хаагчаар өссөн			өмнөхөөс 74 албан хаагчаар бурсан		

Хавсралт №3

Засгийн газрын агентлагуудын өөрчлөлт /2015-2017 он/

№	ЗГ-ын 2015-12-21-ний 501-р тогтоолоор баталсан		№	ЗГ-ын 2016-07-27-ны 4-р тогтоолоор баталсан	
	Агентлагийн нэр	Орон тооны хязгаар		Агентлагийн нэр	Орон тооны хязгаар
Чиг үүрэг нь өөрчлөгдсөн					
1	Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар	72	1	Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын ерөнхий газар	128
2	Нийгмийн халамж, үйлчилгээний ерөнхий газар	48	2	Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар	68
3	Хүүхдийн төлөө үндэсний газар	35	3	Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар	35
4	Худалдан авах ажиллагааны газар	55			
			4	Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар	75
5	Хөрөнгө оруулалтын газар	30	5	Үндэсний хөгжлийн газар	55
Чиг үүргийг салгаж 2 агентлаг болгосон					
1	Гааль, татварын ерөнхий газар	184	1	Гаалийн ерөнхий газар	94
			2	Татварын ерөнхий газар	110
Нэгтгэсэн агентлаг					
1	Улсын бүртгэл, статистикийн ерөнхий газар	253	1	Оюуны өмч, улсын бүртгэлийн ерөнхий газар <i>/нэгдсэн/</i>	187
2	Оюуны өмчийн газар	31			
3	Газрын тосны газар	109	2	Ашигт малтмал, газрын тосны газар <i>/нэгдсэн/</i>	185
4	Ашигт малтмалын газар	137			
Татан буугдсан					
1	Тахарын ерөнхий газар				135
Шинээр байгуулагдсан					
1	Биеийн тамир, спортын газар				41
2	Соёл, урлагийн газар				17

Засгийн газрын агентлагтай холбогдох эрх зүйн зохицуулалт

№	Эрхлэх асуудлын хүрээ, харьяалал	Агентлаг		Эрх зүйн зохицуулалт
1	Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Архивын ерөнхий газар	Хэрэгжүүлэгч	Архивын тухай хууль /1998.01.02/
2	Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Ашигт малтмал, газрын тосны газар	Хэрэгжүүлэгч	Ашигт малтмалын тухай хууль Цөмийн энергийн тухай Газрын тосны бүтээгдэхүүний тухай
3	Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Биеийн тамир, спортын газар	Хэрэгжүүлэгч	Биеийн тамир, спортын тухай
4	Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Гаалийн ерөнхий газар	Хэрэгжүүлэгч	Гаалийн тухай Гаалийн ерөнхий газрын дүрэм
5	Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Гадаадын иргэн, харьяатын газар	Хэрэгжүүлэгч	Гадаадын иргэний эрх зүйн байдлын тухай хууль Харьяатын тухай
6	Барилга, хот байгуулалтын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар	Хэрэгжүүлэгч	Газрын тухай хууль Геодези, зураг зүйн тухай Кадастрын зураглал ба газрын кадастрын тухай Монгол улсын иргэнд газар өмчлүүлэх тухай
7	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар	Хэрэгжүүлэгч	Хүүхдийн эрхийн тухай хууль Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай Хүүхэд хамгааллын тухай Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай /шинэчилсэн найруулга/
8	Батлан хамгаалахын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Зэвсэгт хүчний жанжин штаб	Тохируулагч	Монгол улсын батлан хамгаалах тухай
9	Зам, тээврийн хөгжлийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Иргэний нисэхийн ерөнхий газар	Хэрэгжүүлэгч	Иргэний нисэхийн тухай хууль Иргэний нисэхийн аюулгүй байдлын үндэсний хөтөлбөр
10	Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Мал эмнэлэг, үржлийн газар	Хэрэгжүүлэгч	Малын удмын сан, эрүүл мэндийг хамгаалах тухай хууль Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай
11	Монгол Улсын Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар	Тохируулагч	Төрийн хяналт, шалгалтын тухай Авто замын тухай хууль
12	Монгол Улсын Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Онцгой байдлын ерөнхий газар	Тохируулагч	Онцгой байдлын тухай Гамшгаас хамгаалах тухай Галын аюулгүй байдлын тухай Онцгой байдлын албаны тухай хууль
13	Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Оюуны өмч, улсын бүртгэлийн ерөнхий газар	Хэрэгжүүлэгч	Иргэний бүртгэлийн тухай хууль Улсын бүртгэлийн тухай хууль Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрын дүрэм
14	Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Соёл, урлагийн газар	Хэрэгжүүлэгч	Соёлын тухай Соёлын өвийн тухай

15	Монгол Улсын Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Стандарт, хэмжил зүйн газар	Тохируулагч	Стандартчилал, тохиролын үнэлгээний тухай Хэмжлийн нэгдмэл байдлыг хангах тухай
16	Монгол Улсын Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Тагнуулын ерөнхий газар	Тохируулагч	Тагнуулын байгууллагын тухай Гүйцэтгэх ажлын тухай Терроризмтой тэмцэх тухай хууль Төрийн нууцын тухай
17	Сангийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Татварын ерөнхий газар	Хэрэгжүүлэгч	Татварын ерөнхий хууль Үндэсний татварын албаны дүрэм
18	Монгол Улсын Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар	Хэрэгжүүлэгч	Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай
19	Монгол Улсын Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Үндэсний хөгжлийн газар	Тохируулагч	Концессын тухай Хөрөнгө оруулалтын тухай 2013.10.03
20	Монгол Улсын Ерөнхий сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газар	Тохируулагч	Харилцаа холбооны тухай Шуудангийн тухай Радио долгионы тухай Цахим гарын үсгийн тухай Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай
21	Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Хил хамгаалах ерөнхий газар	Тохируулагч	Монгол улсын хилийн тухай Улсын хил хамгаалалтад иргэдийг оролцуулах журам
22	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар	Хэрэгжүүлэгч	Нийгмийн халамжийн тухай
23	Байгаль орчин, аялал жуулчлалын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Цаг уур, орчны шинжилгээний газар	Хэрэгжүүлэгч	Ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний тухай
24	Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Цагдаагийн ерөнхий газар	Тохируулагч	Цагдаагийн албаны тухай
25	Монгол Улсын Шадар сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар	Тохируулагч	Хэрэглэгчийн эрх хамгаалах тухай хууль Зар сурталчилгааны тухай хууль
26	Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар	Хэрэгжүүлэгч	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай Согтуурах, мансуурах донтой өвчтэй этгээдийг захиргааны журмаар албадан эмчлэх, албадан хөдөлмөр хийлгэх тухай
27	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын ерөнхий газар	Хэрэгжүүлэгч	Нийгмийн даатгалын тухай Эрүүл мэндийн даатгалын тухай
28	Эрүүл мэндийн сайдын эрхлэх асуудлын хүрээнд	Эрүүл мэндийн даатгалын ерөнхий газар	Хэрэгжүүлэгч	Эрүүл мэндийн даатгалын тухай

Архивын ерөнхий газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
Архивын тухай хууль	1/2/1998	<p>10 дугаар зүйл. Төрийн архивын удирдлага</p> <p>10.1. Төрөөс архивын талаар баримтлах бодлогыг хэрэгжүүлэх, архивын үйл ажиллагааг улсын хэмжээнд мэргэжлийн талаар удирдан зохицуулах чиг үүргийг архивын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын агентлаг-Үндэсний архивын газар /цаашид “Үндэсний архивын газар” гэх/ хэрэгжүүлнэ.</p> <p>10.2. Агентлаг нь үйл ажиллагаандаа энэ хууль болон холбогдох бусад хуулийг удирдлага болгоно.</p> <p>10.3. Үндэсний архивын газрын даргыг Төрийн албаны тухай хуулийн 351.1-д заасны дагуу нэр дэвшүүлсэн хүмүүсээс сонгож, эрхлэх асуудлын хүрээнд нь архивын байгууллага хамаарч байгаа Засгийн газрын гишүүний саналыг үндэслэн Засгийн газар томилж, чөлөөлнө.</p> <p>11 дугаар зүйл. Үндэсний архивын газрын чиг үүрэг</p> <p>11.1. Үндэсний архивын газар нь дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>11.1.1. Монгол Улс дахь үндэсний архивын сан хөмрөгийн хадгалалт, хамгаалалт, нөхөн бүрдүүлэлт, ашиглалт, архив, албан хэрэг хөтлөлтийн ажлын зохион байгуулалтын талаар арга зүйн нэгдсэн зарчим, хэм хэмжээ тогтоож мөрдүүлэх;</p> <p>11.1.2. архив, албан хэрэг хөтлөлтийн талаархи хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулах;</p> <p>11.1.3. төрийн архивын ажлын журмыг баталж, мөрдүүлэх;</p> <p>11.1.4. төрийн бүх шатны байгууллагын архивын баримтын хадгалалт, нөхөн бүрдүүлэлт, ашиглалт, хамгаалалтын үйл ажиллагааг зохицуулж мэргэжлийн туслалцаа үзүүлэх;</p> <p>11.1.5. төрийн архивыг мэргэжлийн боловсон хүчнээр хангах, тэдгээрийг сургаж бэлтгэх, мэргэшүүлэх;</p> <p>11.1.6. архивын сан хөмрөгийн баримтын улсын бүртгэл хөтөлж, тэдгээрийн агуулга, бүрэлдэхүүн, байршлын талаар мэдээллийн нэгдсэн сан бүрдүүлэх;</p> <p>11.1.7. төрийн архивын үйл ажиллагаа, материал хангамж, боловсон хүчний талаар нэгдмэл бодлого явуулах;</p> <p>11.1.8. архивын асуудлаар гадаад орнууд, олон улсын байгууллагатай хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх;</p> <p>11.1.9. гадаад орнуудад байгаа Монгол улсын түүх, соёлд холбогдох архивын баримтыг олж илрүүлэх, хуулбарлах, худалдан авах ажлыг зохион байгуулах.</p>
Архивын тухай хуулийг хэрэгжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай, УИХ-ын тогтоол, №04	1/2/1998	<p>1. Архивын тухай хуулийг баталсантай холбогдуулан дараахь арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхийг Засгийн газар /М.Энхсайхан/-т даалгасугай:</p> <p>1/ архив, албан хэрэг хөтлөлтийн талаар хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Засгийн газрын тогтоол, шийдвэрийг 1998 онд багтаан Архивын тухай хуульд нийцүүлэн шинэчлэх;</p> <p>2/ 1921-1990 оны МАХН-ын архивыг олон түмэнд ашиглуулах, байраар хангах, санхүүжүүлэх ажлыг МАХН-тай хамтран шийдвэрлэж, зохион байгуулах;</p> <p>3/ 1979-1982 онуудад Түүхийн төв архиваас Нийгмийг аюулаас хамгаалах яам, Гадаад явдлын яам, Улсын геодези, зураг зүйн газарт шилжүүлсэн Монгол Улсын хилийн түүхийн холбогдолтой баримтууд, мөн аймаг, хошуу, өртөө харуулын нутгийн зураг зэрэг материалыг 1998 онд багтаан Үндэсний төв архивт буцаан авах ажлыг зохион байгуулах;</p> <p>4/ Архивын тухай хуулийн 11.1.5, 11.1.6, 15.1.3, 15.1.4, 15.1.5, 15.1.8, 15.1.9, 15.1.12, 17.2, 19.5, 19.6, 19.7, 19.8, 19.10 дахь хэсгийн заалтуудыг хэрэгжүүлэх хөрөнгийн эх үүсвэрийг улсын төсөвт тусгуулах.</p>
Бусад хууль, тогтоолууд		<p>Архивын талаар авах арга хэмжээний тухай, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн зарлиг, 1994.8.24, №103</p> <p>Төрийн архив, албан хэрэг хөтлөлтийн үйл ажиллагаанд мэдээллийн технологи нэвтрүүлэх үндэсний хөтөлбөр батлах тухай тогтоол, Засгийн газрын тогтоол, 2006.4.3, №64</p> <p>Үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх зарим арга хэмжээний тухай тогтоол, Засгийн газрын тогтоол, №314, 2013.9.6</p> <p>Албан хэрэг хөтлөлтийн үндсэн заавар батлах тухай тогтоол, Засгийн газрын тогтоол, №53, 1995.4.12</p>

Ашигт малтмал, газрын тосны газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Ашигт малтмалын тухай хууль</p>	<p>2006.07.08</p>	<p>11 дүгээр зүйл. Төрийн захиргааны байгууллагын чиг үүрэг</p> <p>11.1.5.үндэсний геологи, эрдэс баялгийн мэдээллийн сан бүрдүүлэх, түүнийг баяжуулах;</p> <p>11.1.6.хайгуулын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн энэ хуульд заасан төлөвлөгөө, тайлан, хайгуулын ажлын зардлын доод хэмжээний талаар хяналт тавих;</p> <p>11.1.7.ашигт малтмалын тойм судалгаа хийх хүсэлтийг хүлээн авч бүртгэх, шийдвэрлэх;</p> <p>11.1.8.уул уурхайн үйлдвэрлэлд ашиглагдаж байгаа техник, технологид үнэлэлт, дүгнэлт өгөх, техник, технологийн бодлогыг хэрэгжүүлэх;</p> <p>11.1.9.уул уурхайн салбарт хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлэх, тухайн үед үүссэн нөхцөл байдалд үнэлэлт өгөх;</p> <p>11.1.10.уул уурхайн үйлдвэрлэлээс улс орны эдийн засаг, нийгмийн салбарт үзүүлж байгаа нөлөөллийг үнэлэх, дүгнэлт гаргах;</p> <p>11.1.11.уул уурхайн бүтээгдэхүүний үнийг судлах, эрэлт, хэрэгцээ, хэтийн төлвийг тодорхойлох;</p> <p>11.1.12.уул уурхайн үйлдвэрлэлийн тодорхой төслийг хэрэгжүүлэхэд төрөөс баримтлах бодлогын талаар санал боловсруулах, хэрэгжүүлэх;</p> <p>11.1.13.улсын төсвийн хөрөнгөөр илрүүлсэн эрдсийн хуримтлал бүхий талбайд тусгай зөвшөөрөл олгох сонгон шалгаруулалт зохион явуулах, бичил уурхайн болон түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын зориулалтаар талбай олгох дүгнэлт гаргах;</p> <p>11.1.14.хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөлтэй холбоотой үйл ажиллагаанд нэгдсэн хяналт тавих;</p> <p>11.1.15.ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл шинээр олгох, дахин олгох, цуцлах, шилжүүлэх, барьцаалах, талбайг хэсэгчлэн болон бүхэлд нь буцаан өгөх, шилжүүлэх ажиллагааг олон нийтийн хяналтын дор явуулах нөхцөлийг бүрдүүлэх;</p> <p>11.1.16.ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл хүссэн өргөдлийг хүлээн авч бүртгэх, шийдвэрлэх;</p> <p>11.1.17.тусгай зөвшөөрлийн бүртгэл хөтлөх;</p> <p>11.1.18.тусгай зөвшөөрлийн зураг зүйн бүртгэл хөтлөх;</p> <p>11.1.19.түгээмэл тархацтай ашигт малтмалаас бусад төрлийн ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох;</p> <p>11.1.20.үйлчилгээний хөлс, түгээмэл тархацтай ашигт малтмалаас бусад төрлийн ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрлийн төлбөрийг хураан авах;</p> <p>11.1.21.тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчдийн хооронд гарсан хилийн маргааныг хянан шийдвэрлэх;</p> <p>11.1.22.сонирхсон этгээдэд тусгай зөвшөөрлийн болон түүний зураг зүйн бүртгэлтэй танилцах бололцоо олгох, эдгээр бүртгэлд орсон өөрчлөлтийн талаар зохих байгууллагад мэдэгдэж нийтэд мэдээлэх.</p> <p>11.1.23.энэ хуулийн 12.1.5-д заасны дагуу сум, дүүргийн Засаг даргын гаргасан хүсэлтийг хүлээн авч сонгосон газар нь ашигт малтмал эрэх, хайх, ашиглахыг хязгаарласан буюу хориглосон, эсхүл тусгай хэрэгцээ, нөөцөд авсан, түүнчлэн хүчин төгөлдөр тусгай зөвшөөрөлөөр нэгэнт олгогдсон талбайтай бүхэлдээ буюу хэсэгчлэн давхацсан эсэх талаар дүгнэлт гаргаж, газрын хэмжээ, хил хязгаарыг тогтоох.</p> <p>11.1.24.хөрөнгийн бирж дээр хувьцаа гаргасан хайгуулын болон ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч этгээдийн мэдээллийн бүртгэл хөтлөх;</p> <p>11.1.25.ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрөл олгох боломжтой талбайг солбицлоор тодорхойлох.</p>

<p>Газрын тосны тухай /Шинэчилсэн найруулга/</p>	<p>2014.7.1</p>	<p>9.1.Газрын тосны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага /цаашид "төрийн захиргааны байгууллага" гэх/ газрын тосны асуудлаар дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>9.1.1.газрын тосны тухай хууль тогтоомж, Засгийн газар болон төрийн захиргааны төв байгууллагаас гаргасан шийдвэрийн биелэлтийг хангах;</p> <p>9.1.2.хайгуулын талбайд захиалга хүлээн авах, гэрээлэгчийг сонгон шалгаруулах, энэ хуулийн 7.1.8-д заасны дагуу бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ байгуулах;</p> <p>9.1.3.газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны эрэл, хайгуул, ашиглалтын ажлын жилийн төлөвлөгөө, төсвийг батлах, түүний гүйцэтгэлд хяналт тавих;</p> <p>9.1.4.тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчид эрх, үүргээ биелүүлэхтэй нь холбогдсон асуудлаар зөвлөгөө, чиглэл өгөх;</p> <p>9.1.5.газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны нөөцийн хөдөлгөөнийг хянах, Монгол Улсын ашигт малтмалын нөөцийн нэгдсэн санд бүртгүүлэх;</p> <p>9.1.6.ашиглалтын талбайн хэмжээ, түүний хилийн заагийн булангийн цэгийн солбицлыг гэрээлэгчтэй харилцан тохиролцох;</p> <p>9.1.7.газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл олгох эсэх талаар санал, дүгнэлт гаргах;</p> <p>9.1.8.гэрээлэгчийн тухайн жилийн хөрөнгө оруулалт, зардал, нөөц ашигласны төлбөр, олборлосон болон борлуулсан газрын тосны тайланг хянаж нэгтгэх;</p> <p>9.1.9.газрын тосны борлуулалтын орлогоос Засгийн газарт ногдох орлого, энэ хуулийн 30, 31, 34 дүгээр зүйлд заасан төлбөр, урамшууллыг хугацаанд нь төсөвт төвлөрүүлэх;</p> <p>9.1.10.хайгуул, ашиглалтын талбайд гүйцэтгэсэн газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны геологи, геофизик, гидрогеологи, геохими, ерөмдлөг, хайгуул, ашиглалттай холбогдсон үйл ажиллагааны анхдагч мэдээлэл, тайлан, материалыг хүлээн авах, хянах;</p> <p>9.1.11.газрын тос, уламжлалт бус газрын тосны эрэл, хайгуул, ашиглалтын ажлын үр дүнгийн тайланг хэлэлцэж, хүлээн авах;</p> <p>9.1.12.газрын тосны эрэл, хайгуул, ашиглалтын ажлын тайлан боловсруулах журам батлах, мөрдүүлэх;</p> <p>9.1.13.хайгуул, ашиглалтын талбайг хэсэгчлэн, эсхүл бүхэлд нь буцаан авах ажлыг зохион байгуулах;</p> <p>9.1.14.байгалийн байдлаараа оршиж байгаа газрын тосны хураагуурын орон зайд газрын тос хадгалах зөвшөөрөл олгох;</p> <p>9.1.15.газрын тос, уламжлалт бус газрын тосыг тээвэрлэх асуудлаар мэргэжлийн санал, дүгнэлт гаргах;</p> <p>9.1.16.газрын тосны барилга байгууламж, дамжуулах хоолойн зураг төслийг мэргэжлийн байгууллагаар хянуулах, дүгнэлт гаргуулах;</p> <p>9.1.17.туслан гүйцэтгэгчээр хийлгэх ажлын техникийн шаардлагыг хянах;</p> <p>9.1.18.газрын тосны хуримтлал, орд нь хоёроос дээш хайгуул, ашиглалтын талбай дамнанас тохиолдолд энэ хуулийн 25.5, 25.6-д заасны дагуу зохицуулах;</p> <p>9.1.19.газрын тостой холбогдсон үйл ажиллагаа явуулах стандарт, дүрэм, журам, зааврыг боловсруулж батлуулах, түүний хэрэгжилтэд хяналт тавих;</p> <p>9.1.20.тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн газрын тостой холбогдсон үйл ажиллагааг хуульд заасан үндэслэлээр бүхэлд нь, эсхүл хэсэгчлэн түр хугацаагаар зогсоох, тус шийдвэрээ төрийн захиргааны төв байгууллагад урьдчилан мэдэгдсэн байх;</p> <p>9.1.21.бүтээгдэхүүн хуваах гэрээг өөрчлөх саналыг төрийн захиргааны төв байгууллагад гаргах;</p> <p>9.1.22.гэрээлэгч нь хайгуулын хугацаанд байгалийн хий хайх үүргээ биелүүлээгүй бол тухайн талбайд байгалийн хийн чиглэлээр нээлттэй сонгон шалгаруулалт зарлах;</p> <p>9.1.23.хуульд заасан бусад чиг үүрэг.</p>
---	------------------------	---

<p>Цөмийн энергийн тухай</p>	<p>2009.7.16</p>	<p>11 дугаар зүйл.Геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх 11 .1.Геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага цацраг идэвхт ашигт малтмал болон цөмийн энергийн асуудлаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 11 .1.1.цацраг идэвхт ашигт малтмал эрэх, хайх, ашиглах тусгай зөвшөөрлийг олгох, түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгох; 11 .1.2.хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх. 11 .2.Геологи, уул уурхайн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага энэ хуулийн 15.2.1д заасан үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн боловсруулсан хайгуулын тайлан, техник, эдийн засгийн үндэслэл, энэ хуулийн 15.2.2т заасан үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчийн боловсруулсан уурхайн ашиглалтын мэдээ, техник, эдийн засгийн үндэслэлийг түүний хүсэлтээр тусгай зөвшөөрлийн хүчин төгөлдөр байх хугацаанд нууцад хамааруулна. 11 .3.Энэ хуулийн 11 .2т заасны дагуу нууцад хамааруулсан мэдээллийг Төрийн нууцын тухай, Байгууллагын нууцын тухай, Хувь хүний нууцын тухай хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур задруулах, нийтлэх буюу нийтэд мэдээлэхийг хориглоно. /Энэ зүйлийг 2015 оны 2 дугаар сарын 13ны өдрийн хуулиар нэмсэн/</p>
<p>Газрын тосны бүтээгдэхүүний тухай</p>	<p>7/1/2005</p>	<p>6 дугаар зүйл.Газрын тосны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх 6.1.Газрын тосны бүтээгдэхүүний импорт, үйлдвэрлэл, худалдаа, тээвэрлэлт, хадгалалтын талаар газрын тосны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дор дурдсан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 6.1.1.газрын тосны бүтээгдэхүүний талаархи бодлогыг хэрэгжүүлэх; 6.1.2.газрын тосны бүтээгдэхүүнийг импортлох, үйлдвэрлэх, худалдах, тээвэрлэх, хадгалахтай холбоотой стандарт, дүрэм, журам, нормын төслийг боловсруулах; 6.1.3.газрын тосны бүтээгдэхүүний үйлдвэр, агуулах, түгээх станц барьж байгуулах, шинэчлэх зураг төсөлд техник, технологийн талаар дүгнэлт гаргах; 6.1.4.газрын тосны бүтээгдэхүүний барилга байгууламжийн зураг төсөл боловсруулах, барилга угсралтын ажил эрхлэх тусгай зөвшөөрөл олгоход мэргэжлийн дүгнэлт гаргах; 6.1.5.газрын тосны бүтээгдэхүүний барилга байгууламжийг ашиглалтад хүлээн авах комиссын бүрэлдэхүүнд ажиллах; 6.1.6.газрын тосны бүтээгдэхүүний импорт, үйлдвэрлэл, худалдаа, тээвэрлэлт, хадгалалтын талаар мэдээллийн сан бүрдүүлэх, бодлого зохицуулалтад шаардлагатай нэмэлт судалгаа, мэдээллийг холбогдох байгууллагаас гаргуулан авах; 6.1.7.газрын тосны бүтээгдэхүүний зах зээлд шударга өрсөлдөх нөхцөлийг бүрдүүлэхэд шаардлагатай мэдээллийг Шударга бус өрсөлдөөнийг хориглох тухай хуулийн 14.1.5д заасны дагуу холбогдох байгууллага болон төрийн захиргааны төв байгууллагад гаргаж өгөх, энэ талаар санал гаргах; 6.1.8.газрын тосны бүтээгдэхүүнийг импортлох, үйлдвэрлэх, худалдах, тээвэрлэх, хадгалах талаар сургалт явуулах, мэдээлэл арга зүйн туслалцаа үзүүлэх, зөвлөгөө өгөх; 6.1.9.газрын тосны бүтээгдэхүүний олон улсын биржийн үнийг судлах, импортлогчийн нийлүүлэгчээс худалдан авах үнийг хянах. 6.2.Газрын тосны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага энэ хуулийн 6.1д заасан бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх явцад шаардлагатай гэж үзвэл мэргэжлийн хяналтын байгууллагатай хамтран хяналт тавьж, холбогдох арга хэмжээ авч хэрэгжүүлнэ.</p>

<p>Бусад хууль, тогтоолууд</p>	<p>Гол, мөрний урсац бүрэлдэх эх, усны сан бүхий газрын хамгаалалтын бус, ойн сан бүхий газарт ашигт малтмал хайх, ашиглахыг хориглох тухай хууль, УИХ, 2009.7.16 Ашигт малтмал, газрын тосны газрын үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр батлах тухай, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн сайдын тушаал, №А/72, 2016.12.13 Төрөөс газрын тосны салбарт 2017 он хүртэл баримтлах бодлого батлах тухай тогтоол, УИХ-ын тогтоол, № 65, 2011.12.23 "Монгол Улсын төрөөс цацраг идэвхт ашигт малтмал болон цөмийн энергийн талаар баримтлах бодлого батлах тухай" тогтоолд өөрчлөлт оруулах тухай, УИХ-ын тогтоол, №35, 2015.2.13 Үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулж, хөгжүүлэх үндсэн чиглэл батлах тухай, УИХ-ын тогтоол, №54, 2003.12.11 Төрөөс аж үйлдвэрийн талаар баримтлах бодлого батлах тухай, УИХ-ын тогтоол, №62, 2015.6.19 Төрөөс өндөр технологийн аж үйлдвэрийн талаар баримтлах бодлого батлах тухай, УИХ-ын тогтоол, №34, 2010.6.24 Зэсийн баяжмал хайлуулах, боловсруулах үйлдвэр байгуулах тухай, УИХ-ын тогтоол, №21, 2010.4.29 Газрын тос боловсруулах үйлдвэр байгуулах ажлыг эрчимжүүлэх тухай, УИХ-ын тогтоол, №01, 2012.1.5 Үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулж, хөгжүүлэх үндсэн чиглэл батлах тухай, УИХ-ын тогтоол, №54, 2003.12.11 Төрөөс эрдэс баялгийн салбарт баримтлах бодлого батлах тухай, УИХ-ын тогтоол, №18, 2014.1.16 Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордуудыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах ажлыг эрчимжүүлэх талаар авах зарим арга хэмжээний тухай, ЗГ-ын тогтоол, №100, 2013.3.16 Газрын тосны бүтээгдэхүүний нөөцийн хэмжээг шинэчлэн тогтоох тухай, ЗГ-ын тогтоол, №147, 2016.11.16 Газрын тосны бүтээгдэхүүний нөөцийн талаар авах зарим арга хэмжээний тухай, ЗГ-ын тогтоол, №126, 2012.11.10</p>
---	--

Биеийн тамир, спортын газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Биеийн тамир, спортын тухай /шинэчилсэн найруулга/</p>	<p>7/6/2017</p>	<p>10 дугаар зүйл.Биеийн тамир, спортын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх 10.1.Биеийн тамир, спортын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 10.1.1.төрөөс биеийн тамир, спортын талаар баримтлах бодлого, биеийн тамир, спортын хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах; 10.1.2.бие бялдрын түвшин тогтоох стандартыг боловсруулан, Стандарчилал, тохирлын үнэлгээний тухай хуулийн 6.5-д заасны дагуу батлуулж, улсын бүртгэлд бүртгүүлэх; 10.1.3.улсын төсвөөс санхүүжүүлэх улсын аварга шалгаруулах тэмцээнийг зохион байгуулах спортын холбоог сонгон шалгаруулах; 10.1.4.биеийн тамир, спортын мэдээллийн нэгдсэн цахим санг бүрдүүлэх; 10.1.5.хүн амд эрүүл аж төрөх зан үйлийг хэвшүүлэх, иргэнийг өвчлөлөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор идэвхтэй хөдөлгөөн, спортоор хичээллэх ажлыг зохион байгуулах; 10.1.6.улсын хэмжээнд зохион байгуулах спортын наадмын хөтөлбөрт багтах спортын төрлийг тогтоох, тэмцээний зохион байгуулалтыг арга зүйн удирдлагаар хангах, хяналт тавих; 10.1.7.бие бялдрын түвшин тогтоох сорилыг улсын хэмжээнд зохион байгуулах ажлыг мэргэжил арга зүйн удирдлагаар хангах; 10.1.8.допингийн эсрэг үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх; 10.1.9.хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх. 22.1.Спортын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь тамирчинд олгох олон улсын хэмжээний мастер, спортын мастер, дэд мастер цол, спортын шүүгчид олгох улсын шүүгч цолны шалгуурыг тогтоож, олгоно.</p>
<p>Бусад хууль, тогтоол, зарлиг</p>		<p>Үндэсний сурын харвааг хөгжүүлэх тухай, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 133-р зарлиг, 2002.10.01 Нийтийн биеийн тамир спортын талаар авах зарим арга хэмжээний тухай, Засгийн газрын 5-р тогтоол, 2009.1.7 Биеийн тамир, спортыг хөгжүүлэх талаар төрөөс баримтлах бодлого, Засгийн газрын 95-р тогтоол, 2009.12.24 Нийтийн биеийн тамир спортыг хөгжүүлэх тухай, Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн 53-р зарлиг, 2010.3.26</p>

Газар зохион байгуулалт, геодези, зураг зүйн газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
Газрын тухай хууль	2002.06.07	<p>19 дүгээр зүйл. Төрийн захиргааны төв байгууллагын бүрэн эрх</p> <p>19.1. Газрын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>19.1.1.газрын талаар төрөөс явуулах нэгдсэн бодлого, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах;</p> <p>19.1.2. газрын нэгдмэл сангийн тайланг Засгийн газарт танилцуулах;</p> <p>19.1.3.газар зохион байгуулалт, газрын кадастрын үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгж, байгууллагад мэргэжлийн байгууллагын эрх олгох, цуцлах, тэдгээрийн ажиллах журам, зааврыг батлан мөрдүүлэх;</p> <p>19.1.4.газар зохион байгуулалт, газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээхэд зориулсан хөрөнгийн зарцуулалтад хяналт тавих;</p> <p>19.1.5.газар эзэмших, ашиглах эрхийн гэрчилгээний дуудлага худалдааны анхны үнийг тодорхойлох аргачлалыг батлах;</p> <p>19.1.6.энэ хуулийн 16.1.2-16.1.9, 16.1.12-т заасан газрыг улсын тусгай хэрэгцээнд авах, гаргах, түүний хэмжээ заагийг тогтоох саналаа Засгийн газарт оруулах;</p> <p>/Энэ заалтад 2013 оны 12 дугаар сарын 26-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/</p> <p>19.1.7.улсын хэмжээнд газрын төлөв байдал, чанарын хянан баталгааны үйл ажиллагаанд хяналт тавих;</p> <p>19.1.8.аймаг, нийслэлийн газар зохион байгуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөнд дүгнэлт өгөх, хэрэгжилтэд хяналт тавих;</p> <p>19.1.9.улсын хэмжээнд газрын кадастрын бодлого боловсруулах, үйл ажиллагааг удирдах;</p> <p>19.1.10.газрын нэгдмэл сангийн үндсэн ангилалд хамаарах газрыг тогтоох болон нэг ангиллаас нөгөөд шилжүүлэх асуудлыг Засгийн газарт оруулан шийдвэрлүүлэх;</p> <p>19.1.11. газрын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын дүрмийг батлах.</p> <p>19.2. Байгаль орчны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>19.2.1 энэ хуулийн 16.1.1-д заасан газрыг улсын тусгай хэрэгцээнд авах, гаргах, түүний хэмжээ, заагийг тогтоох саналаа Засгийн газарт оруулах;</p> <p>19.2.2. газрын элэгдэл, эвдрэлийн зэрэглэл, цөлжилтийн төрөл, ангиллыг тогтоох, тэдгээртэй тэмцэх, нөхөн сэргээх аргачлал, заавар, журмыг боловсруулж мөрдүүлэх.</p>
Геодези, зураг зүйн тухай	1997.10.31	<p>5.5. Геодези, зураг зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь нууцын зэрэглэлтэй материал үйлдвэрлэж, хадгалж байдгийн хувьд холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу төрийн тусгай хамгаалалтад байх бөгөөд дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>5.5.1. геодези, зураг зүйн үйл ажиллагааны үндэс болох солбицол, өндөр, тусгаг, масштаб, дүрслэх хавтгайн тогтолцоог боловсруулж хэрэгжүүлэх;</p> <p>5.5.2. геодези, зураг зүйн мэдээллийн улсын нэгдсэн санг бүрдүүлэх;</p> <p>5.5.3. геодези, зураг зүйн заавар, дүрэм батлах, стандартыг боловсруулж мөрдүүлэх;</p> <p>5.5.4. байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэнд геодези, зураг зүйн үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэх эрх тусгай зөвшөөрөл олгох;</p> <p>5.5.5. геодези, зураг зүйн хэмжлийн багаж хэрэгслийг шалгах, баталгаажуулах;</p> <p>5.5.6. олон улсын гэрээнд геодези, зураг зүйн асуудлаар Монгол Улсын хүлээсэн үүргийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээ авах</p> <p>5.5.8. нууцын зэрэглэлтэй зургийн хадгалалт, хамгаалалт, ашиглалт, бүрэн бүтэн байдлыг төрийн эрх бүхий байгууллагатай хамтран хянан шалгах;</p> <p>5.5.9. төрөл бүрийн масштабтай байр зүйн болон дэвсгэр зургийг олгох, худалдах, шилжүүлэх, мэдээллээр хангах.</p>

<p>Кадастрын зураглал ба газрын кадастрын тухай</p>	<p>1999.12.16</p>	<p>10.2. Газрын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ: 10.2.1. газрын кадастрыг удирдах, зохион байгуулах; 10.2.2. газрын мэдээллийн улсын санг бүрдүүлэх, хөтлөх, нийтэд үйлчлэх үйл ажиллагааг зохицуулах; 10.2.3. газрын кадастр хийх нутаг дэвсгэрийн ээлж дарааллыг тогтоох, газрын кадастрын судалгааг гүйцэтгэх аж ахуйн нэгж, байгууллагад, зөвшөөрөл олгох, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавих; 10.2.4. газрын кадастрын зураг захиалах, хүлээн авах; 10.2.5. газрын кадастрын талаархи хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх зорилгоор холбогдох журам, заавар, аргачлалыг батлуулах, хэрэгжилтийг зохион байгуулах; 10.2.6. аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэний эдлэн газрыг бүртгэлд хамруулан, лавлагааны нэгдсэн зургийг засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжээр хөтлөх; 10.2.7. газрын нэгдмэл сангийн үндсэн, дэлгэрэнгүй ангилалд орж байгаа өөрчлөлт, хөдөлгөөний талаархи тайланг Засгийн газарт жил бүр гаргаж, энэ талаархи мэдээллээр нийтэд үйлчлэх; 10.2.8. хуульд заасан бусад чиг үүрэг.</p>
<p>Монгол улсын иргэнд газар өмчлүүлэх тухай</p>	<p>2002.6.27</p>	<p>10 дугаар зүйл. Газрын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх 10.1. Газрын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараахь бүрэн эрхтэй: 10.1.1. иргэдэд газар өмчлүүлэх талаархи төрийн нэгдсэн бодлогыг улсын хэмжээнд хэрэгжүүлэх; 10.1.2. иргэдэд газар өмчлүүлэх ажлыг зохион байгуулах, хэрэгжүүлэхэд нь бүх шатны Засаг даргыг мэргэжлийн нэгдсэн удирдлагаар хангах; 10.1.3. иргэдэд өмчлүүлэх газрын байршил, зориулалт, хэмжээний талаар аймаг, нийслэлийн Засаг даргаас ирүүлсэн саналыг нэгтгэх, өмчлүүлэх газрын байршил, зориулалт, хэмжээ, заагийг сум, дүүрэг тус бүрээр нэгтгэн бүртгэх; 10.1.4. иргэний өмчийн газрыг улсын тусгай хэрэгцээг үндэслэн нөхөх олговортойгоор солих буюу эргүүлэн авах асуудлыг Засгийн газрын нэрийн өмнөөс тухайн газар өмчлөгчтэй урьдчилан тохиролцох; 10.1.5. газар өмчилж авах тухай хүсэлт гаргах өргөдлийн загварыг батлах; 10.1.6. хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх</p>

Гадаадын иргэн, харьяатын газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
Гадаадын иргэний эрх зүйн байдлын тухай хууль	2010.07.08	<p>39 дүгээр зүйл.Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо</p> <p>39.1. Гадаадын иргэний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь удирдах төв байгууллага, түүний хилийн боомт, орон нутаг дахь албадаас бүрдэнэ.</p> <p>39.2.Гадаадын иргэний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын алба ажиллах хилийн боомтын жагсаалтыг Засгийн газар тогтооно.</p> <p>39.3.Энэ хуулийн 39.2-т зааснаас бусад хилийн боомтод гадаадын иргэний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын виз олгохоос бусад чиг үүргийг тухайн боомт дахь хил хамгаалах байгууллага хариуцан гүйцэтгэнэ.</p> <p>40 дүгээр зүйл. Гадаадын иргэний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх</p> <p>40.1. Гадаадын иргэний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ.</p> <p>40.1.1.гадаадын иргэний талаар төрөөс баримтлах бодлогыг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах;</p> <p>40.1.2.гадаадын иргэний талаархи хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих;</p> <p>40.1.3.гадаадын иргэний асуудлаар Монгол Улсаас гадаад улсад суугаа дипломат төлөөлөгчийн газарт мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх;</p> <p>40.1.4.гадаадын иргэний талаархи мэдээллийн нэгдсэн сан бүрдүүлэх, хөтлөх;</p> <p>40.1.5.олон улсын болон гадаад улсын төрийн бус байгууллагын салбар, төлөөлөгчийн газарт Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулах зөвшөөрөл олгох, сунгах, хүчингүй болгох, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавих;</p> <p>40.1.6.хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх.</p> <p>40.2. Гадаадын иргэний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь энэ хуулийн 27.3-т заасны дагуу татгалзсан хариу өгсөн тохиолдолд шалтгааныг нь тайлбарлах үүрэг хүлээхгүй.</p>
Харьяатын тухай	1995.6.5	<p>20 дугаар зүйл.Төрийн захиргааны байгууллагын эрх хэмжээ</p> <p>1.Монгол Улсын иргэний харьяалалтай холбогдсон асуудлаар гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээр болон гадаад улсад оршин суугаа хүний хүсэлтийг хүлээн авч, шийдвэрлүүлэхээр холбогдох бусад бичиг баримт, саналын хамт Монгол Улсын Ерөнхий сайдад танилцуулснаар Ерөнхийлөгчид өргөн барина.</p> <p>2.Монгол Улсын иргэний харьяаллын асуудлаар гарсан шийдвэрийн дагуу Монгол Улсын харьяат болсон, харьяатаас гарсан, иргэний харьяаллаа сэргээн тогтоолгосон, иргэний харьяаллаа алдсан хүний нэгдсэн бүртгэлийг гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хөтөлнө.</p> <p>22 дугаар зүйл.Монгол Улсын иргэний харьяаллын асуудлаар хүсэлт гаргах журам</p> <p>1.Монгол Улсын харьяат болох, харьяатаас гарах тухай хүсэлтийг аймаг, нийслэлийн Засаг дарга, хэрэв Монгол Улсын иргэн гадаад улсад оршин суугаа бол Монгол Улсаас гадаад улсад суугаа дипломат төлөөлөгчдийн буюу консулын газар,Монгол Улсын гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагаар дамжуулан Ерөнхийлөгчид уламжилна.</p> <p>2.Хүсэлтийг хүлээн авсан аймаг, нийслэлийн Засаг дарга уг хүний талаар тодорхойлолт, дүгнэлтийг сум, дүүрэг, баг, хорооны Засаг даргаас гаргуулан авна.</p> <p>3.Хүсэлтийг хүлээн авсан аймаг, нийслэлийн Засаг дарга, Монгол Улсаас гадаад улсад суугаа дипломат төлөөлөгчийн буюу консулын газар холбогдох бусад баримт бичгийн бүрдлийг шалган хэрвээ уг баримт бичиг нь гадаад хэл дээр үйлдэгдсэн бол түүний албан ёсоор баталгаажуулсан орчуулга тодорхой саналын хамт Монгол Улсын гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад хүргүүлнэ.</p> <p>4.Монгол Улсын гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага Монгол Улсын харьяат болох, харьяатаас гарах, иргэний харьяаллаа сэргээн тогтоолгох хүний талаархи санал, дүгнэлтийг тагнуулын болон цагдаагийн төв байгууллагаас авсан байна.</p> <p>5.Иргэний харьяаллын асуудлаар гаргасан өргөдлийг хүлээн авч, хянан хэлэлцэж, шийдвэр гаргах хугацаа зургаан сараас хэтрэхгүй байна.</p> <p>6.Монгол Улсын иргэний харьяаллын асуудлыг шийдвэрлэхэд шаардагдах бичиг баримтын жагсаалтыг гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага тогтооно.</p>
Бусад хууль, тогтоол		<p>Монгол Улсын харьяат болох хүсэлт гаргасан гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнд тавих шалгуурыг тогтоох журам, ЗАСГИЙН ГАЗРЫН 2003 оны 62-р тогтоолын хавсралт</p> <p>Гадаадын иргэнийг Монгол Улсаас албадан гаргах болон Монгол Улсад дахин оруулахгүй байх хугацаа тогтоох журам, ЗАСГИЙН ГАЗРЫН 2010 оны 339-р тогтоол</p> <p>Монгол Улсын виз олгох журам, ЗАСГИЙН ГАЗРЫН 2010 оны 338-р тогтоол</p>

Гэр бүл, хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Хүүхдийн эрхийн тухай хууль</p>	<p>2016.02.05</p>	<p>14 дүгээр зүйл. Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын үүрэг, оролцоо</p> <p>14.1.Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь хүүхдийн эрхийг хангах талаар дараахь үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>14.1.1.хүүхдийн эрхийг хангах, хамгаалах талаархи хууль тогтоомж, төрийн бодлого, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах;</p> <p>14.1.2.хүүхдийн эрхийг хангах талаархи хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих;</p> <p>14.1.3.орон нутгийн салбар, нэгжийг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангаж, бусад байгууллагын уялдаа холбоог зохицуулах, ажлын гүйцэтгэлийн тайланг үнэлэх;</p> <p>14.1.4.хүүхдийн эрх зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, төрийн байгууллага, хуулийн этгээдэд зөвлөгөө өгөх, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх, хуулиар заасан чиг үүргийг хэрэгжүүлэх замаар хяналт тавих;</p> <p>14.1.5.хүүхдийн асуудал эрхэлсэн бүх шатны ажилтны мэдлэг, ур чадварыг дээшлүүлэх, мэргэшүүлэх ажлыг зохион байгуулах;</p> <p>14.1.6.хүүхдийн эрхийн талаар мэдээллийн сан бүрдүүлж, ашиглах;</p> <p>14.1.7.хүүхдийн эрхийг хангахад дэмжлэг үзүүлж, амжилт гаргасан хуулийн этгээдийг алдаршуулах, шагнаж урамшуулах;</p> <p>14.1.8.хүүхэд гишүүнчлэлтэй болон эрсдэлт нөхцөлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэх хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааг төрөөс дэмжиж, байр танхимаар хангах;</p> <p>14.1.9.хүүхдийн эрхийн чиглэлээр гадаадын болон олон улсын байгууллагатай хамтран ажиллах;</p> <p>14.1.10.хууль тогтоомжид заасан бусад.</p> <p>14.2.Энэ хуулийн 14.1.6-д заасан сан бүрдүүлэх журмыг хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага батална.</p> <p>14.3.Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь сургалт, судалгаа, мэдээллийн төвтэй байх бөгөөд төвийн ажиллах дүрмийг хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн асуудал хариуцсан Засгийн газрын гишүүн батална.</p>
<p>Хүүхэд хамгааллын тухай</p>	<p>2016.2.5</p>	<p>18 дугаар зүйл. Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны, орон нутгийн байгууллагын үйл ажиллагаа</p> <p>18.1.Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараахь үйл ажиллагаа явуулах замаар хүүхэд хамгааллын үндэсний болон орон нутгийн тогтолцоог удирдан зохион байгуулна:</p> <p>18.1.1.хүүхдийн эрхийн хэрэгжилтийн төлөв байдал, хүүхэд хамгааллын талаар хийсэн ажлыг Монгол Улсын Засгийн газар, Хүүхдийн төлөө үндэсний зөвлөлийн өмнө хариуцан жил бүр тайлагнах;</p> <p>18.1.2.нөхцөл байдлын үнэлгээ хийх, хариу үйлчилгээ үзүүлэх хуулийн этгээдийг сонгон шалгаруулах, үйл ажиллагааг нь дүгнэх;</p> <p>18.1.3.хүүхэд хамгааллын сургалтын хөтөлбөр батлан хэрэгжүүлэх, хүүхдийн эрхийн талаар мэдлэг, мэдээллийг сайжруулах арга хэмжээг авах, хүүхэд хамгааллын чиглэлээр эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил явуулах;</p> <p>18.1.4.хүүхэд хамгааллын үйлчилгээний нэр төрөл, чанарыг дээшлүүлэх арга хэмжээг авах, мэдээлэл, хяналт шинжилгээ, үнэлгээний үндсэн дээр тухайн жилд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг төлөвлөн зохион байгуулах;</p> <p>18.1.5.хүүхэд хамгаалалд бүх шатны төрийн байгууллага, хуулийн этгээд, иргэн, гэр бүл, олон нийтийн оролцоо, хамтын ажиллагааг дэмжих;</p> <p>18.1.6.хүүхдийг гэр бүл, нийгмийн бүх орчинд эрсдэлт нөхцөлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулах;</p> <p>18.1.7.төрийн байгууллага, хуулийн этгээд, шүүх, прокурор, хууль сахиулах байгууллагын хүүхдийн асуудал хариуцсан ажилтан, алба хаагчид, үйлчилгээ үзүүлэгчдийг сургаж, мэргэшүүлэхэд холбогдох байгууллагатай хамтран ажиллах;</p> <p>18.1.8.хууль сахиулах байгууллагатай хамтран хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн иргэн, хуулийн этгээд, хууль зөрчигч хүүхэд, гэрч, хохирогч хүүхдийн талаар мэдээллийн сан бүрдүүлж үйл ажиллагаандаа ашиглах;</p>

<p>Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай /Шинэчилсэн найруулга/</p>	<p>2016.12.22</p>	<p>21 дүгээр зүйл. Хүүхэд, гэр бүлийн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллагын чиг үүрэг</p> <p>21.1.Хүүхэд, гэр бүлийн асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх талаар дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>21.1.1.энэ хуулийн 35 дугаар зүйлд заасан түр хамгаалан байрлуулах үйлчилгээ, энэ хуулийн 38.1.1-д заасан сэтгэл зүйн зөвлөгөө үзүүлэх үйлчилгээ, энэ хуулийн 40, 41 дүгээр зүйлд заасан нийгмийн халамжийн үйлчилгээ, хүүхэд хамгааллын үйлчилгээтэй холбоотой мэдээллийн сан бүрдүүлэх;</p> <p>21.1.2.асрамж, халамжийн хувилбарт үйлчилгээнд холбон зуучлах, хяналт тавих журмыг баталж, хэрэгжилтэд хяналт тавих;</p> <p>21.1.3.хүүхдэд яаралтай тусламж үзүүлэх тусгай утасны үйлчилгээг улсын хэмжээнд зохион байгуулах;</p> <p>21.1.4.хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд үзүүлэх үйлчилгээний журмыг баталж, хэрэгжилтэд хяналт тавих;</p> <p>21.1.5.хуульд заасан бусад.</p>
--	-------------------	--

Иргэний нисэхийн ерөнхий газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Иргэний нисэхийн тухай хууль</p>	<p>1999.01.21</p>	<p>8 дугаар зүйл.Иргэний нисэхийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, түүний бүрэн эрх</p> <p>8.1.Иргэний нисэхийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь Монгол Улсын иргэний нисэхийн үйл ажиллагаанд мэргэжлийн хяналт, зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг мөн.</p> <p>8.2.Иргэний нисэхийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага үйл ажиллагаагаа иргэний нисэхийн аюулгүй ажиллагаа болон аюулгүй байдлыг хангуулахад чиглүүлнэ.</p> <p>8.3.Иргэний нисэхийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын нислэгийн аюулгүй ажиллагааны хяналт хариуцсан байцаагч тусгай дүрэмт хувцас хэрэглэнэ.</p> <p>8.4.Иргэний нисэхийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>8.4.1.Чикагогийн конвенцийн Хавсралтуудад нийцсэн аюулгүй ажиллагааны стандартыг боловсруулж, эрх бүхий байгууллагаар батлуулах буюу бүртгүүлэх, тэдгээрийн хэрэгжилтэд хяналт тавих;</p> <p>8.4.3.агаарын навигацгийн төлбөртэй үйлчилгээтэй холбогдох асуудлыг эрхлэн шийдэх;</p> <p>8.4.4.иргэний нисэхийн салбарт холбогдох мэдээлэл цуглуулах, бэлтгэх, солилцох, түгээх, түүнчлэн энэ талаар бусад этгээдтэй хамтран ажиллах;</p> <p>8.4.5.иргэний нисэхийн үйлчилгээний орлогыг хууль тогтоомжийн хүрээнд нисэхийн аюулгүй ажиллагааг хангах үйл ажиллагаанд зориулан захиран зарцуулах;</p> <p>8.4.6.иргэний нисэхийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын шууд харьяа алба, байгууллагуудын зохион байгуулалтын бүтцийг батлах, иргэний нисэхийн бусад байгууллагын бүтэц, үйл ажиллагаанд мэргэжлийн хяналт тавих;</p> <p>8.4.7.нислэг-техникийн осол, зөрчлийг шинжлэн шалгасан дүгнэлтийг үндэслэн цаашид осол, зөрчил давтагдахаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах;</p> <p>8.4.8.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.</p> <p>8.5.Иргэний нисэхийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь нисэхийн аюулгүй ажиллагаанд хамаарах бүрэн эрхийнхээ тодорхой хэсгийг Иргэний нисэхийн ерөнхий газрын ажилтан, томилогдсон байцаагч нарт гэрээний үндсэн дээр албан ёсоор шилжүүлэн гүйцэтгүүлж болно. Энэхүү гэрээнд ажилтны үүрэг, хариуцлагыг тодорхой тусгана.</p>

<p>Иргэний нисэхийн аюулгүй байдлын үндэсний хөтөлбөр засгийн газрын 175 дугаар Тогтоолын хавсралт</p>	<p>2007 он</p>	<p>Дөрөв. Иргэний нисэхийн аюулгүй байдлын талаар иргэний нисэхийн болон бусад байгууллагын хүлээх үүрэг</p> <p>4.2. Иргэний нисэхийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага (цаашид "Ерөнхий газар" гэх) нь нисэхийн аюулгүй байдлын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий байгууллага мөн. Ерөнхий газар нь Монгол Улсын иргэний нисэхийн аюулгүй байдлыг хангуулах, аюулгүй байдлын хяналт, зохицуулалтыг хариуцан дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>4.2.1. Үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг хангах үүрэг бүхий байгууллагууд болон бусад оролцогч байгууллагуудын үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах, хэрэгжүүлэх арга замыг тодорхойлох; /Энэ заалтад ЗГ-ын 2015-4-6-ны өдрийн 128-р тогтоолоор өөрчлөлт орсон/</p> <p>4.2.2. Үндэсний хөтөлбөрийг нисэх буудал, агаарын тээвэрлэгч агаарын хөдөлгөөний үйлчилгээний байгууллага болон бусад байгууллагуудад хүргүүлэх;</p> <p>4.2.3. нисэх буудал, агаарын тээвэрлэгч агаарын хөдөлгөөний үйлчилгээний байгууллага, ачаа, шуудан тээвэр, нислэгийн хоол хүнс бэлтгэх байгууллагуудын аюулгүй байдлын хөтөлбөр, түүнд оруулсан өөрчлөлтийг тогтмол хянаж, баталгаажуулах;</p> <p>4.2.4. нисэх буудал, агаарын тээвэрлэгч агаарын хөдөлгөөний үйлчилгээний байгууллага, нисэхийн аюулгүй байдлын үйлчилгээ эрхэлж байгаа байгууллага болон тухайн нисэх буудалд үйл ажиллагаа явуулж байгаа бусад байгууллагуудад нисэхийн аюулгүй байдлын судалгаа, аудит, үзлэг шалгалт, сорилт хийх, дүгнэлт гаргах;</p> <p>4.2.5. үндэсний хөтөлбөрийн хүчинтэй байдлыг баталгаажуулах, нийцлийг тодорхойлох, иргэний нисэхийн аюулгүй байдлын чанарын хяналтын хөтөлбөрийг баталж мөрдүүлэх, түүнд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах. /Энэ заалтыг ЗГ-ын 2015-4-6-ны өдрийн 128-р тогтоолоор нэмсэн/</p> <p>4.2.6. иргэний нисэхийн аюулгүй байдлын сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулж, аюулгүй байдлын сургалтыг хууль хяналтын болон холбогдох мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран зохион байгуулах;</p> <p>4.2.7. нисэх буудлын хориотой болон хамгаалагдсан бүсэд нэвтрэх журмыг батлаж мөрдүүлэх, олон улсын нисэх буудлын хилийн бүсэд нэвтрэх журмыг хил хамгаалах байгууллагатай хамтран тогтоох;</p> <p>4.2.8. гадаад улсаас Монгол Улсад нислэг үйлдэж байгаа агаарын тээвэрлэгчийн аюулгүй байдлын хөтөлбөр, түүнд оруулсан өөрчлөлтийг хянаж, хүлээн зөвшөөрөх;</p> <p>4.2.9. иргэний нисэхийн аюулгүй байдлын стандарт, дүрэм, журмыг боловсруулах, дагаж мөрдүүлэх;</p> <p>4.2.10. хөндлөнгийн хууль бус үйлдлийн үед хэрэгжүүлсэн хариу арга хэмжээ, үйл ажиллагаанд үнэлэлт өгч, дахин гарахаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авч, Олон улсын иргэний нисэхийн байгууллагад мэдэгдэх.</p> <p>4.2.11. агаарын хөлөгт хөндлөнгийн хууль бус үйлдэлд ашиглаж болзошгүй зэвсэг, тэсэрч дэлбэрэх бодис, тээсэлгээний хэрэгсэл, хориглосон болон сэжигтэй эд зүйлийг нэвтрүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний журам боловсруулах. [Энэ дэд заалтыг 2010-06-30-ны 164-р тогтоолоор нэмсэн. 4.2.6-4.2.11 дэх заалтын дугаарыг ЗГ-ын 2015-4-6-ны өдрийн 128-р тогтоолоор өөрчилсөн]</p>
<p>Бусад хууль, тогтоолууд</p>		<p>"Төрөөс иргэний нисэхийн салбарт 2020 он хүртэл баримтлах бодлого"-ыг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө, Засгийн газрын 2013 оны 428 дугаар тогтоолын хавсралт</p>

Мал эмнэлэг, үржлийн газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Малын удмын сан, эрүүл мэндийг хамгаалах тухай хууль</p>	<p>2001.06.01</p>	<p>6.2.Мал эмнэлэг, үржлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага энэ хуулийн 6.1-д зааснаас гадна дараахь эрх, үүрэгтэй байна: 6.2.1.аймаг, нийслэлийн мал эмнэлэг, үржлийн албыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах; 6.2.2.мал эмнэлэг, ариун цэвэр, эрүүл ахуй болон лаборатори, малын үржлийн ажил, маллагаа, тэжээллэг, эм, биобэлдмэлийн үйлдвэрлэлийн технологи, чанарын хяналт болон бусад үйл ажиллагаанд тавих шаардлагыг тодорхойлсон дүрэм, журам, норм, нормативын төсөл боловсруулж төрийн захиргааны төв байгууллагаар хянуулан хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүнээр батлуулах; 6.2.3.малын генийн болон ийлдсийн сан, малын удмын сан, эрүүл мэндийг хамгаалахтай холбогдол бүхий мэдээллийн тогтолцоо бий болгож ажиллуулах; 6.2.4.малын өвчинтэй тэмцэх, сэргийлэх болон үржлийн ажлын талаар жил бүр авах арга хэмжээний эдийн засгийн тооцоо, эрсдэлийн үнэлгээ хийх; 6.2.5.төрийн захиргааны төв байгууллагын эрх олгосноор гадаад орны мэргэжлийн алба, байгууллагатай мал эмнэлэг, үржлийн ажил, үйлчилгээний чиглэлээр хамтран ажиллах гэрээ, хэлцэл хийх.</p>
<p>Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн тухай (Шинэчилсэн найруулга)</p>	<p>2010.5.27</p>	<p>5 дугаар зүйл. Эмийн зөвлөл 5.1.Эрүүл мэндийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь дэргэдээ хүний болон малын эмийн асуудал хариуцсан зөвлөл /цаашид "эмийн зөвлөл" гэх/-тэй байна. 5.2.Эмийн зөвлөл нь эмийн үндэсний бодлогыг хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх орон тооны бус, мэргэжлийн зөвлөх байгууллага бөгөөд түүний бүрэлдэхүүн, дүрэм, гишүүдийн ашиг сонирхлын зөрчлийн мэдүүлэг гаргах журмыг эрүүл мэндийн болон хөдөө аж ахуйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн батална. 5.3.Эмийн зөвлөл нь мэргэжлийн салбар зөвлөлтэй байж болно. 5.4.Эмийн үндэсний бодлогод өөрчлөлт оруулах, гамшгийн болон онцгой байдлын нөхцөл үүссэн үеийн эм, эмнэлгийн хэрэгслийн хангамжийг зохицуулах зэрэг тохиолдолд хүний болон малын эмийн зөвлөл хамтран хуралдаж асуудлыг шийдвэрлэнэ. 5.5.Эмийн зөвлөл нь дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 5.5.1.эмийн үндэсний бодлогын асуудлаар санал, зөвлөмж боловсруулж, төрийн захиргааны холбогдох төв байгууллагад оруулах; 5.5.2.оношлогоо, эмчилгээнд хэрэглэх эм, эмнэлгийн хэрэгслийг сонгох асуудлаар санал, зөвлөмж боловсруулах; 5.5.3.эм, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг бүртгэх, өөрчлөлт оруулах асуудлыг эмийн үндэсний бодлогын хүрээнд шийдвэрлэх; 5.5.4.эм, эмнэлгийн хэрэгсэл, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх, импортлох асуудлаар дүгнэлт, зөвлөмж гаргах; 5.5.5.мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх эмийн жагсаалтыг өөрчлөх, хэрэглээнд хяналт тавих чиглэлээр мэргэжлийн зөвлөмж гаргах; 5.5.6.Монгол Улсад шинээр бүтээсэн эмийн эмнэлзүйн өмнөх судалгаа, эмнэлзүйн туршилтын дүнг хэлэлцэн хэрэглээнд гаргах асуудлаар дүгнэлт гаргах; 5.5.7.Монгол Улсад анх удаа бүртгэж байгаа импортын шинэ эмэнд эмнэлзүйн судалгаа хийх эсэхийг шийдвэрлэх.</p>

Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний ерөнхий газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
Нийгмийн халамжийн тухай	2012.01.19	25 дугаар зүйл.Нийгмийн халамжийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх 25.1.Нийгмийн халамжийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 25.1.1.халамжийн сан бүрдүүлж, орлого, зарлагын гүйцэтгэлийг хангах, тайлагнах; 25.1.2.халамжийн сангаас тэтгэвэр, тэтгэмж олгох, нийгмийн халамжийн болон нийгмийн хөгжлийн үйлчилгээ үзүүлэх ажлыг зохион байгуулах, тайлагнах; 25.1.3.нийгмийн халамжийн байгууллагын үйл ажиллагааны арга хэлбэрийг боловсронгуй болгох талаар судалгаа хийх, санал боловсруулж шийдвэрлэх буюу эрх бүхий байгууллагад уламжлах; 25.1.4.нийгмийн халамжийн болон асрамжийн үйл ажиллагаа явуулж байгаа төрийн болон төрийн бус байгууллагыг мэдээллийн нэгдсэн сүлжээнд хамруулах, тэдгээрт мэргэжил, арга зүйн туслалцаа, дэмжлэг үзүүлэх, үйл ажиллагааг нь уялдуулан зохицуулах; 25.1.5.доод шатны байгууллагыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах, үйл ажиллагааг нь уялдуулан зохицуулах; 25.1.6.олон улсын болон гадаад улсын ижил төрлийн байгууллагатай хамтран ажиллах; 25.1.7.энэ хуульд заасан тэтгэвэр, тэтгэмжийн хэмжээг өөрчлөх, нийгмийн халамжийн болон нийгмийн хөгжлийн үйлчилгээг сайжруулах талаар санал боловсруулж, нийгмийн халамжийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагад оруулах; 25.1.8.шаардлагатай тохиолдолд аймаг, нийслэл, дүүргийн халамжийн сангийн зарцуулагдаагүй үлдэгдлийг төвлөрүүлж нэгдсэн журмаар хуваарилан зарцуулах; 25.1.9.нийгмийн халамжийн тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилттэй холбогдсон иргэд, байгууллагын санал, хүсэлт, өргөдөл, гомдлыг хүлээн авч шийдвэрлэх; 25.1.10.аймаг, нийслэл, дүүргийн нийгмийн халамжийн үйлчилгээний байгууллагын албан тушаалтны гаргасан хууль бус шийдвэрийг өөрчлөх буюу хүчингүй болгох; 25.1.11.хүн ам, гэр бүл, нийгмийн хөгжлийг дэмжих чиглэлээр батлагдсан үндэсний хөтөлбөр, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах; 25.1.12.нийгмийн халамжийн тухай хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай мэдээ, судалгаа, холбогдох бусад баримт бичгийг байгууллага, албан тушаалтнаас үнэ төлбөргүй гаргуулан авах.

Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай</p>	<p>1996.05.27</p>	<p>9 дүгээр зүйл.Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага</p> <p>1.Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага төрийн өмчийн эд хөрөнгийг эзэмших, ашиглах, хамгаалах ажлыг эрхлэн гүйцэтгэх үүрэг бүхий Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг мөн.</p> <p>2.Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дарга, орон тооны бус найман гишүүнээс бүрдэнэ. Дарга, орон тооны бус гишүүнийг Засгийн газар томилж, чөлөөлнө.</p> <p>3.Аймаг, нийслэлд төрийн өмчийн төлөөлөгч ажиллана.</p> <p>4.Төрийн өмчийн төлөөлөгчийн эрх, үүрэг, ажиллах журмыг Засгийн газар батална.</p> <p>11 дүгээр зүйл. Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх</p> <p>Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь дараах бүрэн эрхтэй</p> <p>1/ төрийн өмчийн эд хөрөнгийн эзэмшилт, хадгалалт, хамгаалалтыг сайжруулах ажлыг зохион байгуулж гүйцэтгэлийг хянах;</p> <p>2/ төрийн өмчийн эд хөрөнгийн анхан шатны бүртгэл, тооллого, тайлан тэнцэл гаргах ажлыг зохион байгуулж удирдах, төрийн өмчийн эд хөрөнгийн ашиглалтад хяналт тавьж, түүний үр ашгийг дээшлүүлэх арга хэмжээ авах;</p> <p>3/төрийн өмчит хуулийн этгээдээс дагаж мөрдөх төлөвлөлт, ашиг орлогын хуваарилалтыг холбогдох байгууллагатай тохиролцон тогтоох;</p> <p>4/ Засгийн газраас баталсан жагсаалтын дагуу эд хөрөнгийг хувьчлах ажлыг зохион байгуулж, гүйцэтгэлийг тайлагнах;</p> <p>5/ орон нутгийн өмчийг удирдах ажилд мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх;</p> <p>6/ төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдэд төрийн өмчийн төлөөлөгчийг томилж, түүний үйл ажиллагаанд хяналт тавих;</p> <p>8/ төрийн өмчит хуулийн этгээдийн үл хөдлөх болон үндсэн хөрөнгөд хамаарах хөдлөх хөрөнгийг данснаас хасах санал, захиалгыг хянаж батлах, шинээр авах шийдвэр гаргах;</p> <p>9/ хуульд заасан бусад бүрэн эрх.</p>
<p>Бусад хууль, тогтоолууд</p>		<p>Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 56 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн зарим заалтыг тайлбарлах тухай, Монгол Улсын Дээд шүүхийн 237-р тогтоол, 1997.6.11</p> <p>Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн зарим зүйл, хэсгийг тайлбарлах тухай, Монгол Улсын Дээд шүүхийн 79-р тогтоол, 1999.3.8</p>

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай	2002.01.10	<p>5 дугаар зүйл. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, түүний тогтолцоо</p> <p>5.1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь иргэний болон эрүүгийн хэргийн талаархи шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үүрэг бүхий төрийн байгууллага мөн.</p> <p>5.2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нутаг дэвсгэрийн болон ажил үүргийн зарчмаар зохион байгуулагдана.</p> <p>5.3. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тогтолцоо нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар /шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллага/, хорих байгууллага, аймаг, нийслэлийн шийдвэр гүйцэтгэх албанаас бүрдэнэ.</p> <p>5.4. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газарт иргэний хэргийн талаархи шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх газар /цаашид "шийдвэр гүйцэтгэх газар" гэх/, эрүүгийн хэргийн талаархи шүүхийн шийдвэрийг гүйцэтгэх газар /цаашид "тогтоол гүйцэтгэх газар" гэх/ тус тус байна.</p> <p>6 дугаар зүйл. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын чиг үүрэг</p> <p>6.1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>6.1.1. шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын боловсон хүчний бодлого боловсруулах, албан хаагчийг сургаж бэлтгэх, тэдний мэдлэг чадварыг дээшлүүлэх арга хэмжээ авах;</p> <p>6.1.2. шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын ажилтныг албан тушаалд томилох, чөлөөлөх, халах, тэдгээрт цэргийн цол олгохдоо Цэргийн албаны тухай хуулийн холбогдох зохицуулалтыг баримтална.</p> <p>6.1.3. шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд дагаж мөрдөх журмыг энэ хууль болон бусад хууль тогтоомжид нийцүүлэн батлах, биелэлтийг зохион байгуулах, хэрэгжилтэд хяналт тавих;</p> <p>6.1.4. шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагыг зэвсэг техник, тусгай хэрэгсэл, хувцас, бусад материалаар хангах бодлогыг боловсруулж хэрэгжүүлэх;</p> <p>6.1.5. шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагыг төлөөлж дотоод, гадаадын байгууллагатай харилцах.</p>
Согтуурах, мансуурах донтой өвчтэй этгээдийг захиргааны журмаар албадан эмчлэх, албадан хөдөлмөр хийлгэх тухай	2000.1.28	<p>8 дугаар зүйл. Албадан эмчлэх, албадан хөдөлмөр хийлгэх газрын харьяалал</p> <p>8.1. Албадан эмчлэх, албадан хөдөлмөр хийлгэх газар нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяалалд байх бөгөөд түүний албадан эмчлэх мэргэжлийн удирдлагыг эрүүл мэндийн байгууллага, албадан хөдөлмөрлүүлэх мэргэжлийн удирдлага болон харуул хамгаалалтыг шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага тус тус хэрэгжүүлнэ. /Дээрх 8 дугаар зүйлийг 2003 оны 11 дүгээр сарын 20-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/</p> <p>11 дүгээр зүйл. Албадан эмчилгээ хийх</p> <p>11.4. Албадан эмчлэх газрын нөхцөл, дэглэмийг шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллага, албадан эмчлэх журмыг эрүүл мэндийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага тус тус Улсын ерөнхий прокурортой хамтран батална. /Энэ хэсгийг 2003 оны 11 дүгээр сарын 20-ний өдрийн хуулиар өөрчлөн найруулсан/</p>
Бусад хууль, тогтоолууд		Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх байгууллагын талаар авах зарим арга хэмжээний тухай, Засгийн газрын тогтоол, №98, 2000.6.21

Соёл урлагийн газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
Соёлын тухай	1996.04.11	<p>131 дүгээр зүйл.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх</p> <p>1.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>1/төрөөс соёлын талаар баримтлах бодлого, соёлын тухай хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулах;</p> <p>2/дайн, түрэмгийлэл, хүчирхийлэл, садар самууныг сурталчилсан соёлын үйл ажиллагаа явуулахыг хориглох арга хэмжээ авах;</p> <p>3/соёлын тоо бүртгэл хөтөлж, дүн шинжилгээ хийх;</p> <p>4/түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг хадгалах, хамгаалах ажлыг зохицуулах, үндэсний соёл, дизайны уламжлалыг дэмжин хөгжүүлэх;</p> <p>5/түүх, соёлын дурсгалт зүйлийг судалж шинжлэх, хадгалж хамгаалах, сурталчлах, ашиглалт, хамгаалалтад хяналт тавих ажилд мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх, гадаад, дотоодод үзэсгэлэн гаргах ажлыг зохион байгуулах;</p> <p>6/утга соёлын өвийн бүртгэл, мэдээллийн сан бүрдүүлэх, хамгаалах, өвлүүлэх, судалж сурталчлах үйл ажиллагааг зохион байгуулах, утга соёлын өвийг өвлөн тээгч билиг авьяастныг судлан тодорхойлж, эрдэм авьяасыг нь хойч үед уламжлуулахад туслан дэмжлэг үзүүлэх;</p> <p>7/ардын язгуур урлагийн чиглэлээр улсын хэмжээнд зохион байгуулах үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах;</p> <p>8/дүрслэх урлаг, дизайны чиглэлийн бодлогын хэрэгжилтийг зохион байгуулах;</p> <p>9/соёл, урлагийн мэргэжлийн холбоод, олон нийтийн байгууллага, хувийн хэвшлийн байгууллагатай хамтран ажиллах, тэдгээрт дэмжлэг, туслалцаа үзүүлэх;</p> <p>10/хуульд заасан бусад бүрэн эрх.</p>
Соёлын өвийн тухай / шинэчилсэн найруулга/	2014.5.15	<p>141 дүгээр зүйл.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх</p> <p>141.1.Соёлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага соёлын өвийг хамгаалах чиглэлээр дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>141.1.1.төрөөс соёлын өвийг хамгаалах талаар баримтлах бодлого, хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлыг улсын хэмжээнд зохион байгуулах;</p> <p>141.1.2.соёлын өвийн улсын үзлэг, тооллогыг хуулиар тогтоосон хугацаанд явуулж, дүнг Засгийн газарт тайлагнах;</p> <p>141.1.3.соёлын өвийг Дэлхийн өвийн жагсаалтад бүртгүүлэх ажлыг зохион байгуулах, бүртгэгдсэн өвийг хадгалж хамгаалах арга хэмжээ авах;</p> <p>141.1.4.соёлын биет бус өвийг сурвалжлан олох, судалгаа шинжилгээ хийх, соёлын биет бус өвийг өвлөн уламжлагчийг тогтоох, бүртгэх;</p> <p>141.1.5.соёлын өвийг хувилах, бүтээгдэхүүний загварт оруулж, зах зээлд нийлүүлэх эрх авсан байгууллага, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих;</p> <p>141.1.6.дуудлага худалдаагаар худалдах соёлын биет өвийн бүртгэлийг хөтлөх, тайланг хүлээн авах, хяналт тавих;</p> <p>141.1.7.нийтийн өмчийн соёлын өвийг хадгалах, бүртгэх ажлыг мэргэжлийн ажилтнаар гүйцэтгүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх;</p> <p>141.1.8.устах, эвдрэх, гэмтэх аюул учирч байгаа соёлын өвийг авран хамгаалах, сэргээн засварлах арга хэмжээг боловсруулж, улс, орон нутгийн төсвийн болон хандивын хөрөнгөөр санхүүжүүлж, хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах;</p> <p>141.1.9.соёлын өвийн бүртгэл мэдээллийн санг хөтлөх;</p> <p>141.1.10.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.</p>

Цаг уур, орчны шинжилгээний газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний тухай</p>	<p>1997.11.13</p>	<p>5.1.Ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь / цаашид "төрийн захиргааны төв байгууллага" гэх/ ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний талаар дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 5.1.1.ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний талаархи төрийн бодлого боловсруулж хэрэгжилтэд хяналт тавих; 5.1.2.ус цаг уур, орчны мэдээлэл цуглуулах, боловсруулах, дүн шинжилгээ хийх, хэрэглэгчид мэдээлэх улсын сүлжээг зохион байгуулан түүний хөтөлбөрийг батлах; 5.1.3.тусгай хэрэгцээний мэдээний нэр төрөл, үйлчилгээний үнэ тарифийг батлах, урьдчилан сэргийлэх мэдээ болон нийтийн хэрэгцээний мэдээг радио, телевиз, мэдээллийн бусад хэрэгслээр дамжуулах, түгээх журмыг холбогдох байгууллагатай хамтран тогтоох; 5.1.4.цаг агаарын төлөв байдал, ус цаг уурын үзэгдэлд зориудаар нөлөөлөх үйл ажиллагаанд хяналт тавих</p> <p>6 дугаар зүйл.Ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх</p> <p>6.1.Ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь /цаашид "төрийн захиргааны байгууллага" гэх/ ус, цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний талаар дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 6.1.1.ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний улсын сүлжээг мэргэжил арга зүйн удирдлагаар хангах, сүлжээний нэгжийг байгуулах, татан буулгах, шилжүүлэх; 6.1.2. ус цаг уур, орчны мэдээллээр иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг шуурхай үйлчлэх, аюулт үзэгдэл, гамшиг, орчны бохирдлоос сэрэмжлүүлэх арга хэмжээ авах; 6.1.3.ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний хэмжлийн нэгдмэл байдал, мэдээллийн стандартчиллыг хангах; 6.1.4.шаардлагатай тохиолдолд цаг агаарын төлөв байдал, цаг уурын үзэгдэлд нөлөөлөх ажиллагаа явуулах; 6.1.5.ус цаг уур, орчны шинжилгээний мэдээллийг цуглуулах, солилцоонд гаргахад олон улсын мэдээллийн суваг ашиглах асуудлыг зохицуулах, Дэлхийн цаг уурын байгууллагын конвенцийн хүрээнд Монгол Улсын хүлээсэн үүргийг биелүүлэх; 6.1.6.ус цаг уур, орчны төлөв байдлын талаар мэргэжлийн дүгнэлт гаргах; 6.1.7.ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээнд дэвшилтэд техник, технологи нэвтрүүлэхэд чиглэсэн эрдэм шинжилгээ, туршилтын ажлыг зохицуулах.</p> <p>6.2.Ус, цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний улсын сүлжээний нэгжийн албан хаагчийг тухайн шатны Засаг даргатай нь зөвшилцөн мэргэжлийн удирдлагаар хангах үүрэг бүхий байгууллагын дарга томилж, чөлөөлнө.</p>

Оюуны өмч, улсын бүртгэлийн ерөнхий газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Иргэний бүртгэлийн тухай хууль</p>	<p>1999.10.14</p>	<p>7 дугаар зүйл. Иргэний бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын чиг үүрэг 7.1.Иргэний бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ: 7.1.1.Монгол Улсын иргэний үнэмлэх, үндэсний гадаад паспорт, иргэний гэр бүлийн байдлын гэрчилгээг олгох, хүчингүй болгохтой холбогдсон бодлого хэрэгжүүлэх; 7.1.2.Монгол Улсын иргэний бүртгэл, мэдээллийн санг бүрдүүлэх, хөтлөх, цахим тоолуурт хадгалах ажлыг зохион байгуулах; 7.1.4.иргэний бүртгэлийн үйл ажиллагаанд дагаж мөрдөх журмыг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах, биелэлтэд хяналт тавих; 7.1.5.иргэний баримтын архивын санг бүрдүүлэх, хөтлөх, хадгалах; 7.1.6.иргэний бүртгэл, мэдээллийн улсын нэгдсэн сүлжээг эрхлэн хөтлөх; 7.1.7.иргэний бүртгэлтэй холбогдсон мэдээлэл, лавлагаагаар иргэд, байгууллагад хүсэлтийнх нь дагуу үйлчлэх; 7.1.8.төв, орон нутгийн бүртгэлийн ажилтнуудыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах, үйл ажиллагааг нь хянан шалгах; 7.1.9.иргэний хаягийн нэгдсэн ангиллыг эрхлэн хөтлөх; 7.1.10.хууль тогтоомжид заасан бусад чиг үүрэг.</p>
<p>Улсын бүртгэлийн тухай хууль</p>	<p>2009.6.25</p>	<p>8 дугаар зүйл.Улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын чиг үүрэг 8.1.Улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ: 8.1.1.улсын бүртгэлийн хууль тогтоомжийг биелүүлэх ажлыг зохион байгуулж, бүртгэлийн үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох арга хэмжээ авах; 8.1.2.бүх шатны бүртгэлийн байгууллага, улсын бүртгэгчийн үйл ажиллагааг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангаж, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавьж ажиллах; 8.1.3.улсын бүртгэлийн эх нотлох баримтын архив болон цахим мэдээллийн санг үүсгэх, хөтлөх, төрөлжүүлэн хадгалах, тэдгээрийн хадгалалт, хамгаалалтын найдвартай байдлыг хангах; 8.1.4.улсын бүртгэлийн үйл ажиллагааны талаар гадаад улс, олон улсын бүртгэлийн болон төрөлжсөн бусад байгууллагатай Монгол Улсын хууль тогтоомж, олон улсын гэрээний дагуу хамтран ажиллах; 8.1.5.Монгол Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгч, Засгийн газар, тэдгээрийн харьяа байгууллагын үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлж шаардлагатай мэдээллийг гаргаж өгөх; 8.1.6.салбарын хэмжээний мэргэжлийн боловсон хүчний чадавхи, техник технологи, программ хангамжийн хүчин чадлыг сайжруулах асуудлыг нэгдсэн бодлого, төлөвлөгөөтэй хэрэгжүүлэх; 8.1.7.улсын бүртгэлийн хөтлөлт, эх нотлох баримтын үнэн зөвийг нягтлан бүрдлийг хангах, илэрсэн дутагдлыг арилгуулах арга хэмжээ авах замаар улсын бүртгэлийн үнэн зөв, бодит байдлыг хангах; 8.1.8.улсын бүртгэлийн үйл ажиллагааны тайлан мэдээг улсын хэмжээнд нэгтгэн гаргах, хуулийн дагуу мэдээлэх, үйл ажиллагааны мэдээ, тайланд дүн шинжилгээ, судалгаа хийх; 8.1.9.улсын бүртгэгчийг бэлтгэх, мэргэшүүлэх сургалт зохион байгуулах; 8.1.10.улсын бүртгэлийн үйл ажиллагаанд хэрэглэх баримт бичгийн загвар, маягт, холбогдох заавар, журмыг хуульд заасан журмын дагуу баталж мөрдүүлэх; 8.1.11.улсын бүртгэлийн аргачлал, арга зүйг олон улсын ангилал, стандартын жишигт нийцүүлэн боловсруулж, эрх бүхий байгууллагын зөвшөөрлөөр гаргаж мөрдүүлэх; 8.1.12.улсын бүртгэлийн үйл ажиллагаатай холбоотой хуульд заасан бусад чиг үүрэг.</p>

<p>Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай</p>	<p>2003.5.23</p>	<p>7 дугаар зүйл. Бүртгэх байгууллага 7.1.7.гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж, гадаадын хуулийн этгээдийн төлөөлөгчийн газрыг улсын бүртгэлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага. 8 дугаар зүйл. Бүртгэх байгууллагын чиг үүрэг 8.1.Бүртгэх байгууллага дараахь үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ: 8.1.1.хуулийн этгээд байгуулсан, өөрчлөн байгуулсан, татан буулгасныг болон түүний үүсгэн байгуулах баримт бичигт өөрчлөлт орсныг улсын бүртгэлд бүртгэх, энэ тухай хуульд заасны дагуу нийтэд мэдээлэх; 8.1.2.энэ хуульд заасан журмын дагуу улсын бүртгэлийн жагсаалт хөтлөх; 8.1.3.хуулийн этгээд тус бүрт холбогдох баримт бичгийг дугаарлаж хавтаслан, засвар оруулах боломжгүй байдлаар лацдах, түүнийг гал, усны болон бусад аюул ослоос бүрэн хамгаалсан шүүгээнд хадгалах; 8.1.4.улсын бүртгэлийн жагсаалтаас энэ хуульд заасан журмын дагуу лавлагаа өгөх; 8.1.5.улсын бүртгэлд бүртгүүлсэн хуулийн этгээдийн нэрийн жагсаалт хөтлөх, нэрийн сан бүрдүүлэх, тэдгээрээс лавлагаа өгөх; 8.1.6.улсын бүртгэлийн тухай хууль тогтоомж, эрх бүхий байгууллагаас гаргасан бусад шийдвэрийг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах, биелэлтэд нь хяналт тавих, тэдгээрийг боловсронгуй болгох талаар саналаа холбогдох байгууллагад оруулах; 8.1.7.энэ хуульд заасан бусад чиг үүрэг.</p>
<p>Улсын бүртгэлийн ерөнхий газрын дүрэм, Засгийн газрын тогтоол №173</p>	<p>2013.05.18</p>	<p>2.1.1. төсвийн хөрөнгө болон гадаад улсын төсөл хөтөлбөрөөр улсын бүртгэлийн байгууллагын үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох, чадавхийг бэхжүүлэх талаар санал боловсруулах; 2.1.2. улсын бүртгэлийн байгууллагын өмч хөрөнгийн ашиглалт, хадгалалт, хамгаалалтыг сайжруулах; 2.1.3. Ерөнхий газар нь монгол, англи хэлээр өөрийн зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны талаархи мэдээллийг агуулсан, иргэн, хуулийн этгээдэд улсын бүртгэлийн үйлчилгээний талаархи мэдээ, мэдээллийг нээлттэй хүргэх зорилгоор цахим хуудастай байх.</p>
<p>Оюуны өмчийн тогтолцоог хөгжүүлэх үндэсний стратеги, Засгийн газрын тогтоол №298</p>	<p>2015.7.20</p>	<p>Дөрөв. Стратегийн зорилтыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа 4.1. Оюуны өмчийн эрх зүйн орчныг Монгол Улсын хөгжлийн шаардлага, олон улсын чиг хандлагад нийцүүлэн боловсронгуй болгох чиглэлээр: 4.1.1. оюуны өмчийн тухай хууль тогтоомж, дүрэм, журмыг Монгол Улсын хөгжлийн шаардлага, олон улсын чиг хандлагад нийцүүлэх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх; 4.1.2. уламжлалт мэдлэг, ардын урлагийн бүтээлийг бүртгэх, хамгаалах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох; 4.1.3. генетик нөөц болон түүнтэй холбоотой уламжлалт мэдлэгийг хадгалж хамгаалах, тэдгээрийг ашигласнаар бий болох үр ашгийг шударга хуваарилах эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох;</p>

Эрүүл мэнд, нийгмийн даатгалын газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Нийгмийн даатгалын тухай</p>	<p>1999.10.14.</p>	<p>24 дүгээр зүйл. Нийгмийн даатгалын байгууллагын чиг үүрэг Нийгмийн даатгалын байгууллага дараахь үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ: 1/ нийгмийн даатгалын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтийг зохион байгуулах; 2/ нийгмийн даатгалын санг бүрдүүлж, орлого, зарлагын гүйцэтгэлийг хангах; 3/ нийгмийн даатгалын сангаас тухайн төрлийн тэтгэвэр, тэтгэмжийг цаг тухайд нь олгох ажлыг зохион байгуулж, үйлчилгээг сайжруулах; 4/ улсын нийгмийн даатгалын тогтолцоо, үйл ажиллагаа, түүний арга хэлбэрийг боловсронгуй болгох талаар судалгаа хийх, санал боловсруулж шийдвэрлэх буюу эрх бүхий байгууллагад уламжлан шийдвэрлүүлэх; 5/ доод шатны байгууллагынхаа үйл ажиллагаанд хяналт тавих; 6/ хууль тогтоомжид заасан бусад чиг үүрэг.</p> <p>27.1. Нийгмийн даатгалын төв байгууллага нь нийгмийн даатгалын асуудал хариуцсан Засгийн газрын гишүүний, орон нутгийн байгууллага нь тухайн шатны Засаг дарга болон нийгмийн даатгалын дээд шатны байгууллагын удирдлагын дор ажиллана.</p> <p>2. Нийгмийн даатгалын төв байгууллага нь орон нутгийн байгууллагаа мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангана.</p> <p>3. Нийгмийн даатгалын төв байгууллагын даргыг Төрийн албаны тухай хуулийн 351.1-д заасны дагуу нэр дэвшүүлсэн хүмүүсээс сонгож нийгмийн даатгалын Үндэсний зөвлөлтэй зөвшилцөж нийгмийн даатгалын асуудал хариуцсан Засгийн газрын гишүүн, аймаг, нийслэл, дүүргийн нийгмийн даатгалын газар, хэлтсийн даргыг нийгмийн даатгалын төв байгууллагын дарга Нийгмийн даатгалын үндэсний зөвлөлийн аймаг, нийслэл, дүүрэг дэх салбар нэгжтэй зөвшилцөн тус тус томилж, чөлөөлнө.”</p>
<p>Эрүүл мэндийн даатгалын тухай / шинэчилсэн найруулга/</p>	<p>2015.1.29</p>	<p>16 дугаар зүйл. Эрүүл мэндийн даатгалын байгууллагын чиг үүрэг 16.1. Эрүүл мэндийн даатгалын байгууллага нь дараах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ: 16.1.1. Эрүүл мэндийн даатгалын тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах; 16.1.2. Эрүүл мэндийн даатгалын сан бүрдүүлэх, орлого, зарлагын тэнцвэрийг ханган ажиллах, үйл ажиллагаагаа тайлагнах; 16.1.3. Даатгуулагчийг төлөөлж эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагатай тусламж, үйлчилгээний зардлын төлбөр тооцоо хийх гэрээ байгуулах, гэрээний биелэлтэд хяналт тавих, дүгнэх; 16.1.4. Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа, тусгай зөвшөөрөлтэй, магадлан итгэмжлэгдсэн өмчийн бүх хэлбэрийн эрүүл мэндийн байгууллагаас тусламж, үйлчилгээний чанар, аюулгүй байдал, хүртээмжийг нь харгалзан сонгон шалгаруулах үйл ажиллагааг энэ хуулийн 14.9.6-д заасан журмын дагуу зохион байгуулах; 16.1.5. Даатгуулагчид үзүүлэх эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний зардлын төлбөрт хяналт тавих, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагад тусламж, үйлчилгээний чанарыг дээшлүүлэх талаар зөвлөмж, заавар өгөх; 16.1.6. Энэ хуулийн 14.9.1, 14.9.3-14.9.6-д заасан асуудлаар санал боловсруулж холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагатай зөвшилцөн Үндэсний зөвлөлөөр шийдвэрлүүлэх; 16.1.7. Эрүүл мэндийн даатгалын сангийн орлого, зарлагын гүйцэтгэлд санхүүгийн хяналт тавих; 16.1.8. Эрүүл мэндийн даатгалын мэдээллийн нэгдсэн тогтолцоог бүрдүүлэх, мэдээллийн дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлэх; 16.1.9. Үндэсний зөвлөл болон бусад эрх бүхий этгээдийг бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь шаардлагатай мэдээ, тооцоо, судалгаагаар хангах, үйл ажиллагаанд нь дэмжлэг үзүүлэх; 16.1.10. Эрүүл мэндийн даатгалыг хөгжүүлэх, даатгалын үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний үр дүн, өртөг зардал, шимтгэлийн хувь хэмжээ тогтооход шаардлагатай тооцоо, судалгаа хийх, санал боловсруулах, эрх бүхий этгээдэд уламжлан, шийдвэрлүүлэх;</p>
<p>Бусад хууль, тогтоолууд</p>		<p>Нийгмийн даатгалын сангаас олгох ажилгүйдлийн тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль, УИХ, 2015.1.30 Нийгмийн даатгалын байгууллагын дүрэм, Засгийн газрын тогтоол, 2014.10.25, №354</p>

Гаалийн ерөнхий газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
Гаалийн тухай	2008.05.20	<p>2671 дүгээр зүйл. Гаалийн байгууллагын тогтолцоо</p> <p>2671.1. Гаалийн байгууллагын тогтолцоо нь гаалийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, түүний харьяа гаалийн газар, хорооноос бүрдэх бөгөөд гаалийн газар нь алба, салбартай байж болно.</p> <p>2671.2. Гаалийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь гаалийн хууль тогтоомжийг улсын хэмжээнд хэрэгжүүлэх чиг үүрэг бүхий төрийн захиргааны байгууллага мөн.</p> <p>2671.3. Гаалийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь дарга, дэд даргатай байна.</p> <p>2671.4. Гаалийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын даргыг гаалийн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний саналыг, дэд даргыг гаалийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын даргын саналыг тус тус үндэслэн Монгол Улсын Засгийн газар томилно.</p> <p>2671.5. Гаалийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дэргэдээ эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил эрхлэх, гаалийн ажилтан бэлтгэх, давтан сургах чиг үүрэг бүхий эрдэм шинжилгээний байгууллага, гаалийн лаборатори, хэвлэх үйлдвэр, мэдээлэл-тооцооллын төв, хөрөнгө оруулалт, хангамж үйлчилгээний газар, эрэлч нохойн албыг байгуулан ажиллуулж болно.</p> <p>2671.6. Гаалийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын дүрмийг Засгийн газар батална.</p> <p>2671.7. Гаалийн газар, хороо болон энэ зүйлийн 2671.5-д заасан байгууллагын дүрмийг гаалийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын дарга батална.</p> <p>2671.8. Энэ зүйлийн 2671.5-д заасан эрдэм шинжилгээний байгууллагын эрдэм шинжилгээ, сургалтын үйл ажиллагааг Шинжлэх ухаан, технологийн тухай хууль, Дээд боловсролын тухай хуулиар зохицуулна.</p> <p>2671.9. Гаалийн байгууллага нь хилийн боомтын хяналтын болон аюулгүй байдлыг хангах үүрэг бүхий байгууллагын үйл ажиллагааг уялдуулах, ерөнхий зохицуулалтаар хангах тусгай чиг үүргийг хэрэгжүүлэх бөгөөд холбогдох харилцааг Хилийн боомтын тухай хуулиар нарийвчлан зохицуулна</p>
Гаалийн ерөнхий газрын дүрэм	Монгол Улсын Засгийн газрын 2009 оны 92 дугаар тогтоолын хавсралт	<p>Гурав. Ерөнхий газрын эрх, үүрэг</p> <p>3.1. Ерөнхий газар нь Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 7 дугаар зүйл, Гаалийн тухай хуулийн 268.1, 270.1-д заасан эрхээс гадна дараахь эрх эдэлнэ:</p> <p>3.1.1. тарифын болон тарифын бус хязгаарлалт хийх барааны талаар санал боловсруулах;</p> <p>3.1.2. төсвийн болон өөрийн хөрөнгө оруулалт, гадаадын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт гаалийн барилга байгууламж барих, мөн ашиглагдаж байгаа барилга, байгууламжийг өргөтгөж, хүчин чадлыг нь нэмэгдүүлэх талаар санал боловсруулах;</p> <p>3.1.3. гаалийн хяналт, шалгалт, бүрдүүлэлт хийх, мэдээллийн сүлжээ байгуулахад шаардагдах тоног төхөөрөмж, техник, багаж хэрэгслийг зохих журмын дагуу худалдан авах, шинэчлэх, тэргүүний технологийг сонгож нэвтрүүлэх;</p> <p>3.1.4. гаалийн улсын байцаагчийн мэргэшлийн түвшинг үнэлж дүгнэх.</p> <p>3.2. Ерөнхий газар нь Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 7 дугаар зүйл, Гаалийн тухай хуулийн 269.1-д заасан үндсэн үүргээс гадна гаалийн байгууллагын өмч, хөрөнгийн ашиглалт, хадгалалт, хамгаалалтыг сайжруулах, төсвийн хөрөнгийг зүй зохистой зарцуулах үүрэг хүлээнэ.</p>

Татварын ерөнхий газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Татварын ерөнхий хууль</p>	<p>2008.05.20</p>	<p>19 дүгээр зүйл.Татварын албаны бүтэц 19.1.Татварын алба нь татварын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, аймаг, нийслэл, дүүргийн татварын газар, хэлтэс, сумын татварын тасаг, татварын улсын байцаагчаас бүрдэнэ. 19.2.Татварын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь улсын төсвийн орлого, хяналт, сургалт, бүртгэл мэдээлэл, хэвлэлийн харьяа нэгжтэй байж болно. 19.3.Татварын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, аймаг, нийслэлийн татварын албаны дэргэд татвар төлөгч, татварын албаны хооронд үүссэн маргааныг хянан шийдвэрлэх эрх бүхий Татварын маргаан таслах зөвлөл /цаашид "Маргаан таслах зөвлөл" гэх/ ажиллах бөгөөд уг зөвлөлийн ажиллах журмыг Засгийн газар батална. 21 дүгээр зүйл. Үндэсний татварын албаны дүрэм 21.1.Үндэсний татварын албаны дүрмийг Засгийн газар батална. 22.1. Үндэсний татварын алба дараахь үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ: 22.1.1.татварын хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах, татвар төлөгчийг мэдээллээр ханган зөвлөлгөө өгөх, сургалт, сурталчилгаа явуулах; 22.1.2.татварын хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих; 22.1.3.улс, орон нутгийн төсвийн орлогыг бүрдүүлэх. 221 дүгээр зүйл.Татварын албаны чиг үүрэг 221.1.Татварын алба дараахь үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ: 221.1.1.татварын хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах, татвар төлөгчийг мэдээллээр ханган зөвлөгөө өгөх, сургалт, сурталчилгаа явуулах; 221.1.2.татварын хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд хяналт тавих; 221.1.3.улс, орон нутгийн төсвийн орлогыг бүрдүүлэх.</p>
<p>Үндэсний татварын албаны дүрэм</p>	<p>Монгол Улсын Засгийн газрын 2009 оны 24 дүгээр тогтоолын хавсралт</p>	<p>Гурав. Татварын ерөнхий газрын чиг үүрэг, удирдлагын бүрэн эрх 3.1. Татварын ерөнхий газар бүх шатны татварын албаны үйл ажиллагааг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангаж, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавьж ажиллана. 3.2. Татварын ерөнхий газар нь Татварын ерөнхий хуулийн 22 дугаар зүйлд заасан чиг үүрэг, мөн хуулийн 28 дугаар зүйлд заасан бүрэн эрхээс гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 3.2.1. Татварын ерөнхий хуулийн 13 дугаар зүйлд заасны дагуу татвар төлөгчийн бүртгэлийн асуудлыг эрхлэн зохион байгуулах, хяналт тавих; 3.2.2. Үндэсний татварын алба, татварын улсын байцаагчийн буруутай ажиллагаанаас татвар төлөгчид учирсан хохирлыг арилгах ажлыг зохион байгуулах; 3.2.3. улс, орон нутгийн төсвийн орлогыг бүрдүүлэхтэй холбогдуулж татвар төлөгчийн татварын албанд харьяалагдах харьяаллыг тогтоох, өөрчлөх; 3.2.4. татварын бүртгэл, мэдээллийн нэгдсэн санг бүрдүүлж, баяжуулах; 3.2.5. ажил хэргийн шаардлагаар аливаа асуудлаар шийдвэр гаргахын өмнө хянан шалгах, магадлах, шалтгаан нөхцөлийг тодруулах, тогтоох зорилгоор ажлын хэсэг томилон ажиллуулах.</p>

Тагнуулын ерөнхий газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Тагнуулын байгууллагын тухай</p>	<p>1999.07.08</p>	<p>10 дугаар зүйл. Тагнуулын ерөнхий газар, түүний чиг үүрэг</p> <p>10.1.Тагнуулын ерөнхий газар нь тагнуулын байгууллагуудын үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах, үндэсний аюулгүй байдлыг тагнуулын аргаар хангах бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх зорилго бүхий Засгийн газрын тохируулагч агентлаг мөн.</p> <p>10.2.Тагнуулын ерөнхий газрыг байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах асуудлыг Улсын Их Хурал шийдвэрлэж, дүрмийг нь Засгийн газар батална.</p> <p>10.3.Тагнуулын ерөнхий газрын харьяа тагнуулын салбар, нэгжийг Засгийн газрын шийдвэрээр нутаг дэвсгэрийн болон чиг үүргийн зарчмаар байгуулна.</p> <p>10.4.Тагнуулын ерөнхий газар нь гадаад тагнуул, сөрөх тагнуул, цэрэг-стратегийн тагнуул, хилийн тагнуул, тэдгээрт дэмжлэг үзүүлэх, мэдээллийн дүн шинжилгээ хийх, мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах, мөрдөн байцаах, дотоод хяналт-аюулгүй байдлыг хангах болон захиргаа, удирдлагын чиг үүргийг хэрэгжүүлэх үндсэн бүтэцтэй байна.</p> <p>10.5.Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний дээд удирдлагыг цэрэг-улс төрийн болон цэрэг-стратегийн тагнуулын мэдээгээр хангах чиг үүргийг Тагнуулын ерөнхий газрын цэргийн тагнуулын газар хэрэгжүүлэх бөгөөд тус газрын дүрэм, ажиллах журмыг Тагнуулын ерөнхий газрын дарга, Зэвсэгт хүчний Жанжин штабын даргатай хамтран батална.</p> <p>10.6.Хил хамгаалах байгууллагын дээд удирдлагыг хил орчмын нөхцөл байдлын талаарх тагнуулын мэдээгээр хангах чиг үүргийг Тагнуулын ерөнхий газрын хилийн тагнуулын газар хэрэгжүүлэх бөгөөд тус газрын дүрэм, ажиллах журмыг Тагнуулын ерөнхий газрын дарга, хил хамгаалах байгууллагын даргатай хамтран батална.</p> <p>10.7.Тагнуулын ерөнхий газрын харьяанд сургууль, сургалт, эрдэм шинжилгээ, төрөлжсөн архив, аж ахуй, хангалт үйлчилгээний байгууллага, харуул хамгаалалтын болон тусгай бэлтгэл, зориулалт бүхий нэгж, тусгай сургалтын болон спорт-нөхөн сэргээх төв байгуулж болно.</p> <p>10.8.Тагнуулын ерөнхий газар бэлгэ тэмдэгтэй байна. Бэлгэ тэмдгийн загвар, хэрэглэх журмыг Тагнуулын ерөнхий газрын дарга батална.</p> <p>10.10.Тагнуулын ерөнхий газар дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>10.10.1.гадаад тагнуулын ажиллагаа явуулах;</p> <p>10.10.2.сөрөх тагнуулын ажиллагаа явуулах;</p> <p>10.10.3.хуулиар харьяалуулсан гэмт хэрэгтэй тэмцэх;</p> <p>10.10.4.үндэсний аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой асуудлаар мэдээлэл боловсруулж холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд танилцуулах;</p> <p>10.10.5.цэрэг-стратегийн болон хилийн тагнуулын үйл ажиллагаа явуулах;</p> <p>10.10.6.терроризмтой тэмцэх;</p> <p>10.10.7.хуульд заасан бусад чиг үүрэг.</p>
<p>Гүйцэтгэх ажлын тухай</p>	<p>1997.12.19</p>	<p>9 дүгээр зүйл.Гүйцэтгэх байгууллага</p> <p>9.1.Дараахь байгууллага дор дурдсан зорилгоор гүйцэтгэх ажил явуулах эрхтэй:</p> <p>9.1.1.тагнуулын байгууллага нь гадаад тагнуул, цэрэг-стратегийн болон хилийн тагнуул, сөрөх тагнуулын чиглэлээр гадаад улс, байгууллагын тодорхой бодлого, үйл ажиллагааны тухай болон төрийн бодлого, шийдвэрийг боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд ач холбогдол бүхий бусад мэдээ олох, дэмжлэг үзүүлэх, үндэсний аюулгүй байдалд учирч болзошгүй гадаад, дотоод эрсдэл, аюул, занал, хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох;</p>

<p>Терроризмтой тэмцэх тухай хууль</p>	<p>2004.4.23</p>	<p>6.3.Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хуульд[2] заасан үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэгтэй байгууллагуудын терроризмоос сэргийлэх талаар мэдээлэл солилцох, хамтын ажиллагааг зохицуулах үүрэг бүхий орон тооны бус зөвлөл /цаашид "Зохицуулах зөвлөл" гэх/-ийг тагнуулын төв байгууллагын даргаар ахлуулан байгуулж ажиллуулна.</p> <p>6.4. Зохицуулах зөвлөл нь дор дурдсан чиг үүрэг хүлээнэ:</p> <p>6.4.1.терроризмоос сэргийлэх арга хэмжээний нэгдсэн төлөвлөгөө, холбогдох шийдвэрийн төслийг боловсруулж, Засгийн газарт өргөн мэдүүлэх;</p> <p>6.4.2.терроризмын талаарх мэдээ, мэдээллийг цуглуулан, дүн шинжилгээ хийж, Засгийн газрыг шуурхай мэдээллээр хангах, санал оруулах;</p> <p>6.4.3. терроризмоос сэргийлэх талаар төрийн байгууллагуудын хамтын ажиллагааг уялдуулан зохицуулах;</p> <p>6.4.4.террорист үйлдлээс сэргийлэх зорилгоор төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээдэд үүрэг өгч, түүнийхээ хэрэгжилтийг хангуулах.</p> <p>6.5.Зохицуулах зөвлөлийн дүрэм, ажиллах журмыг Засгийн газар тогтоож, бүрэлдэхүүнийг Ерөнхий сайд томилно.</p> <p>6.6. Терроризмоос сэргийлэх талаар төрийн байгууллагаас авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, түүний үр дүнд Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн гишүүд бүрэн эрхийнхээ хүрээнд хяналт тавина.</p>
<p>Төрийн нууцын тухай</p>	<p>1995.4.18</p>	<p>15 дугаар зүйл.Тагнуулын ерөнхий газрын бүрэн эрх /Энэ зүйлийн гарчигт 2004 оны 1 дүгээр сарын 2-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/ 1.Тагнуулын ерөнхий газар нь төрийн нууцыг хадгалах, хамгаалах, ашиглах ажлыг улсын хэмжээнд зохицуулах, мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах үүргийг хүлээж, дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: /Энэ хэсэгт 2004 оны 1 дүгээр сарын 2-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт орсон/ 1/төрийн нууц задрахаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах; 2/төрийн нууцыг хариуцаж байгаа байгууллага, албан тушаалтан төрийн нууцыг хэрхэн ашиглаж, хамгаалж байгаад хяналт тавих, шалгах; 3/төрийн нууцыг хамгаалах тухай хууль тогтоомж, Ерөнхийлөгч, Засгийн газрын шийдвэрийг хэрэгжүүлэх талаар холбогдох байгууллагуудтай хамтран ажиллах, төрийн нууцыг хадгалах, хамгаалах, ашиглах ажлыг боловсронгуй болгох саналаа Засгийн газарт оруулах; 4/мэдээ, баримт бичиг, эд зүйл, объект, үйл ажиллагааг төрийн нууцад хамааруулах, төрийн нууцыг татан авах, шилжүүлэх, ил болгох, нууцын зэрэглэлийг тогтоох, төрийн нууцын хугацааг сунгах асуудлаар саналаа боловсруулж Засгийн газарт оруулах; /Энэ заалтад 2004 оны 1 дүгээр сарын 2-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт орсон/ 5/төрийн нууцад хамаарах мэдээ, баримт бичгийг дамжуулах төрийн холбоо, шуудан, шифр, тоон мэдээллийн харилцааны сүлжээгээр үйлчлэх; 6/төрийн нууцад хамаарах мэдээ, баримт бичиг, биет зүйлийг үгүй болгосон, төрийн нууцыг задруулсан тохиолдолд хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулах; 7/хууль тогтоомжоор олгогдсон бусад бүрэн эрх.</p>

Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
Өрсөлдөөний тухай	2010. 06 10.	14 дүгээр зүйл.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар 14.1.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар нь өрсөлдөөний тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих, өрсөлдөөний бодлогыг улсын хэмжээнд хэрэгжүүлэх, аж ахуй эрхлэгч, хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий төрийн захиргааны байгууллага мөн. 14.2.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газрын дүрмийг Засгийн газар батална. 14.3.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар энэ хуульд заасан үндсэн чиг үүргээ аливаа этгээдээс хараат бусаар, бие даан хэрэгжүүлнэ. 14.4.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газарт улсын ерөнхий байцаагч, улсын ахлах байцаагч, улсын байцаагч, орон нутагт улсын байцаагч ажиллана. 14.5.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газрын дарга улсын ерөнхий байцаагч байх бөгөөд тэрээр улсын ахлах байцаагч, улсын байцаагчийг томилж, чөлөөлнө. 14.6.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар нь эрхэлсэн асуудлаараа Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурал, Засгийн газартай тэдгээрийн ажлын албаар дамжуулан, бусад байгууллага, албан тушаалтан, иргэнтэй шууд харилцана. 14.7.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар үйл ажиллагаагаа жил бүр Засгийн газарт тайлагнана. 14.8.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газрын зардлыг улсын төсвөөс санхүүжүүлж, үйл ажиллагаа явуулах эдийн засгийн баталгааг төр хангана. 14.9.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газрын тухайн жилийн төсвийг өмнөх оны батлагдсан төсвийн хэмжээнээс бууруулан батлахыг хориглоно. 14.10.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар нь эрхэлсэн ажлын онцлогийг илэрхийлсэн бэлгэдэлтэй байх бөгөөд түүний тодорхойлолт, загвар, хэрэглэх журмыг Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газрын дарга тогтооно. 14.11.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар нь тогтоосон журмаар үйлдсэн тамга, тэмдэг, хэвлэмэл хуудас хэрэглэнэ. 14.12.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газрын байранд улс төрийн нам, эвсэл, холбоо, хөдөлгөөний болон шашны үйл ажиллагаа явуулахыг хориглоно. 14.13.Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газрын байр төрийн хамгаалалтад байна.

<p>Хэрэглэгчийн эрх хамгаалах тухай хууль</p>	<p>2003.12.26</p>	<p>ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ ХЭРЭГЛЭГЧИЙН ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ УДИРДЛАГА, ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ 16 дугаар зүйл. Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх 16.1.Төрийн захиргааны байгууллага дараахь бүрэн эрхтэй: 16.1.1.хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалахтай холбогдсон төрийн бодлого болон хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг улсын хэмжээнд зохион байгуулж, биелэлтийг шалгах, дүнг мэдээлэх; 16.1.2.хэрэглэгч зах зээлээс эрэлт хэрэгцээндээ нийцүүлэн хямд, аюулгүй, зохих чанарын бараа сонгож авах өргөн боломжийг хангахад чиглэгдсэн шударга өрсөлдөөнийг хөхүүлэн дэмжих арга хэмжээ авах; 16.1.3.хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалахтай холбогдсон асуудлаар хууль тогтоомжийн биелэлтийг шалгах, мэргэжлийн хяналтын байгууллагатай хамтран үзлэг шалгалт явуулах, мэдээлэл, сурталчилгаа хийх, сургалт зохион байгуулах зэрэг үйл ажиллагааг хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах төрийн бус байгууллагаар гэрээний үндсэн дээр гүйцэтгүүлэх, тэдэнд мэргэжил, арга зүйн дэмжлэг үзүүлэх. 16.1.4.хэрэглэгчийн амь насанд аюул, эрүүл мэнд, эд хөрөнгө, хүрээлэн байгаа орчинд гэм хор учруулж болзошгүй бараа үйлдвэрлэсэн, ажил, үйлчилгээ борлуулсан хувь хүн, хуулийн этгээдэд хариуцлага хүлээлгэх тухай асуудлыг холбогдох эрх бүхий байгууллагад тавьж шийдвэрлүүлэх, уг барааны борлуулалт, үйлдвэрлэлтийг зогсоох тухай үндэслэл бүхий саналаа холбогдох эрх бүхий байгууллагад тавих; 16.1.5.барааны чанарыг дээшлүүлэх, бараандаа тохирлын баталгаа авахыг шаардах; 16.1.6.барааны чанар, аюулгүй байдалд итгэмжлэгдсэн лабораториор шинжилгээ хийлгүүлж, дүгнэлт гаргуулах; 16.1.7.хэрэглэгчийн эрхийг ноцтой хохироосон тухай үндэслэл бүхий албан ёсны шаардлага хүлээн авсан боловч арга хэмжээ аваагүй албан тушаалтанд зохих арга хэмжээ ногдуулах тухай саналыг холбогдох хяналтын байгууллагад тавих буюу шүүхэд нэхэмжлэл гаргах. 17 дугаар зүйл. Аймаг, нийслэл, сум дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын бүрэн эрх 18 дугаар зүйл. Аймаг, нийслэл, сум дүүргийн Засаг даргын бүрэн эрх 19 дүгээр зүйл. Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах төрийн бус байгууллагын чиг үүрэг 20 дугаар зүйл. Хэрэглэгчийн эрхийг хамгаалах тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих хяналт</p>
<p>Зар сурталчилгааны тухай хууль</p>	<p>2002.5.30</p>	<p>24 дүгээр зүйл. Төрөөс зар сурталчилгаанд тавих хяналт 24.1.Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт зар сурталчилгаанд тавих хяналтыг оюуны өмчийн улсын хяналтын алба, Өрсөлдөөний тухай хуульд заасан асуудлаар Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар хэрэгжүүлнэ. 24.2.Оюуны өмчийн улсын хяналтын алба, Өрсөлдөөний тухай хуульд заасан асуудлаар Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар нь зар сурталчилгаанд тавих хяналттай холбогдуулан дараахь үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ: 24.2.1.зар сурталчилгааны тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд хяналт тавих; 24.2.2.зар сурталчилгааны тухай хууль тогтоомж зөрчигдсөн эсэхийг тогтоож, холбогдох арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх; 24.2.3.хууль бус зар сурталчилгаанаас хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах. 24.3.Оюуны өмчийн улсын хяналтын алба, Өрсөлдөөний тухай хуульд заасан асуудлаар Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газар нь Төрийн хяналт шалгалтын тухай хуулийн 20 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэгт зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 24.3.1.өөрийн санаачилгаар, эсхүл бусад этгээдээс ирүүлсэн санал, хүсэлт, шаардлага, мэдээллийг судалсны үндсэн дээр зар сурталчилгаа захиалах, бүтээх, түгээх ажилд шалгалт хийх; 24.3.2.тухайн нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд зар сурталчилгаанд хяналт тавих орон нутгийн байгууллага, албан тушаалтныг арга зүйн удирдлагаар хангаж; 24.3.3.зар сурталчилгаа бүтээх, байрлуулах, түгээхэд баримтлах зөвлөмж, гэрээний үлгэрчилсэн загварыг батлах; 24.3.4.зар сурталчилгааны тухай хууль тогтоомж зөрчсөн этгээдийн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийг түдгэлзүүлэх, эсхүл цуцлах саналыг уг зөвшөөрлийг олгосон эрх бүхий байгууллагад тавих; 24.3.5.зар сурталчилгааны тухай хууль тогтоомж зөрчсөнтэй холбогдуулан шүүхэд нэхэмжлэл гаргах; 24.3.6.тухайн зар сурталчилгаа хуульд заасан шаардлагыг зөрчсөн эсэхийг тогтоох, түүнийг бүтээх, түгээхийг түдгэлзүүлэх, зөрчлийг арилгахыг шаардах. 24.3.7.хуульд заасан бусад бүрэн эрх.</p>

Бусад хууль, тогтоолууд		Шударга өрсөлдөөн хэрэглэгчийн төлөө газрын үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын бүтцийн өөрчлөлтийн хөтөлбөр, УИХ-ын тогтоол, 2015.3.3 Шударга өрсөлдөөн, хэрэглэгчийн төлөө газрын дүрэм, Засгийн газрын тогтоол, 2012.3.7, 66 дугаар тогтоолын хавсралт Зүй ёсны монополь болон давамгай байдалтай аж ахуй эрхлэгчийг тогтоох журам, Засгийн газрын тогтоол, 2010.11.17, 298 дугаар тогтоолын хавсралт Давамгай байдалтай хуулийн этгээд бусад хуулийн этгээдтэй нэгдэх, өрсөлдөгчийн хувьцааг худалдан авахад дүгнэлт гаргах журам, Засгийн газрын тогтоол, 2012.4.18, 118 дугаар тогтоолын хавсралт
------------------------------------	--	--

Стандарт, хэмжил зүйн газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Стандартчилал, тохиролын үнэлгээний тухай</p>	<p>2003.05.15</p>	<p>8 дугаар зүйл.Стандартчиллын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний бүрэн эрх 18.1.Стандартчиллын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн дараахь бүрэн эрхтэй 18.1.1.эрхэлсэн салбар, чиглэлийнхээ техникийн бодлогыг стандартчилал, техникийн зохицуулалтад тусгаж хэрэгжүүлэх; 18.1.2.холбогдох чиглэл, салбарын техникийн зохицуулалт боловсруулах, стандартчиллын ажилд төлөөллөө оролцуулах; 18.1.3.салбарын чиглэлээр сорилтын лабораториудыг бэхжүүлэх, тэдгээрийн техникийн түвшинг дээшлүүлэх арга хэмжээ авах; 18.1.4.Олон улсын стандартчиллын болон бусад байгууллагуудаас баталсан тухайн чиглэлийн стандартыг энэ хуулийн 11.1-д заасан байгууллагад хүргүүлэх. 19 дүгээр зүйл.Аймаг, нийслэлийн Засаг даргын бүрэн эрх 19.1.Аймаг, нийслэлийн Засаг дарга дараахь бүрэн эрхтэй: 19.1.1.нутаг дэвсгэртээ Стандартчилал, тохирлын үнэлгээний тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах; 19.1.2.тухайн нутаг дэвсгэрт сорилтын лаборатори, баталгаажуулалт, техникийн хяналтын байгууллагыг бэхжүүлэх, техникийн түвшинг дээшлүүлэх талаар дэмжлэг, тусалцаа үзүүлэх, тэдгээрийг итгэмжлүүлэх арга хэмжээ авах.</p>
<p>Хэмжлийн нэгдмэл байдлыг хангах тухай</p>	<p>1994.12.22</p>	<p>16 дугаар зүйл. Хэмжилзүйн төв байгууллага 1. Хэмжилзүйн төв байгууллага нь улсын хэмжээнд хэмжлийн нэгдмэл байдлыг хангах, төрийн захиргааны байгууллага мөн. 2. Хэмжилзүйн төв байгууллага нь дараахь үйл ажиллагааг хэрэгжүүлнэ: 1/ хэмжлийн нэгдмэл байдлыг хангах талаарх төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх; 2/ хэмжлийн нэгж, нэгжийн эталоныг бий болгох асуудлыг боловсруулж холбогдох байгууллагад тавьж шийдвэрлүүлэх; 3/ хэмжлийн нэгжийн эталоныг хадгалах, ашиглах, харьцуулан дүйлгэж баталгаажуулах; 4/ энэ хуулийн 7 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан үйл ажиллагаанд хэрэглэх хэмжих хэрэгсэлд баталгаажуулалт хийх 6/ иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад хэмжих хэрэгслийн үйлдвэрлэл, суурилуулалт, засвар, худалдаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл олгох; 7/ улсын, анхдагч болон ажлын эталон, бодис, материалын бүтэц, шинж чанарын стандартчилсан загварыг зохион бүтээх, эталон болон хэмжлийн нарийвчлалыг дээшлүүлэх асуудлаар судалгаа, шинжилгээ, туршилт, зохион бүтээлтийн ажил хийх; 8/ иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын захиалга, гэрээний дагуу төлбөрт ажил, үйлчилгээ явуулах; 9/ хэмжлийн нэгдмэл байдлыг хангахтай холбогдох улсын стандартыг зохих журмын дагуу батлуулах, хэмжилзүйн дүрэм, журам,стандартчилсан загварыг баталж мөрдүүлэх; 10/ эрхэлсэн асуудлаараа олон улсын байгууллагад гишүүнээр элсэх, олон улс, бүс нутаг, гадаад улсын холбогдох байгууллагуудтай хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх ; 11/ аймаг, нийслэлийн хэмжилзүйн байгууллагыг мэргэжлийн удирдлагаар хангах, мэдээлэл арга зүйн тусалцаа үзүүлэх. 3. Хэмжилзүйн төв байгууллага нь төр, төрийн бус болон шинжлэх ухааны холбогдох байгууллага, аж ахуйн нэгжийн төлөөлөгчөөс бүрдсэн орон тооны бус зөвлөлтэй байна. 4. Засгийн газар Хэмжилзүйн төв байгууллагын дүрмийг баталж, зөвлөлийн гишүүдийг томилно.</p>
<p>Бусад хууль, тогтоол</p>		<p>ҮНДЭСНИЙ ЧАНАРЫН ХӨТӨЛБӨР, Засгийн газрын 2016 оны 344 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралт</p>

Цагдаагийн ерөнхий газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Цагдаагийн албаны тухай</p>	<p>2013.07.05</p>	<p>13 дугаар зүйл.Цагдаагийн төв байгууллагын үүрэг</p> <p>13.1.Цагдаагийн төв байгууллага нь Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай хуульд заасан нийтлэг асуудал эрхэлж, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах чиг үүргийг улсын хэмжээгээр нэгтгэн зохион байгуулж, мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах харилцан уялдаа бүхий цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.</p> <p>13.2.Цагдаагийн нийт байгууллага, алба хаагчийн үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, алба хаагч, ажилтныг гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэх, ёс зүй, сахилгын зөрчил гаргах явдалтай тэмцэх, шалтгаан нөхцөлийг арилгах арга хэмжээ авч цагдаагийн албаны дотоод хяналт-аюулгүй байдлыг хангана.</p> <p>13.3.Цагдаагийн албаны үйл ажиллагаанд шинжлэх ухааны ололт, орчин үеийн техник, технологи, мэдээллийн сүлжээг ашиглах, мэдээлэл дамжуулах, нийтийн эзэмшлийн газарт дүрс, дуу бичлэгийн болон бусад хяналтын систем нэвтрүүлж гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулна.</p> <p>13.4.Гэмт хэрэгтэй тэмцэх нэгж энэ хуулийн 13.1-д зааснаас гадна доор дурдсан чиг үүргийн хүрээнд цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>13.4.1.гэмт хэргийн газраас ул мөр, баримт сэлт илрүүлэх, цуглуулах, бэхжүүлэх, адилтгал хийх үйл ажиллагаатай холбоотой дүрэм, журам, заавар, зөвлөмж боловсруулах, боловсронгуй болгох, биелэлтийг хангах;</p> <p>13.4.2.мөрдөн шалгах ажиллагааны стратеги, бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх, дүн шинжилгээ хийх;</p> <p>13.4.3.энэ хуулийн 29.1-д заасан мэдээллийн сан үүсгэх, ашиглах, шинжилгээ хийх, дүгнэлт гаргах;</p> <p>13.4.4.гэмт хэрэг, зөрчлийн талаарх гомдол, мэдээлэл хүлээн авах, бүртгэх, мэдээлэл боловсруулах, цагдаагийн нийт байгууллагыг шаардлагатай мэдээллээр хангах;</p> <p>13.4.5.олон улсын цагдаагийн байгууллага (интерпол)-ын өмнө хүлээсэн үүргээ хэрэгжүүлэх, гадаад орны цагдаагийн байгууллагатай хамтран ажиллах, тэдгээрээс хүлээн авсан мэдээ, мэдээллээр цагдаагийн нийт байгууллагыг хангах;</p> <p>13.4.6.энэ хуулийн 12.1.1, 12.1.7-д заасан үүргийн биелэлтийг хангах.</p> <p>13.5.Нийтийн хэв журам хамгаалах нэгж энэ хуулийн 13.1-д зааснаас гадна доор дурдсан чиг үүргийн хүрээнд цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>13.5.1.олон нийтэд түшиглэсэн цагдаагийн үйл ажиллагааны бодлого, арга зүйг нэгтгэн зохион байгуулах;</p> <p>13.5.2.хууль тогтоомжоор болон эрх бүхий байгууллагаас тогтоосон нийтээр дагаж мөрдөх дүрэм, журмыг сахиулах, энэ зорилгоор эргүүл хийх, дүрс, дууны бичлэг болон бусад техник хэрэгсэл ашиглан хяналт тавих;</p> <p>13.5.3.гэмт хэрэг, зөрчлийн бүртгэл судалгаанд үндэслэн урьдчилан сэргийлэх, эргүүлийн үйл ажиллагааны стратеги, стандарт болон дүрэм, журам, заавар, зөвлөмжийг боловсруулах, боловсронгуй болгох, биелэлтийг хангах;</p> <p>13.5.4.зөрчлийг шалгаж шийдвэрлэх үйл ажиллагаатай холбоотой дүрэм, журам, заавар, зөвлөмжийг боловсруулах, боловсронгуй болгох, биелэлтийг хангах;</p> <p>13.5.5.нутгийн захиргааны болон төрийн бус байгууллагаас зохион явуулж байгаа гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг мэргэжлийн удирдлагаар хангах;</p> <p>13.5.6.энэ хуулийн 12.1.2, 12.1.4-12.1.6-д заасан үүргийн биелэлтийг хангах.</p> <p>13.6.Нийтийн хэв журам хамгаалах нэгжийн бүтцэд гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах зорилгоор аливаа эх сурвалжаас авсан мэдээллийг нэгтгэн дүн шинжилгээ хийх, хуваарилах чиг үүрэг бүхий мэдээлэл нэгтгэн боловсруулах төв байна.</p>

		<p>13.7.Олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах нэгж энэ хуулийн 13.1-д зааснаас гадна доор дурдсан чиг үүргийн хүрээнд цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>13.7.1.энэ хуулийн 11.1-д заасан болон саатуулах байрны үйл ажиллагаанд хяналт тавих, эдгээрийг хэрэгжүүлэх бодлого, арга зүй, үйл ажиллагааны стратеги, стандарт, дүрэм, журам, заавар, зөвлөмжийг боловсруулах, боловсронгуй болгох, биелэлтийг хангах;</p> <p>13.7.2.алба хаагчдыг олон улсын энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцуулах ажлыг зохион байгуулах;</p> <p>13.7.3.энэ хуулийн 12.1.3-т заасан үүргийн биелэлтэд хяналт тавих.</p> <p>13.8.Дотоод хяналт-аюулгүй байдлын нэгж энэ хуулийн 13.2-т заасан чиг үүргийн хүрээнд алба хаагч, бусад ажилтны үйл ажиллагаанд төр, байгууллага, хувь хүний нууцын хамгаалалтад хяналт тавих, тэдгээрийн хууль тогтоомж зөрчих, гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, судалгаа хийх, цагдаагийн алба хаагч, ажилтанд холбогдох гомдол, мэдээллийг мөрдөн шалгах, шийдвэрлүүлэх зэргээр байгууллага, алба хаагчдын аюулгүй байдлыг хангана.</p> <p>13.9.Дотоод хяналт-аюулгүй байдлын нэгж энэ хуулийн 13.8-д заасан үйл ажиллагаа явуулахдаа холбогдох хуульд заасан эрх хэмжээг хэрэгжүүлнэ.</p> <p>13.10.Дотоод хяналт-аюулгүй байдлын алба хаагчийг тус нэгжийн даргад мэдэгдэхгүйгээр томилох, өөрчлөх, чөлөөлөхийг хориглоно.</p> <p>13.11.Цагдаагийн төв байгууллага нь цагдаагийн нийт байгууллага, алба хаагчийн үйл ажиллагаанд, цагдаагийн байгууллагын удирдах албан тушаалтан нь эрх хэмжээнийхээ хүрээнд тухайн байгууллагын алба хаагчдын өдөр тутмын ажилд хяналт тавьж, хууль тогтоомж, цагдаагийн алба хаагчийн сахилга, ёс зүй, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох арга хэмжээ авна</p>
<p>Бусад хууль, тогтоол</p>		<p>Цагдаагийн байгууллагын хамгаалалтад авах онц чухал объектын жагсаалт батлах тухай, Засгийн газрын тогтоол, 2014.3.28, №100</p> <p>“Бэлэн бус торгуулийн систем нэвтрүүлэх түр журам” батлах тухай, ДУГААР 388, ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОГТООЛ, 2013.11.30</p>

Зэвсэгт хүчний жанжин штаб

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
Монгол Улсын Батлан хамгаалах тухай	2016.09.01.	<p>15 дугаар зүйл. Батлан хамгаалах асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага, түүний чиг үүрэг</p> <p>15.1.Батлан хамгаалах асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь батлан хамгаалах бодлогыг боловсруулж, түүний улс төр, эдийн засаг, нийгэм, эрх зүй, цэргийн чиглэлийн хэрэгжилтийг уялдуулан зохицуулах, зэвсэгт хүчинд иргэний хяналт тавих чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ.</p> <p>15.2.Батлан хамгаалах асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний эрхлэх асуудлын хүрээнд харьяа агентлаг, аймаг, нийслэл /дүүрэг/-ийн цэргийн штаб, батлан хамгаалах чиглэлийн улсын үйлдвэрийн газар, цэргийн сургууль, судалгаа шинжилгээ, сургалт-үйлдвэрлэл, туршилт, соёл, урлаг, спорт, эрүүл мэнд, хэвлэл мэдээллийн байгууллагатай байна.</p> <p>15.3.Батлан хамгаалах асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>15.3.1.батлан хамгаалах бодлого, стратегийг боловсруулах, хэрэгжилтийг зохион байгуулах;</p> <p>15.3.2.улсын дайчилгааны нэгдсэн төлөвлөгөөг боловсруулах;</p> <p>15.3.3.зэвсэгт хүчнийг зэвсэглэл, техник, материал хэрэгслээр нөхөн хангах, шинэчлэх, нөөцийг бүрдүүлэх бодлого боловсруулах, хэрэгжилтийг зохион байгуулах;</p> <p>15.3.4.батлан хамгаалахын хүний нөөцийн бодлогыг тодорхойлж, хэрэгжүүлэх, цэргийн алба хаагч, түүний гэр бүл, бэлтгэл болон чөлөөнд байгаа офицер, ахлагчийн нийгмийн хамгаалал, эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах;</p> <p>15.3.5.цэргийн шинжлэх ухаан, технологи, инновацийн бодлогыг тодорхойлж, хэрэгжилтийг зохион байгуулах;</p> <p>15.3.6.батлан хамгаалах дэд бүтцийг хөгжүүлэх бодлого боловсруулж, хэрэгжилтийг зохион байгуулах;</p> <p>15.3.7.зэвсэгт хүчний нэгдсэн төлөвлөлтийг удирдамжаар хангах;</p> <p>15.3.8.цэргийн гэрээт алба хаах мэргэжил, тооны дээд хязгаарыг жил бүр тогтоох;</p> <p>15.3.9.орон нутгийн хамгаалалт, дайчилгааны арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлэхэд төрийн захиргааны төв байгууллагын удирдлага, аймаг, нийслэлийн Засаг даргыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах;</p> <p>15.3.10.иргэний батлан хамгаалах талаархи бэлтгэлжилтийг хангах арга хэмжээг зохион байгуулах, батлан хамгаалахад туслах олон нийтийн байгууллагын үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх;</p> <p>15.3.11.иргэн-цэргийн харилцааг бэхжүүлэх;</p> <p>15.3.12.батлан хамгаалах арга хэмжээний төлөвлөлтөд шаардагдах мэдээ, судалгааны нэр төрлийг тогтоож, шаардлагатай мэдээ, мэдээлэл, судалгааг төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэнээс гаргуулан авах;</p> <p>15.3.13.иргэний эрүүл мэндийг хамгаалах, иргэнд эх оронч үзэл, хүмүүжлийг төлөвшүүлэх талаар холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагатай хамтран бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх;</p> <p>15.3.14.цэргийн зориулалттай зэвсэг, сум, галт хэрэглэл үйлдвэрлэх бодлого боловсруулж, хэрэгжилтийг зохион байгуулах.</p> <p>15.4.Батлан хамгаалах асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын Төрийн нарийн бичгийн дарга нь цэргийн дээд цолтой байна.</p>
Бусад хууль, тогтоолууд		Монгол Улсын Батлан хамгаалах тухай хууль, Хилийн тухай хууль батлагдсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай, УИХ-ын тогтоол, 1993.10.21, №72 Зэвсэгт хүчний байгуулалтыг 2020 он хүртэл хөгжүүлэх хөтөлбөр, ЗГ-ын тогтоол, 2017, №80

Хил хамгаалах ерөнхий газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Монгол улсын хилийн тухай / шинэчилсэн найруулга/</p>	<p>2016.12.28</p>	<p>3.1.11."улсын хил хамгаалах байгууллага" гэж Монгол Улсын хэмжээнд улсын хил хамгаалалтыг зохион байгуулах, удирдах үүрэг бүхий төрийн захиргааны байгууллага, түүний харьяа хилийн цэргийн анги, салбарыг;</p> <p>49.2.Төрийн захиргааны төв болон төрийн захиргааны байгууллага, албан тушаалтан улсын хилийн аюулгүй байдлыг хангах чиг үүргийг холбогдох хуульд заасны дагуу хэрэгжүүлнэ.</p> <p>35 дугаар зүйл. Улсын хил хамгаалах байгууллагын чиг үүрэг</p> <p>35.1.Улсын хил хамгаалах байгууллага дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>35.1.1.улсын хилийн талаархи төрийн бодлогыг хэрэгжүүлэх;</p> <p>35.1.2.улс орны хэмжээнд улсын хил хамгаалалтыг зохион байгуулж, удирдах;</p> <p>35.1.3.хилийн асуудлаар байгуулсан Монгол Улсын олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргийг хэрэгжүүлж, улсын хилийн дэглэмийг сахиулах;</p> <p>35.1.4.улсын хилийн шугамыг хууль бусаар өөрчлөх явдал гаргуулахгүй байх;</p> <p>35.1.5.хил орчмын дэглэмийг сахиулан, хилийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлж, хилийн зөрчлийн асуудлыг хуульд заасны дагуу шийдвэрлэх;</p> <p>35.1.6.улсын хилээр зорчигч, тээврийн хэрэгслийг шалган нэвтрүүлэх, хилийн боомтын аюулгүй байдлыг хангах, хилийн боомтод мөрдөх журмыг сахиулах;</p> <p>35.1.7.улсын хилийн зурвас, хилийн боомтод үүссэн нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдлыг таслан зогсоох арга хэмжээ авах;</p> <p>35.1.8.хил дамнансан гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох;</p> <p>35.1.9.агаарын хилийг зөрчсөн байж болзошгүй нисгэгчтэй болон нисгэгчгүй нисэх хэрэгслийн талаархи мэдээллийг зэвсэгт хүчний агаарын цэргийн анги, салбарт шуурхай дамжуулах;</p> <p>35.1.10.хуульд заасан бусад.</p> <hr/> <p>36 дугаар зүйл. Улсын хил хамгаалах байгууллагын бүрэн эрх</p> <p>36.1.Улсын хил хамгаалах байгууллага дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>36.1.1.улсын хилийн шугам, тэмдэг, холбоосны байршил, тэдгээрийг арчлан хамгаалах, хилийн тэмдгийг засварлах, сэргээх, босгох, улсын хил дээр үүссэн зөрчлийг шийдвэрлэх;</p> <p>36.1.2.улсын хил хамгаалалтын эрх ашгийн үүднээс хилийн зурвас, бүс, хил орчмын нутаг дэвсгэрт хүч хэрэгслээ байрлуулах, инженер, техникийн болон зам харилцааны байгууламж барьж байгуулах;</p> <p>36.1.3.албан үүргээ гүйцэтгэхдээ иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын баримт бичгийг шалгах, хил зөрчигчийг илрүүлэх зорилгоор тээврийн хэрэгсэлд үзлэг хийх, манаагаар дагалдуулах;</p> <p>36.1.4.хилийн боомтоор зорчигч, тээврийн хэрэгслийг улсын хил нэвтрүүлэхдээ баримт бичгийг шалгах, тэмдэглэл хийх, зөрчилтэй баримт бичгийг хураан авч холбогдох байгууллагад шилжүүлэх;</p> <p>36.1.5.улсын хилээр нэвтэрч байгаа тээврийн хэрэгсэлд хил зөрчигчийг илрүүлэх зорилгоор үзлэг хийх явцад илэрсэн улсын хилээр нэвтрүүлэхийг хориглосон зүйлийг хураан авч, холбогдох байгууллагад шилжүүлэх;</p> <p>36.1.6.хил зөрчигчийг саатуулах зорилгоор хилийн эрэл, тусгай ажиллагаа явуулах;</p> <p>36.1.7.хилийн эрэл, тусгай ажиллагааны үед иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын байр, орон сууцанд нэвтрэх, үзлэг хийх, эрэл явагдаж байгаа зурвас дахь төмөр замын өртөө, зөрлөг, нисэх буудал, тээврийн товчоо, хилийн боомтод орох, газар тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөнийг шаардлагатай тохиолдолд зогсоох, шалгах;</p> <p>36.1.8.хил зөрчигчийг эрэх, саатуулах үед зайлшгүй тохиолдолд иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын тээврийн хэрэгслийг дайчилж, зохих хөлс, зардлыг олгох;</p> <p>36.1.9.хилийн төлөөлөгч, орлогч, туслагч нь улсын хилийн болон хил орчмын дэглэм зөрчсөн этгээдийг шалгах зорилгоор зургаан цагаас илүүгүй хугацаагаар түр саатуулах, зөрчил гаргасан этгээдийн баримт бичгийг шалгах, түүний өмчлөлд, эсхүл эзэмшилд байгаа эд зүйл, биед үзлэг хийх, эд зүйл, баримт бичгийг түр хугацаагаар хураан авах, битүүмжлэх, согтууруулах ундаа, мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөлөх бодис хэрэглэсэн эсэхийг шалгах, гэмт хэргийг таслан зогсоох, гэмт этгээдийг мөрдөх үед байгууллага, иргэний орон байранд нэвтрэн орох, түр саатуулагдсан этгээдийн эд зүйл, биед үзлэг хийсэн, эд зүйл, баримт бичгийг хураан авсан тохиолдолд бүрд хуульд заасны дагуу тэмдэглэл үйлдэх;</p>

		<p>36.1.10.хилийн зөрчилтэй холбогдуулан иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад албан шаардлага хүргүүлэх, зөрчлийг арилгуулах;</p> <p>36.1.11.улсын хилийн болон хил орчмын дэглэмийг сахиулах, улсын хилээр зорчигч, тээврийн хэрэгслийг нэвтрүүлэх журамд хяналт тавихын тулд зайлшгүй шаардлагатай бүртгэл хөтлөх;</p> <p>36.1.12.Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт цөмөрсөн зэвсэгт халдлагыг няцаах, улсын хил дээр үүссэн өдөөн хатгалга, хорлон сүйтгэх ажиллагааг таслан зогсоох;</p> <p>36.1.13.хилийн боомт бус газраар хил нэвтрүүлсэн, нэвтрүүлэхийг завдсан бараа, тээврийн хэрэгслийг хураан авч, холбогдох байгууллагад шилжүүлэх;</p> <p>36.1.14.улсын хилийн болон хилийн боомтын аюулгүй байдлыг хангахад чиглэгдсэн арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлэх.</p> <p>36.2.Улсын хил хамгаалах байгууллага энэ хуулийн 36.1-д заасан бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхийн тулд зэвсэгт хүчин, тагнуул, цагдаагийн болон холбогдох бусад байгууллагатай хамтран ажиллана.</p>
--	--	--

Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Харилцаа холбооны тухай</p>	<p>2001.10.18</p>	<p>6 дугаар зүйл.Харилцаа холбооны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх 6.1.Харилцаа холбооны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 6.1.1.харилцаа холбооны тухай хууль тогтоомж, Засгийн газрын шийдвэрийг хэрэгжүүлэх; 6.1.2.харилцаа холбооны талаар баримтлах бодлого боловсруулах; 6.1.3.харилцаа холбооны зах зээлд өрсөлдөөн бий болгох бодлого боловсруулах; 6.1.4.тусгай зөвшөөрөл эзэмшигчдэд үзүүлэх зохицуулалтын үйлчилгээний хөлсний хэмжээг тогтоох журмыг батлах; 6.1.5.сүлжээний дугаарлалтын нэгдсэн төлөвлөгөө батлах; 6.1.6.бүх нийтийн үйлчилгээний үүргийн талаархи бодлого боловсруулах, хэрэгжилтэд нь хяналт тавих; 6.1.7.харилцаа холбооны үйлчилгээг найдвартай, шуурхай, чанартай байлгах, захидал харилцааны нууцын хамгаалалтанд хяналт тавих; 6.1.8.харилцаа холбооны мэргэжилтэй боловсон хүчин бэлтгэх бодлого боловсруулах; 6.1.9.төрийн өмчийн үндсэн сүлжээний тогтвортой ажиллагааг хангах, хөгжүүлэхэд чиглэсэн бодлогыг хэрэгжүүлэх техник, технологи, зохион байгуулалтын арга хэмжээг төлөвлөж гүйцэтгэх, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлыг зохион байгуулах; 6.1.10.төрийн өмчийн үндсэн сүлжээг өргөтгөн хөгжүүлэх стратеги төлөвлөгөөний дагуу төсөл хэрэгжүүлэх, холбогдох тооцоо, үнэлгээ, дүн шинжилгээ хийх; 6.1.11.төрийн өмчийн үндсэн сүлжээний хөрөнгө оруулалтыг зохион байгуулах, сүлжээ ашиглалтын гэрээг үйлчлэгчтэй байгуулах; 6.1.12.бүх нийтийн үйлчилгээний үүргийн санд хөрөнгө төвлөрүүлэн зориулалтын дагуу зарцуулах, биелэлтийг Ерөнхий сайдад тайлагнах; 6.1.13.харилцаа холбооны талаар төрөөс баримталж буй бодлогыг хэрэгжүүлэхэд засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлага, холбогдох байгууллагад мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх; 6.1.14.хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх. 6.2.Харилцаа холбооны үйл ажиллагаа эрхэлж байгаа төрийн өмчийн болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн удирдлагыг томилох, чөлөөлөхдөө эрх бүхий байгууллага нь харилцаа холбооны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагатай зөвшилцөнө.</p>
<p>Шуудангийн тухай</p>	<p>2003.5.13</p>	<p>9 дүгээр зүйл.Харилцаа холбооны зохицуулах хорооны эрх хэмжээ 9.1. Харилцаа холбооны тухай хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан Зохицуулах хороо дараахь эрх хэмжээтэй байна: 9.1.1.шуудангийн үйлчилгээний давуу эрхийн бүс, бүх нийтийн үйлчилгээний төрлийг тогтоох санал боловсруулах; 9.1.2.энэ хуулийн 7.1.1-д заасан давуу эрхийн бүсэд шуудангийн үйлчилгээ үзүүлэгч бусад үйлчлэгчээс Харилцаа холбооны тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд заасан шуудангийн бүх нийтийн үйлчилгээний үүргийн санд төвлөрүүлэх хөрөнгийн хэмжээг тогтоож, мөрдүүлэх; 9.1.3.шуудангийн нэгдсэн кодыг боловсруулах; 9.1.4.хууль тогтоомжид заасан бусад эрх хэмжээ.</p>
<p>Радио долгионы тухай</p>	<p>1999.6.4</p>	<p>5.2.Харилцаа холбооны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь долгионы талаар дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 5.2.1.радио давтамжийн зурвас ашиглалтын талаархи төрийн бодлого боловсруулах; 5.2.2.хил залгаа улстай радио долгионы асуудлыг Монгол Улсын олон улсын гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол олон улсын цахилгаан холбооны байгууллагаас тогтоосон журмын дагуу зохицуулах; 5.2.3.радио давтамжийн хуваарилалтын нэгдсэн бүртгэл гаргах, радио давтамжийн зурвасыг ашиглах, төлөвлөх, хуваарилах болон радио давтамжийн ашиглалт, үйлчилгээний төлбөрийн хэмжээг тогтоох журам батлах ; 5.2.4.Зохицуулах хорооны зардал, техник хэрэгслэлээр хангах санхүүжилтийн хэмжээг тогтоож батлах; /Энэ заалтад 2001 оны 11 дүгээр сарын 30-ны өдрийн хуулиар өөрчлөлт оруулсан/ 5.2.5.олон улсын радиогийн байгууллагад Монгол Улсыг төлөөлөх.</p>

Цахим гарын үсгийн тухай	2011.12.15	34 дүгээр зүйл.Харилцаа холбооны зохицуулах хорооны бүрэн эрх 34.1.Харилцаа холбооны зохицуулах хороо дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 34.1.1.нийтийн түлхүүрийн дэд бүтцийг ашиглахтай холбогдсон нийтлэг дүрэм, журам, заавар боловсруулж батлах, хэрэгжилтэд нь хяналт тавих; 34.1.2.нийтийн түлхүүрийн дэд бүтцийн стандартыг боловсруулж эрх бүхий байгууллагаар батлуулах; 34.1.3.гэрчилгээ олгох үйлчилгээний тариф тогтоох аргачлалыг батлах; 34.1.4.гэрчилгээ олгохтой холбогдсон нийтлэг журмыг боловсруулж батлах, хэрэгжилтэд нь хяналт тавих; 34.1.5.тоон гарын үсгийн мэдээллийн санг бүрдүүлэх, ашиглах, хадгалах журмыг батлах, хэрэгжилтэд нь хяналт тавих; 34.1.6.бүртгэлийн нэгж байгуулах, бүртгэлийн үйл ажиллагаа явуулах журмыг батлах; 34.1.7.хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх.
Мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай	2011.6.16	22 дугаар зүйл.Мэдээлэл, технологийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх 22.1.Мэдээлэл, технологийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь мэдээллийн ил тод байдал ба мэдээлэл авах эрхийг хангахтай холбоотой асуудлаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 22.1.1.энэ хуулийн 7 дугаар зүйл, 8.1 дэх хэсэг, 9, 10 дугаар зүйлд заасан мэдээллийг цахим хэлбэрт оруулж, мэдээллийн санг үүсгэх, түгээх, ашиглах, түүний байнгын тасралтгүй үйл ажиллагаа, хадгалалт, хамгаалалтын найдвартай байдлыг хангах нийтлэг журмыг боловсруулах; 22.1.2.мэдээллийг цахим хэлбэрт оруулж, мэдээллийн сан үүсгэх, түгээх, ашиглах, түүний байнгын тасралтгүй үйл ажиллагаа, хадгалалт, хамгаалалт, нууцлалын найдвартай байдлыг хангах чиглэлээр төрийн байгууллагуудын дунд сургалт зохион байгуулах, тэдгээрт мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх; 22.1.3.хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх. 22.2.Энэ хуулийн 22.1.1-д заасан журмыг Засгийн газар батална.
Бусад хууль, тогтоолууд		Мэдээллийн технологийн үндэсний парк байгуулах тухай /ЗГ-ын тогтоол, 2002.05.29, №107/ Улс хоорондын шуудангийн илгээмжийн гаалийн бүрдүүлэлтийн журам /СЭЗС, ДБС-ын тушаал, 2004, №109/86/ Улс хоорондын шуудангийн илгээмжийг гаалийн хилээр нэвтрүүлэх журам /ЗГХЭГ-ын дарга, Сангийн сайдын тушаал, 2010.01.28, №30/20/ Шуудангийн үйлчилгээний давуу эрхийн бүс, бүх нийтийн үйлчилгээний төрлийг шинэчлэн тогтоох тухай /Ерөнхий сайдын захирамж, 2013.01.29, №24/ Шуудангийн маркийн сэдвийн төлөвлөгөө батлах тухай / Ерөнхий сайдын захирамж, 2013.09.23, №140/ Мэдээлэл өгөх үйлчилгээний хөлс төлөх, түүнээс хөнгөлөх, чөлөөлөх журам /ЗГ-ын тогтоол, 2013.02.16, №54/ Төрийн байгууллагуудын цахим мэдээллийн санг ашиглах тухай /ЗГ-ын тогтоол, 2013.06.15, №212/ Цахим тоглоомын газрын үйл ажиллагааг зохицуулах журам /ЗГ-ын тогтоол, 2013.12.14, №410/ Мэдээллийн ил тод байдлыг хангах нийтлэг журам /ЗГ-ын тогтоол, 2013.12.14, №411/ Цахим тендер шалгаруулалт зохион байгуулах журам /Сангийн сайдын тушаал, 2013.01.11, №07/

Онцгой байдлын ерөнхий газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Онцгой байдлын тухай</p>	<p>1995.11.14</p>	<p>29 дүгээр зүйл.Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын чиг үүрэг</p> <p>29.1.Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараахь чиг үүрэгтэй:</p> <p>29.1.1.гамшгаас хамгаалах хууль тогтоомж, төрийн бодлого, Засгийн газрын болон онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний шийдвэрийг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах, биелэлтийг хангах, хяналт тавих;</p> <p>29.1.2.Монгол Улсын гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөөг боловсруулж батлуулах, хэрэгжилтийг зохион байгуулах, хяналт тавих;</p> <p>29.1.3.өндөржүүлсэн болон бүх нийтийн бэлэн байдлын зэрэгт шилжүүлэх удирдамжийг боловсруулж батлуулах, хэрэгжүүлэх;</p> <p>29.1.4.орон нутгийн онцгой байдлын байгууллагын үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлэх, хяналт тавих;</p> <p>29.1.5.гамшиг, аюулт үзэгдэл, осол тохиолдсон болон аюулын нөхцөл байдлын талаар хүн амд хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулан, эсхүл шууд мэдээлэх, заавар, зөвлөмжөөр хангах;</p> <p>29.1.6.шаардлагатай мэдээлэл, судалгааг гаргаж, гамшгийн цагийн байдлыг нэгтгэн дүгнэж онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүнд танилцуулах;</p> <p>29.1.7.гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагаанд шаардагдах хүч хэрэгслийг дайчлан оролцуулах;</p> <p>29.1.8.гамшгийн үед хүч хэрэгсэл дайчлан гаргах, нүүлгэн шилжүүлэхэд гарсан зардал, нөхөн төлбөрийн талаар санал боловсруулан хууль тогтоомжид заасны дагуу шийдвэрлүүлэх;</p> <p>29.1.9.Засгийн газраас олгосон бараа, материал, дотоодын болон олон улсын хүмүүнлэгийн тусламжийг шаардлагатай газарт хүргэх, тээвэрлэх, хуваарилах ажлыг зохион байгуулах, хяналт тавих;</p> <p>29.1.10.гамшгаас хамгаалах алба, төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллага, хуулийн этгээд, мэргэжлийн ангийн гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах, мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах, дэмжлэг үзүүлэх;</p> <p>29.1.11.гамшгийн нөөц бүрдүүлэх ажлыг удирдан зохион байгуулах, нөхөн сэлбэх;</p> <p>29.1.12.гамшгийн мэдээллийн сан байгуулах, ашиглах;</p> <p>29.1.13.гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагаатай холбогдсон дүрэм, журам, заавар, стандарт боловсруулах;</p> <p>29.1.14.гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээ хийх хуулийн этгээдэд тусгай зөвшөөрөл олгох, цуцлах, үйл ажиллагаанд нь хяналт тавих;</p> <p>29.1.15.гамшгаас хамгаалах талаар төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллагаас авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээний хэрэгжилтэд хяналт тавих;</p> <p>29.1.16.гамшгаас хамгаалах тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг судалж нэгтгэн, боловсронгуй болгох саналыг эрх бүхий байгууллагад танилцуулах;</p> <p>29.1.17.гамшгаас хамгаалах асуудлаар гадаад улс, олон улсын болон дотоодын байгууллагатай харилцах, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх;</p> <p>29.1.18.олон улсын эрэн хайх, аврах ажиллагаанд оролцох багийг бүрдүүлж, чадавхжуулах ажлыг зохион байгуулах;</p> <p>29.1.19.гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагаанд хүн амыг сургах, бэлтгэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх.</p>

<p>Гамшгаас хамгаалах тухай</p>	<p>2003.6.20</p>	<p>15 дугаар зүйл.Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага 15.1.Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь гамшгаас хамгаалах төрийн бодлого, гамшгаас хамгаалах талаархи хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх, гамшгаас хамгаалах арга хэмжээг улсын хэмжээнд зохион байгуулж, мэргэжлийн удирдлагаар хангах чиг үүрэгтэй. 15.2.Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагыг Улсын Их Хурлаас баталсан төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийн дагуу Засгийн газар байгуулна. 15.3.Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын бүтцийг Ерөнхий сайд батална. 15.4.Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын даргыг Ерөнхий сайдын санал болгосноор Засгийн газар томилж, чөлөөлнө. 15.5.Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын харьяа салбар, нэгжийг Засгийн газрын шийдвэрээр нутаг дэвсгэр, байгаль, цаг уурын нөхцөл байдлыг харгалзан байгуулна. 15.6.Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь бэлгэ тэмдэгтэй байна. Бэлгэ тэмдгийн загвар, түүнийг хэрэглэх журмыг Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн сайд батална. 15.7.Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага тогтоосон журмаар үйлдсэн тамга, тэмдэг, албан бичгийн хэвлэмэл хуудас хэрэглэнэ.</p>
<p>Галын аюулгүй байдлын тухай</p>	<p>2015.7.2</p>	<p>4 дүгээр зүйл.Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын үндсэн чиг үүрэг 4.1.Онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараах үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ: 4.1.1.объектын болон ой, хээрийн гал түймрээс урьдчилан сэргийлэх, авран хамгаалах, унтраах ажлыг нэгдсэн удирдлага, бодлого, зохион байгуулалтаар хангах, гал түймрийн улсын хяналтыг хэрэгжүүлэх; 4.1.2.холбогдох хууль тогтоомж, галын аюулгүй байдлын норм, нормативын баримт бичгийн хэрэгжилтэд тавих улсын хяналтыг зохион байгуулах; 4.1.3.гал түймрийн мэдээллийн нэгдсэн санг бүрдүүлэх, гал түймрийн шалтгаан, нөхцөлийг судлах, судалгаа, шинжилгээ хийх, урьдчилан сэргийлэх чиглэлийг тогтоох; 4.1.4.галын аюулгүйн инженер-техникийн мэргэжлийн ажилтныг тасралтгүй бэлтгэх, мэргэшүүлэх, алба хаагчийг давтан сургах, гал унтраах спортоор хичээллүүлэх асуудлыг зохион байгуулах; 4.1.5.хууль тогтоомжид заасан галын аюулгүй байдлын норм, нормативын баримт бичгийг холбогдох байгууллагатай хамтран боловсруулж, мөрдүүлэх; 4.1.6.гал түймрээс урьдчилан сэргийлэх, авран хамгаалах, унтраах, гал түймрийн улсын хяналтыг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны улсын стандартыг батлуулан мөрдүүлэх; 4.1.7.гал түймрээс хамгаалах зориулалт бүхий техник, тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгсэл, бодис, материал үйлдвэрлэх, угсрах, ашиглах, борлуулах болон гал түймрээс хамгаалах чиглэлээр сургалт явуулах эрх бүхий байгууллага, аж ахуйн нэгжийн үйл ажиллагаа галын аюулгүй байдлын норм, нормативын баримт бичгийн шаардлагад нийцэж байгаа эсэхэд санал, дүгнэлт гаргаж, тухайн үйл ажиллагааг эрхлэх зөвшөөрөл олгосон эрх бүхий байгууллагад мэдэгдэх.</p>
<p>Онцгой байдлын албаны тухай хууль</p>	<p>2014.9.10</p>	<p>23. дугаар зүйл. Онцгой байдлын төв байгууллагын бүрэн эрх 23.1. Онцгой байдлын төв байгууллага нь Засгийн газрын агентлагийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 7.1-д зааснаас гадна дор дурдсан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 23.1.1. төрийн болон төрийн бус байгууллага, олон улсын ижил чиг үүрэг бүхий байгууллагуудтай харилцах, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх; 23.1.2. онцгой байдлын байгууллага, алба хаагч, ажилтны аюулгүй байдал, хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах; 23.1.3. алба хаагчийг Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан тохиолдолд энхийг сахиулах ажиллагаанд оролцуулах; 23.1.4. тусгай зориулалтын техник, тоног төхөөрөмж, байгууламж, хамгаалах хувцас, багаж хэрэгсэл ажил, үйлчилгээг шууд худалдан авах; 23.1.5. хууль заасан бусад бүрэн эрх</p>
<p>Бусад хууль, тогтоолууд</p>		<p>Гамшгаас хамгаалах талаар төрөөс баримтлах бодлого, УИХ-ын 22-р тогтоолын 1-р хавсралт, 2011.5.13 Гамшгийн эрсдэлийг олон нийтийн оролцоотой бууруулах үндэсний хөтөлбөр, ЗГ-ын тогтоол №303, 2015.7.20 Онцгой байдлын ерөнхий газрын дунд хугацааны стратеги төлөвлөгөө, Монгол Улсын Шадар сайдын тушаал №112, 2015.10.19</p>

Үндэсний хөгжлийн газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030	2016.02.05	<i>Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлалыг хэрэгжүүлэх ажлыг удирдан зохион байгуулах, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх байнгын бүтэц, тогтолцоог бий болгох</i>
Концессын тухай	2010.1.28	<p>6 дугаар зүйл.Төрийн байгууллагын бүрэн эрх 6.2.Концессын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 6.2.4.төрийн өмчийн концессын зүйлийн жагсаалтын талаарх саналыг бэлтгэж Засгийн газарт оруулах; 6.2.5.концессын зүйлийн талаар судалгаа хийх, санал боловсруулах; 6.2.6.концессын зүйлийн жагсаалтыг нийтэд мэдээлэх; 6.2.7.концесс олгох, хэрэгжүүлэх талаар холбогдох бусад байгууллагад мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх; 6.2.8.концессын гэрээний хэрэгжилтэд үнэлгээ хийх, хяналт тавих, концессын тухай хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх; 6.2.9.улсын хэмжээнд концессын талаархи нэгдсэн бүртгэл хөтөлж, мэдээллийн сан бүрдүүлэх; 6.2.10.хууль тогтоомжоор тусгайлан эрх олгосон тохиолдолд нийтээр дагаж мөрдөх хэм хэмжээ тогтоох; 6.2.11.энэ хуулийн 11 дүгээр зүйлд заасан уралдаант шалгаруулалтын баримт бичгийг төрийн захиргааны холбогдох байгууллагатай хамтран боловсруулах, уралдаант шалгаруулалтыг зарлах, түүнийг зохион байгуулж дүгнэх; 6.2.12.концессын гэрээ болон түүнтэй холбоотой бусад гэрээ, тухайлбал, концесс эзэмшигч санхүүжилт олохтой холбогдсон гэрээг концесс эзэмшигч болон бусад этгээдтэй байгуулах; 6.2.13.холбогдох журмын дагуу концесс эзэмшигчээс концессын гэрээний ашиглалт, төсөл, арга хэмжээний гүйцэтгэлийн тайланг улирал бүр гаргуулан авч, нэгтгэн санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагад хүргүүлэх; 6.2.14.хууль тогтоомжид заасан бусад. 6.3.Концессын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь концессын талаар орон нутгийн холбогдох байгууллагад мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлнэ.</p>

<p>Хөрөнгө оруулалтын тухай</p>	<p>2013.10.3</p>	<p>9 дүгээр зүйл.Хөрөнгө оруулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын эрх, үүрэг</p> <p>9.1.Хөрөнгө оруулалтыг татах, хөрөнгө оруулалтын орчныг сурталчлах, хөрөнгө оруулагчид үйлчилгээ үзүүлэх зэрэг чиг үүргийг хөрөнгө оруулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага хэрэгжүүлнэ.</p> <p>9.2.Хөрөнгө оруулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага нь дараах эрх, үүрэгтэй:</p> <p>9.2.1.хөрөнгө оруулалтын тухай хууль тогтоомжийн биелэлтийг хангах, хяналт тавих;</p> <p>9.2.2.хөрөнгө оруулалтын бодлого, хөрөнгө оруулалтад үзүүлэх дэмжлэг, арга хэмжээний талаар санал боловсруулан Засгийн газарт танилцуулж, шийдвэрлүүлэх;</p> <p>9.2.3.энэ хуулийн 21.1-д заасан зөвшөөрлийг олгох;</p> <p>9.2.4.Төв банк, хөдөлмөр эрхлэлт, татвар, гааль, нийгмийн даатгал, бүртгэл, гадаадын иргэн, харьяатын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагуудаас хөрөнгө оруулалттай холбоотой дараах мэдээллийг хагас, бүтэн жилээр гаргуулж, хөрөнгө оруулалтын статистик мэдээллийг гаргах:</p> <p>9.2.4.а.хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэр, хэмжээ;</p> <p>9.2.4.б.татвар төлөлт;</p> <p>9.2.4.в.ажлын байрын тоо;</p> <p>9.2.4.г.гадаадын иргэний оршин суух зөвшөөрөл;</p> <p>9.2.4.д.гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгжийн тоо;</p> <p>9.2.4.е.бараа, үйлчилгээний импортоор хийсэн хөрөнгийн оруулалтын хэмжээ.</p> <p>9.2.5.хөрөнгө оруулалтыг татах цогц үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэх;</p> <p>9.2.6.хөрөнгө оруулагчийн хууль ёсны эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах чиглэлээр дэмжлэг, үйлчилгээ үзүүлэх;</p> <p>9.2.7.хөрөнгө оруулалтын талаарх эрх зүйн орчин, дотоод зах зээлийн таатай нөхцөлийг хөрөнгө оруулагчид сурталчлах;</p> <p>9.2.8.хөрөнгө оруулагчид хөрөнгө оруулалтын төлөвлөлт хийхэд дэмжлэг үзүүлэх;</p> <p>9.2.9.хөрөнгө оруулалттай холбоотойгоор төрийн бусад үйлчилгээний талаар зөвлөх болон цахим нэг цонхны үйлчилгээ үзүүлэх;</p> <p>9.2.10.энэ хуулийн 16 дугаар зүйлд заасан шалгуурыг хангасан хөрөнгө оруулагч хуулийн этгээдэд тогтворжуулах гэрчилгээ олгох;</p> <p>9.2.11.тогтворжуулах гэрчилгээ эзэмшигч хуулийн этгээдийн хөрөнгө оруулалтын үйл ажиллагаа нь төслийн бизнес төлөвлөгөө, техник, эдийн засгийн үндэслэл болон энэ хуулийн 16.2-т заасан хөрөнгө оруулалтаа хийж дуусах хугацааны дагуу явагдаж байгаа байдалд хяналт тавих;</p> <p>9.2.12.энэ хуулийн 9.2.11-д заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлэх зорилгоор тогтворжуулах гэрчилгээ эзэмшигч хуулийн этгээдийн санхүүгийн тайланг татварын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагаас, шаардлагатай тохиолдолд тухайн хуулийн этгээдээс тус тус гаргуулан авах</p> <p>9.2.13.тогтворжуулах гэрчилгээ эзэмшигчийн улсын бүртгэл хөтлөх;</p> <p>9.2.14.хөрөнгө оруулалтыг тогтвортой үргэлжлүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх.</p> <p>9.3.Энэ хуулийн 9.2.6-д заасан асуудлаар дүгнэлт гаргах чиг үүрэг бүхий орон тооны бус зөвлөлийг хөрөнгө оруулалтын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүний шийдвэрээр байгуулж ажиллуулна.</p> <p>9.4.Энэ хуулийн 9.3-т заасан зөвлөлийн бүрэлдэхүүн, ажиллах журмыг хөрөнгө оруулалтын асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн тогтооно.</p> <p>9.5.Энэ хуулийн 9.3-т заасан зөвлөлийн бүрэлдэхүүнд хөрөнгө оруулагчийн эрх ашгийг хамгаалах төлөөллийг оруулсан байна.</p>
<p>Бусад хууль, тогтоол</p>		<p>Эдийн засгийн түншлэлийн тухай Монгол Улс, Япон Улс хоорондын хэлэлцээр, 2010 он</p> <p>Монгол Улсын гадаад бодлогын үзэл баримтлал, №10, УИХ-ын тогтоолын хавсралт, 2011 он</p>

Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар

Хуулийн нэр	Батлагдсан он, сар, өдөр	Агентлагт хамаарах заалт
<p>Төрийн хяналт, шалгалтын тухай</p>	<p>2003.01.03.</p>	<p>9 дүгээр зүйл. Мэргэжлийн хяналтын байгууллага, түүний бүрэн эрх 9.1. Мэргэжлийн хяналтын байгууллага нэгдмэл, төвлөрсөн удирдлагатай байх бөгөөд түүнийг улсын төсвөөс санхүүжүүлнэ. 9.2. Мэргэжлийн хяналтын байгууллага нь мэргэжлийн хяналтын төв байгууллага, аймаг, нийслэлийн мэргэжлийн хяналтын газар, хилийн мэргэжлийн хяналтын алба, сумын мэргэжлийн хяналтын улсын байцаагчаас бүрдэнэ. 9.3. Мэргэжлийн хяналтын төв байгууллага дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 9.3.1. хуульд заасны дагуу хууль тогтоомж болон нийтээр дагаж мөрдөх эрх зүйн бусад актын биелэлтэд хяналт тавих; 9.3.2. хууль тогтоомж, түүнийг үндэслэн төрийн эрх бүхий байгууллагаас нийтээр дагаж мөрдөхөөр тогтоосон журмыг хэрэгжүүлж байгаа байдлыг судлан нэгтгэж, холбогдох хууль тогтоомж, шийдвэрийг боловсронгуй болгох саналаа зохих байгууллагад хүргүүлж, жилд нэг удаа Засгийн газарт танилцуулах; 9.3.3. хяналтын чиглэл тус бүрээр хяналт шалгалт явуулахтай холбогдсон журам, заавар, маягт, аргачлал, техникийн ерөнхий шаардлага, эрсдэлийн ангиллыг харгалзан хяналт шалгалт хийх стандарт, хяналтын хуудас батлах; 9.3.4. мэргэжлийн хяналтын орон нутгийн байгууллагыг мэргэжил, арга зүй, зохион байгуулалтын удирдлагаар хангах; 9.3.5. мэргэжлийн хяналтын мэргэшсэн ажилтан бэлтгэх, давтан сургах, тэдний ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгааг хангах ажлыг зохион байгуулах; 9.3.6. хяналт шалгалтын бүртгэлийн нэгдсэн санг бүрдүүлж хөтлөх; 9.3.7. хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх. 9.4. Мэргэжлийн хяналтын байгууллага улсын төсөвт орлого оруулах чиг үүргийг хүлээхгүй. 9.5. Энэ хуулийн 9.3.3-т заасан журам, заавар, хяналт шалгалтын үйл ажиллагаатай холбогдсон хууль тогтоомж болон эрх зүйн бусад актын жагсаалт нь олон нийтэд нээлттэй, хүртээмжтэй байна. 9.6. Мэргэжлийн хяналтын байгууллагын тодорхой чиг үүргийг буюу улсын байцаагчийн бүрэн эрхэд хамаарахаас бусад бүрэн эрхийг төрийн бус мэргэжлийн байгууллагад шилжүүлж болно.</p>
<p>Авто замын тухай хууль</p>	<p>1998.1.2</p>	<p>7 дугаар зүйл. Авто зам, замын байгууламжид тавих улсын /төрийн/ хяналт 7.1. Авто зам, замын байгууламжийг барих, засварлах, арчлах, хамгаалах, ашиглахтай холбогдсон хууль тогтоомжийн биелэлтэд тавих улсын /төрийн/ хяналтыг мэргэжлийн хяналтын байгууллага, бүх шатны Засаг дарга, авто замын бусад өмчлөгч, Авто замын засвар, арчлалтын байгууллага, албан тушаалтан эрх хэмжээнийхээ дагуу хэрэгжүүлнэ.</p>

<p>Цөмийн энергийн тухай хууль</p>	<p>40010</p>	<p>11¹ дүгээр зүйл.Мэргэжлийн хяналтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын бүрэн эрх</p> <p>11.1.Мэргэжлийн хяналтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага цацраг идэвхт ашигт малтмал болон цөмийн энергийн асуудлаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</p> <p>11.1.1.цацраг идэвхт ашигт малтмал болон цөмийн энерги ашиглах, цөмийн технологи нэвтрүүлэх, цөмийн болон цацрагийн аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагаанд хяналт тавьж, илэрсэн зөрчлийг арилгуулах арга хэмжээ авах;</p> <p>11.1.2.цацраг идэвхт ашигт малтмал болон цөмийн энерги ашиглах, цөмийн технологи нэвтрүүлэх, цөмийн болон цацрагийн аюулгүй байдлыг хангахтай холбогдсон нийтлэг дүрэм, журам, заавар, стандартыг боловсруулах, хэрэгжилтэд хяналт тавих;</p> <p>11.1.3.цөмийн болон цацрагийн болзошгүй ослоос урьдчилан сэргийлэх, ослын үр дагаврыг арилгах, ослын үед хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг мэргэжлийн холбогдох байгууллагатай хамтран боловсруулах, хэрэгжилтэд хяналт тавих;</p> <p>11.1.4.хуульд заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай мэдээ, баримт бичгийг холбогдох этгээдээс үнэ төлбөргүй гаргуулж авах, шаардлагатай тохиолдолд мэргэжлийн байгууллага, мэргэжилтнийг хяналт шалгалтад татан оролцуулах;</p> <p>11.1.5.цөмийн материал, цацрагийн үүсгүүрийн улсын бүртгэл хөтөлж, цацрагтай ажиллагчийн өртөж байгаа мэргэжлийн шарлагын тунд хяналт тавих, шарлагын тунгийн мэдээллийн сан бүрдүүлэх;</p> <p>11.1.6.үйлдвэрлэл, судалгаа, оношилгоо, эмчилгээнд хэрэглэж байгаа цацрагийн үүсгүүр бүхий тоног төхөөрөмжийн хадгалалт, хамгаалалт, аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагаанд хяналт тавих;</p> <p>11.1.7.улсын хилээр нэвтрүүлэх цөмийн материал, цацрагийн үүсгүүр бүхий багаж, тоног төхөөрөмж, тээврийн хэрэгсэлд холбогдох байгууллагатай хамтран хяналт тавьж, хамгаалалт, аюулгүй байдлыг хангуулах арга хэмжээ авах;</p> <p>11.1.8.хүрээлэн байгаа орчны болон ахуйн хэрэглээний бараа, материал, хүнсний бүтээгдэхүүн, ундны ус, барилгын материалын цацрагийн түвшний хяналт шинжилгээ хийх, тэдгээр нь хүний эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлж байгаа эсэхийг тогтоох ажлыг холбогдох мэргэжлийн байгууллагатай хамтран гүйцэтгэх, чанарын баталгаажилтыг хангах арга хэмжээ авах;</p> <p>11.1.9.хуулиар хүлээсэн бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ шаардлагатай тохиолдолд холбогдох олон улсын байгууллагаас мэргэжлийн туслалцаа, дэмжлэг авах;</p> <p>11.1.10.хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх.</p>
---	---------------------	--